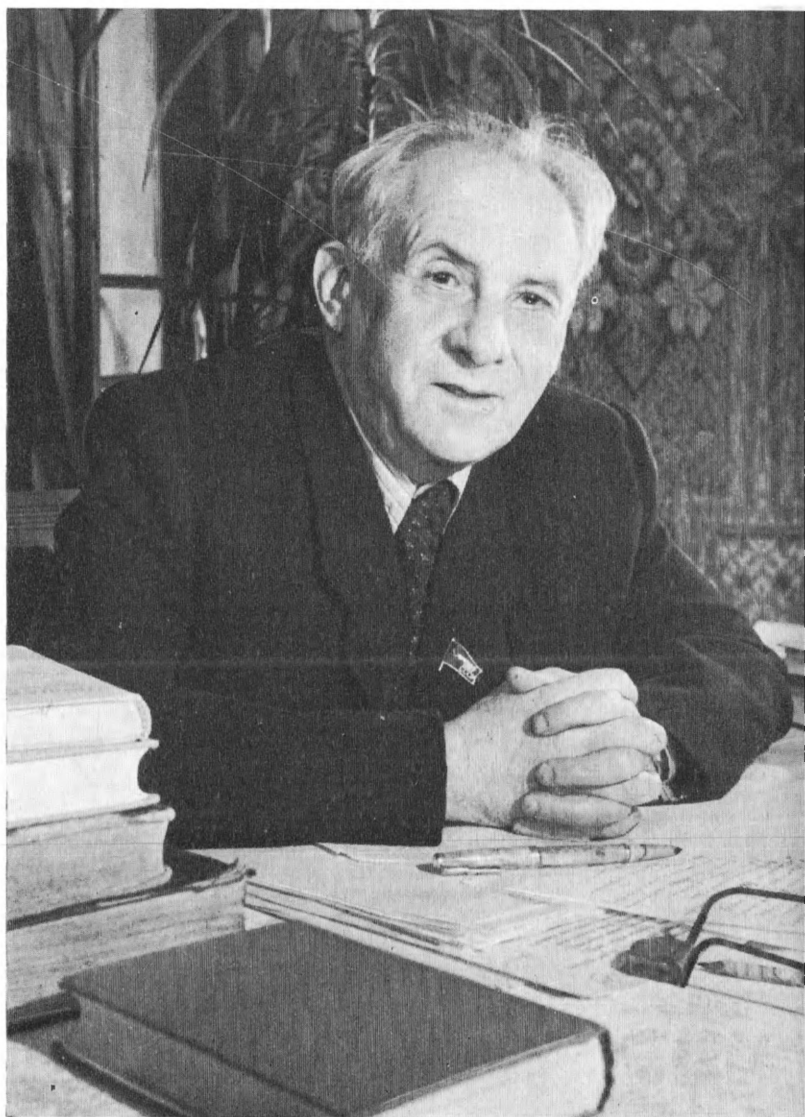

М. Бульварный

Максим Рильський.
1961.

АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

*

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ
і. м. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

*

*Зібрання
творів
у двадцяти
томах*

*Художні твори
Томи 1 — 11*

НАУКОВА ДУМКА

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

*

Том четвертий

Поезії

1949 — 1964

КИЇВ · 1984

Редакційна колегія:

Л. М. НОВИЧЕНКО (голова)

М. П. БАЖАН

І. К. БІЛОДІД

В. А. БУРБЕЛА
(секретар)

Г. Д. ВЕРВЕС

М. М. ГОРДІЙЧУК
(заступник голови)

О. І. ДЕЙ

І. О. ДЗЕВЕРІН

С. Д. ЗУБКОВ

С. А. КРИЖАНІВСЬКИЙ
(заступник голови)

Н. Є. КРУТІКОВА

Б. М. РИЛЬСЬКИЙ

В. М. РУСАНІВСЬКИЙ

М. П. СТЕЛЬМАХ

А. А. ТРОСТЯНЕЦЬКИЙ

Упорядкування та примітки

Б. Л. КОРСУНСЬКОЇ

В. П. ЛЕТИ

Редактор тому

Л. М. НОВИЧЕНКО

Редакція художньої літератури

Р $\frac{4702590200-182}{M221(04)-84}$ передплатити

© Видавництво «Наукова думка», 1984,
упорядкування, примітки, перемога

ПОЕЗІЇ

1949-1964

НАША СИЛА

Поезії

(1952)

НАША СИЛА

НАША СИЛА

Де колишнє чайкою тужило,
Ти зростаєш, світла наша сило,
Розцвітаєш в злагоді, в труді,
Розправляєш плечі молоді.

Хто снаги надав тобі, Україно,
Із орлами піднестись орлино,
Загудіти гомоном гудків,
За шуміть розливами ланів?

Хто слова твої, стокрилі птиці,
Визволив з неволі, із темниці,
Хто, йдучи в народів на чолі,
Розтрощив напасників землі?

З ким зростила славні Дніпробуди,
Що від них твій шлях безсмертний буде
До таких високих верховин,
Що не бачив сокіл ні один?

Знаєш добре, знаєш, мій народе,
З ким ти вів походи до свободи,
Знаєш, що Вітчизна в нас одна —
Наш Союз, радянська сторона!

З'єдналий безсмертною судьбою
З старшим братом, з рідною Москвою,
Що сіяє кулі всій земній,
Ти ідеш, пароде рідний мій!

Ти зламав століть гранітні скелі
З Нізамі синами й Руставелі.
І Шевченка згадує казах,
Їдучи в орошених степах.

Ти не збочив з ясної дороги,
Ти ідеш шляхами перемоги,
Бо тебе, як сонце молоде,
Більшовицька партія веде!

Знаю — є ще зрадники й сьогодні,
Що на пиву ласяться пародні, —
Будь же пильний, будь стоокий ти,
Щоб і прах їх із землі змести!

Але тим, хто служить правді й миру,
Простягай, народе, руку щирю,
Хай зоря над світом золота
На загин гнобителям зроста!

Комунізму сяйвом оповитий,
Леніна здійсниш ти заповіти.
Непогасний ранок всій землі
Сяє в променистому Кремлі.

1951

ВЕСНА ЛЮДСЬКОСТІ

Ізнов весна, знов жайворонки в полі,
А з кожною весною ближче нам
До того, що ми зовемо майбуттям, —
До свята серця, розуму і волі.

Берези й клени, ще недавно голі,
Стоять, зеленим маючи гіллям,
Зелена рупь, на радість сіячам,
Вздовж залізничних веселиться колій.

Стрункі дівчата в одягах легких
Перлово-ніжний розсипають сміх,
Як пісні, все віддаючи роботі.

Сьогодні груша розцвіла рясна,
І в веснянім я чую повороті:
Іде, надходить людськості весна!

1950

БОЙОВА СЛАВА

Сім'ї у нас такої
Нема і не було,
Де б слави бойової
Проміння не лягло.

Там подвигами брата
Пишається маля,
Там чуємо: «Про тата
Говорить вся земля».

І горді наші жони,
І сестри, й матері,
Що бережуть кордони
Бійці-богатирі.

Дивується надміру
Загарбник мимохить:
На обороні миру
В нас армія стоїть!

Як шум ланів зелених,
Ти, славо бойова!
Не зло в нас на знаменах,
А правда світова!

18 лютого 1950 р.

РОБІТНИКАМ РАДЯНСЬКОЇ КРАЇНИ

За силу думки й міць руки,
За честь Радянської держави
Привіт, брати-робітники,
Уклін подяки вам і слави.

За променистий Дніпрогес,
За блиск огнів на виднокрузі,
За те, що весь наш край воскрес,
Спасибі вам, спасибі, друзі!

Неволі бич навіки зник,
І, видячи безмежні мети,

Ідуть колгоспник, робітник,
Ідуть учені і поети!

Зоря Жовтнева розцвіла,
Устало сонце на погоду...
Великій Партії хвала,
Хвала радянському народу!

1949

НАРОДНИМ СЕЛЕКЦІОНЕРАМ

Яблуко лежить передо мною —
Світле, аж прозоре, мов янтар.
А згадаймо ж, працею якою
У природи вирвало цей дар!

Скільки треба вміння і терпіння,
А чимало треба теж і літ,
Щоб дало коричнєве пасіння
Цей медовий, цей чудовий плід!

Та поглянь: розрісся сад крислатий.
Все колгоспне отінив село,
І Мічурінові показати
Цю красу не сором би було.

Отакі ви прості і звичайні,
А про вас і в казці не скажуть...
Над землею — грози живодайні,
Над землею — сонця благодать!

1951

НЕЗАБУТНІ

НАШ СУЧАСНИК

Кобзарем його ми звемо,
Так від роду і до роду:
Кожний вірш свій і поему
Він присвячував народу.

Чисту матір і дитину
Він прославив серцем чистим,
Всю осяяв Україну
Поглядом віп променистим.

Ясен досвіт ще не сходив,
А йому перед очима
Дружба радісна народів
Як зоря палала зрима.

Ось чому в сім'ї великій,
У цвіту садів прекрасних
Буде жити він навіки,
Як безсмертний наш сучасник.

1950

НА МОГИЛІ ФРАНКА

Чолом великому трудівникові,
Що в цій могилі спочив свій знайшов!
Він батьківщині присвятив любов,
І вищої нема в серцях любові!

Шевченка брат молодший, він ішов
Крізь темні муки, крізь куці тернові,
Ламав він сміло скелі гранітові,
Він людям розум віддавав і кров!

Ненавидів беркута і удава,
І кнут, і гніт, і темний визиск він,—
І на майданах Львова й Борислава,

І скрізь, де генія сіяє слава,
Де світ новий підвівся із руїн,
Франкові пашому — земний уклін!

1950

САКСАГАНСЬКИЙ

Молодість мою гарячу
Знов перед собою бачу,
Юні сльози, юний сміх,
Що не зпати більше їх.

В театральнім темнім залі
Нам сіяли ясні далі,
Відкривав їх чарівник,
Що від нас пішов навек.

Син орлиної родини,
Син великої України.
Всі серця він чарував,
Як весняний подих трав.

Чи в одежі Копачевій¹,
Чи при шаблі Карасевій²,
Чи в Тараса жупані³ —
Серце він живив мені.

Захват наш — високий подив —
Серце наше благородив.
Він, Івац, у «Суєті»
Сіяв мислі золоті

Про мистецтво для народу,
Про високу пагороду,
Що мистецтво тим несе,
Хто йому віддасть усе.

¹ «Сто тисяч» Карпенка-Карого.— *М. Р.*

² «Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемівського.— *М. Р.*

³ «Бондарівна» Карпенка-Карого.— *М. Р.*

Він дожив до днів щасливих,
Що по наших ходять нивах,
І народ йому воздав
Світлу славу серед слав!

Він погас, як вечір гасне,
Але образ той прекрасний
Збережу довіку я —
Саксаганського ім'я.

1950

МАЯКОВСЬКИЙ

Його ході розмашисто-широкій
І розмах слів його відповідав;
Увесь віп був — як весняний неспокій,
Як весняні потоки буйних трав.

Високому відповідали зросту
Високого папруження діла,
І з тимчасових, піби, «Вікон Роста»
Століть грядущих далечинь росла.

Він ненавидів, бо умів любити,
Як мало хто уміє з нас любити,
Він зневажав усе гладке і сите,
Бо в серці мав незмірну ненасиль.

Його рядки, немов бичі свистючі,
Пекли й разили, щоб навік збороть,
Проти ворожої ставав він тучі,
Бо знав, що клас і він — єдина плоть.

Коли тепер несуть радіограми
З-за океану злісну клевету —
Ми знаємо, що Маяковський з нами
За нашу мирну бореться мету.

І недарма в країнах зарубіжних,
Де наші друзі і брати живуть,
Без марних слів і компліментів ніжних
Його поети вчителем зовуть.

Він був і є, він є і завжди буде,
Він з нами на рiштованнях будов.
Як вітер, увiходять в наші груди
Його ненависть і його любов.

1950

ПАМ'ЯТІ ПЕТРА ПАВЛЕНКА

Мов квітку волошку із рідного поля,
Кладу на труну ці слова.
Ти житимеш завжди, як радість, як воля,
Як правда радянська жива.

З твоїми книжками, з твоїми думками
Ростуть покоління творців —
В землі, що укрита рясними садами,
В землі, що ти щиро любив.

Ти щастя уславив, і в нашому щасті
Є промінь твогого труда,
З тобою ми йдемо у далі квітчасті,
Де сяє зоря молода.

Прощай же, наш друже! Тебе не забуде
Велика радянська сім'я,
У вдячних серцях зберігатимуть люди
Твоє світосяйне ім'я!

1951

ДРУЗЬЯМ У ВСЬОМУ СВІТІ

ДРУЖБА НАРОДІВ

Дружба народів — не просто слова,
Дружба народів — це правда жива,
Колос на ниві і діти щасливі,
Сила людська в весняному розливі.

Дружба народів — це злагода й мир,
Це горизонтів невиданих шир,
Пісня дівоча в гурті молодому,
Сад-виноград біля отчого дому.

Дружба народів — це сяйво зорі,
Що виглядають усі трударі,
Подих зеленого, вільного моря,
Книги безстрашні і далі прозорі.

Дружба народів — братерські столи,
Де на бенкет звідусюди прийшли
Люди трудящі єдиної волі,
Воїни правди, бійці ясночолі.

Дружба народів — це Леніна клич,
Сонце незгасне над тьмою сторіч,
Дощ благодатний у срібній одежі,
Дзвін опівнічний з Кремлівської вежі.

1951

БІЛОРУСІЇ

Білорусіє братня! До славного Мінська
Хай полине ця пісня моя українська,
Хай, крилом зачерпнувши води із Дніпра,
Над борами твоїми летить, як сестра.

Скільки ран і руїн ти, сестрице, зазнала,
А воскресла — і гордо над пивами встала,
І відновлюєш села, будуєш міста.
І столиця твоя на очах вироста.

Ти, як лев, у годину скорботну боролась,
За народ обставали Купала і Колас,
А за ними поети ішли молоді,
Щоб Отчизну свою боронити в біді.

Любить тиша полів і задума соснова
Голос Бровки і Танка і спів Кулешова,
Розцвітаєш ти, земле, де бився Кастусь,
Бо країна радянська — ясна Білорусь!

Із Москви цей привіт я тобі посилаю,
Із столиці, що славна від краю до краю;
Тут російські нас дружньо приймають брати —
Всім нам разом до світлого щастя іти!

Хай же нива твоя шелестить-колоситься,
Хай цвіте і росте білоруська столиця,
Хай від міста до міста, з села до села
Лине Партії слава, народу хвала!

1951

БРАТОВІ-КОРЕЙЦЕВИ

*(Прочитавши поему Т'ю Сон Вола
«Руки зеть від Кореї!»)*

Брате мій з далекої Кореї!
Я не бачив навіть і вдалі
Працею священною твоєю,
Мужністю високою твоєю,
Славою повитої землі!

Не ходив я по корейських горах,
Не спускався у сади рясні,
Де простяг заокеанський ворог
Руку на дітей малих, на хворих,
На діла твої і на пісні.

Матері він горло хоче стиснути,
Щоб убити волі правий клич,
Хочє над країною нависнуть,
Як несита, непроглядна ніч.

Там, де ваша молодість розквітла,
Де сміялись дочки і сини,
Хижу смерть скидає він на житла,
Пожирає полум'ям лани.

Шибениць рядами замінити
Хочє він дерева, що садив
Батько твій, в неволі не добитий,
Батько твій, що волю заслужив.

Та нелегко тим зламати спину,
Хто її для щастя розпростав!
Хто поверне в рабство ту країну,
Де свободи стяг затрепетав?

Доларами правди не купити,
Кровію безсмертя не залить,
І ніякі в світі уолл-стріти
Не спроможні сонце погасить.

Ні чума, ні атомні спаряди,
Ні жало зміїне клевети,
Ні продажні зрадники і гади
Не скорять нас, сестри і брати!

Як народ устав за честь і право,
Як народ єдиний, мов граніт,—
Перед ним хай ниць паде кривавий,
Золотом набитий Уолл-стріт!

Кат у власній крові одповзає,
І його ганебний автомат
У відчаї кулі випускає
На старих, на вдів, на немовлят.

Він ще б'ється, ще отрута бризка
Із його гидкого язика,
Але правди перемога близько
І загибель кривди вже близька.

Пам'ятай, мій брате, серед бою,
Із чола кривавий стерши піт:
Всі, хто чесний на землі,— з тобою,
А це значить: із тобою — світ!

Пам'ятай, що то́му, хто сьогодні
Хоче стати Гітлером новим,
Не втекти від смертної безодні,
Виритої сліпо ним самим.

Ти не був на нашій Україні,
Хліба-солі з нами не ділив,
Але знай, що серцем ми єдині,
Що навік не розбратать братів.

Ваші рани — наші рани, брате,
Ваші болі в серці я таю,
І промовлю піжне слово «мати»,
Як зустріну матір я твою.

У ярмо не запрягти Корею
Силою жорстокою гармат!
З усією силою своєю,
З вірою незламною своєю
Говорю гаряче слово «брат»!

1950

ДРУЗЬЯМ У ВСЬОМУ СВІТІ

Я руку подаю через моря і гори
Усім, хто камінь б'є, хто землю рівно оре,
Хто вугіль добува і зеленить поля,
Усім, чиїм трудом овіяна земля.

В жагучій Африці, на Кубі, й на Цейлоні,
У тундрах ягельних, на синяві солоній,
В степах розпечених, де склитися саксаул,
Братерських голосів я чую перегул.

Я чую дзвін сердець, на всій землі єдиний,
Я бачу світлий зір незламної людини —
І ллються поклики все далі, вглиб і вшир:
«Геть, привиде війни! Хай славен буде мир!»

Я руку подаю братам і сестрам простим,
Я певен, що у них не був би я лиш гостем,
Що кожній матері там рідний, ніби син,
Землі Радянської боєць-громадянин.

Я руку подаю земній сім'ї єдиній...
А тим, хто пазури на світ простяг звірині,
Хто, в кров обагрений, по кров нову іде,
Свинцем розтопленим прокляття хай паде!

1950

ПРИВІТ СТОЛИЦІ

Тобі, Москва, землі всієї подив,
Хвала тобі у всіх серцях жива,
Уклін доземний від усіх народів
Тобі, Москва!

Прийми від трудової України
Подяки, дружби, вірності слова.
Усіх на променисті верховини
Веде Москва!

Зо дня на день ростуть твої будови,
Людської праці й розуму дива,
І прапор осіняє пурпуровий
Тебе, Москва!

Наперекір розлюченому звіру,
Що тінь війни ожити зазива,
Із рук твоїх всесвітній голуб миру
Летить, Москва!

Тут б'ється серце Партії єдине,
Тут розцвітає дружба світова...
Палкий привіт од серця України
Тобі, Москва!

1951

КЛИЧ НАРОДІВ

Не спиться вам, панове в Вашингтоні,
Людською кров'ю й честю торговці,
Що посадили золото на троні,
Що й родитесь з отрутою в руці?

Не спиться вам, нью-йоркські бізнесмени,
Чікагські м'ясики і різники,
Вам, що хотіли б світ увесь зелений
Залить огнем смертельної ріки?

Не спиться вам, парламентські витії,
Масні злодії, в орденах кати,
Всі, хто від слова правди скаженіє,
Всі, хто брехнею хоче світ пройти?

Не спиться вам, бо, як лавина, рине
Народів клич по кулі всій земній:
За світлу працю! За права людини!
Війна війші! За мир — священний бій!

Не спиться вам, панове з Сан-Франціско,
Бо закипіли всі моря до дна,
Бо в велелюднім, чеснім паїнім списку
Щодня нові зростають імена!

За мир! — два слова, що світи стрясають!
За мир! — слова, що дзвоном віщовим
Усі серця нескорені скликають,
Життя несуть усім серцям живим!

Нам треба миру — чуєте, неситі? —
Усім, хто сіє, хто будує, — всім!
За чесний труд, за мир у всьому світі
Ми стоїмо, і голос наш — як грім!

Нам треба миру, як води й повітря,
Як хліба й сонця, — миру треба нам,
І ми розтроцим всі споруди хитрі,
Омани ваші, гендлярі життям!

За мир! За силу правди однієї,
Що повинню росте углиб і вшир!

За мир! За день! Геть руки від Кореї!
Геть напади розбійницькі! За мир!

За мир! За дружбу всіх народів щиру!
За щастя сонячне — проти негод!
Над людськістю вселюдський прапор миру
Несе радянський трудовий народ!

1951

БОРЦЯМ ЗА МИР

День устає. Із сходу день іде.
Коротшають і утікають тіні.
Сміється все, що чисте й молоде,
Любові й щастя хочеться людині.

Безмежний світ — і скільки голосів,
Думок, дерзавь і почувань гарячих!
Який всевладний порив охопив
Німих ще вчора, вчора ще незрячих!

Як прагне людство в злагоді іти
Назустріч сонцю, радості, трудові!
Як осіняють прапори багрові
Дорогу до єдиної мети!

Окрилюючи всі країни світу,
Ширяє в небі білокрилий птах,—
Та шле назустріч смерть, і кров, і жах
Непогамовний звір із Уолл-стріту.

Підносимо ж, друзі, одностайний клич,
Єднаймо, браття, нашу силу й віру,
Щоб згинула навіки чорна ніч,
Щоб переміг всесвітній голуб миру!

1951

У МОЛОДІЙ ПОЛЬЩІ

1

У ВАРШАВІ

Уклін земний тобі, Варшаво,
Від брата Києва кладу,
Ти — цвіт земний, що кучеряво
У всеземному зріс саду.

Тебе я бачив у руїнах,
Тож пізнаю й не пізнаю:
Так щебет весел солов'їних
Морози боре у гаю.

Тебе звільнив радянський воїн
Із польським воїном уряд,
І слави прапор твій достоїн,
Як варт безсмертя Сталінград.

Шумить земля твоя зелена,
Як справді П о с п о л и т а Р і ч,
Як світлий полонез Шопена,
Як голосний Костюшка клич!

2

ПЕРЕД ПАМ'ЯТНИКОМ МІЦКЕВИЧУ

Ти не як пам'ятник над нами
У голубій височині —
Ти з нами поруч, наш Адаме,
Ідеш в безсмертні наші дні.

Ти з Олександром, ти з Тарасом
Дивився мудро в даль віків,
Тому не поржавіє з часом
Ваш вічний вайделотський спів ¹.

---

¹ В а й д е л о т — віщун, співець у давній Литві.— М. Р.

Ти не лише всесвітній подив.
Не тільки слава ти із слав —
Це ж ти «Трибуною народів»
Серця народів потрясав!

І в час, коли земної кулі
Одна єднається сім'я,
Лунає у всесвітнім гулі
Твоє, Міцкевичу, ім'я!

3

ПАМ'ЯТНИК КОПЕРНИКУ В КРАКОВІ

В подвір'ї давнім університету
Той невеличкий пам'ятник стоїть,
Той монумент ученому-поету.
Огневі правди в темряві століть.

Ним краківці пишаються, звичайно,
Та як було б і не пишатись їм,
Коли у задрісного пеба тайну
Він вирвав розумом своїм земним?

Вони ведуть синів своїх і доньок,
Щоб знала донька і синок щоб знав:
«Дивіться, діти: простий цей канонік
Престол господній сміливо стрясав!»

Вітри нові гуляють пад землею,
Нові зірки над всесвітом горять,
Та з нами жить і з нами працювать
Коперникові, Бруно й Галілею!

4

«ЛЮБОВЬ ЯРОВАЯ» В КРАКІВСЬКОМУ ТЕАТРИ

Ти сміливо ступила на поріг
Театру, де Виспянського «Веселе»¹
Лунало вчора, — і в новій оселі
Розлігся голос чистих мук твоїх.

---

¹ Драма польського письменника й художника Станіслава Виспянського (1869—1907) «Wesele» («Весілля»).— М. Р.

Які круг мене молоді обличчя,
Які круг мене весняні слова!
Як світло плещуть руки робітничі
Тій правді, що землі дала Москва!

Учителько провінціальна! Нині,
І завжди, і навіки ти живеш,
Бо ти — сумління, що горить в людині,
Бо ти — в стражданні радощі без меж!

Того, можливо, не знайду я слова,
Щоб наш прекрасний оспівати світ,
Та пам'ятаю: при труні Треньова
Шевченківський співали «Заповіт»!¹

5

У ВРОЦЛАВІ

Тут виставка: Міцкевич — Пушкін. Скільки
Краси й любові у цих двох словах!
Це не Бодлер, це не Верлен, не Рільке,
Це двох орлів широколетний змах!

Ці два орли — це двох серця народів,
Ці серця два — єдине це биття.
Це два співці, що кожен благородив
Нас для нового, юного життя.

У цих щитах, вітринах і плакатах
Коли б Шевченко наш побачив вас,
Він з вами звився б у піснях крилатих,
Бо з вами він у цей крилатий час!

Два океани, мільон мелодій,
Два розуми — братів-народів два...
Ми несемо на мітинг у заводі
Любові, дружби, вірності слова!

---

¹ Під час громадянської панахиди в Москві, в Будинку письменників, хор викопав над труною Треньова «Заповіт» українською мовою.— *М. Р.*

6

ДІВЧИНА В ЗАКОПАНОМУ

Ти мені недовго снилась —
 У гуральським буйнім танці,
 В золотім народнім строї,
 На сніжистій верховині
 Губалівської гори.
 Навкруги синіли Татри,
 Унизу вогні блищали,
 Мов наизані на нитку
 Сльози радощів людських,
 Місяць плив німий і круглий
 За вікном в узорах срібних,
 Заливалися скрипки.
 Всі були ви — пісня й танець,
 Всі були ви — сміх і гордість,
 Всі були ви — гра й життя,
 Але ти одна світилась,
 Як прозора зоряниця,
 Але ти одна збирала
 У вузьку свою долоню
 Наші трепетні серця.

І хотілось цілувати
 Руки матері твоєї,
 Що таку тебе вродила,
 Що таку тебе зростила
 У підгір'ї, між ялиш,
 І твою хвилину постать,
 Усміх твій короткочасний
 Я до смерті донесу.

7

МУЗЕЙ ЛЕНІНА В ПОРОНІНІ

В підніжжі Татр, де сміливий Яносік,
 Брат Довбуша й Кармелюка, гуляв
 Із хлопцями завзятими своїми,
 В підніжжі Татр, де вічний шум смерек
 Зливається з гірських потоків шумом,
 Лежить містечко польське. Бистра річка
 Там підмиває береги круті,
 А близько неї домок дерев'яний,

Де на фронтоні польський видно напис
Короткий: «Справа Леніна безсмертна».

Він тут бував. Він тут з товаришами,
З робітниками сходився. Слова,
Пронизані вогнем думок високих,
Лунали тут, щоб потім заgrimіти
На світ увесь — і світ весь потрясти!

Він тут бував.

При вході у будинок
Стоїть макет: той домок у Сімбірську,
Де народився він, час життя
Було життям мільйонів трудівничих,
Час не втомне серце обіймало
Биття всіх серць правдивих на землі.

Він свідком був, як брат його гарячий
Поліг за вчинок сміливий. Але
Він рано зрозумів, що інший шлях,
Ніж братів шлях, усіх братів вестиме
Дорогою, як сам казав, крутою,
Та в єдності, у спільності незламних
Не до орлиних верховин — людських,
Узявши в путь усі віків здобутки,
Все, що уми найкращі осягли,
Але в нових осягненнях щоденних...

Брати поляки, правду ви сказали
Велику: «Справа Леніна безсмертна!»
Вона цвіте у Партії руках.

1950

СТЕП

1. УЧОРА

Голий степ. Міражі млисті —
Мрія ниви про вологу.
Суховій у хижім свисті,
Мов розбійник із-за рогу.

З-під коліс гарби скрипучих —
Курява до небокраю.
У її жовтавих тучах
Навіть сонця не впізнаю.

А воно пече й палає,
На рослини дише сконом.
Десь — либонь, чи не в Китаї —
Хтось назвав його драконом.

Буйно сходила пшениця,
Так, аж серце молоділо...
Як же вбого колоситься!
Як стебло її змарніло!

Навіть ніч ні прохолоди,
Ні розради не приносить.
Тіло мертвої природи
Хто життя водою зросить?

З-під долоні гляне ратай —
Хмари жданої немає...
Глинобитна біла хата
Днів голодних виглядає.

2. СЬОГОДНІ

Хто садить дерево — благословен!
Благословен, хто викопав криницю! —
У східних так говорить племен,
Але й для західних воно годиться.

Виходять люди на великий бій,
Та де ж у них рушниці і гармати?
Ні! Людська зброя у руці людській:
Теодоліти, заступи, лопати.

Гуде земля від співів і машин,
Не сплять ночей завзяті інженери,
І різних мов єдиний передзвін
Колише степ весняний срібноперий.

Шумить, дивує тирса-ковила,
Що запорозькі бачила походи:

Якісь чудні заводяться діла!
Чи не повстання супроти природи?

Обачні дрохви голови звели,
В траву хохітви залягли лякливі:
Чи не стрільці, бува, оце найшли?
Чи не гроза гримить в страшному гніві?

А люди закачали рукава,
Взялись до праці одностайно люди:
Гей, буде скоро тут вода жива,
Зелений сад і чисте поле буде!

Степами гомін ходить уночі,
Горять огні над сонною травою,
І ловлять недріманні приймачі
Слова Москви — столиці світової.

3. ТАК БУДЕ

Ластівка крилом черпає воду —
Що за знак? Можливо, на негоду,
Та зважать на це не випадатиме:
Нам підвладні сонце і вода.

Дівчина схилилась над водою,
Власною милується красою,
Як ото спрадавна повелось...
Тільки ж де це дзеркало взялось?

Хлопчик ловить рибу там, де вчора
Скрізь пустиня слалась неозора,
І бавовни срібляться лани,
Де лежало царство глушини.

Вийшли люди за врожай змагаться.
Веселить розумні руки праця,
І з будов літає до будов
Творчість, мир, натхнення і любов.

Зв'язані незримими нитками
З усіма наземними краями,
Люди наміряються свій лет
І до інших скерувать планет.

Дивовижні стеляться рослини,
Що людина творить для людини,
Виникають книги і пісні,
Як сади над водами рясні.

Тихий вечір рожевіє й блідне,
Спів лунає берегами рідний.
Ніч. Здається, з недалеких гін
Б'є курантів Спаських передзвін.

28 травня 1951

ПОДОРОЖ

Присвячую товаришам подорожанам

1

ЗАСПІВ

У путь-дорогу, в путь-дорогу!
В обличчя вогкий вітер б'є,
Якусь легку пересторогу
Востаннє милий друг дає.

Вперед, у даль, горою й ярм!
Поля, мов скатерті, лежать.
Незнані води незабаром
Перед очима заблищать.

Нездатні до самотніх келій.
У дружнім вирослі гурті,
Товариші мої веселі —
Живі учасники в житті.

Як перед нами ненароком
Заграє іскрами вода,
Як мій сусід хазяйським оком
Сади і ниви огляда,

Як чути пісню, що вродилась
Сьогодні тільки на землі.
Як небосхили нам розкрились
У силі, в свіжості, в теплі, —

Ми знаємо, що людське щастя
Тут із-під людських рук зросло,
Ми певні — ворогам не вдасться
Стоптати радісне зело.

2

ЛИСТ МАЙСТРАМ НОВОБУДОВ

Я хотів би вітром бути,
Вітром бути наддніпрянським,
Щоб воложити вам лица,
Щоб пісні вам навівати
В день великого труда.

Я б хотів дощем краплистим,
Променистою росою
Жовту куряву прибити,
Щоб вам дихалося легко
В день великого труда.

Я б хотів промовить слово,
Віщим дзвоном продзвеніти,
Щоб прославить вашу волю,
Вашу силу оспівати
В день великого труда.

Я душею, рідні, з вами,
Я своїм доробком скромним
І своєю приношу пайку
До братерського єднання
В день великого труда.

Як веселка, понад світом
Наша молодість прослалась,
Як пшениця колосиста,
Всенародне грає море
В день великого труда.

Рясноцвітен день радянський,
Береги Дніпра і Волги
Перегукуються лунко,
Світять зорі комунізму
В день безсмертного труда.

ПОЛТАВА

Поранена тяжко, та світла й ласкава,
 Вмивалась до сонця зелена Полтава,
 І, хмарку одкинувши — білий рукав,—
 На бюст Котляревського промінь лягав.

Чи то ж давно він, скромний попечитель
 Богоугодних установ, тут жив,
 Чи то ж давно писав він неквапливо
 Свою мужицьку правду — «Енеїду»,
 Чи то ж давно він ревно клопотався,
 Щоб викупити Щепкіна з неволі,
 Як потім для Шевченка молодого
 Робили те Жуковський і Брюллов?

Чи то давно на князя Шаховського,
 Царєвого тупого блюдолиза,
 Оголосив нещадний він похід
 «Наталкою» співучою своєю —
 І в тім поході першим вояком
 Був той же Щепкін, правди паладин,
 Друг Пушкіна й Шевченка? Чи давно,
 Як відкривали скромне це погруддя,
 Начальство запопадливе наклало
 На українську мову грізне вето,
 Заборонивши пом'янути нею
 Того, хто чесно й вірно їй служив?
 Чи то давно проходив тут на службу
 Казенної палати урядовець,
 Пан Афанасій Рудченко, в якому
 Підслухачі і посіпаки царські
 Ну аж ніяк вгадати не могли
 Того, хто дужим голосом промовив,
 Огнем серця пройнявши молоді:
 «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»

Чи то давно тут Кіроленко жив,
 Покривджених невтомний оборонець,
 І Кравченкові, кобзарю сліпому,
 Допомагав складати гнівну думу
 Про славу у Сорочинцях грозу,
 Що залили підніжки царські кров'ю

І погасили слізьми, — чи давно?
О, як давно! Не зміряти роками
Того, що сталося! У купелі чистій
Скупалась ти, Полтаво кучерява,
Пройшла крізь бурю Жовтня животворну,
Пожар війни грудьми зустріла чесно,
Явила світу Лялю Убийвовк,
Зразок високий честі і героїства,
Воскресла з попелу — і знов живеш
Таким життям, яке і в снах не снилось
Твоїм синам, що сном довічним сплять, —
Та шану їм складаєш ти і славу
Устами вільних дочок і синів.

Стоїш ти, Полтаво, огорнена в славу,
Закривши останню сторінку криваву, —
Хай більш їх не буде! Хай лагідний дим
Витає над огнищем мирним твоїм!

4

У СТЕПУ

Звичайна річ в просторах степових,
Десь під Херсоном чи на Запоріжжі:
На обрії раптово виростають
Стрункі дерева, зеленню своєю
Такі відмінні від пожовклих трав,
Що безрозумне випалило сонце,
Такі відродно свіжі, молоді,
Такі, здається, вогко-кучеряві!
А під деревами блищить вода,
Переливається і грає світло.
Напитися б ото, прохолодитись,
Поринути б у ті студені хвили!
Дарма! Ви наближаєтесь — нічого
Немає: бурий степ і сірий пил...
То, кажуть люди, марево, міраж,
Фата моргана, — як там ще говорять?

Розказують, що десь, колись, над морем
Жила собі така ласкава фея,
Морганою прозивана, і людям
Показувала видива оманні,
А звідси й назва давня та пішла.

Не знаю, чи навчилась у Моргани
Природа наша, чи сама дійшла
До того, а таки навчилась добре
Людей дурити спраглих у степу.

Природо-мати! Можеш ображатись,
Але повинні ми тебе скорити —
І можемо. Узавтра не міраж
Манитиме до себе подорожніх,
А справді зарясніють дерева,
Вода полетється життєдайним струмом,
Чорнозем звеселяючи родючий,
Заквітне сад, заколоситься нива,
І голосно прославиться в віках
Величний труд радянського народу!

5

У ПЛАВНЯХ

Вони були чудесні, та уявні,
Хоч існували, — та далеко, десь...
І от — Дніпра і степу діти, плавні,
І ними я полбнений — увесь!

Господар наш, ласкавий і гостинний —
Це генерал, відомий добре всім.
Він у лісах Радянської України
Не раз фашистів опадав, як грім.

Тепер він став до мирної роботи
У славі армії борців за мир;
Так само повний зваги побороти,
Зберіг він твердість рук і гострий зір.

Комиш над воду зносить буйні гриви,
Гостей кусають дружно комарі,
І трошки перебільшує мисливий
Свою вчорашню здобич «на зорі».

Качки останні в п'їтї прошуміли,
І я щасливий, як малий хлопчак...
А генерал, у битвах посивілий,
Лаштує романтичний бівуак.

Яке життя, які діла і люди
В його оповіданнях нешвидких,
Яка дорога чесна, без облуди,
Вела бійців у нетрях лісових!

Зійшлися ми і слухаємо пильно —
І перед нами ввесь народ стоїть,
Що боронив Союз наш неухильно...
Про себе лиш оповідач мовчить.

Проте безпомилково ми сказали,
Що не скорити ворогам повік
Землі, де отакі є генерали,
Де воїн означає — більшовик.

Ще гомонять, ще неспокійні хвилі
Та в ніч уже вгорнулася ріка,
І голова рибальської артілі
До юшки урочисто заклика.

6

АСКАНІЯ-НОВА

Привіт тобі, моя знайома давня,
Оазисів прообразе величних,
Що у степах прадавніх зашумлять,
Руками духотворені людськими!
Ти вижила, Асканіє Новá,
Хоч і зазнала ран і втрат гірких,
І знов твоє живлюще джерело
Навсєбіч світлі розсила потоки,
Коріння напуваючи і соснам,
І кедром, і дубам.

Пливе до нас
Назустріч лебідь по ставку зеленім,—
Гостей він має звичку зустрічати,
Як пояснила жінка-зоотехнік,
Тваринництва палкий ентузіаст.
Людина, що показувала нам
Овець херсонських суміш із муфлоном
Так гордо, як показує художник
Картину, витвір довгого труда,
Нагхнення й розуму чудесний вицвіт.
А он червоні огарі¹ плывуть.

¹ Огарі — порода диких качок — М. Р.

А там рожеві стали вряд фламінго,
Неначе на малюнку стародавнім
В одній із тих книжок про мандрівців,
Що ми, не відриваючись, читали
В дитинстві. Крижень пролетів барвистий
Над головою; може, він зимує
На цьому степовому острівці,
А може (це пам також пояснили),
Над осінь з дикими товаришами
У той, мовляли, вирій полетить.
Щоб знов сюди, додому, повернутись...
Ну, словом, є чимало дивних див
У цім саду: он страуси чи ржуть,
Чи гавкають, чи рикають химерно —
На звуки ті нема в нас дієслова, —
Он кінь Пржевальського б'є копитом
І дивиться так гордо, ніби знає,
Що він — «єдиний в світі екземпляр».
А ген, на обрії, гурт антилоп
Під доглядом хлопчини-верхового
Пасеться на сріблстій ковилі,
Немов під небом Африки своєї.

Але найбільше диво — це людина,
Що творить тут, шукає ненастанно,
Це свиновод, що імені поета,
Звичайно, заслуговує; вівчар,
Що білорунні випаса отари,
Мов кучеряві хмари весняні,
Невтомний перетворювач природи,
Грядущої комуни трудівник.

Спасибі вам, товариші нові,
Асканії робітники Нової,
Невтомного матроси корабля,
Що разом із Донбасу шахтарями,
З ливарниками строгого Уралу,
З рибалками, із шукачами нафти,
З дівчатами, що радість вишивають
У білій Решетилівці своїй,
Із теслями, з ученими, з майстрами
Пісень і урожаїв, — пливете
До заповітних берегів нових!
Спасибі вам за приклад і науку!

ДНІПРОГЕС

Знов Дніпрогес — велика простота
 І чіткість, що поезією стала!
 Як мало тут людей — і як багато
 Людського в цій будові! Скільки сил,
 І скільки серць, і розуму, й натхнення
 З'єдналось тут у пориві незмірнім,
 Щоб загатить ріку широководу,
 Щоб насупроти «крісла Катерини»
 Поставити споруду цю міцну,
 Що заливає світлом і теплом
 Поля, міста і села наддніпрянські!

По станції водив нас інженер
 З вірменським прізвищем — і справді родом
 З Вірменії. Він приязно й ласкаво,
 Як дітям, нам показував усе
 З поясненнями, що здавались, може,
 Докладними занадто, — а проте
 Усе було, як дітям, нам цікаве.

Він з усміхом звернув увагу нашу,
 Що вживано для строгих мурів цих
 Вірменський туф — дарунок Україні.
 Що генератори для Дніпрогесу
 На Кіровському зроблені заводі,—
 І гордістю світилося лице,
 І гордість у словах його таїлась.
 Так — разом у роботі й боротьбі,
 В грозові ночі і в погожі ранки
 Ідемо ми, і наша путь ясна,
 Як голуба дніпрова широчінь
 Звеселена вітрилом білосніжним!

ПУШКІНСЬКИЙ ДІМ В ОДЕСІ

Де б'ють у берег сині води,
 Він, найясніший між співців,
 Сидів край моря, ждав погоди,
 Манів вітрила кораблів.

Це тут його кипуча мова
Напівмілорда Воронцова
Затаврувала навіки
Зневажним помахом руки.
Це тут він мучився і бився,
Як у сильці могутній птах,
Мужнів у думках і трудах,
Кохав, палав, сміявсь, гнівився —
І вислухав його жалі
Корсар в одставці, Моралі.

2

Коли нових часів вандали
Хазяйнували в цім краю,
Вони злочинно зруйнували
Оселю страдницьку твою.
Вони не знали, навіжені,
Який витав тут світлий геній,
Яка в прикутого орла
Душа пескова була.
Та що їм те! В Ясній Полянці
І в тихім Каневі вони
Так само, темряви сини,
Підлоти виплодки погані,
Святині наші осяйні
Палили в проклятім огні.

3

Та землю не скорив одеську,
Життям торгуючи людським,
Ні туполобий Антонеску,
Ні фюрер в безумі гидкім.
В новій Німеччині сьогодні
За миру справи благородні,
Свідомий власних сил і прав,
Народ розкований устав.
Не ті, що вчора, і румуни,
Боярську злаmano пиху,
І по свободному шляху
Ітиме покоління юне —
І труд натхненний, не війну
Візьме у путь свою ясну.

Коли змели ми збрід нечистий
 Із наших чесних, чистих нив,
 Коли недобитки-фашисти
 Відчули правди правий гнів,
 Коли салюти перемоги
 Оповістили всі пороги
 Про весну для сердець усіх
 Братерських, вільних, молодих,—
 Ми на риптовання високі
 Зійшли над попелом руїн,
 До праці стали, як один,
 За мир змагаючись і спокій,
 За повінь буйного зела,
 За більшовицькі дні й діла.

І дім, де Пушкіна витає
 Усім народам рідна тінь,
 На попелищі воскресає
 Для вдячних наших поколінь,
 І крил своїх ця тінь не згорне,
 І пам'ятник нерукотворний —
 Діла його, його слова —
 Любов оточує жива,
 І молоді поети чисті,
 Шляхом простуючи новим,
 Приходять радитися з ним
 У добрій тиші урочистій,
 Як у мистецтві досягти
 Нечуваної простоти.

У КОЛГОСПІ ІМЕНІ БУДЬОННОГО

Не обіцяючи надлюдських див,
 Макар Онисимович нас водив
 По стайнях, фермах та нових будовах,
 Не криючи і справ, ще не готових,
 Та знаючи, що з друзями дійти
 Здолає він до світлої мети.

Казали ми, що, певне, й сам Будьонний
Схвалив би те приміщення для коней,
Що виростає із-під рук метких,—
Та похвалив і коней би самих,
Оте, сказати, веселе поголів'я.
(Минать не хочу «прозаїчних» слів я).
Стояв, мов виструнчений на парад,
Над чорною землею виноград,
І винороб колгоспу красномовний
Показував за гроном гроно повне,
Вживаючи, як фахівцям і слід,
Учених слів: селекція, гібрид,
А ми собі — тут правду діти ніде —
Дегустували пильно ті гібриди,
І честь, хоч неоднакова, була
У нас і для мускату, й для шасла.

Води лиш більше — степ оцей розквітне,
Що навіть сам здивується Посмітний...
А втім, хіба здивується? Води
Дарма просити у небес — найди,
Добудь її! З таким колгосп девізом
Прорізує гарячий ґрунт залізом,
І б'є артезіанське джерело,
Де вчора сухо, як в печі, було.
Проте самих колодязів замало,
Ставків би ще! За чим же діло стало?
І люди, що не звикли відступати,
В яру високу насипають гать,
І там, де стебла хиляться печальні,
Заграють завтра корони дзеркальні,
А над простором чистої води
Родючі заколишуться сади,
Мов килими, розстеляться городи
Наперекір тенденціям природи,
І дівчина у дзеркалі яснім
Своє лице з обличчям дорогим
Надвечір чи удосвіта побачить...

От що людська робота й воля значить!

РОБІТНИЧЕ ВІЙСЬКО

Щодня новий, щодня в шуканні,
Ламаючи всі межі й грані,
Що світ поставив нам старий,
Ідеш ти, класе робітничий,
Куди партійна воля кличе,
І шлях твій — світлий та ясний.

Ти попереду завжди — в бої,
В польотах думки трудової,
У подвигах Країни Рад.
І доки світ стояти буде,
Народів пам'ять не забуде
Твій Ленінград, твій Сталінград!

На ріднім, на своїм заводі,
Як сестри, у любові й згоді
Машини дружно гомонять,
І токар, в праці посивілий,
І слюсар, вчора лиш дозрілий,—
Одна прекрасна мирна рать.

Завод і лан, село і місто
Злились в єдину пісню чисту,
У творчу злагоду дерзань,
І дружбі перепон немає,
І руку Пашину стискає
Рукою братською Дикань¹.

Ми кожним молота ударом
Лихим відповідаєм хмарам,
Що тьмарять світову блакить:
Нам треба миру, треба щастя!
Нікому і повік не вдасться
Народну правду спопелить!

---

¹ П а ш а — Парасковія Ангеліна. (Померла 1959 р.). В а с и л ь
Д и к а н ь — знатний слюсар Харківського заводу ім. Орджоні-
кідзе.— М. Р.

Змагання, дружбою повите,—
До комунізму шлях відкритий,
В ясне безсмертя путь ясна,
І труд цвіте вогнями свята,
Коли стаєш ти до верстата,
Як мореплавець до стерна.

Гей, земле, слухай! Слухай, море!
На всі поля, на всі простори
Співає сила молода,
Уралу слава й Запоріжжя
На всі лунає роздоріжжя,
Гримить всеславний гімн труда!

11

ЕПІЛОГ

Ми проїхали багато
Рідних міст і рідних сіл,
Мандрували ми завзято,
Хоч їдкий ковтали пил.

І пекло нас, і палило,
І в'ялило, мов стебло,
А проте на серці мило
І відродно в нас було.

Як же тут не дихать повно
І йому, й тобі, й мені,
Білу бачивши бавовну
У вчорашній глушині!

Видно берег заповітний
В цім роздоллі молодім,
Де, скажімо, є Посмітний
І хороші друзі з ним!

Розлилася Україна,
Ніби повідь весняна.
Воля й сила в нас єдина,
Бо родина ми одна.

Як шовки, сміються трави,
Як пісні, шумлять поля,
Бо єднає наші лави
Голос Партії з Кремля.

Стане дійсним неможливе,
Що не снилося і в снах:
Голубі веселі зливи
У міцних людських руках!

Осінь, 1951

ПІЗНІ СОЛОВ'І

ПІЗНІ СОЛОВ'І

Уже весна відсвяткувала
Свої вишневі весілля,
Уже до літнього причала
Пливе запліднена земля,

Вже колос виник на ячмені,
Отож, здавалось би, пора
Пісні покинути шалені,
Як мудрість каже нам стара ¹,

Вже підростуть небавом діти,
І їм наступної весни
Самим співати і любити
Серед рясної гущини,—

Проте в сріблестім верболозі,
Тасмні спільники мої,
Не підкоривши серця прозі,
Співають пізні солов'ї.

1951

ТОВАРИШЕВІ ПО ПЕРУ

Коли життя ти не учасник,
А тільки свідок віддаля,—
Дарма чекатиме прекрасних
Від тебе подвигів земля.

Твої слова, не вмиті потом
Непогамовного труда,

---

¹ Народна прикмета: коли ячмінь викидає колос, солов'ї перестають співати.— *М. Р.*

Пролинуть непотрібним льотом,
Не залишаючи сліда.

Не допоможе ані рима,
Ані метафора складна:
Поезія — це праця зрима,
Це думки смілої весна.

Як хочеш від людей шаноби,
Любов і гнів бери у путь,
А то лиш допотопні сноби
Твою поезію приймуть.

Коли слова для тебе — грище,
Звукосполучення нове,—
Тебе народ, суддя найвищий,
Марнописателем назве.

1951

УНОЧІ

Які нагадало години .
І молодість давню яку
Оце скреготання жабине
В нічному лункому ставку!

Іще й соловей не здається —
Співати почне... та й урве.
Проте таки ж б'ється ще, б'ється
В маленького серце живе!

Хто тільки минулим багатий,—
В майбутнє іде навмання...
Ні! Жити, любити, співати,
Горіть — до останнього дня!

1951

КИЇВ

В сизому серпанку Київ —
Медоцвітна благодать.
Скільки ж треба чародіїв,
Щоб таке побудувать!

Як народна грала сила
Над узбіччями Дніпра,
Щоб ця велич розкрилила
Стільки ясності й добра!

Ти несеш, столице давня,
Мак червоний у руці,
Зникли в далечі безславній
І купці твої, й ченці.

Заливають передмістя
Перегомони будов,
І в перловому намисті
Йдуть братерство і любов.

Має вітер над горою,
Грає сонце у садах...
Над тобою, над Москвою,
Над землею — білий птах.

1951

ТИХО

Я так давно не чув, як перепел вночі
Запідпадьомкає, як в лузі деркачі
Охриплим голосом задеркотять жагуче.
Ти вперше чуєш це, маленький мій унуче,
Що довго так не сліш, дивуючи з життя.

Люби його, люби, як я любив, дитя,
Як знову я ладен і можу ще любити!
Перед тобою світ — великий том розкритий,
І перші букви в нім тобі лише дались...
Що ж! Ті, що я не знав, спізнаєш ти колись!

1951

ПІСНІ

Коли пісні мого краю
Пливуть у рідних голосах,
Мені здається, що збираю
Цілющі трави я в лугах.

В піснях і труд, і даль походу,
І жаль, і усміх, і любов,
І гнів великого народу,
І за народ пролита кров.

В піснях — дівоча світла туга
І вільний помах косаря,
В них юність виникає друга,
Висока світиться зоря.

Люблю пісні мого краю,
Та не спинюсь на тім лишень:
З любов'ю вухо привертаю
До братніх на землі пісень.

Немає людності такої,
Громади жодної нема,
Яка б із давнини глухої
Ішла по всесвіту німа.

Багато голосів на світі,
Як барв на поверхні земній,
Та всі вони в єдине злиті
У мрії людства віковій.

Це — рук стискання працюючих,
Це — серць братання у бою...
Жагу пісень, в труді омитих,
Люби, як брат сестру свою.

У кожній мові, в кожнім слові
Краси майбутнього шукай,
Де в неохмареній любові
Розквітне світу небокрай.

ВЕСНЯНА ПІСНЯ

Поезії
(1952)

ЯКУБОВІ КОЛАСУ¹

Де ваш тезко по прізвищу, Адам,
Побачив світ,— у лісовому краї
Родились ви. І досі любий вам
Широкий шум, що в верховітті грає.
Поєму присвятили ви лісам,
Де і сліда ідилії немає;
В священні дні визвольної війни
Там бились Білорусії сини.

Були душею ви і серцем з ними,
Як непохитний Партії солдат.
Із воїнами йшов поет, незримий,
Проти фашистських танків і гармат.
Те, що писали ви в ті дні,— не рими,
Не вірші, ні! Це більше у стократ:
Це серця кров, це благородна рана...
Пишайтеся ж медаллю партизана!

Дорога ваша чиста і ясна,
Вам Жовтень став дороговказом вірним.
Там, де була колись трясовина,
Міста й заводи в захваті незмірнім
Народ будує. Давнина сумна
Навіки зникла. У поході мирнім
Іде в прекрасну далеч Білорусь,
Де ожили Скорина і Кастусь.

Герої ваші — ратаї, музики,
Рибалки, вояки, робітники.
Ваш груд — зразок для молоді великий.

---

¹ Справжнє прізвище Якуба Коласа — Міцкевич.— М. Р.

В поліській хаті Коласа книжки
Лежать на покуті. Але навіки —
Що ж! Сміло говорю я про віки! —
Їх збережуть, як скарб свій неоцінний,
Народи всі Радянської країни.

Шевченко й Пушкін — ваші вчителі,
Супутник ваш і вірний друг — Купала.
Спасибі трудівницькій тій землі,
Що сповила вас і пісень навчала!
Москві спасибі, де зоря в Кремлі
Для вас, для нас незгасна возсіяла!
Спасибі вам: як чесний плугатар,
Ви рідній ниві свій даєте дар.

30 жовтня 1952 р.

НОВІ ЛЮДИ

Я знаю льотчика — це приклад не єдиний —
Що любить пристрасно — і як знавець! —
картини.

Аби лише землі торкнувся льотчик цей,
Як поспіша мерщій до любих галерей.
Людина скромна ця і ночувать готова
У залі Рєпіна в скарбниці Третякова.

Десь під Москвою є, здається, машиніст,
Що до селекції з юнацтва має хист
І, вільні всі часи віддаючи бузкові,
Терпіння сповненим, уміння та любові,
Такі викохує невидані сорти,
Що думаєш: невже можливо так цвісти?

Житомирщини люд жіночу має ланку,
Що, вийшовши на льон весною, на світанку,
Такі виспівує частушки та пісні,
Що жайворонок їм дивує в вишині.
Недавно в сяєві, в огнях лункої зали
Кіян льонарки ті чудесні чарували.

Коли борці за мир зібралися в Москві,
Ряди єднаючи гарячі трудові,
То славний робітник московського заводу

Такі слова сказав від імені народу,
Що мертвий би від них, здавалося, воскрес,—
І їм, підвівшись, аплодував конгрес.

Є жінка, що її ми звемо ніжно: Паша.
Стернича трактора, законна гордість наша,
Такою книжкою озвалася вона,
Що чесні всі серця зворушує до дна,
І пишуть їй листи захоплені та ніжні,
І в неї учаться подружки зарубіжні.

В змаганні братському, у гуртовім труді,
Під сонцем Партії старі і молоді
Вершать такі діла на нивах і заводах,
Що ранку світлого ми чуємо в них подих,
Що сяйво все ясніш палає угорі
Комуністичної прекрасної зорі.

1952

ШКОЛЯРЦІ

Висунувши кінчик язика,
До плеча схиляючи голівку,
Мов стеблина весняна, гнучка,
Ти щось пишеш, юна чорнобривко.

Може, то з ботаніки урок,
Може, то рівняння квадратове,—
Все гостинний зошита листок
Привітати і прийнять готовий.

Красномовні карти на стіні —
Схема світу всього на папері —
Відкривають обрії ясні
Просто так, як до кімнати двері.

Черешневий залітає цвіт
У вікно із саду молодого —
І ти бачиш даль прийдешніх літ,
Як струнку завітчану дорогу.

Ти радієш світло, від душі,
Чистою овіяна весною,
Що ідуть твої товариші
У майбутнє разом із тобою.

ВЕЛИКІ ДРУЗИ

Ти смієшся, а я плачу,
Великий мій друже.

Шевченко

Скучно на этом свете, господа.

Гоголь

О, Гоголь, наш бессмертный
Гоголь.

Щоденник Шевченка

Зорею світиться новою
Земля, що породила їх.
Понад Дніпром і над Невою
Встають, як тіні, плач і сміх.

Над гнітом, мороком і тліном
Мечі підніспи золоті,
Жили вони життям єдиним,
Хоч не стрічались у житті.

Склепіння царської будови
Іще здавалося міцним,
І Городничі та Ноздрьови
Гуляли весело під ним,

І скорбний стогін Катерини
Поета серце потрясав,—
Та над Кавказькі верховини
Він вільним генієм сягав.

Проти неправди і наруги
Вони на смертний стали бій.
Один сміявся, плакав другий,
І сміх гіркий був повен туги,
І плач був сповнений надій.

Які дороги неподібні,
Яка у них єдина ціль!

Влучали стріли їх несхибні
У царську твань, у панську гниль.

Один зів'яв у смертнім болі,
Спаливши серце на вогні,
А другий в темряві неволі
Загартував думки ясні,

Щоб потрясти прадавні ґрати,
Прозрити глибочінь століть,
Щоб люд окутий закликати
Громадою обух сталить.

Та рідні їх слова між нами
Живуть, як думка світова,
Бо стали вічними ділами
Несокрушими їх слова.

Читаймо давні титла й коми,
Життя будуючи нове!
У серці юному якому
Великий Гоголь не живе?

І хто ж із нас не розуміє,
Згадавши в щасті і в надії
Той світлий плач, той скорбний сміх,
Що України і Росії
Не розлучити, як і їх?

Шумить весна у силі й цвіті,
І слава з краю в край луна,
І радісно на цьому світі,
Де, чистим сяйвом оповиті,
У всенародній шані злиті
Їх непогасні імена!

1952

БРАТИ

Як дощ весняний, свіжий і живлющий,
Висока дружба ваша перейшла.
Над ніжним морем ви щодня стрічались,
Рибалкам італійським помагали

Мережі срібні в хвилі лазурові
Із виглядом урочим закидати
І витягати рибу різнобарвну,
Мов дивоглядні квіти водяні.
Ви розмовляли, як із братом брат.
Про діло кровне — про літературу,
І Нижній до Чернігова схиляв
Уважне ухо. Руки робітничі —
Засмалені, пошерхлі, вузлуваті —
І робітничі душі волелюбні
Були знайомі вам віддавна. Чули
Ви трепет, що ним повнилась Росія,
І сторінки прекрасних ваших книг
Несли не тільки гіркоту і смуток,
А й непохитно-сміле віщування
Нового дня. Один з вас не дожив,
А другий бачив світлими очима
Доби нової грозове цвітіння
І сам, як безутомний працівник,
З каменярами вийшов на будову.
Про вашу дружбу пам'ять бережуть
Щасливі покоління. І здається,
Що то не два письменники дружили,
А український обнімавсь парод
З прапороносцем вольності — російським.

1952

БЕРЕЗА

Пам'яті Костя Герасименка

Вона росте, весела та береза,
Біля якої ми з тобою вдвох
Про пісню говорили навесні.
Весна і пісня! Та це ж сам ти, Костю,
Що жити без поезії не міг,
В поезії любивши голос правди,
Кипучий, нетерпливий, молодий,
Як вітер, передвісник громовиці!

Ти народивсь для буйних суперечок,
В яких ніде й нікого не щадив,
Як рицар істини. Ти вмів сміятись

Розгонисто й закотисто, як хлопчик,
І вся душа твоя ясна й незлобна
В хвилини ті була як на долоні.
Ти народивсь для дружби і любові,
Що їх приховував ти так старанно
І так невміло. Ти поетом був
Гарячою істотою всією,
І кожен рух, і кожен тон життя
Впивав з такою спрагою палкою,
Як подорожній у степу сухому
Студену воду п'є із джерела,
Грудьми прилігши до землі. Ти був
Людиною, що вчасно народилась:
Лише в радянській міг ти жить країні,
Щоб подих свій і пульс непогамовний
Зливати з подихом і пульсом праці
Будівників, майстрів життя нового.
Ти народивсь для боротьби. Коли
Устав народ...
Супроти хмар фашистських лиховісних —
Надів шинель військову ти спокійно,
Як надівав робочий свій піджак,
І в вир війни пішов з лицем відкритим...

Вона росте, весела та береза,
І бачу я: стоїш ти біля неї
І колу друзів з запалом читаєш
Якусь баладу про далекі мандри
Чи про дитячі іграшки... Умів
У всьому ти поезію знаходить,
Як сонце вмів осявати все!

Росте береза... Ти між нами, Костю!

1952

РАНОК НАШОЇ ВІТЧИЗНИ

(1953)

СЛОВО ПРО ПАРТІЮ

Водою скроплена живою,
Неопалима у вогні,
Незламна в праці й серед бою,
Єднаючи труди й пісні,
Іде родиною одною
Країна Рад в незгасні дні.

Твій ранок, земле, все ясніший,
Все гарячіший розмах твій,
І вітер творчості колише
Діброви в тиші степовій.
Рука історії запише
Тебе у книзі золотій.

Вітчизно рідна! Розгроцила
Ти мур ворожих перепон
У комунізм свої вітрила
Щасливий править Волго-Дон,
І непоборна наша сила,
Яку не взяти у полон!

Кому ж чолом за це віддати?
Звідкіль ця вись і глибина?
І хто, могутній, міг з'єднати
Серця, уми і племена?
У нас усіх єдина мати —
І зветься Партія вона.

Побачить світло світанкове
Не всі ще погляди могли,
Коли свій прапор пурпуровий
Трудящих руки піднесли,
Коли в життя робітникове
Завіти Леніна ввійшли.

Доріг багато в темі лежало!
Одна до щастя простяглась,
І сонце руки ті з'єднало,
З яких незламна міць лилась.
Із іскри — полум'я повстало,
Із «Искры» — «Правда» зайнялась.

У невичерпній ти насназі,
Вітчизно, рушила у путь,
Щоб давнє марево фантазій
В прекрасну дійсність обернуть...
Рожевої кімнати в Празі¹
Не можеш, рідна, ти забуть!

Дорога в далеч пролягала
І кремениста, і важка,
Та перемоги всі долала
Невтомна мисль більшовика,
Вона робітника збратала
І селянина-рільника.

Вітчизно! У твоїм просторі
Встають будови до небес,
Кремлівські відбиває зорі
Блакитноводий Дніпрогес,
На суходолі і на морі
Народ для вічності воскрес.

Полки змітаючи ворожі,
Ти перемогу здобула,
Бо при кермі, бо на сторожі
Всякденно Партія була,—
І комунізму дні погожі
Майбутнє людству розстила.

Неволю Праги і Варшави
Радянські воїни змели,
І відсвіти гучної слави
Усю планету обняли,
Похід народу величавий
Знамена Партії вели.

---

¹ Мова йде про Празьку конференцію партії 1912 р.—М. Р.

Згадають на всесвітнім святі
Землі щасливі племена,
Як для Тореза і Тольятті
Сіяла правди глибина,
Як горло клеветі проклятій
Затисла, гнівная, вона.

Ти, Партіє, високу віру
В народів послана кріпить,
Кривавих паліїв сокиру
Тобі єдиній розстрожить,
І сніжноперий голуб миру
Над океанами летить.

Проймає погляд соколиний
Віків грядущих далечінь,
І Партія права людини
Для всіх підносить покоління,
В степах нової України
Морська леліє голубінь.

Як світоч правди світової,
Благословенна ти в віках!
Вітчизни трудові герої
Несуть тебе в своїх серцях,
В своїм священнім неспокої
Торуєш ти до сонця шлях.

Ми горді, Партіє, тобою!
Веде до щастя путь твоя!
Як вільне море в час прибою,
Радянська гомонить сім'я —
І стоголосою хвалою
Квітчає Партії ім'я.

1952

ПОДОРОЖ НА ЗАКАРПАТТЯ

1

ІЗ ЛЬВОВА ДО УЖГОРОДА

Карпати... Млиста давнина
При цьому слові вирина.
Вона в борах лежить туманом,
Та гонить сяєвом рум'яним
Її сучасність огняна.

Карпати... Темними лісами
Ви оповиті, і над вами
Ширяють в синяві орли.
Віки залізно тут пройшли
Безповоротними шляхами.

Карпати... Тут у гущині
Гей роги біленькі рясні,
Колись любима панська здобич,
З чагарником рясніють обіч,
Токує готур¹ навесні.

Спадає голуб на ялицю,
Висока сосна ронить глицю,
І, в давні линучи літа,
Дзвенить легенда золота
Про Довбуша і Кубилицю.

Потоки вічно молоді
З верхів'їв ринуть. У воді
Хлюпочуться пструги-форелі.
Рибалки сходяться веселі
Перепочити по труді.

Благословенна ти, країно,
Зелена, світла полонино,
Флояри і трембіти звук...
Та скільки невимовних мук
Ти витерпіла тут, людино!

---

¹ Готур — глухар.— М. Р.

Народ, чий благородний пал
У поті, біля ветхих рал
Примушувано погасати,
Німецькі мучили магнати,
Топтав мадярський феодал,

Народ, що шляхта ним орала.
Що шляхта бидлом називала,
Гірського серце мав орла...
Хоч куля Довбуша взяла,
Та Дзвінка проклята пропала!!¹

Народ страждав, але стояв
І людських добивався прав
Із польським трударем нарівні,—
Недарма-бо листи зазивні
Хмельницький Костці посилав!²

Читай: історія кривава —
Гірка землі цієї слава...
Та волі прагнули віки
І коломийські рільники,
І ріпники із Борислава.

В повітрі дихала гроза,
Смереки гнулись, як лоза...
А вколо — панські теревені,
І сміх кривавого Бадені,
І Франца-Йосифа сльоза!³

Пани — а що ж там із панами?
Відомо-бо — одне й те саме,
Чи то «свої», чи то «чужі»...
Куркуль сокиру на межі
Стискав хижацькими руками.

---

¹ Дзвінка — коханка Довбуша, що, за переказом, по-зрадницьки видала його.— *М. Р.*

² Богдан Хмельницький листувався з проводирем повсталих польських селян Косткою Наперським з метою спільних дій.— *М. Р.*

³ Бадені — цісарський намісник у Галичині, за якого відбулись так звані «криваві вибори». Австрійські монархічні кола розпускали чутки, ніби Франц-Йосиф, підписуючи смертні вирoki українцям, плакав.— *М. Р.*

Плив час... Війна ревла тяжка,
Мов закривавлена ріка,—
І над Бескидом день похмурий
Устав, і Симона Петлюри
Кривава простяглась рука.

Здригалася красуня руса,
Як землю іменем Ісуса
Андрій Шептицький уярмляв,
Як, затоптавши рештки прав,
Піلسудський настовбурчив уса!

Але народ дививсь на Схід,
Де рідний люд, де братній рід,
Де Кремля височіють вежі...
Літа минули — і з пожежі
Братерський визволив похід!

Заржали коні понад Збручем,
Мечем покари неминучим
Над панством блиснув трудівник,
І злився галицький потік
З радянським морем всемогучим.

Та знов кривавилась вода,
Гнітили темрява й біда
Синів Стефаніка й Франкових,
Коли відбилась у дібровах
Тупого Гітлера хода.

І знов на Схід дивились люди,
Бо знали: відти сонце буде,
Бо знали: брат незрадний там!
Не дасть він згинуту братам
Від рук безумного прибуду!

Народ? Народ стояв, як дуб.
Ріпник, рільник і лісоруб,
Пастух на тихій полонині,
У спільнім прагненні єдині,
Не йшли з неволею на шлюб!

І людям, непокірним зроду,
Жадану принесли свободу

Сталева міць більшовика,
Народу рідного рука,
Рука російського народу!

Карпати... Світла новина
При цьому слові вирина,
Весна палає світапкова
Над людом Ужгорода й Львова,
І ми навек — сім'я одна!

2

ВСІ РІЧКИ

У Тису всі річки течуть,
Що в горах починають путь¹,
Весною шумні й бунтівливі,
А влітку — ясністю щасливі...
Де та й поділась каламуть!

І Тиса, як ласкава мати,
Весною й літом обіймати
Своїх веселих любить донь,
А сонце добрий свій огонь
Над нею любить розливати.

І в цьому щедрому краю,
Де силу молоду свою
Стара земля дарує радо,
Щоб виростали виногради,
Терпіли рабства злу змію!

Вона віками, хижка й ласа,
І хлібороба, й волопаса
Стискала закрутом слизьким,
І, мов на сміх, сіяла їм
Землі веселої окраса.

У непроглядну темноту,
Немов осіння ніч, густу,
Народ хотіло огорнути
Гнобителів поріддя люте,
Згасити мрію і мету.

---

¹ Всі річки Закарпаття.— *М. Р.*

На-влови графи та барони
Ходили там, де погляд тоне
У синіх пралісах-борах,
І навівали людям страх
Церкви, казарми та ікони.

Розвіялось, як чорний дим!
Тисячолітній — молодим
Устав народ, немов водою
Умивсь живою, казковою,
І щастя розцвіло над ним.

Садівники і винороби
Не носять по панах жалоби,
Робота землю веселить,
А замок в Ужгороді спить ¹,
Як пам'ятник неволі й злоби.

Немов зелений водоспад,
З узгір'їв ллється виноград,
Пильнований недремним оком;
Росте так виростом високим,
Як виноград, Країна Рад.

Любити, жити, працювати!
Із кожної лунає хати
Ця пісня радості нова,
І вбогі ці мої слова
Її не в силі передати.

. . .
Яке привілля для поета,
Яка блакить широколета,
Яка в майбутнє світла путь!
Студенти бджолами гудуть
У стінах університету ².

---

¹ Стародавній, зв'язаний з феодальним пануванням, замок в Ужгороді.— *М. Р.*

² Ужгородський університет, відкритий після возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною.— *М. Р.*

ЛІСОРУБИ

Хто чув хоч раз гірський потік,
Той пам'ятатиме повік
Немовчний голос бунтівливий,
Над ним — пташок ласкаві співи,
Орла високий, вільний крик.

Світанок грає в срібні труби,
Прокинулися лісоруби,
Що про новий співають час,
Що гордо кажуть — н а ш Донбас,
Що труд тяжкий їм нині любий.

Їм нині любий труд тяжкий,
Бо це ж вони землі своїй,
Своєму віддають народу,
Пускаючи на бистру воду,
В плоти зв'язавши, ліс гінкий.

«Гей, більше лісу Батьківщині! —
Лунає клич по Верховині, —
Бо для радянських це будов!»
І Котова переборов
Друг Михайлюк на Рахівщині¹.

Змагання друзів! Зрозуміть
Заокеанська ненасить
Цього не може, та трудящим
Огнем цвіте животворящим
Радянська весняна блакить.

При розбишацькому ескорті
Бандит в автомобілі, Хорті,
Вже в цих не з'явиться борах,
Осквернюючи світлий шлях, —
Нехай покоїться у чорті!

З тяжких віків лунає спів
Про визволителів-братів,

¹ Тракторист Михайлюк (лісорозробки на Рахівщині) змагався з кращим трактористом Карело-Фінської РСР Котовим і перекрив його виробіток. — М. Р.

І дійсністю та пісня стала:
Рука радянська возз'єднала
Одної матері синів.

Угорські згинули магнати,
Та усміхаються Карпати
Угорцям, що зросли в труді,
Що в спільній скупані біді:
Їм поруч, разом працювати!

Чехословаччина нова
Народу визнала права —
І хвиля котиться ласкава:
То шлють нам Прага й Братіслава
Братерства вірного слова.

У лоно вільної України,
В Союз, як серця кров, єдиний,
Ти, Закарпаття, увійшло,
І днів ясніших не було.
За всі твого життя години.

Солодкі пахощі трави,
Летіть, пливіть, струмуйте ви
До вулиць Львова гомінкого,
До схилів Києва стрункого,
До світлоносної Москви!

Під листя накриттям ласкавим,
Під темним буком кучерявим
Зійшовся робітничий рід —
Ставний юнак, плечистий дід, —
Озброєні високим правом.

Електропили тут дзвенять!
Наш труд з колишнім не зрівнять!
Нехай цвіте наш вільний розвій!
Рядки Стокгольмської Відозви
Зійшлися люди підписать.

Немов лука ясно-зелена,
Ростуть, цвітуть людські племена,
Піднявши працю й мир на щит...
Країні Сметани привіт,
Країнам Ліста і Шопена!

Господар на землі своїй,
Народ посадить ліс новий
На місці зрубаного лісу.
Ясну майбутнього завісу,
Рубачу, сміливо відкрий!

Поглянь на гори і долини,
Що погляд Партії орлиний
По-материнськи охопив...
Робітники усіх країв,
Збирайтеся у полк єдиний!

Вперед поглянь: який там шир,
Який цвітіння буйний вир,
Якої творчості польоти!
Рука, засмагла від роботи,
Нам сіє благодатний мир!

4

ДРУГ

Ми на дорозі з ним зустрілись
І спроквола розговорились.
Шосе до Тиси нас вело.
Сказав він: «Тяжко нам було
У тьмі німотній. Як ми вчились?

Бодай не згадувать! Круг шкіл
Стояв для хлопа частокіл,
Гнобили наше рідне слово,
Смітили щедрю нашу мову
Словами тьмяними, як пил.

От син мій — в українській школі,
А що мадярів тут доволі,
То школа рідна є і в них.
Навчаються з розумних книг
В сусідстві доброму, на волі!

Російську мову, я скажу,
Ніхто не має за чужу,
Без неї як на світі жити?
Відкіль-бо правди ся навчити,
Одвічну витравити ржу?

Як чех зо мною до верстату
Стає, щоб землю цю багату
Іще багатшою зробить,—
Ну, як же злом його зустрійть,
Як не зрадіти, ніби брату?

А все це, бач, од вас пішло.
Тепер і місто, і село
Радіє радістю одною.
А хто жахає нас війною —
Зламає, проклятий, крило!

Старий, таке я примічаю,
Що в нашім Закарпатськім краї
Нам і не снилося колись...
Дівчата онде подались
Збирати свіжий лист із чаю.

Та от комбайнер, небіж мій,
В Москві вже побував самій
І Зірку Золоту на груди
Дістав. Чи думали ж то люди,
Ким буде Іванчук Матвій?»

Ми закурили. Понад лугом
Аероплан чітким півкругом
Пролинув, сяючи крильми.
Сердечно попрощались ми
З новим своїм, із давнім другом.

5

ХЛІБ І СІЛЬ

Просторі зали кришталеві —
І срібні, й голубі, й рожеві —
Всі в електричному огні.
Чиї це житла чарівні?
Якому служать королеві?

«Ге! Пригадав про короля!» —
Аж засміялася земля.
І сміх пішов луною в полі:
«І не з кришталю це, а з солі!
Дивується, як те маля!

Цей дар взяли собі по праву
Трудящі люди. Добру справу
Вони зійшлися тут робить.
Тверда в них думка є — скорить
Природу щедрю, та лукаву.

Як повідь, ллється шум машин,
Заліза й сталі передзвін;
І каменяр, що трощить скелі,
І той, хто садить сад в пустелі,—
Землі радянської це син!

Мов сивих коней стадо дике,
Гірські приборкує він ріки,
І вироста над виром вод
Один по одному завод,
І все це — єдністю велике!»

Ми їдем далі. Навкруги,
Забувши, де ті й береги,
Шумує хвилями пшениця,
Густо-зелена кендериця¹
Сміється, сповнена жаги.

Рясніють яблуні веселі,
Ясні скрапаючи оселі,
Звисає густолистий хміль...
Воістину і хліб, і сіль
У Закарпаття на тарелі!

6

У КОЛГОСПНІЙ РОДИНІ

Одна колгоспницька родина
Приймала нас. Була година
Веселощів: у тій сім'ї
Вітали друзі і свої
Новонародженого сина.

Ще мати стомлена й бліда,
Та усміхатись випада.

---

¹ Кендериця — кукурудза.— М. Р.

Почули ми: вони обов,
І жінка, й чоловік,— герої
Нового, славного труда!

Враз батько чарку підіймає
І на колиску поглядає
З веселим усміхом тонким
Та ще й пояснює при тім:
«Герой он третій виростає!»

А дід, ласкавий бородань,
Мереживо оповідань
Почав повільно розгортати...
О, як у них виразно знати
Минулого й нового грань!

«Ото ще пригадали, діду,
Колишні дні, колишні біди!» —
«А як же, синку, їх забудуть?
В нову лаштуючися путь,
Нам спомини подіти ніде.

Воно й гаразд: щоб знати шлях,
Щоб не блукати по ярах,
Щоб не спіткнутись об каміння,
Одного мало нам хотіння,
Ще треба й пам'яті в думках!

Узять, сказати, колективи.
Не зразу я домислив, сивий,
Як це забудуть — моє, твоє...
А бачу нині: тут кує
Рільник життя своє щасливе.

Старий-старий! А от воскрес!
Не золоті дощі з небес,
А золоті робочі руки
Запліднюють лани і луки...
І слово ж просте — емтеес!

Тож граф, кажу...» Але піснями
Тут хата залунала саме,
І, не образившись, дід
Почав підспівувати вслід
За молодими голосами.

І дивна річ: стіна Карпат,
Міцніша від замкових грат,
Віки нас довгі розділяла,
А от пісень не роз'єднала,
Як не зламала слова «брат».

Та ці ж пісні я пам'ятаю
З дитинства! Отже, край до краю
Віддавна голос подає,
І хоч незнані співи є
На Закарпатті,— я їх знаю!

На схили гір нічна імла
Покровом приязним лягла;
Природа, ніби мати дбала,
Від холоду їх захищала,
Від громовиці берегла.

Вогні світилися вечірні
І гасли в темряві безмірній
Серед заснулих верховіть...
Хай, милі друзі, вам щастить
У дружбі вірній, в праці мирній!

23 липня 1952 р.

ЛИСТ ДО ЛЬВІВСЬКИХ ДРУЗІВ

Наш Київ — давнина кривава,
Наш Київ — праці світлий цвіт,
І мудре слово Ярослава,
І Святослава гордий щит.

Наш Київ матір'ю недаром
Усі міста братерські звуть...
Ніхто руїнницьким ударом
Не міг йому затьмити путь.

Братів по серцю і по крові
Вітали кличі тут гучні,
Як уїздив Богдан-Зиновій
Сюди на білому коні.

Шевченка вулиця зелена
Нагадує його слова,

Що зійдуться землі племена —
Сім'я велика і нова.

І сталось. Перший грім з «Аврори»
Весну народну возвістив,
І київські прадавні гори
Червоний прапор осінив.

Ми живемо в сім'ї великій,
І з Києвом обнявся Львів,
І ріки ті злились навіки,
Які кордон колись ділив.

Недавно ви мене гостили,
Хороші сестри і брати,
І серцем я дніпрові схили
Хотів до вас перенести.

Люблю я, друзі, ваше місто
В його оновленні живім,
Люблю, як вечір променисто,
Ласкаво стелиться по нім.

Люблю вогні його заводів —
Разок перловий до разка.
Їх світить, світові на подив,
Міцна рука більшовика.

Люблю я приятні розмови,
В яких братерство розцвіло.
Обличчя бачу тут Франкове,
Смутне Стефаника чоло.

Вони живі, їх голос чути,
Їх поглядів не загасить...
Навік минуло врем'я люте,
З плечей упав тягар століть.

Цісарські, панські, папські сили —
Від них тут лиш глуха луна...
Чолом склонімось до могили
Борця з пільмою — Галана!

Ще чорна Заходу сутана
Благословення шле війні,

Та Уолл-стріту й Ватікану
Історія рахує дні.

Свою ми знаємо дорогу,
І плине, як ясна ріка,
З народом Пушкіна й Толстого
Народ Шевченка і Франка.

1952

МИРГОРОДСЬКІ ЗАПИСИ

1

Оригінальну чув я суперечку
В Сорочинцях, над ясноводим Пєслом,
Де грілися на сонці у кропивці
Жадливо-обережні головні,
А на піску плескалися засмаглі,
Веселі діти з Харкова, з Полтави
І навіть з Ленінграда... Гурт жінок
Провадив там дискусію жартливу:
Де саме міст відомий той лежав,
Через який з красунею дочкою
І з жінкою, сердитою напрочуд,
В Сорочинці на ярмарок волами
Предобродушний їхав Солопій.

Була неділя, тихий час дозвілля,
Тому ото на теми історичні
Колгоспниці змагались мали час,
На моріжку розсівшись півколом
Здавалось, дійсно вірили вони
В реальність Солопія Черевика,
Параски й Хіврі, лиш червону свитку
Сприймаючи із скепсисом належним,
Для чого дав підстави Гоголь сам.
Яка тонка іронія сміялась.
В очах лукавих — карих та блакитних,—
Як сонце осявало ті обличчя,
Що світлий знак розумного труда
Їх осяває, мов печать прекрасна!

А по дорозі їхали трьохтонки,
Здіймаючи стовпи гарячі пилу,
І вдалині рясніли, ніби зорі,
Полукіпки важучої пшениці,
Сріблились вівса, і гречки рожеві
Пахуче розливали молоко...

2

Криниця в балці, журавель при ній.
Тут, кажуть, воду пив колись Шевченко —
І чом не вірити у цей переказ!
У день пекучий, наковтавшись пилу,
Ми спраглими устами припадали
До краю дерев'яного відра
З тією легендарною водою
І думали: великого поета
Земля колись полтавська напоїла,
А сам він невичерпне джерело
Подарував народів навіки,
І наша молодь до питва ясного,
Що чесні всі серця животворить,
Жагучими устами припадає...

3

Коли у Зубівку ми прибули
З грузинськими гостями, з посланцями
Од всіх трудящих рідної Москви,
Щоб пом'януть ім'я Гурамшвілі,—
Назустріч вийшли з квітами дівчата,
І виступили повагом три діди,
Три чисті білі хліби несучи
З дрібками солі, звичаєм прадавнім,
І подали з уклоном трьом грузинам.
Грузини, також звичаєм прадавнім,
Поцілували ті хліби високі
І прийняли, так само уклонившись.
Вони казали потім, що розкрають
Лише в Тбілісі ті хліби знаменні
І з друзями поділяться дарами
Гостинної братерської землі.

Під дубом потім відбулися збори
Колгоспників. Співали там пісні
Російські, українські і грузинські,
І нам здалося це не випадковим.
Не випадковим також нам здалось,
Що в Зубівці є молоді гурток,
Який вивчає мову Руставелі,
Гурамішвілі й Церетелі мову.
І виступив на зборах тих грузин
І, привітавши зубівців по-братськи,
Під оплески гарячі повідомив,
Що в день наступний буде у Сурамі
Велике свято — пам'ятник відкриють
Незламній поетесі-войовниці,
Що там у сон довічний відійшла
І що ввійшла в безсмертя, просіявши
Вогнем досвітнім в мороці тяжкому,—
Дочці народу, Лесі Українці.
Коли ж над головами заширяв
Величний гімн Радянського Союзу,
Із рук дітей у височінь злетіли
З веселим плеском білі голуби,
Весни і миру вісники крилаті...

А в Миргороді мітинг велелюдний
Біля підніжжя пам'ятника тобо,
Що спорудив поетові народ,
Був скрашений, мов променем весняним,
Маленькою школяркою, в якої
На білім платті галстук піонерський
Трояндою червоною жарів.
Вона про братство й дружбу говорила,
Що розцвіли у радісній сім'ї,
Про світлу міць російського народу,
Про вільний шлях народу Руставелі,
Про день новий Шевченкових дітей
І про поета, що в гіркому віці,
У тьмі гнітючій царської неволі
Єднав серця грузинів, росіян
І українців... Говорила палко
Вона про школу, звідкіля у світ
Вона полине, зброшена знанням
І мужністю, — і присяглася щиро

Учитись на «відмінно»... Слово це
Ніяк не прозаїчно продзвеніло,
І ми малій ораторці плескали
Від серця щирого... Нехай їй путь
У далечінь простелиться щаслива!

4

Мій рідний край збирає урожай,
Що звеселяє струменем живим
Трудівників засмаглих світлі очі.
Мов кораблі, комбайни пропливають
По морю неозорому пшениці,
Дівчата й молодиці дбало сушать
Під сонцем, на розпеченім асфальті,
Тяжке, добірне зерно. У вінку
З густого, вщерть налитого колосся
На шлях широкий вийшла юна праця
І піснею простори веселить.
Мій рідний край — чорнозем невичерпний
І попідземні надра, і надземні
Будови ті, що гордий з них народ.
Скорити сили матері-природи,
Стократ помножити її щедроту
Взялись геологи і агрономи,
Колгоспники й робітники взялись,
Учені, інженери, шахтарі,—
Благословен їх труд, благословен
Той геній, що веде усі країни
Єдиної радянської землі
До обріїв видимих комунізму!

11 серпня 1952 р.

ТАТРИ

Заспіжені Татри... Ялиці,
Смереки та буки ставні,
Сліди ланцюжкові лисиці,
Ведмежої віддрук ступні.

Це тут, не шукаючи прбсік,
На дикому схилі Карпат

Гуляв колись мужній Яносік,
Одважного Довбуша брат.

Там якось ми ввечері чули
Татранських гуралів¹ пісні
І думали: як же гуцули
Співучим татранцям зрідні!

Внизу, над Дунайцем-рікою,
Пороніно-місто лежить...
Там дім є, що в гордім спокої
Сіятиме в зорях століть.

В оточенні вічно зеленим
Той скромний підпоситься дім...
Колись з одnodумцями Ленін
Стрічався в будиночку тім.

Тут генія мислі ширяли,
Палали слова вогняні,
Що тропів підніжжя хитали
І панські палаци бучні.

Він правді дивився у вічі,
Нещадно він кривду разив
І польські ряди робітничі
Зближав до російських рядів.

І горді поляки по праву,
Що свято той дім бережуть,
Безсмертною Леніна справу²
Вони всенародно зовуть.

Забулась кривава песлава,
Гірким не вернутись літам,
І руку воскресла Варшава
Радянським стискає містам.

15 жовтня 1952 р.

---

¹ Г у р а л і — горяни, верховинці, гірські жителі.— *М. Р.*

² «Справа Леніна безсмертна» — напис на стіні будинку-музею Леніна в Пороніно.— *М. Р.*

МОРЯ

Як вабить пристань запальних малят,
Романтиків у трусиках і майках!
Та що малят! Кого вона не вабить!
У кого солодко не защемить
У грудях серце, як гудок протяжний
Подасть відпливу гасло! Хто не знає,
Хто не вдихав того морського духу,
Вільготного і гострого, як сіль,
У суміші із запахом смоли,
Соснових дощок, риби та рогожі,
Та ще з якимось дивним ароматом,
Що, може, привезли мандрівники
Із буйноцвітних островів тропічних,
А може, з пишних Грузії садів,—
І хто з тих пахоців не хвилювався!

Охоплює висока гордість розум,
Коли згадаєш чесних і відважних
Російських відкривателів земель,
Що в парусниках утлих випливали
У небезпечну далечінь пумливу
І плями білі на всесвітній карті
Веселчастими барвами вкривали!
Висока гордість нам проймає душу,
Коли згадаєм давній Севастополь,
Де всупереч царевим генералам,
Тупим і завидющим блюдолизам,
На смерть стояли руські моряки,
Де під злостивим свистом ворожих куль
Проходив мужній адмірал Нахімов!
Висока гордість серце гріє нам,
Коли ми згадуємо віщий залп,
Що пролунав, як дня нового вість,
Як боротьби великої початок
За наше чисте щастя сьогоденне
Із крейсера священного «Аврора»!

Висока гордість дух підносить нам
На згадку про новітній Севастополь,
Що білими грудьми протистояв
Фашистській ненажерливій навалі...

Скривавились прекрасні білі груди,
Руїна й смерть по вулицях ходили,
Як перозлучні сестри лиховісні,—
Але народу світлого рука
Держала стяг Радянської Вітчизни
І сміливо боролася смертю смерть!

Прекрасні всі моря, що є на світі!
Чарує серце Балтика сувора,
Що в Атлантичний океан — у світ —
Несе безсмертну славу Ленінграда;
Мінливе Чорне море вабить погляд —
Те море, де чубаті козаки
Дива в чайках творили гостропосих,
А ніби плінуть мирні пароплави,
Людей на відпочинок везучи
Чи несучи багатства незліченні
Радянської прещедрої землі!
Прекрасний Каспій, що в бурхливе лоно
Приймає Терек бистрий, та Куру,
І Волгу повноводу, що недаром
Її назвали матір'ю люди!
Прекрасні, друзі, наші всі моря,
І хай вони на хвилях дружних носять
Плоди землі на вжиток добрим людям
І миру вість розносять по землі!

Але для гордості немає слів,
Коли нові назвемо ми моря,
Що їх народ радянський утворив,
Скоряючи природу своєвільну,
Що Партією ведена наука
Накреслила їх межі у степах,
Де вчора ще гуляли чорні бурі.
Моря чудесні, витвори людські,
Простори послухняної води,
В якій одбилися подвиги народу!
Морями цими вплинемо ми
До комунізму берегів жаданих,
У пристань щастя, творчості й любові.

13 серпня 1952 р.

СВЯТО В БУДНІ

Увечері в засніженім селі
Огні засвічуються електричні
І люди сходяться до приймачів
Новини слухати або й концерт,
Де серед інших співаків, бува,
І їх землячка виступає, Галя,
Дочка Денисихи, що край села
Живе не як вдова та безталанна,
Котрої хату змалював Шевченко ¹,—
Як знатна ланкова на буряках,
Сама співачка хоч куди!

Буває,
Що заведеться в хаті суперечка
На міжнародні теми чи й на інші —
Багато є животрепетних тем!

Танцюють зорі — на мороз чималий
Показують, та не біда мороз:
Урупа вкриті білосніжним пухом,
Що проти місяця іскриться, ніби
Срібliste море. Обережний лис
Мишкує в лісі, здобичі шукає,
Не знаючи, що в засідці на нього
Чатує Лев Ігнатович — мисливець,
Рибалка, пасічник і винахідник.
А в хаті тепло й затишно. Малеча,
Буває, іноді підійме шум,
Веселу бучу. Ну, бабуся гримне
На неї добродушно — і по всьому.

У ніч глибоку переходить вечір,
Дванадцять чуть ударів із Москви,
І гімн летить величний понад світом.
Спать, спать пора, роботи-бо чимало
Узавтра: лаштуватись до весни
Заздалегідь, як хазяям годиться
Великого хазяйства гуртового.

Листопад, 1952 р.

---

¹ Відомий рисунок Шевченка «Удовина хата». — М. Р.

ПЕРЕД ВІДЛЬОТОМ

Лаштуючися відлітати,
Щороку сині ластівки
Край нашої, мій друже, хати
Шикують на дроту полки.

Цей дріт приносить телеграми
Хто зна з якої далини,
І тим зрідні він з ластівками,
Що неспокійний, як вони.

1952

ДАВИД ГУРАМІШВІЛІ

Там, де зубівські дівчата
Сходять вранці до води,
Де блукає тінь невтомна
Мандрівця Сквороди,
Звідкіля у світ безмежний
Гоголя ідуть сліди,—

В тій землі поліг на схилі
Многострадних літ своїх
Той, хто нам Д а в і т і а н і
Залишити в спадок міг,
Хто проніс велике серце
Крізь некучу тьму доріг.

Долю Грузії своєї
Оспівав великий син;
Як утік він із полону,
Як блукав голодний він,—
Врятував його російський
Гостелюбний селянин.

Так і Грузію в годину
Лиховісної грози,
Як хиталися непевні
Історичні терези,
Врятував народ російський
Від неволі, від сльози.

Воїн і поет грузинський
Ненаситний розум мав,
Він не тільки мудрі вірші
В'язку мудрою писав —
Добрим людям на потребу
Млин новітній малював.

В Зубівці красуню жінку
Раз колись побачив він,
Уклонився їй доземно,
Ніби сонцю Тінатін,
І словами обезсмертив,
Що гучні, неначе дзвін.

Українська пісня може
Кожне серце полонить,
В ній поетові сіяла
Карталінії блакить,
І зозуля наша сива
В пісні Грузії летить.

Наше братство розбратати —
Сил таких нема ніде!
На грузинову могилу
Українка цвіт кладе,
Всю сім'ю, велику й вольну,
Сонце Партії веде.

Серпень, 1952 р.

ЧУВАСЬКИМ ВИШИВАЛЬНИЦЯМ

Рукам, що цей узор любовно вишивали,
Серцям, що билися, немов одно, над ним,
Пісням, що мовою чуваською лунали,
Як сеетри всіх пісень у хорі трудовім.

Спасибі хай летить над Волгу повноводу,
До піль оновлених і до лісів нових.
Народу вільному до вільного народу
Так легко промовлять, хоч різні мови в них!

Чувашки! Чи ж давно одежею рабині,
Неначе путами, ви спутані були?

На весь квітучий зріст ви випростались нині,
Пішли просторами, де матері не йшли.

Там, де невільниці собі сліпили очі
При світлі каганця убогим і чаднім,
Де спинагнулися ще змолоду жіночі,
І розум тьмарився, і в хаті слався дим,—

Дорога стелиться, ясна і безупинна,
Шляхів заказаних у праці вам нема,
І жінка звільнена — не «слабша половина!» —
Біля державного стоїть вона керма.

Спасибі ж, руки, вам за взори ці квітучі,
За дар, що ви мені прислали здалеки!..
Хай пісня, що я склав на придніпрянській кручі,
Простягнеться до вас, як братній стиск руки!

18 червня 1952 р.

ЖАК ДЮКЛО

1

Він стоїть, як совість, перед ними,
Що давно забули й слово це.
Кожне рабське, зрадницьке лице
Він разить словами громовими.

Хоче правді затулити рот
Лицемір, брехуно весь підшитий,
Та пародне серце одурити
Не здолав би й сам Іскаріот!

Жак Дюкло прокльони шле підлоті,
Миру і народові — любов...
На суді стояв так Димитров,
Але Герінг став на ешафоті!

Жак Дюкло! Живі його слова
Всі живі на світі чують люди.
Буде мир! Єдина правда буде!
Зайнялась зірниця світова!

Ступляться ворожі ржаві леза!
І гримить у голосі його
Франція Вольтера і Гюго,
Франція Комуни і Тореза!

16 червня 1952 р.

2

Розступилось коло крамарів,
Що хотіли правого судити,
Та ганьби із себе їм не змити...
Не вони судили — він судив.

Кидав він у їх тупі обличчя
Істини залізної слова,
І навколо, як стіна жива,
Підіймались лави робітничі.

Геть брехню під покривалом прав!
Геть досьє, підшиті клеветою!
Віч-на-віч з тюремників юрбою
Він свободи друзям вимагав.

Він на волі... Гей, тугіше струни!
Хай устане проти тьми і зрад
Франція паризьких барикад,
Франція грядущої Комуни!

13 серпня 1952 р.

ЗЕМЛІ

Земле, моя всеплодющая мати...

І. Я. Франко

Зелена земле, що мене
Зростила й розуму навчила!
За цвіт, за плід, за все земне
Тобі спасибі, мати мила!

Гуляє вітер по полях,
Несе дощі ласкаві й добрі,
І стелиться великий шлях
За синій неозорий обрій.

На села, ниви і міста
Веселе сонце лле проміння,
І комунізму вироста
Непереможне покоління.

За те, що ми тебе скорить
Зуміли в мудрому пориві,
За творчу нашу ненасить —
Я знаю, земле, ти не в гніві.

Будинки дивної краси
Ростуть на пустирях окраїн...
Щаслива, земле, ти esi,
Що більшовик є твій хазяїн.

Це ж більшовик з можутья рік
Бере могутність електричну,
Це ж більшовик тобі прирік
Добу історії величну!

Він за полярний вийшов круг,
Надхмарні він вершить польоти,
Не ступлюється від роботи
Його неуполимий плуг.

Дівча гусей пасе у лузі
На старомодний ніби смак...
А що, як вийде з неї, друзі,
Олена Хобта чи Виштак?

Які в народних грудях сили,
Яке безмежжя у серцях!..
Про що віки крізь сльози снили —
У наших розцвіта ділах.

Ширяють над минулим темним
Нові пісні, нові часи...
Під оком Партії недремним
Щаслива, земле, ти esi!

1952

РАНОК НАШОЇ ВІТЧИЗНИ

В небі хмарки білосніжні, легкі, ніби пір'я,
Роси на травах — погоди хорошої знак,
Птах, що піднявся з долини й летить до узгір'я...
Може, то лебідь піднявся, а може — літак.

Сиві, рожеві, блакитні дими кучеряві
Плинуть з високих, мов башти, стрімких димарів.
Встала робота, умилась до сонця — і в славі
Йде по Вітчизні, що липень ласкаво пригрів.

Сад потягається зó сну, пшениця у полі
Хвилею грає сухою і котиться в синь,
Ряд залізничних на сонці виблискує колій,
Мчаться вагони — жити простори пустинь.

Дівчина поле й співає. Озвались до неї
Інші — у кожної серце, як жайворон-птах.
Всі заспівали одної, і кожна співає своєї,
Спільна дорога у всіх, та окремий у кожної шлях.

Жаром палають слова: «Геть, злочинці, з війною!
Праці дорогу! У світі панує хай мир!»
Вежі Кремля піднесли над Москвою-рікою,
Тіні блакитні лягають від Ленінських гір.

1952

300 ЛІТ

*Поезії
(1954)*

ПАРТІЯ

Вона — у кожному повороті
Землі радянської стерна,
Вона — у книзі і в роботі,
В народнім диханні — вона.

Вона — єднання поля й міста,
Міцне і світле, як алмаз,
Вона — це зброя паша чиста
І наш ясний дороговказ.

Вона — це думка, вона — це дія,
Вона — це засів і жнива,
Вона — це людськості надія,
Твердиця правди світова.

Вона — в пових морів розливах,
В народів дружбі віковій,
Вона — в очах дітей питливих
При карті всесвіту новій.

27 липня 1953 р.

СЛАВА РОСІЙСЬКОМУ НАРОДОВІ

Слава народу, що йде у віках
Велетня сміливим кроком!
Першим він став у радянських полках
З прапором волі високим.

Здавна братерство нас мужньо вело
В далеч незламним походом,
Леніна слово навіки злило
Нас із російським народом.

Пушкін і Горький — Шевченка брати,
Мова їх -- море безкрає...
Путь до ясної, як сонце, мети
Рідна Москва осяває.

Славен народ, що народи з'єднав
У непохитну родину,
Завжди він руку свою простягав
Нам у бурхливі години.

Хай же росте його велич і шир,
Ниви шумують, як води...
В праці на щастя і в битвах за мир
Слався, російський народе!

1952

НА Д ДНІПРОМ

1

ЗАСПІВ

Як вість народу до народу,
Як дружби чистий заповіт,
Ріку я славлю повноводу,
Живого свідка вмерлих літ.

Кому ще краще пам'ятати
Далекі ті, багрянні дні,
Коли промчався князь чубатий
На вихрогровому коні,

Коли від криги і до криги
Пливли човни за небосхил
І хижоокі печеніги
Від руських загибали стріл!

Хто розказати краще може,
Як споряджали козаки
На бурпе море, в край ворожий
Свої просмолені чайки!

Сюди, у Луг Великий, в плавні,
Що краю їм, кінця нема,

Втікали вбогі та безправні
Із-під кріпацького ярма.

Тут, як пекла нестерпна рана
Народні груди, всі в крові,
На голос мужнього Богдана
Полки повстали бойові.

В дні вікопомного повстання
Проти розбещених панів
Зросло народів двох братання,
Одної матері синів.

В Шевченковім залізнім слові,
Під грізним Гоголя пером,
Нам хвилі гомонять дніпрові,
Гаї й лани понад Дніпром.

Віки в воді його відбилися.
Народи й покоління всі
І дивувались, і клонилися
Його могутності й красі.

Та тільки в пишнію годину,
Як за порогом зник поріг,
Тобі, Радяпська Україно,
Старий Дніпро під ноги ліг.

Тут, об'єднавши світлі сили,
Незламні у сім'ї одній,
Радянські люди воскресили
В священній битві Київ свій.

Погожа купіль трьох народів
Під сонцем, що зійшло з Кремля,
Росить Дніпро, світам на подив,
Нові сади, нові поля.

2

У КИЄВІ

Там, де біліють лаврські стіни
На тлі зелених верховин,
Де дзвін одлічує години,
Стояв, задумавшись, він.

Внизу Дніпро котився бистрий,
Народу гордість і любов...
Могилу Кочубея й Іскри
Поет замислений знайшов.

Відлуння слави і неслави
Він чув у звуках кобзарів...
...Можливо, перший звук «Полтави»
Тоді до нього прилетів.

А от будинок: декабристи
Тут раду радили колись.
Про їх сузір'я променисте
Легенди в пам'яті сплелись.

Вони далекі від народу
Думками й мовою були,
Та вслід Радіщеву свободу
Вони, як світоч, понесли.

Хай діло їх було розбите,
Але вогонь їх оживав,
Коли поему «Неофіти»
Шевченко Щепкіну читав.

Коли ми бачимо сьогодні
«Тараса Бульбу» на кону,
Встають дві тіні благородні,
У тінь зливаючись одну.

Ще струни золоті бриніли,
А Київ навкруги мовчав,
Коли, нараз помолоділий,
Чайковський Лисенка обняв ¹.

Чи не були то двох народів
Обійми, як віки, міцні?
Високий дух їх благородив
І чисті навівав пісні.

Коли ж ми Лисенка ховали
Під поліцаїв п'яний свист,—

---

¹ Як пише в своїх споминах М. Старицький, Чайковський, прослухавши оперу Лисенка «Тарас Бульба», обняв його, поздравляючи з талановитим твором.— М. Р.

О, як ми всі в ту хвилину знали
Його життя прекрасний зміст!

А той, хто в Коцюбинським брата
І друга вірного знайшов,
В урочі дні сумного свята
Писав про вірність і любов.

Писав він другові: щасливі
Ті люди, що людські серця
В гарячій гартували співі,
Народу вірні до кінця.

От скромна вулиця, що звалась
Лабораторною колись.
Згадай ті дні, що вже промчались,
І їй доземно уклонись!

Навколо морок ледве танув,
Та з «Искры» вже вогні росли...
Брат Леніна — Дмитро Ульянов —
І сестри тут його жили.

Вони несли слова єднання
І боротьби гарячий клич...
Тут, Києве, та зірка рання,
Що засвітив тобі Ілліч!

Я не літописом холодним
Холодний лік веду вікам:
Низький уклін серцям народним
І робітничим шлю рукам.

Як нам забуть, що в дні тривоги,
В зловісних одсвітах заграв
Гарячу руку допомоги
Російський брат нам подавав?

Як нам забуть, що в цих будовах,
У хвилях мирних наших нив,
У всіх ділах, піснях і мовах
Безсмертна дружба од віків?

На комунізму верховини
Іде радянська світла рать,
І наша правда не загине,
І наших рук не роз'єднать.

3

ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

Там, де Трубіж в Дніпро-Слауту
Тече в зелених берегах,
Шляхетства дикого отруту
Народ наш розтоптав у прах.

Коли Богдан до Олексія
Статечних посилав послів —
Москва, Велика Русь, Росія
Молодших обняла братів.

Коли скликали віщі дзвони
На думну раду козаків —
Любові й дружби мак червоний
У Переяславі зацвів.

Як волі невмирущий голос
До золотої вів мети,
Страждали поруч і боролись
Народи — друзі і брати.

У Переяславі зеленим,
Міцний душею, як алмаз,
Писав, охоплений натхненням,
Тарас Шевченко свій «Кавказ».

Крізь думи темні й невеселі,
Прообраз літ майбутніх ріс,
І от Акакій Церетелі
Правицю Кобзареву стис.

. . . . .

4

ТРОШКИ УЯВИ

Понад веселими лугами
Стежина в'ється польова,

На неї сонце кида плями,
Над нею вітер повіва.

А скільки ж ніг по ній ходило,
А скільки там із дня у день
Людських розмов перешуміло,
Переспівалося пісень!

А скільки раз у час вечірній,
Як налягала тінь густа,
В любові присягались вірній
Там неосквернені уста!

Колись до хвилі дніпрової,
Що грає перебором струн,
Ішов там по кривавім бої
Богданів друг Іван Богун.

І дівчина його зустріла
З коромислом через плече,
І рани рицарські обмила,
І усміхнулась гаряче.

А серед приятних туманів,
Вся посивіла восени,
Вела ця стежка партизанів
У дні Великої війни.

Тепер, співаючи, дівчата
Тією стежкою ідуть
На спільну працю. Пахне м'ята,
Хліба, радіючи, цвітуть,

І ранок їх рожевий росить,
І жайворонки — звідусіль,
І поле з шаною підносить
Олені Хобті хліб і сіль.

Хоч відти я й далеко нині,
Та все це в оці устає:
У тих полях, на тій стежині
Мойого серця частка є!

НОВА КАХОВКА

Не сумішню племен і лиць —
Натхнення єдністю живою
В огнях розумних блискавиць
Ти розцвіла передо мною.

Стеклися люди звідусіль,
Як у Дніпро течуть притоки,
Для спільних мислей і зусиль,
Що відмінюють дні і роки.

Де вчора ще по барханах
На заячі ходили влови —
Сьогодні виростає дах
Нової шкільної будови.

Людський чи можна змірять хист,
Коли межі йому немає!
Глянь: наймолодше з наших міст
В степу старому виростає!

Щоб щастя для дітей здобуть,
Ми беремо з природи подать,
І де піски дрібні течуть,
Бульдозер, мов господар, ходить.

А скільки справді там дітей —
Смаглявих і біловолосих!
Яка допитливість очей!
Снага яка у ніжках босих!

Привіт кипучим берегам!
Привіт вам, юності дороги!
Як любо бачити очам
Цей екскаватор довгоногий!

Складаю теплі ці слова
Я в кучерявому Херсоні...
Висока мрія світова
В дніпровому відбилась лоні!

ЛІРИЧНИЙ ВІДСТУП

Я чув зозулю й солов'я —
 Це, звісно, речі старовинні...
 Та нагорода в тім моя,
 Що перший я почув їх нині.

Я бачив дівчину... І це,
 Звичайно, теж ніяк не диво.
 А тільки ж як її лице
 Було освітлене красиво!

Фіалку я знайшов... Вона
 Була, як і годиться, скромна,
 А в ній відбилася весна,
 В роботі творчій безутомна.

Он працелюб-деревоклій
 Поважно сів на древню іву...
 Іди, художнику, й малюй,
 Устань, поете, і оспівуй!

ЛЮДИНІ, ЛЮДСЬКОСТІ

Людино, людськосте! Тобі,
 Що здобула життя щасливе,
 Ці води служать голубі,
 Ці світлі ниви і розливи,

Братанню серць, єднанню рук,
 Що даль бездонну відкриває,
 Із серця трепетного звук
 Як вічна слава вилітає.

Сади прекрасні світові
 Радянські насадили люди,
 І наш Дніпро ріці Москві
 Був братом, є і вічно буде.

Травень 1953 р.

ПІСНЯ ПРО ДРУЖБУ

Родилася дружба в далекі віки,
Дніпра її води зросили.
Народні серця, мов ясні маяки,
І в ніч непроглядну світили.

Цвіте наша дружба, як вічна весна,
В змаганні гартує, у праці єдна!

Піднявши меча на панів і панят,
На Жовті рушаючи Води,
Звертав свої очі молодший твій брат
До тебе, російський народе.

Цвіте наша дружба, як вічна весна,
В змаганні гартує, у праці єдна!

Одвіку у чесних серцях трудових
Страшна не таїлася зрада,
І волю народу на крилах своїх
Несла Переяславська Рада.

Цвіте наша дружба, як вічна весна,
В змаганні гартує, у праці єдна!

Як Жовтня зорю засвітив Петроград
Російських трудящих рукою,
Услід росіянам під прапором Рад
Пішли українці до бою.

Цвіте наша дружба, як вічна весна,
В змаганні гартує, у праці єдна!

Як смерті лихі наставали жнива,
Як сурми співали тривогу,
У Київ і Львів подавала Москва
Братерську свою допомогу. -

Цвіте наша дружба, як вічна весна,
В змаганні гартує, у праці єдна!

Ширяє братерство, як радісний птах,
У зоряні линучи далі,
В огнях Дніпрогесу, в грузинських садах,
На схилах Карпат, на Уралі!

Цвіте наша дружба, як вічна весна,
В змаганні гартує, у праці єдна!

25/XI 1953 р.

САД НАД МОРЕМ

Поезії
(1955)

НАША ВЕСНА

НАША ВЕСНА

Заграло сонце над Кремлем,
Над рідною Москвою,
Живлющим зацвіло вогнем
Над працею людською,
Над нашим творчим, юним днем,
Над нашою весною.

Які простори вдалині,
Яка у грудях сила,
Які діла, які пісні,
Яка жага стокрила!
І всі ці радощі рясні
Нам Партія створила!

Ми підіймаєм цілину,
Ми перелоги орем,
Ми землю нашу запашну
В змаганні дружнім борем,
В сім'ю ми збрані одну,
Одним пливемо морем.

Сміються молоді уста,
Шумлять річки прозорі,
Цвітуть сади, ростуть міста,
Гудки гудуть бадьорі.
Веде дорога золота
У комунізму зорі.

Єдине слово з краю в край
В Країні Рад лунає:
«З братами далі шлях верстай,
Що меж йому немає!»

Наш миролюбний Первомай
Народи всі вітає.

1954

В ДНІ СВЯТА

В дні великого, світлого свята,
В дні обіймів народів-братів,
Рідна земле, щаслива й багата,
Мій уклін тобі, мій тобі спів!

Розлилась ти садами-морями,
Розцвіла чудесами будов,
І якими ж я міг би словами
Про свою розказати любов?

Про любов до труда і людини,
До братерства, що творить пісні,
І до Партії, що верховини
Комунізму відкрила ясні?

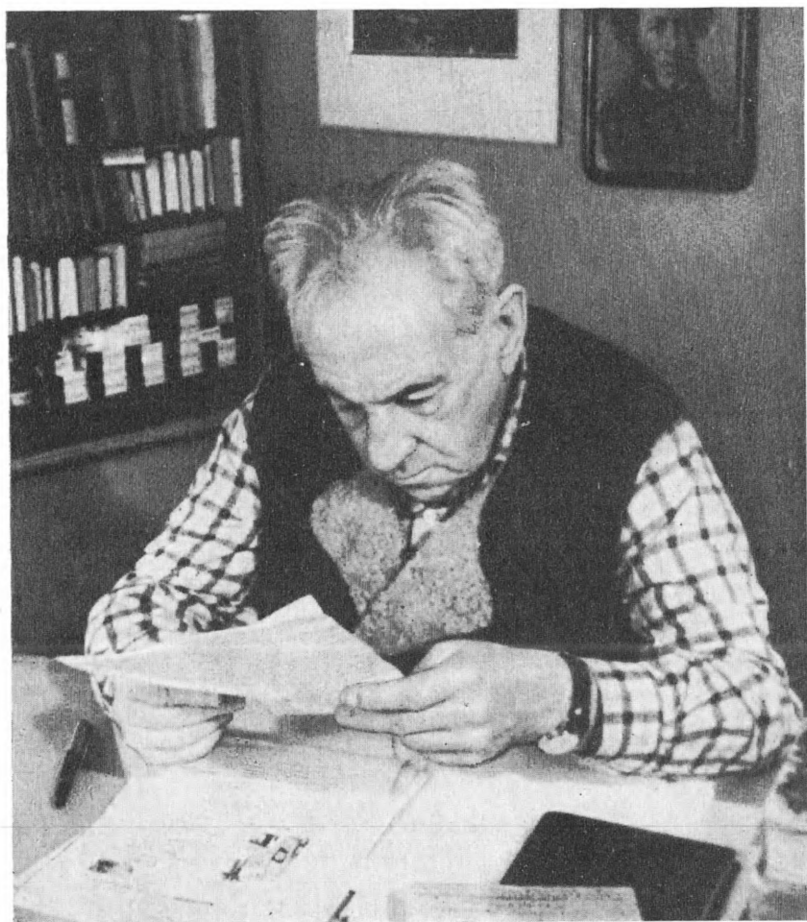
Українці мої й росіяни,
Що я теж називаю: мої!
Чи ви чуєте в ранок весняний,
Як вам славу дзвенять солов'ї?

Білоруси мої, і грузини,
І вірмени, мої теж повік,
Наша дружба ніколи не згине,
Ворог наших не висунить рік!

Нерозлучні гора і долина,
Нерозлучні моря й кораблі...
Слався, земле радяпська єдина,
Слався, дружбо людей на землі!

15 травня 1954 р.

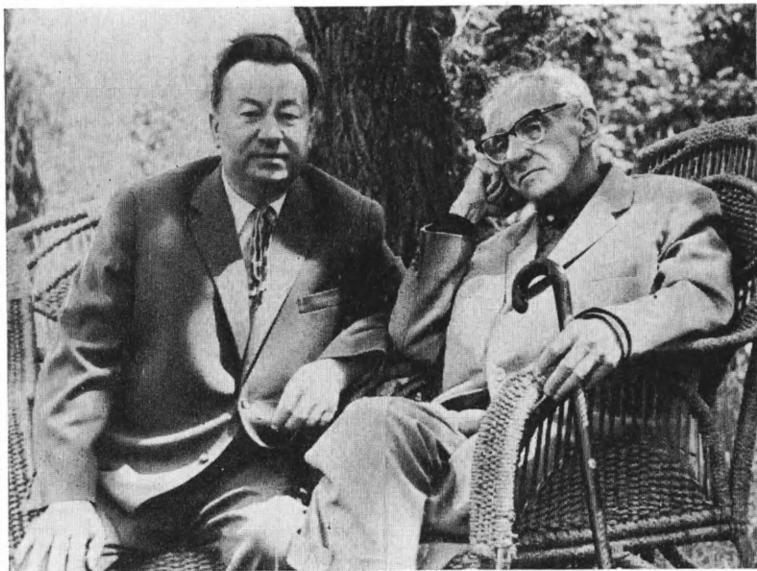

Максим Рильський за роботою.
1955.

Диплом Максима Рильського — лауреата Ленінської премії.

Максим Рильський і Андрій Малишко.
Червень, 1964.

НАРОДНА СИЛА

Уклін тобі, Великий Луже,
Дніпрові плавні, вам хвала!
Там гартувалось плем'я дуже,
Козацька воля там жила.

Там від ярма, а то й від плахи
Утеклий захисту шукав,
Мечі гострили сіромахи
На оборону людських прав.

Не тільки діти України —
З-над Волги й Дону бідарі
Ішли туди на клич орлиний,
На сяйво рапцьої зорі.

Збирали даток там багатий
Із пишно-щедрої землі.
Було де людям полювати
І де роїтися бджолі.

Та все життя ішло в напрузі
У бортника і сіяча:
Козак при неводі й при плузі
Не випускав з руки меча:

Весь берег трепетав турецький
Од запорозьких корогов,
І мужній Байда-Вишневецький
Безсмертя в смерті там знайшов.

Грабунком, гвалтом і пожегом
На Україну орди йшли,
Та кару яструбам-татарам
Одважні месники несли.

Були й продажні кармазини,
Були і зрадницькі шаблі.
Але бідацької свитини
Не підкупить на цій землі!

Султанські турки і татари
Ясир виводили з села,

Проте іще чорніші хмари
Гроза із заходу пєсла.

В шовки, єдваби, у шарлати
Одягнені, як на бенкет,
Над Україною магнати
Свій хижий пап'яли намет.

Гуляли по коліна в крові
І граф вельможний, і прелат,
І чоботи їх сап'янові
Упрах топтали немовлят.

Під канчуком стогнали села
І давні гнулися міста...
Така була ота весела
Шляхетська вольність золота!

Та не корилась Україна,
Повстанські ладила війська
На клич Тараса й Северина,
На голос Гуні й Павлюка!

Крізь кров, крізь грім, крізь смерть і муку,
Мої безстрашні предки, ви
Братерську простирали руку
До однокровної Москви.

На неї, в вірі і надії,
В бою дивився трудівник,
Щоб одповзли неситі змії
Від наших нив, від наших рік.

Росла й зросла народна сила,
Народний випростався стан,
Коли у Січі до кормила
Став непокірливий Богдан.

Із польським трудовим народом
Він поруч проти шляхти йшов...
Хвала безсмертним Жовтим Водам,
Огням козацьких корогов!

Так почалась велика дія,
Доба велика почалась,

І з Україною Росія,
Сестра з сестрою, обнялась.

І разом предки ясноволі
Ішли, повиті в грім, у гнів,
Супроти царської неволі,
Супроти панських батогів.

У Жовтня бурі живодайній
Своє ми щастя здобули,
І далі сяють пам безкрайні,
І не воскресне царство мли.

Повік братерства не зламати,
Не затемнити нашу путь:
З Росією Україна-мати
До сонця комунізму йдуть.

І з ними всі брати-пароди,
Сім'ї єдиної сини,
І прапор правди і свободи
Над світом піднесли вони.

1954

ЛІСОВІ ГВОЗДИКИ

...І що снилось-говорилось...

Т. Г. Шевченко

Де цвітуть гвоздики в лісі —
Свіжовмивані, червоні,—
Вперше руки їх сплелися
І зіткнулися долоні.

У життя вони вступали
З рідних, світлих аудиторій,
І серця їх утопали
В щасті, як в бездоннім морі.

Флейта іволги в грабині,
Туркіт горлиці на клені...
Очі карі, очі сині,
Їлими навкруг зелені.

— Чи навіки? — Так, навіки!
— Люба, мила! — Мій коханий!
І клонилися гвоздики
В знак довіри і пошани.

Поле праці перед ними
Розстелилось пеозоре,
І було майбутнє зримає,
Як за річкою простори.

Все, що снилось-говорилось,
Не відходило в минуле...
Вперше їх уста зустрілись,
Очі в очі зазирали.

1953 р.

ВОЛОДИМИР КОРОЛЕНКО

Його я бачив тільки раз в житті —
У Києві, в професорській квартирі.
З-під брів навислих очі грали щирі,
В них іскри миготіли золоті.

У скромності й великій простоті
Оповідав про «статського» він звіра,
Що, на догоду катові в порфірі,
Розп'яв дітей полтавських на хресті¹.

Я слів його не можу повторити,
Але й забути їх не можу, ні!
Вони в душі, немов засохлі квіти.

То ж він сказав у найчорніші дні,
Доріг сибірських порохом укритий:
«А все-таки поперед нас огні!»

1940

---

¹ Мова йде про криваву розправу над повсталими селянами в Сорочинцях, яку вчинив 1905 р. статський совітник Філонов.—
М. Р.

ЯСНА ПОЛЯНА

Так віриш: ці берези та ялини
У пам'яті безмовній зберегли
Його ходу і погляд яструбиний

З-під сивих брів. Ці тіні, що лягли
Мережкою вздовж давньої алеї,
Цей вогкий подих лісової мли,

Ця пташка, що з гущавини своєї
Дзвенить одноманітно, як струна,
А інша десь ладнається до неї,

Ця строга, довга, чиста тишина,—
Все повне ним... Яка жила людина,
Творила як, як мучилась вона!

В спокої цім — тривога безупинна
Своїм кривавим тріпала крилом,
У протиріччях билась мисль єдина.

З одкритим завжди віп ішов чолом
І хоч не раз в густі заходив хащі,
Юродствуючи й кляпучись Христом,

Хоч проклинав як марні та пропащі
Дні мужності, коли «Война и мир»
Родилася в кімнаті немудращій,—

Яка глибінь, який безмежний шир,
Як розкрилися народні сили
В тих образах, що в свій всевладний вир

Серця і покоління захопили!
Мовчать дерева, не дрижить трава,
В спокої найпростішої могили

Його зелена паличка жива! ¹

19 жовтня 1954 р.

---

¹ Льва Толстого, по його заповіту, поховали в тому місці ясно-полянського парку, де закопав у дитинстві улюблений брат великого письменника, Ніколенька, «зелену паличку», що лібило ховає в собі таємницю людського щастя. Могила великого письменника вражає надзвичайною простотою.— *М. Р.*

КУЧЕРСЬКА В ЯСНІЙ ПОЛЯНІ

Тяжкої ночі, перед сивим ранком,
Він, згорблений, мовчущий, ніби тінь,
В холоднім листопадовім повітрі,
Що склом своїм кололо хворе серце,
Постукав у віконце кучерської
І наказав — наказ в житті останній! —
Щоб коней потихеньку запрягли
В родинну бричку...

То була хвилина,
Коли з самим собою розірвав,
Із тим, колишнім, з Левіним, із графом,
З поміщиком, з гусарським офіцером,
З яснополянським мудрецем, парешті,
Що жив життям подвійним, викликав
Захоплення толстовців простуватих
Та осуди і праві, і неправі,—
Так, розірвав живу останню нитку,
Яка його в'язала із колишнім,
Він, сам собі підсудний і суддя,
Щоб рушити бродягою незнаним —
Куди? Чи добре те він розумів?

Трясуча бричка, бризки з-під коліс,
Дух поту кінського, бліде світання,
І станція, і поїзд залізничний,
Думки безладні, як в болючій сні,
Людські розмови, нібито крізь воду,
Обійми ненависної гарячки —
І смерть...

І в воду сонного ставка,
Де він, було, з селянськими дітьми
Купався влітку, кинулась графиня
І не могла отямитись, коли
Її врятовано — павіщо? Ким?
Здригнулася Росія. Цілий світ
Здригнувся.

Худорлява та рука,
Що стукала в віконце кучерської,
Постукала у всі живі серця
І розбудила світлу в них тривогу,
І став він перед людськості судом,

Як перед власним би стояв сумлінням,
І зважив суд усі його діла,
Усі його пориви і провини,
І вирок виніс мертвому: безсмертя.

29 жовтня 1954 р.

ДО ПОЛЬЩІ

Уклін народів, землі, містам і селам,
Де гостем я не раз бував, як друг і брат!
Ми поруч сіємо, ясні дороги стелим,
Над нами сипь небес, як росяний блават ¹.

Уклін народів, що скинув рабства пута,
Що звівся в шелесті квітучих верховіть!
У нього вірний шлях, душа його розкута,
І крила вирости, і льоту не спипить.

Із Гданська моряки, горянин з Татр зелених,
Вроцлавський робітник, з-під Ломжі селянин —
Це сила все одна і голос це один,
Бо сонце вольності горить на їх знаменах.

Радянські воїни, визвольна польська рать
Нетлінну здобули в боях священних славу...
Над давнім Вавелем нові зірки горять,
Трояндою з руїн ти піднеслась, Варшаво!

Хай руки славляться і очі молоді,
Хай квітне боротьба за мир у нас єдина!
Як пісня з піснею, вітається в труді
З новою Польщею Радянська Україна.

1954

---

¹ Б л а в а т — волошка.— *М. Р.*

ЩЕДРІСТЬ

Присвячую Радянській Білорусії

ВИЗНАЧЕННЯ ПОЕЗІЇ

(Замість пролога)

*Вона — рожевий цвіт весни,
Любові поцілунок...
А в дні біди? А в дні війни?
Вояцький обладунок.*

*Вона — це шовк, вона — єдваб,
Водиця і травиця...
А як повстав на пана раб?
В руках повстанських криця.*

*Вона — це золота руда,
Іскриста і багата...
Та в дні великого труда
Вона — коваль і ратай.*

*Вона — це гармонійний спів,
Дух злагоди і миру...
Та проти хижих паліїв
Вона здійма сокиру.*

*Коли, немов весна-красна,
Нам комунізм засяє,—
О, вір: тоді лише вона
На струнах всіх заграє!*

ГВОЗДИКИ КОЦЮБІНСЬКОГО

В Чернігові, що так натхненно й строго
На згарищі великому встає,
Біля будинку станеш ти малого,
І серце розхвилюється твоє.

Схилити голову звелить пошана,
Любов зупинить безтурботний сміх:
Тут на листки малі «Fata morgana»
З-під пальців виливалася тонких.

Прослались квіти біля того дому,
Лямовані шовками скромних трав.
Не раз він тут самотність і утому¹,
Працюючи на клумбах, відганяв.

Он сиві, мов запилені, агави,
Що перед смертю — раз в житті — цвітуть.
Він їх любив, тривожний і ласкавий,
Бо в смерті їх життя умів збагнути.

Он рожі... Раз із ними він зустрівся,
Як з родичами, у краю чужім,
Зняв капелюх свій, низько уклонився
І «здоровенькі будьте» мовив їм².

Та звеселяють сад цей невеликий,
Що виріс у дбайливому теплі,
Гарячі, повні, запашні гвоздики,
Мов променисті зорі на землі.

Від Горького із Капрі Коцюбинський
Прийняв цей дар братерської руки;
Гостинно ґрунт прийняв їх український —
І по-новому зацвіли квітки.

І сорт гвоздик, ще невідомий, виник
Огріваний під склом оранжерей;
Він радує не тільки українок,—
Для всіх радянських він цвіте людей.

Як скарб нетлінний, повезу я в Київ,
До новочасних Золотих Воріт
Гвоздики ці — життя нового вияв,
Гвоздики ці — людської дружби цвіт.

1953 р.

КІНОЛЮБ

В селі, яке назвать годилося б глухим,
Коли б не ліс антен підносився над ним,
Коли б увечері не сходились у клубі
Чайковський з Лисенком, як давні друзі любі,

¹ «Утома», «Самотній» — назви «поезій у прозі» М. Коцюбинського (цикл «З глибини»).— *М. Р.*

² Із споминів Горького про Коцюбинського.— *М. Р.*

Вістей із Індії чи голосу з Москви,
Коли б, прокинувшись, тут не чували ви
Коли б у тишині тут не лупали зрання
Слова — передовик, культура,
соцзмагання,—
Ну, словом, це було в чернігівському селі,
Від білоруської близенько вже землі.

У зруб хати міцні — вже темні, а це білі,—
«Північні» вислови, чудні, та зрозумілі,
А то подекуди і білоруський звук,
Яким перекидався із матір'ю малюк,—
Показувало все, що ми при переході
І що сусідський вплив одбився на народі.

Рибалка — жвавий дід — відкрив ворота пам.
Сказав, що вирушить по рибу з нами й сам,
І в хату запросив. Його хазяйка мила
Сипучої для нас картоплі наварила,
Та дециця і в нас у рюкзаках була,
Тож, не мапірячись, ми сіли до стола;
Палав огонь в печі і жовто, і багрово,
І ми, нагрівшись, розпочали розмову.

Рибалка, жвавий дід... Ох, скільки тих дідів
У п'єсах, в повістях моїх товаришів
То одинцем, то вдвох, а то і в цілій зграї
Бідахам-читачам оскому паганяє!
Ну, що ж! Їх відректись мені б, папевне, слід,
Але то справді був живий, «конкретний» дід,
І навіть потаїть причини я не бачу,
Що він Мойсеєнко на прізвище, читачу,
Що па селі його та й по окрузі всій
Зовуть Миропович, на ім'я Олексій.
Спочатку йшло у нас про пенажерність щуки,
Про різні хитрощі рибальської науки,
Причому дід-сіткар презирство проявив
До ловлі спінінгом, на вудку й поготов,
Сказавши: «С п і н і н г о м зовуть ту штуку, сину,
Бо помахаєш день — і тільки ломить с п и н у ».
А далі — сталося хто знає, як воно —
Розмова перейшла зненацька на кіно.
«Оте кіно у нас буває щонеділі,
З району приїздить. Ну, я при цьому ділі
Допомагаю їм: у мене, старика,

На всяке майстерство набита, бач, рука.
Ну, та й спиняються вони в моїй хатині:
Нікого тут нема, крім мене й господині,—
Син в місті, інженер, дочка в учительках
В районі іншому, отож по вечорах
Гуторимо удвох про сее, про онеє
Чи й мовчимо, бува, та думаєм своєї.
А як почуємо — гуде автомобіль
В суботу ввечері, то так і ждем відтіль,
Де шляху поворот біля сосни старої:
Вони, кіношники! Апу до нас, герої!
В неділю ввечері народ до клубу йде —
І не протовпишся... Старе і молоде,
Усяке, щоб нову побачити картину,
Біжить, аж падає... Проте скажу я, сину
(До мене... В шістдесят увійде скоро «син»!),
Чимало різних тут ми бачили картин!
Є ловкі, є й такі, що ні складу, ні ладу,
Так, «смесь», як той казав... Я дав би їм пораду,
Отим, що в Києві чи і в Москві самій
Майструють фільми ті: спочатку зрозумій,
Що хочеш показать, гарненько придивися,
Які-то речі в нас сьогодні завелися,
Тоді вже і пускай у діло апарат,
По правді, чесно все — і вийде акурат,
Як у житті ото буває це, відомо...
Ну, хлопці, спать пора... Піду внесу соломи».

БЕРЕЗИ

Ставні берези вздовж дороги
Обабіч стали в два ряди,
Як почет непорушно-строгий,
Як срібні верби край води.

Немов питаючи: «Куди
Підводи ці й автомобілі
Спішать? До щастя чи біди?»
Вони стоять, уроче-білі.

Берези рідні, скромні, милі,
Так тепло люблені людьми!
Я пригадав тієї хвили
Колишнє... На Ай-Петрі ми

Уранці їхали, грудьми
Повітря приязне впивали;
Дерева з западної тьми,
Як сестри, вітами кивали.

Та як серця в нас задрижали,
Коли в гаю, де кипарис,
Стояв, у бурях витривалий,
Де зеленів незламний тис,

Де бук із кедром в дружбі ріс,
Берізка раптом забіліла!..
Хто знає, як у кримський ліс
Вона з півночі залетіла:

Чи, вітром схоплене на крила
Крилате сім'ячко її,
Де схована безсмертя сила,
В чужі прилинуло гаї,

Чи, може, земляки мої
Цю посадили деревину,
Як знак єдиної сім'ї,
Як спогад про свою країну,—

Однаково: нову родину
Вона на взгір'ї цім знайшла
І в ясну спогляда годину
Ширяння кримського орла.

АРТИСТ

Я стрів його, народного артиста,
Деся у готелі — у Бобруйську, мабуть.
Переїздив од міста він до міста:
Живі серця жива мандрівка вабить.

Це не гастролі аж ніяк були,
А просто подорож удвох з женою.
Вони машину по черзі вели,
Як діти, грою тішачись новою.

І слухав він, як гомонять ліси,
Як шепче жито на щасливій ниві,

Як братні білоруські голоси
Зливаються у благороднім співі,

Дивився, як оновлює міста
Людська розумна, гуртова робота,
Стіна конопель зводиться густа
На місці учорашнього болота,

Як в одсвітах рожевої зорі,
Коли в промінні все навколо топе,
Підводяться заводів димарі,
Немов суворі і стрункі колони,

Як молоденькі яблуні стоять
Там, де сіріло непривітне поле,—
І так йому хотілось заспівать,
Як у театрі не було ніколи!

КОЛГОСП

Є в Білорусії такий колгосп,
Його зовуть «Світанком» недаремно:
Він осяває закуток землі,
Де вчора ще було до болю темно.

Взяли собі тут люди за девіз
Упертий труд, терпіння і уміння.
Сади навкруг колгоспницьких осель
З воронезького вирости насіння.

Та й гості з України на полях,
Частовані дбайливо, мудро й сито,
Як дома почувають тут себе...
Я говорю не про людей — про жито.

Крім господарських розрахунків, тут
Є почуття великої родини —
Слова, які ми звикли цитувать,
Уже й не називаючи Тичини.

Того колгоспу строгий голова
(Звичайно, що при тому й справедливий) —
Колишній воїн, давній партизан,
Немолодий уже, проте не сивий.

Немає часу сивіти, мабуть,—
Колись устигне, може... Ну, а доти —
Тож льону лап, коніпель океан,
Широкий план... Роботи ще й роботи!

Він про одну бабусю розповів,
Що, років маючи під дев'яносто,
Так працювала на отім льону,
Що й молодим — задивуватись просто.

«Звичайно, дозволяти б їй не слід —
Сиділа б на печі, скубла там пір'я...» —
Так нам, письменникам, він говорив,
Велике появляючи довір'я.

«В блокноти не записуйте цього,—
Просив він.— Скажуть: труд експлуатуєм...
А втім,— додав,— у нас війни нема,
А отже сниться все вона буржуям!..

Та й де там — сниться! Чи давно була
У світі — у В'єтнамі, у Кореї...
А коли так, то чи спинити нам
Ентузіазм бабусі отієї?

Наш труд — це зброя в світовій війні
За мир, за щастя, за життя багате...
А та старенька — «строгача» мені,
Чи їй би премію годилось дати?»

Як виявилось, він ще і поет,
Той підполковник, воїн, господарник...
Це з'ясувалося — химерна річ! —
Коли із ним прийшли ми... у свинарник.

«Китайці, — каже, — в пас отут були,
З землі братерської далекі гості...
«Ну й ферма!» — цмокають. А я тоді
Їм віршика про цих свиней і склав,
Бо свині ж дійсно, бачите, не прості.

Сміялись, аж качалися вони...
(Перекладач їм віршик — слово в слово...)
«Таж проза не годиться, — я кажу, —
Щоб цю тварину змалювать чудову».

Жартуючи, він довго нас водив
По всій колгоспній чепурній господі.
І хоч з дороги й притомились ми,
Але боялись і подумать: годі...

Навкруг, як льон той голубий, цвіла
Людська сторука, стоголоса праця,
І так було нелегко того дня
З людьми, з дітьми, з дівчатами прощатися!

Коли вертались на Україну ми,
Поцілувавши Тапка й Куляшова,
То стріли трьох людей, і в нас зайшла
Цікава з подорожніми розмова.

Колгосп Будьонного їх відрядив
(Там, де Макар Посмітний головує),
Щоб лісу трохи для будов придбать,
Бо ж лісу на Одещині бракує.

«А ще, — сказали, — у «Світапок» нам
Обов'язково завітатъ годиться...
Ну, може, там їх дечого навчить
І, певна річ, у них-таки повчиться...»

ПОЕТ

Поглянеш — барометр для щастя землиці
Наниз хилить стрілку під гомін дібров.
Веселий, беру тоді пляшку з полиці:
— За дощик, Якубе! Так будь же здоров!
Якуб Колас, «З мого літопису»

Яка чудесна думка у поета!
Він на грядках біля свого дому
Щороку сіє зерно польове —
І споглядає літньої години,
Як жито зеленіє й половіє,
Як голубими зірочками льон
Ясніє проти неба на землі,
Як гречка розцвіта біло-рожева,
Де бджоли не вгаваючи гудуть,
Немов оркестр маленьких музикантів,
Заховапих у цвіті запашнім,

Як хмаркою зеленою темніють
Густі коноплі...

Згадує поет

Село своє, всі білоруські села,
Дівчат, що білять полотно тонке,
Співаючи про верби й про кохання,
Літа пригадує, що не вернути,
І рани ті, яких не призабуть,
І радощі, яких не погасити,
І стогін бідності, який разив
Чутливе серце й викликав із нього
Поезії, обліті кров'ю. Потім
Він думає про пинішне: про хату,
В якій не скіпка, не лучина тліє,
Не каганець замурзаний чадить,
А сяє рівне світло електричне,
І школярі біляві в тому світлі
Читають Гете, Пушкіна, Шевченка —
Ну, і його, народного поета, —
Чи в зошитах виписують дбайливо
Тією мовою слова, яка колись,
У дні гіркі, під царським батогом,
Лише на стогін скорбний мала право...
Він думає про трактори в полях,
Що дряпало колись убоге рало,
Про наступ на трясучі болота,
Який веде розумне юне військо,
Про фабрики на місці драговини,
Про інститути замість пустирів,
Про молодих товаришів своїх,
Що там, де він колись з єдиним другом
Та жменькою одважних однодумців
Супроти бурі й ночі виступав,
Громадою веселою ідуть,
Скликаючися з друзями й братами
Великої радянської землі,
Скликаючися з чесними людьми
Усього світу — в боротьбі за мир,
За дружбу всіх народів трудових,
За чисте щастя і за працю вільну.

Коли ж у дні жароти нестерпучі,
Що сушать жито і траву в'ялять,
На обрії він бачить темну хмару,

Максим Рильський серед українських радянських письменників
Зліва направо: Андрій Малишко, Максим Рильський,
Микола Бажац, Олександр Корнійчук, Павло Тичина. 1951.

У колі друзів.

Зліва направо: Микола Гарновський, Олена Смолич,
Марія Гарновська, Максим Рильський, Юрій Смолич,
Михайло Стельмах. 1959.

Максим Рильський і Павло Тичина
в перерві між засіданнями XXII з'їзду КПРС. 1961.

Наталя Кацук, Микола Вінграновський та Іван Драч
у гостях в Максима Рильського. 1961.

Що дощ несе на землю благодатний,
То приязно всміхається до жита,
До гречки й льону, наливає чарку
Вина, прозорого, як світлий день,
І сам собі говорить: «Ну, за дощ,
За людське щастя! Будь здоров, Якубе!»

ДІВЧИНА

Червоною хустиною вона
Своє волосся русе пов'язала,
Та мичка вибивається одна,
Насмішкувата й нібито недбала.

Іскряться очі з-під стрільчатих брів,
Немов на чудо дивляться незнане,
І хто б не йшов, і хто б куди не брів
Чи навіть біг — а перед нею стане.

Говорить, як співає, а співа —
Немов пісень іще й не чув ти доти...
З-під білого сміється рукава
Її рука, засмагла від роботи.

Погляне — і душі осяє дно,
І все відкриє, що було закрите,
І серцю дивно: та невже воно
Ще й досі здатне солодко боліти?

ОБІД НА ТРАВІ

Наш «екіпаж» — я, син мій та шофер,
Товариш Глебов Миколай Петрович —
Собі самому обіцянку склав,
Рушаючи у білоруську землю —
Обідати не в чайних, не в їдальнях,
А в лісі, в полі, в затінку верби,
В сусідстві з вереском та полином,
Як то французи кажуть — «на траві».

За шефа-кулінара чи за кока
Ми Глебова обрали одностаїно,

І з честю він виконував свої
Обов'язки: то смажив шашлики,
То пряжив з помідорами яєчню
(«По-грецькому»), то юшку готував
Із рибою, а то варив куліш
Чи то «гулеш», як з пензенським акцентом
Казав уперто Миколай Петрович.

Він, пензенець, потрапив на Україну
Під час війни та тут і оселився.
Аматор квітів і пташок співочих,
Він над усе мандрівки полюбляє,
Під час яких не треба поспішати,
В яких маршруту певного нема,
А можна керуватися натхненням
Чи примхою...

Немов сьогодні, день
Стоїть в очах: на лісовій поляні,
Де дзвоники лілові та гвоздики
Навпроти сонця гріються невинно,
Ми сидимо. «Гулеш» наш закипає
І пахощами піздрі нам лоскоче,
Високі сосни шелестять навколо,
В бездоннім небі креслить кола яструб,
І тихо в серці...

А віддалеки,
З села, дівоча пісня долітає,
Ота прекрасна пісня білоруська,
Та пісні української сестра,
Мов сніг нагірний, чиста і нетлінна...

ЕПІЛОГ

Всім тілом, всім серцем, всім розумом жить
У гордїй, у творчїй, у світлїй напрузі,
Зібрати з усіх широчин, і довгот, і столїть
Живе й животворне, як мед на всесвітньому лузі!

Людині — все людське на цїй непокірній землі!
Все — людськості тїй, що невидані зводить будови,
Що садить ліси і сади, що веде літаки й кораблі,
Що щастю своєму сама закладає основи!

Будь щедрим, як сонце, як море, як вітер, як синь.
В любові безмежний, у гніві не відай пощади,
Чуй подих майбутніх, ясних, молодих поколінь,
Єдиного бійся на світі: відстать від громади.

Хто чує себе лиш, хто тільки для себе співа —
Не ввійде в майбутнє, не прийме його і сучасне.
Неси до людей всі думки, почуття і слова —
І серце твоє не згорить, не замовкне, не згасне.

1953—1954

САД НАД МОРЕМ

ЗАПРОСИНИ

Цю поезію присвячено Криму, але її можна розуміти й ширше.— *М. Р.*

Заходьте в світ, де грози й добра синь,
Де кедри сміливі змагаються з вітрами,
Де моря свіжий дух і повіви пустинь,—
Заходьте! Навстіж вам одчинено всі брами.

Заходьте в світ, де склитися джерело,
Де в'ються ластівки, снують брунатні бджоли,
Де в честь оратая пшениця гне стебло,
Де дерево життя не зав'яда ніколи!

Заходьте в світ, де пурпуром гранат
Край скелі сірої на сонці відливає,
Де пісня і любов у поглядах дівчат,
Де гори і міста цвітуть на небокраї.

Заходьте в світ, відстояний людьми
Від ненажерних зграй, від замахів лукавих!
Ми стали твердо тут і не схитнемось ми,
Струмує наша кров у цих плодах і травах.

Заходьте в світ, де чесна простота
Ріднить серця живі, де небом неозорим
Аероплан стрункий, як лебідь, проліта,
А тінь біжить за ним... Заходьте в сад над морем!

1954

ДАР І ВІДДАРУНОК

Шумить вода по листі, по гіллі
І спраглу землю напуває щиро,
Що сонце, розгулявшись надміру,
Палило у жорстокому теплі.

Іскриться струмінь; в голубім сріблі
Веселка грає, вістівниця миру,
Гаптуючи ранкову тишу сіру,
І на зеленім промениться склі.

Яке це щастя — дарувать вологу
Квіткам, деревам, травам! Як вони
Її впивають, сміючись розлого!

Вони віддячать. Ніжний цвіт весни,
Що ти так щедро поливаєш нині,
Осінній дар з уклоном дасть людині.

*1 вересня 1954 р.
Крим. Нікітський сад*

* *
*

По зелено-синім морю
Світляні гуляють плями,
Доц минув, та краплі ронить
Одволожений платан.

Дятел стукає поважно
В попелясту кору дуба,
І синиця незнайома
Перестрибує в гіллі.

Жар осінньої троянди,
Пишні канни край дороги,
Строгі кактуси й агави,
У червоному дівча.

А над морем має чайка,
Має парус, піби чайка,
Кличе в подорож людей,
І з тривогою обнявся
Спокій чистий та розумний
Із сестрою — старший брат.

1 вересня 1954 р.

РОЗМОВА З ДРУГОМ

Ліс зустрів мене як друга
Горлиць теплим воркуванням,
Пізнім дзвоном солов'їним,
Ніжним голосом зозулі,
Вогким одудів гуканням,
Круглим циканням дроздів.

Ліс зустрів мене, як друга,
Тінню від дубів крислатих,
Смутком білої берези,
Що дорожчий нам за радість,
Кленів лапами густими,
Сосни гомоном одвічним,
Срібним шемранням осик.

І до друга я звернувся
Із промовою такою:
Ти рости на втіху людям,
Отіняй кохання чисте,
Бережи нам світлі ріки,
Що полям несуть вологу,
Що запліднюють сади,

А за кожну деревину,
Що піде нам на будови
Чи на щогли корабельні,
Ми нові гаї посадим,
Щоб земля була весела,
Як веселептаство в лісі,
Як веселі деревá.

1954

* * *

*

Коли тривоги життєвої
Тебе підхопить вітер злий,
По вінця сили трудової
У серце стомлене налий,

Нехай не виє самотина,
Як чорний пес за ворітьми!
Скажи крізь муку: я людина!
Зрадій крізь горе: я з людьми!

20 вересня 1952 р.

ОСЕНІ

Щедра осене, велична,
Смаглолиця жона,
Молода, проте одвічна,
І стара, а новина!

Хай птахи тепер тривожні,
Хай і журно журавлю,
Та в твоїй прикметі кожній
Повінь щастя я ловлю.

У грабовім темнім лісі
Гострі пахощі грибні,
Поміж листям розлилися
Переблиски вогняні,

У прозорі виногрона
Сонце меду налило,
Облягає, мов корона,
Сад утомлене село,

Над містами кучерявий,
Голубий, ласкавий дим,
Не згасає день ласкавий
Над народом трудовим.

Щедра осене! В засіках
Розсип жовтого зерна,
По трудах людських великих —
Гра веселого вина.

1951

ВІРМЕНІ

Крізь темряву віків, як світоч негасимий,
Жадобу вільності ти гордо пронесла;
Коли й терни вились навкруг твого чола,
Безсмертний спів лунав над горами твоїми.

Ти бачила зорю орлиними очима,
Хоч груди, як удав, стискала хижка мла,—
І сталося! Між скель троянда розцвіла,
Що у майбутньому стократ пишніш цвістиме.

Твій древній Єреван, сади твої й поля,
Тебе животворить проміння із Кремля,
Ширяє світлий труд в долині Арарата.

Між друзів і братів, у гомішкій сім'ї
Будови зводиш ти невидимі свої;
Прийми ж і мій уклін — від друга і від брата.

*15 вересня 1954 р.
Єреван*

МАСІС¹

По виноградниках, у росяній долині,
Ходили ми утрьох — стрільці перепелині
(Про власні подвиги, одначе, помовчім:
Не дуже був страшний моєї тулки грім
З трави сполоханим перепелицям ситим!).
У вогкій синяві понад зеленим світом
Підносив Арарат петлінний свій тюрбан
Із шовку білого; його могутній стан
Широким поясом оповивали хмари.
(Передчуваю тут я критики удари:
Мовляв, Міцкевич так писав про Чатир-Даг!
Що ж, каюсь...) Виноград на зігнутих гілках
Гостинно простягав свої солодкі грона,
Громада скель здаля виднілася червона,
І яструб чи орел в височині ширяв.
Ірландський сетер наш за здобиччю гасав;
Його, в залежності від наслідків шукання,

---

¹ М а с і с — вірменська назва гори Арарат.— *М. Р.*

То дурнем називав хазяїн полювання,
То ніжно — «маладцом»... А в мене захват ріс,
Коли я озиравсь тихенько на Масіс,
Перед яким пройшли роки й тисячоліття,
Що мовчки споглядав і мантиї, й лахміття,
І сік багряних лоз, і теплу кров людську,
Що стільки чорних ран побачив на віку!
Величний, він мовчав; спокоєм дихав він
На скелі, на орла, на килими долин,
Що їх прикрасила і запліднила праця...
Та як же у душі він, певне, мав сміятись
З тих мудрих йолошів, що океан приніс,
Щоб видерлись вони на пього, на Масіс,
У срібному снігу ковчег шукати Ноїв...
(«Американський лад» комедію цю строїв!)
Тут здогад висловив товариш вірменин,
Що, може, із його сліпучих верховин
Всі «друзі людськості», «рятівники Європи»
На нас дослідницькі наводять телескопи...
Дарма! Братерство нас на цій землі звело,
І не страшне йому «шпiонське ремесло»!¹

30 вересня 1954 р.

ЧОРНІ ЗОРІ

Дитячий садок у вірменському колгоспі

Вони, маленькі, вийшли на веранду
Гостей із України привітатъ,
І вихователька їх розсадила
На стільчиках — дівчаток чепурних
І хлопчиків, до пустощів охочих,
Але таких допитливих, таких
Розумпо-втішних...

Спершу заспівали,

Немов пташки, що вперше у житті
На гілку вилетіли самостійно
І вперше зрозуміли, що у них
Є голоси, щоб славити життя,
А потім вірші почали читати
Наввипередки: кожному і кожній

---

¹ Вислів Франка у гімні «Вічний революціонер». — *М. Р.*

Хотілось показати своє мистецтво,
Тож підіймалися одна по одній
Зворушливо-наївні рученята,
Щоб дозвіл виховательки дістать
Іще на віршик... По-вірменськи ми,
На жаль, не розуміли, та в серцях
Таке тепло живлюще розливалось,
Така глибока шана до народу,
Що крізь віки проніс велику мову,
Проніс крізь муки сяєво краси,
А нині, як господар домовитий,
Будує, сіє, виноград плекає
Серед каміння, сам, як виноград,
Росте й сміється під радянським сонцем!
І дітлахам плескали ми в долоні
Від серця щирого, як рідним дітям,
І сміливо, і трохи соромливо
На нас дивилися з ласкавим блиском
Їх очі — променисті чорпі зорі.

*25 жовтня 1954 р.
Київ*

ХЕВСУР У ДОЛИНІ ¹

Хевсур спустився з прадідівських гір
В долину близ жагучого Тбілісі,
У чепурний будиночок, не схожий
На те курне житло з їдучим димом,
Де він родився, де він одружився,
Де й діти народилися його —
Опей хлопчак, ця дівчинка смаглява,
Що стали при одвірку і мовчать,
Гостей, однак, уважно розглядають.

Він турячі — козла гірського — роги
Прибив у себе на причілку, — може,
На спогад про колишні полювання,
Про скелі та ущелини вузькі,
Про небезпечні каменисті тропи,
А може, і виплачуючи дань
Якимось давнім звичаям магічним,

---

¹ Хевсури — гірське грузинське плем'я. — М. Р.

Зооморфічним чи яким там ще...
Він показав нам, із кілочка знявши,
Своє національне убрання,
Усе в блискітках, в гаптувапші гарнім,
Хоч своєрідне, а подібне в чомусь
І до гуцульської святної ноші,
І до одежі верховинців польських,
А може, і до сербського одіння,
В яким ото ходили гайдуки,
Брати опришків наших... На стіні
Висів триструнний інструмент — п а н д у р і,
Що прадід ще на ньому, певне, грав...
Чи тужить він за горами? А звісно,
Буває... От його, сказати, жінка
І нині вибралася до рідні,
До рідної місцевості... Аякже!
Ну, а як здумать, що в кривавих чварах
З кістінами — сусідами — за віру
(Кістіни, знаєте, магометани),
А більш, по правді, за стада, за здобич,
У кровній помсті, в непроглядній тьмі
Його літа юпацькі проминули,
Як пригадать отой обвал гірський,
Що, бачите, зламав йому хребет
(Ходив він, справді, зігнутий удвоє),
Як спом'янути, що його дружина
За предковічним звичаєм хевсурським
Йому дітей родила у хліві,
Бо породілля — то, мовляв, худоба...
Ех, що казати! Ні за чим жаліть!
Його вважали сильно там розумним,
Казали, що орлині має очі,
На влогах-бо і справді був зіркий.
А от тепер сказати можна так,
Що бачив т а м він на одне лиш око,
А н а обоє тільки т у т прозрів,
І всі сусіди так його шанують,
Що вибрали недавно до сільради...
Так! До сільради, щоб громадські справи
Розважувати... У колгоспі він
Теж не з останніх (тут повів рукою
На збіжжя, в другій складене кімнаті —
Пшеницю й кукурудзу золоту)...
Сам неписьменний він зоставсь — а діти,

Що то в хліві родилися обое,
До школи ходять... (Діти усміхнулись,
Почервоніли — не втекли, проте...)
Три школи в них — російська та грузинська,
Азербайджанська третя: три народи
Живуть тут і працюють миролюбно
(«Не так, як ми з кістінами колись...»)
— Та що ж це я, старий, заговорився!
Ех, пригощать без жінки не умію! —
І на столі з'явився сир овечий,
Та темний корж, та молоде вино,
З долинного добуте винограду...

7 листопада 1954 р.

ХУДОЖНИК

Миколі Бажанові

Густими барвами земними
Він звеселяє полотно,
І чим рясніш воно цвістиме,
Тим довше житиме воно.

Не кожну фарбу, що потрапить
Йому під руку, він бере,
Життя не кожний марний кланоть,
Лиш те з життя, що не умре!

Але буває, що в дрібниці,
У сонця відсвіті легкім
Велике сяєво таїться,
Як в іскрі — блискавка і грім.

Листка осіннє опадання,
Повита інеєм трава —
Вість про весняне розцвітання,
Розгадка давнього нова!

Та найшишніше там цвітіння,
Найвище серце там зліта,
Де рух, де дія, де горіння,
Чуттів і мислей повнота.

Тому він з пристрастю такою
Малює море без країв,

Часи не сну, а неспокою,
Великих Партії синів.

Він пильний, сміливий, стоокий,
Ніщо від нього не втече,
Минулі і майбутні роки
Він підіймає на плече.

Він — труд, він — гнів, він — спів любові,
Він там, де люди й боротьба,
Він — братній усміх юнакові,
Він — меч повсталого раба.

І ми читаємо з картини:
Яке глибоке щастя — жить,
Буть гідним імені людини,
Народу й людськості служити!

12 жовтня 1954 р.

ТРОЯНДИ Й ВИНОГРАД

*Нові поезії
(1957)*

ПОРАДА

Мені казав розумний садівник:
«Коли ти пересаджуєш ялинку,
Відзнач північний і південний бік
І так сади: ростиме добре й гірко.

Нехай на південь дивиться вона,
Як і дивилася — тим самим оком;
Тих самих віт хай темна гущина
З північним вітром бореться широким.

І ще одно: сади її в гурті;
Сама вопа, без подруг, не ростиме...»
...Поради є хороші у житті,
І я навів не гіршу поміж ними.

1955. Київ

ШПАКИ

Знов прибули до нашої шпаківні
Її, мабуть, торішні хазяї
І зразу співи почали свої,
Насмішкуватим спрямуванням дивні.

Оригінальності від них не ждять:
Шпаки — це імітатори веселі;
То іволга у пісні їх дзвенить,
То хлопчик, друзів кличучи, свистить,
То соловейко розсипає трелі,
То колесо немазане скрипить.

Такі ото сусіди наші втішні.
Шпак не від того, щоб, як спілі вишні,

Покуштувати, що воно на смак,—
Та садових повзучих розбишак,
Неситу гусінь нищить так ретельно,
Що той грішок не майте за смертельний,
Шануйте друга... Де ж таки без хиб
Ви друга на землі найти могли б?

*27 квітня 1955 р.
Київ*

ЛИСТ ДО ВОЛОШКИ

Бідна волошко, чому ти у житі
А не на клумбі волієш рости?
Чом не схвильовано слухаєш ти,
Як хлібороби кленуть працьовиті
Квіти, що вміють так гарно цвісти?

Дика у тебе, волошко, натура,
Що не злама її людська культура,
Бо ж не скорив тебе той садівник,
Що дивогляди виводити звик,
Що простуватих дивує сусідів
Барвами різних чудесних гібридів!

Бідна! Для вчених людей і в селян
Ти непотрібний, шкідливий бур'ян,
І зрозуміло, що є у них подум
Рушить на тебе нещадним походом...

Ну, а яка ж бо ти люба в вінку,
Що обвиває голівку палку,
Як ти хвилюєш, засушена в книзі,
Очі, смертельній не віддані кризі,

Як ти, поставлена в світлий кришталь,
Будиш у серці і радість, і жаль!
Чом же, ласкава така і красива,
Квітко нещасна, ти житу шкідлива?

*13 серпня 1956 р.
Київ*

ПЕРЕД ГРОЗОЮ

Старайся наблюдать различные приметы.
А. С. Пушкин

Натрудившись у квітні,
Перецвівши у маю,
Йдуть дерева передлітні
В повінь лагідну своєю.

Пелюстки зронивши в ноги,
Ждуть у зав'язі вони
Благодатної вологи
З рук дозрілої весни.

На траві роси немає,
Дим прослався над селом.
Землю ластівка черкає
Розтривоженим крилом,

Горобці в піску сипкому —
Ніби діти у ставку...
Стане ясно і малому,
Річ побачивши таку:

Йде гроза з-за верхогір'я...
Справді, тільки примічай:
Чорних птиць імлисте пір'я
Затемнило небокрай.

Прокотився грім з розгоном,
Грають блискавок шаблі,
Пахне морем і озоном
Від притихлої землі.

*3 червня 1955 р.
Київ*

ВІЙНА ЧЕРВОНОЇ Й БІЛОЇ ТРОЯНДИ

Был теплый дождь, в траве стоит вода.
И. А. Бунин

Був теплий дощ, в траві стоїть вода,
На гілці синя бабка обсихає,
Запах буркун гостріше. Молода
Уперше в небі ластівка ширяє.

Підв'язуючи світлий виноград,
Сміється дівчина не знати з чого.
Червоних маків розгорівся ряд
Після дощу, ласкавого й рясного.

З-над річки лине пісня голосна,
А тут, біля гостинної веранди,
Іде безкровна, лагідна війна
Червоної та білої троянди.

*16 липня 1955 р.
Київ*

ПЕРШИЙ ГРІМ

Як перший грім, мов колесо веселе,
Прокотиться над лісом весняним
І залишить гроза блакитний дим,
А по долинах вогку млу простеле;

Як хмарки, мов Колумба каравели,
На обрії розтануть голубім —
Зітхнуть поля всі подихом одним,
Гілля на липах оживе дебеле,

Легка бджола за взятком полетить,
Трава збагне, що треба зеленить,
Бруньки липучі лопнуть на каштанах,

І ніж кривий в руці садівника
Заблисне враз, щоб яблулька хистка
Стрункіш росла по живоносних ранах.

*18 квітня 1956 р.
Варшава*

ПРИМОРОЗОК

Троянди паморозь іскристо-сиза вкрила,
Хоч бідні пуп'янки ще прагнуть розцвісти;
Летить до вирію, до теплої мети
Гусей згуртованих черга ширококрила.

Човни у пристанях, і згорнуто вітрила,
Як перечитані від милої листи.
У лісі паростка живого не знайти,
У полі хліб людський людська рука скосила.

А от же пуп'янки у мене на столі
Сьогодні розцвіли у хатньому теплі,
На стеблах, живлених солодкою водою,

І зелениться рунь крізь сонну каламуть,
І знаю, що човни — не нині, то весною
За срібними гусьми по водах попливуть.

*4 листопада 1955 р.
Київ*

НАД ПЛЕСОМ

Над плесом озера я юність пригадав,
Вечірні небеса і посвист крил качиних,
Туман, що молоком біліє по долинах,
В лататті й комишах прозорований став.

Як перельоту я жадібно дожидав —
І табунців чирят, і зграй тяжких крижаних,
Як, притаївшись у росяних рослинах,
Товаришам «пильнуй!», радіючи, кричав!

Лунали постріли, і падав шріт на воду,
Немов нежданий град з ясного небозводу,
Відлуння на лугах, стихаючи, гуло.

А присмерки уже вгортали землю, сиві,
І, настрілявшись, вертались ми щасливі,
Дарма що промахів чимало в нас було.

1955, Київ

ПО СЛІДАХ

Була метелиця — і тиша залягла.
На білому снігу — рожеві й сині смуги.
Йдемо, не кваплячись. О! Бачиш — слід і другий
Ідуть зигзагами у поле від села!

Цікаво для зайців, видимо, ніч пройшла:
Після голодних днів жорстокої зав'юги
Пожирували тут у хаті ледацюги,
Немов до власного зібравшись стола!

Та скирті клеверу не буде з того шкоди,
А нам зате які ввижаються пригоди
Отам, куди ведуть лукаві ці сліди!

Глянь — с к и д к а... Ну, пильнуй!
Я стану з цього боку,
А ти відтіль заходь. Напруж і руки, й око!
Він, певне, там лежить, у бур'яні... Іди!

1955, Київ

ЧЕРЕМШИНА ПІСЛЯ ДОЩУ

Було-було... Було і відкотилось,
Мов колесо, в туманну глибицу,
Та мить таку я пережив одну,
Одно таке у пам'яті відбилось.

Дорога. Рапок. Тиша. Довгий яр,
Весь білою черемхою залитий.
Гроза минула, і пахучі квіти
Усі в краплинах. Ллється з-поза хмар

Проміння тепле і голубувате.
Біля криниці коні напувать
Спинились ми. Краплинами блищать
Вологі очі підлітка-дівчати.

І невидимі в пущах солов'ї
Жагу солодку в звуки виливають.
Здавалося, що то самі гаї
Назустріч сонцю ранньому співають.

По кладці молодиця перейшла,
Похитуючи відрами дзвінкими.

Здалося — щастя розцвітає зримо
На ковороті світлого села.

Все тоне у безумній черемшині,
Все пахне молодістю і життям...
Чому звеліти власним почуттям:
«Лишіться!» — не дозволено людині?

Отак би в серці смертнім закріпить
Безсмертну силу й молоду жадобу,
Щоб zostалися у житті до гробу
Метелиці орошених суцвіть,

І солов'ї, й дівча, і молодиця,
І тихе ржання коней, і весна,
І все, що в сні скороминущим сниться
І, ніби сон, навік, навік мина!

28 липня 1956 р.
Рига

ОЗНАКИ ВЕСНИ

Її чутно у голосі синиці ¹
І в криках круків у височині ²,
Вона в останній заметілі сниться,
Її угадуєш по довшім дні.

Вона — в бруньках блискучих на каштані,
В снігу рудому, у струмках брудних,
Що чистим сріблом грають у тумані,
Мов бруд ніколи й не торкався їх.

Вона — у краплях, що спадають дзвінко
Із голих віт, які стрясає птах,
Вона — в підсніжній зелені барвінку,
В сережках на березових гілках.

Вона — у кузні, де нетерпеливо
У перегони грають молотки,

---

¹ Весняний спів синиці зовсім інший, ніж зимовий.— М. Р.

² Весняна шлюбна гра круків (воронів) у повітрі.— М. Р.

У верболозі, сплетенім примхливо,
Що червоніє тихо край ріки.

Вона — в душі, що рветься у дорогу,
У пісні, що не здатна вже мовчати;
Вона — в очах, що чорно і волого
Під білою хустиною блищать.

*Квітень 1956 р.
Київ*

ТРЕТЄ ЦВІТІННЯ

Так лагідний той час садівники зовуть,
Коли збираються у понадморську путь
Лелеки й ластівки — ці бистрі, ті лінівні,
Коли сузір'я кіп золотяться на ниві,
І ллеться дзвін коси серед густих отав,
І коник на гачку спадає в тихий став,
Краснопір надячи та пліть червонооку.
В цю пору нашого задумливого року
Троянди, гріючись на сонці некупім,
Нам серце радують відродженням своїм,
І сираглий погляд наш у чистих барвах тоне.
Ще звечора були самі лише бутони —
На тій коронці сім, там дев'ять, там лиш п'ять.
А вранці — тільки глянь! — квітки уже горять
Червоні, палеві, і білі, й майже чорні,
І пахощі пливуть над ними неповторні.
(До речі, знаю я в Москві садівника,
«Розиста» — так їх звать, — що праця копітка
Дала йому таке, що й не сягнути далі:
Троянди вивів він із запахом конвалій!)
Отож подивився — і серце аж замре,
А надто як воно уже, на жаль, старе —
Чи то підтоптане... Держімо у секреті,
Чому ми, друже мій, цвітіння любим третє!

*5 серпня 1956 р.
Київ*

КВІТЧАСТИЙ ЛУГ

Квітчастий луг і дощик золотий...

П. Г. Тичина

Було давно це. Кисловодськ лежав
Там, унизу, а на узгір'ї світлім
Ми спочивали серед буйних трав,
Цяцькованих, мережаних квітками,
Що кольорів їх дивних не списать
І не злічити. Маяли над ними
Метелики, маленькі і великі,
Жовтогарячі, жовті, голубі,
Червоні, сині — словом, цілий скарб
Для ентомолога і для поета,
А для художника серйозний іспит
На зрілість.

Розмовляли ми з тобою
Сердечно й просто. У руці рука
Лежала тихо, з трепетом легким,
Що йшов од серця в серце. Заглядав
Я в синяву очей твоїх. Здавалось,
Що там моя відбилася душа,
Спокійна і тривожна одночасно,
А з чорних вій твоїх на мене віяв
Любові вітер, свіжий і терпкий.
Так! Сині очі, а волосся чорне —
Сполучення, що бачимо ми рідко, —
Навіки відпечатались мені
У пам'яті. Вологу уст гарячих
Я й досі ще, здається, відчуваю,
І чую голос теплий і глибокий,
А зміст високий незначущих слів
Мені вливався в груди, як потік
Води гірської в озеро долиenne.

І ніч упала. Хтозна-відкіля
Незримі кроншнепи кудись летіли,
І трелі їх у пільмі трепетали,
Як наші ніжні та палкі серця.

2 червня 1956 р.

Київ

КОЛИ КОПАЮТЬ КАРТОПЛЮ...

Коли копають картоплю — стелиться дим над землею,
Листя летить воскувате, ніби метеликів рій,
Пахне грибами й медом, вогкістю пахне тією,
Що, опріч назви «осінь», немає імені їй.

Коли копають картоплю, ключ угорі журавлиний
Рідною мовою кличе у невідомі краї;
Смутком тоді щасливим повниться серце людини,
Вітер, як старості повів, навкруг обвіває її.

Коли копають картоплю, тихо співають дівчата,
Озимина витикає свіжо-зелені голки,
В гості запрошує всіх біла над річкою хата,
Діти несуть у школу завити в хустини книжки.

Коли копають картоплю, стигне вода в крипиці,
Рівно й спокійно дише натомлена з праці земля,
Хлопцям пора і дівчатам сваритися і мириться,
Час музикам ладнати скрипки на весілля.

*7 жовтня 1956 р.
Краків*

БАБИНЕ ЛІТО

Мечтам и годам нет возврата...
А. С. Пушкин

Поникли береги осінні,
Дерева гаснуть, мов свічки,
Та в ясно-сивім павутинні
Летять маленькі павучки.

Багато їх в путі загине,
В дощі потоне крижанім,
І рух живої павутини
Застигне сріблом неживим.

Летять бездумно, мовчазливо,
Самі не знаючи доріг,
І начіпляються квапливо
На все, що зустрічає їх.

Над синім холодом Дніпровим
Нема їм ліку і кінця —
І знов тремтять забутим словом
Людські надії і серця.

Прозора осене! Вертаєш
Ти недопиті весни нам,
Мене ти смутком огортаєш,
Що я за радість не віддам.

Хай сили повернуть немає
Колишні мрії і літа,
Та інші мрії навиває
Твоя глибока гіркота.

*Жовтень—листопад
1956. Київ*

ТРОЯНДИ Й ВИНОГРАД

Із поля дівчина утомлена прийшла
І, хоч вечеряти дбайлива кличе мати,
За сашку — і в квітник, де рожка розцвіла,
Де кучерявляться кущі любистку й м'яти.

З путі далекої вернувся машиніст,
Укритий порохом, увесь пропахлий димом,—
До виноградника! Чи мільдю¹ часом лист
Де не попсований? Ну, боротьбу вестимем!

В саду колгоспному допитливий юнак
Опилення тонкі досліджує закони,
А так же хороше над чорним ґрунтом мак
Переливається, мов полум'я червоне!

Ми працю любимо, що в творчість перейшла,
І музику палку, що ніжно серце тисне.
У щастя людського два рівних є крила:
Троянди й виноград, красиве і корисне.

*6 вересня 1955 р.
Київ*

---

¹ М і л ь д ь ю — хвороба винограду.— М. Р.

ДРУЗИ

Сходяться друзі в саду, запальні садоводи,
Дим цигарок у повітрі, як хмарка, повис,
В'ються стовпи комарів — знак тепла і погоди,
Щебетом повен пташиним зволожений ліс.
Збудуться, може, на респіті газетні прогнози!
«Хмарність мінлива без опадів», — кажуть було...
Всупереч тим віщуванням проходили грози,
А як грозу віщували нам — сонце пекло.
Першими грушами сад нас порадує нині, —
Разом садили і разом скуштуємо їх,
Разом і сквирські саджаємо дині,
Тішимося разом па юний волоський горіх.
Сонце на захід іде, до «вечірнього пруга»,
Як полюбляв говорити покійний Нечуй...
Добре нам мати на світі хорошого друга,
Друзів — ще краще... Живи, молодій і працюй!

1955. Київ

ВИНОГРАДАР

Бог веселый винограда...

А. С. Пушкин

Молодий, легкий, смаглявий,
Гомінливий, ніби птах,
Він уважно взявся до справи
Із секатором в руках.

Там відріже зайву парость,
Там підв'язує гілки.
І радіє добра старість,
Що такі в нас юнаки!

Пожалів у ранки чисті
Лиходій старий, мороз,
Тонко вирізьблене листя
Вузлуватих темних лоз,

Де ще сплять майбутні вина,
Але бродить буйний сік...
Веселитись є причина
У такий хороший рік!

Тим-то так сміється радо,
Аж дивує древніх муз,
Бог веселий винограду,
Що скінчив радянський вуз!

*7 червня 1955 р.
Київ*

БРИГАДИР

У виноградарським радгоспі бригадир
Зустрів суворо нас: це що такі за люди?
Ми жартома йому: чи вір, а чи не вір,
Хоча із міста ми, одначе не приблуди.

Рекомендацію докинув агроном,
Що між вузластими проводив нас кущами
І лекцію читав нам, неофітам трьом,
Ледь кокетуючи ученими словами.

Поважний бригадир нам мовчки руки стис,
Мовляв: мабуть, таки не фертики ці трое...
Видимо, не любив порожніх він гульвіс,
Що їздять у радгосп з цікавості пустої.

Дівчатка там і там рясне намисто грон
Зрізали бережно; ще збору був початок,
І наймолодший наш дивився компаньйон
Не без лукавості на чепурних дівчаток.

А бригадир ступав поважно по рядах,
Кущі показував неспішною рукою,
І урочисте щось було в його очах;
Здавалось, подавав команду він до бою.

Демонстрував сорти нам агроном нові,
Честь рідним віддавав, належне і «французу»...
Додав, як почали ми снідати на траві,
Що бригадир — Герой Радянського Союзу.

*13 вересня 1955 р.
Київ*

ЛІСНИК

Лісник знайомий єсть у мене. Він
До щеплювання має хіть велику,
Отож хвилюється не без причин,
Узрівши яблуньку чи грушку дику.

Мерщій до льоху, де лежать живці
Кандиль-китайки, бери та ренети...
Ніж у кишені, вправність у руці —
За рік по тому ж лісі ви ідете —

І бачите, що пагінці нові
Над стовбурами зносяться старими,
І вірите, що в гущі лісовій
Сім'я дерев нелісових ростиме,

Що вкриє цвіт їх, як рожевий сніг,
Як теплий сніг, щоб серце наше гріти,
І певні ви, що незабаром з них
Плоди пахучі зірвуть наші діти.

Отак собі він ходить по гаях,
Заглиблюючись у гущину дедалі...
Товариші у радості й трудах!
Не потребує віршик цей моралі.

*25 вересня 1955 р.
Пуца-Водиця*

ДІВЧАТА НА ВИНОГРАДНИКУ

Вони співають про вербу рясну —
Ніяк верба у пісні не зів'яне! —
І виноград янтарний та рум'яний
Дбайливо зрізують. Удалину
Летять високо журавлі над ними
І співами вторують їм своїми,
Мов рідна їй птицям та рясна верба
І осені прещедрої журба,
Що у безмежну радість виростає.
Вони співають — то любов співає!

Цей випоградник — гордощі киян:
Тут приморозки боре і туман
Людини впертої невтомний розум,
Що кинув виклик бурям і морозам,
Що дружньо до природи підійшов,
Але уміє з другом і змагаться;
Тут в кожній ягоді натхненна праця
Струмує, як гаряча юна кров.

Вони співають — і співає з ними
Усе навколо, зримає і незрима,
Ба навіть сивоусий бригадир,
Скупий у мові і суворий в ділі,

Підхоплює ті звуки легкокрилі,
Немов бандури струнний перебір.
Вони співають голосно і строго,
Щоб пісню й працю вилити в одно,
Щоб на столі у жовтня золотого
Був виноград і молоде вино.

17 вересня 1956 р.

Київ

ТРИ ДІВЧИНИ

Мороз и солнце — день чудесный.

А. С. Пушкин

Три дівчини, студентки, агрономи,
Йшли взимку по доріжці лісовій.
Притих якраз колючий сніговій,
Було повітря сиве й нерухоме.

Одна сказала: «Гляньте, гарно як!
Немов облита снігом кожна гілка!
Он, бач, на сосні затаїлась білка,
Он слід легкий: то перебіг русак!»

І друга: «Справді, весело, дівчата,
Хоч трохи й пізно, а лягла зима!
На лижах би! Та часу в нас нема,
А то б могла я клас тут показати».

Була чомусь лиш третя мовчазна,
Іде — немов не бачить і не чує...
Спитали дві: «Чого ж тобі бракує?»
— Морозу й сонця! — мовила вона.

13 грудня 1956 р.
Київ

МАРКОВІ ДУБИ

На хуторі І. Карпенка-Карого Надія (Кіровоградщина), де написав великий драматург ряд кращих своїх п'єс, не раз гостювали М. Л. Кропивницький, М. К. Заньковецька, М. К. Садовський, П. К. Саксаганський. Там був звичай: кожен із гостей садив дерево чи кілька дерев. Розрослись на хуторі «Маркові дуби» — дуби, що посадив М. Л. Кропивницький.

Дуби ростуть поволі, неквапливо;
Хто садить дуба — той його, можливо,
І не побачить вищим, аніж сам.
Це — дар майбутнім, скажемо, літам,
Привіт іще не знадим поколінням,
Весна, в тумані схована осіннім.

Та він садив, усатий чародій,
Роботі сам радіючи своїй,
Співаючи — звичайно, випадково —
Улюблене: «...Зеленая діброва...»¹

І от ростуть за нашої доби
В добу колишню саджені дуби,
Розкрилюються вітами широко,
Лапатим листям юне тішать око,
Ну, а старим нагадують ті дні,
Коли були заковані пісні,
Стогнало в путях українське слово
І дерзновенну сміливість Маркдву
Та молодих його товаришів
Ще у колиці царський псар душив...

¹ Пісню «Добрий вечір тобі, зелена діброва» М. В. Лисенко записав од М. Л. Кропивницького.— *М. Р.*

Не задушив! Не для тісної зали —
Вони, одважні, для народу грали,
І кращою з найкращих нагород
Було визнання, що їм склав народ.

Ростуть дуби, купають в небі віги,
А навкруги, немов веселі діти,
Дубки на липки зводяться рясні...
Співає молодь молоді пісні —
І, сповнені зичливості й любові,
Дуби над нею шелестять Маркєві.

*13 лютого 1956 р.
Київ*

ПІСНЯ ПРО ПІСНЮ

Ой летіли лебедоньки через темний бір,
Поронили біле пір'я та й у батьків двір.
Що виходив молод хлопець рано на зорі,
Позбирав він біле пір'я в батьковім дворі.
Позбирав він біле пір'я в золотий рукав,
Поробив він білі крила, до плечей в'язав,
Ой злетів він попід хмари, злинув вище хмар,
Дивувались тому диву люди, мал і стар.

Ой ви, білі лебедоньки, голосні пісні,
Ви літайте, ви шугайте в рідній стороні!
Згинув славний Леонтович у досвітній час,
Білі крила, як вітрила, залишив для нас.
Слава славна не поляже, не помре в віках,
Славен славний Леонтович хай живе в піснях!

МОВА

Треба доглядати наш сад.
Вольгер

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. Вірно і слухняно

Нехай вона щоразу служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.

Прислухайтесь, як океан співає —
Народ говорить. І любов, і гнів
У тому гомоні морським. Немає
Мудріших, ніж народ, учителів;
У нього кожне слово — це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина.

Не бійтесь заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне провалля;
Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч у Грінченка й Даля,
Не майте гніву до моїх порад
І не лінуйтесь доглядать свій сад.

Квітень 1956 р.
Київ

НА КОНЦЕРТІ «МАЗОВШЕ»

Мазурка нас в обійми узяла
І по борах імлистих понесла
До гір, де мовчазні темніють буки,
І малювали нам флюяри звуки
Святковий вечір польського села.

І польки враз дрібушки застрибали,
І я згадав веселий вірш Купали¹
Про польку в білоруському селі,
Де Зосі й Стасі, вчора ще малі,
Кружляють, бо уперше покохали.

Барвисті строї морем розлились,
Неначе квіти весняних узлісь,
В сумні пісні вплелися жартівливі,
Народне серце билося у співі —
Те, що у муках билося колись.

Нової Польщі день палав великий
В вечірнім залі. Дружба, що навіки

---

¹ «Вечарынка».

Серця, труди і помисли злила,
Подобою в той вечір розцвіла
Варшавської препишної гвоздики¹.

21 квітня 1956 р.
Київ

СІКСТИНСЬКА МАДОННА

Хто смів сказати, що не богиня ти?

І. Я. Франко («Сікстинська мадонна»)

Малий вже добре майстрував...

Т. Г. Шевченко («Марія»)

О, хто сказав, що не людина ти?
Таж ти живеш в Шевченковій Марії,
Перед тобою світ земний темніє,
Щоб хмаркою до ніг тобі лягти.

Ти дивишся в майбутнє, у світи
І їм несеш дитя своє. Крізь вії
Такий великий смуток пломеніє,
Що слів розради й мудрим не знайти.

Твоє малятко, круглоке й гоже,
Колись, теслярський появивши хист,
Хрест витеше собі людський, не божий.

Тому такий в твоїй печалі зміст,
Який лиш людство зрозуміти може,
А не свята Варвара й папа Сікст.

30 травня 1956 р.
Київ

АФРОДИТА МІЛОСЬКА

Ти — матері сікстинської сестра;
Земною, не надхмарною красою
Ти світиш нам. Падуть перед тобою
Віки й народи. Далечінь стара

---

¹ Ніде я не бачив таких розкішних великих гвоздик, як у Варшаві.— *М. Р.*

У пам'яті нащадків не вмира,
Новою розцвітаючи весною.
Ти провідниця в праці й серед бою,
Натхненниця і пензля, і пера.

Ти бачила, як на простешкій лаві,
Забувши рани скорбні і криваві,
Перед тобою Гейне сльози лив.

Тобі одній утішити вдалося
Успенського, що перший зрозумів
«Мужицькі завитки» твого волосся¹.

1 липня 1956 р.
Київ

ЖЕЛЯЗОВА ВОЛЯ²

В селі Михайловським зустрів пас Пушкін сам,
Не тіль його, а в і н. Здалося навіть нам,
Що строфи пушкінські закрадливо говорить
Зеленим берегам прозоровода Сороть.

Так тут, у ніжному стобарвному саду,
Почули ясно ми Шопенову ходу
І думали: от-от з алеї золотої
Сам вийде Фредерік у ніжнім неспокої.

Усе тут — музика: ці сосни, ці дуби,
Ці клени — витвори найтоншої різьби,—
Ця річка, що на ній концерти щонеділі
Поляки слухають — Шопена звуки милі.

Ми думали про блиск, про сум його життя;
Згадалось, що як він пішов без вороття,
То звуки Моцарта, скорботні і величні,
Його проводили у сутінки довічні³.

---

¹ Нарис Гліба Успенського «Выпрямила!».— *М. Р.*

² Желязова Воля — село недалеко від Варшави, де народився Шопен.— *М. Р.*

³ Над труною Шопена, за його заповітом, виконувався «Реквієм» Моцарта.— *М. Р.*

Листки й метелики літали при землі,
Пили останній мед у квітнику джмелі,
І в чистій тишині шопенівського саду
Ми тихо слухали Шопенову баладу.

*26 жовтня 1956 р.
Київ*

ПРЕДСТАВНИКАМ «НОВОГО МИСТЕЦТВА»

Чи вартий той людського слова,
Хто відкидає, як сміття,
Діла Веласкеса й Серова,
Матейка й Рспіна життя?

Чи вартий — де вже там пошани,
А бути названим хоч би, —
Хто зпеває священні рапи
Живої праці й боротьби?

Чи вартий — де вже там визнання,
А бути згаданим хоча б, —
Хто в дні всесвітнього змагання
Слугує долару, як раб?

Чи варті слави — де там! — рами
І навіть місця на стіні
Оті огидні, тьмяні плями
На вашім мертвім полотні,

Оті безглузді сплети ліній,
Те все бездумне і пусте,
Що ви в засліпленій гордині
«Новим мистецтвом» зовете!

Голубить вас гурман багатий,
Та ви побліднете тоді,
Коли вам доведеться стати
Перед народом на суді!

*12 грудня 1956 р.
Київ*

СТАТУЯ САТУРНА В ЛІТНЬОМУ САДУ

Не дуже зграбна, може, і смішна,
Ця статуя в ряду подібних статуй,—
Але подумай: бачила вопа,
Як правди народився тут глашатай.

Її він рисував. І підійшов
До нього незнайомий у крилатці.
Заговорив. Ніяковість боров
Хлопчак, не звиклий людям одкриваться.

Проте розмова приятна зайшла,
І от удвох вони в кофейнім домі,
Немов у хаті рідного села,
Неначе вже давно вони знайомі.

І знову м'ятий розгортає лист
Сошенко — і на контури Сатурна¹
Уважно дивиться: так, справжній хист!
А доля — не сказав би, що безжурна.

Кріпак, бідак, дивак і сирота...
О земле, кров'ю і сльозами вмига!
Душа народу вище хмар літа —
Народу воля в кайдани забита!

Та сталося: і приятнь, і любов
Знайшов юнак у світлу ту годину.
Його вітає гордий Карл Брюллов,
І Щепкін обіймає, як дитину.

І він устами спраглими приник
До джерела, де грає творчість бурна,—
І не поглине Кобзаря повік
Жорстока паща сивого Сатурна!

*23 липня 1956 р.
Ленінград*

---

¹ С а т у р н — бог часу у древніх, що пожирав своїх власних дітей.— *М. Р.*

СОНЕТ

Суровий Дант не презирал сонета...

Александр Пушкін

Живі, грізні, огромнії сонети...

Іван Франко

...Сонети купі — нікчому.

Андрій Малишко

Як легко й просто це, мій дорогий Андрію,
Враз — розчерком пера — з історії змести
Петрарки, Пушкіна, Міцкевича листи,
У вічність — ковану в залізні ритми мрію!

Та, може, вислів Ваш я кепсько розумію,
Хотіли читачам Ви, певне, повісти,
Що в дні досягнення вселюдської мети
Даремно на сонет нам покладать надію.

Не згоден я і з цим! Сувора простота,
Що слова зайвого в свої рядки не прийме,
Струнка гармонія, що з думки вироста,

Не псевдокласика, а класика, — і їй ми
Повинні вдячні бути. Не іграшка пуста
Та форма, що віки розкрили їй обійми!

5 листопада 1956 р.

Київ

ПОВІТРЯНА ТРАСА

Над нашим домом пролягає траса.
Тут на Москву, на Бухарест, на Прагу
Шумливі пролітають літаки
Вдень і вночі.

«Це заважає вам,
Турбує вас, тривожить, непокоїть?»
Турбує? Ні. Тривожить? Анітрохи.
А непокоїть — що ж! Неспокій цей
Я можу сміливо назвать чудесним.
Адже й весна — це неспокійний час
Із грозами, дощами та вітрами,
Із примхами та змінами щодня,
Що серце хлібороба і поета
Хвилюють, а то й мучать. А проте

Ми весну називаємо по праву
Порою щастя, юності, падій,
Засівів праці, співів і кохання.
Отож, коли у темряві нічній
Ми бачимо серед зірок одвічних
Нові зірки, що линуть уперед
З нечуваною швидкістю, коли
Ми чуємо глухий мотора рокіт
У високдстях, де недавно ще
Лише мапдрівні журавлі сурмили
І гелготали гуси балакучі,
То думаємо: це ж летять над нами
Людські серця, бажання і уми,
Людські труди, людські, як кажуть, долі,
Що двох подібних серед них нема,
Це ж в'яжуться дедалі, то міцніш
Міста, народи, землі і держави,
Це ж новочасні миру голуби —
Оці лункі, стрімкі аероплани,
Які на дужих раменях несуть
Не атомгу, а чи водневу зброю,
А мирних, працьовитих, невсипущих
Іванів, Янів, Жанів, Гансів, Джонів,
Марій і Мері, Катерин, Катрін,—
І в грудях розливається тепло,
І прагнуть руки рідної роботи!

1956, Київ

ІВАНУ ФРАНКОВІ

...До мет, що мчать по небосклони...

І. Я. Франко

Ми побачили, рідний поете,
В боротьбі, у труді, між заграва,
Як зближаються зоряні мети,
Що ти серцем своїм провіщав.

Вкрай напруживши мислі і сили,
Щоб з низин на вершини іти,
Їх безтрепетно-сміло світили
Наші друзі, батьки і брати.

Стала плоттю висока ідея,
Стала ділом велика любов,

І творець нескортий «Мойсея»
Із народами в далеч пішов.

Не дрібні спотикання й вагання —
Велетенські Франкові діла
На дорогу в незгасне світання
Волелюбна вітчизна взяла.

Ми щасливі, ми горді тобою,
Повторяючи слово твоє:
«Це ж остання війна! Це до бою
Чоловіцтво зі звірством стає...»

*22 серпня 1956 р.
Київ*

ЛЕНІНГРАДОВІ

Твої гордої принади
Не змалювати й не забути,
До тебе в лоно, Ленінградє,
Річки історії течуть.

Спізнати тебе й не полюбити
Сліпороджений тільки б міг;
Твоя Нева, твої граніти,
Півблиск, півтінь ночей твоїх,

Будинки величаво прості,
Адміралтейський гострий шпиль,
І кораблі, як добрі гості,
Що припливають звідусіль,

І гомін вулиць багатооких,
Як плеск немовчаної води,
І ратних подвигів високих
Та болю смертного сліди,

І працьовиті, чемні люди,
Що тиха пристрасть в них кипить,—
Це все зі мною жити буде
І після мене буде жити!

До болго глибоко запали
У серце втомлене мені
Ультрамаринові канали
І зламані у них огні.

*27 липня 1956 р.
Рига*

В КРЕМЛІВСЬКОМУ ПОДВІР'І

Дорога тут веде струнка
До свідків величі і слави
Допитливого юнака
І дівчинку — пташа цікаве.

Скорботні дні пішли в віки,
Але лишилися павіки
Людської витвори руки:
Цар-пушка і Іван Великий.

На вежі ці, що піднеслись,
Неначе видива туманні,
Шевченко з Щепкіним колись
Дивилися в замилюванні.

О, скільки злочинів і зла
Цей камінь бачив сіруватий!
Але ж нова зоря зійшла
Край Оружейної палати.

Нема такої темпоти,
Немає сил, щоб погасили
Вікно, з якого у світи
Дивився Ленін ясныиий.

Поглянь: у білі двері ці,
Як ріки з заходу і сходу,
Течуть народу посланці,
Правдиві речники народу.

І чисте спогляда маля —
Нової паросток людини —
В подвір'ї древнього Кремля
Троянди й голубі ялини.

*13 липня 1956 р.
Москва*

ЧАЙКА НАД КРЕМЛЕМ

Тихо падав вогкуватий,
Синюватий пізній сніг,
Як і там десь, біля хати,
Де в життя мій шлях проліг,

Галиччя кремлівське грало,
Ніби знявшись з узлісь,
Що загибель віщувало
Бонапартові колись.

І спинився я раптово:
Хтось — чи це здалось мені? —
Чайку змалював шовкову
На небеснім полотні.

Але ж чайка та — рухлива,
Гомінлива і жива,
І нема тут зовсім дива:
Це ж летить доба нова!

Це Московське грає море,
Щойно вписане в морях,
Це усі простори боре
Довгокрилий, милий птах!

*14 липня 1956 р.
Москва*

ОСІННЄ СОНЦЕ

Яблук рум'янець і пахоці трав
Осені сипле бобровий рукав,
Крають плуги для нового засіву
Землю, від ран живиносних щасливу.

Миру над світом сіяє маяк,
Тим-то спокійно свій невід рибак
Кидає в море, що піниться й грає,
Птиць перелітних гойдаючи зграї.

Білі тумани пливуть по землі,
Зброю для миру кують ковалі,

Прагне служити не війнам проклятим —
Злагоді й щастю розщеплений атом.

Чисті в любові, застигли в труді,
Пісню дівчата ведуть молоді,
Сонце осіннє по-літньому блиска,
Радусь матір ласкава колиска.

Горе ж тому, хто потвору війни
Кличе устати з важкої труни,
Горе тому, хто посміє підняти
Руку на першу усмішку дитяти!

25 жовтня 1956 р.

ВІТЧИЗНІ

Вітчизно! Горді ми тобою,
Трудом і подвигом твоїм,
Твоєю чистою весною
І сили струменем живим.

Ми й там, між горами чужими,
В обіймах голубої мли
Боліли болями твоїми,
Твоєю радістю жили.

Ти — серце, сповнене любові,
Ти — правий непоборний гнів,
Горять в твоїй стобратній мові
Зірниці молодих вогнів.

О! Годен чорної отрути,
Не вартий ні хвилини жить,
Хто міг на мить тебе забути
І занедбать тебе на мить!

У праці, в співі, рано й пізно,
Як до землі колись Антей,
Ми припадаємо, Вітчизно,
Тобі до трепетних грудей.

*1 червня 1956 р., Київ,
після повороту з Австрії*

ДАЛЕКІ НЕБОСХИЛИ

*Поезії
(1959)*

ВІТЧИЗНА

ПАРТІЇ

Велика Партіє великого пароду,
Знамено вольності в міцних його руках!
Ти провідна зоря в боях його й трудах,
Ти — сонце, що ясну віщує нам погоду.

Той світоч, що його нам Ленін засвітив
У чорнім мороці царевої Росії,
Нам осяває путь, серця кріпить і гріє,
Єднає в рать одну усіх трудівників.

Коли нападники, мов хмари, облягали
Землі української і села, і міста,
Твої лиш, Партіє, безтрепетні уста
Нас покликом своїм до битви закликали.

В дні праці мирної будуючи мости,
Пшеницю сіючи і творячи заводи,
Ми чуєм подих твій, твій повів повноводий,
На славні подвиги нас окриляєш ти.

Ти — в кожному колосі на нерозмежних нивах,
Ти — в шахтах, що дають нам сонце на-гора,
Ти — в шелесті садів і в гомоні Дніпра,
Ти — світло райдуги в очах дітей щасливих.

Ти — наш дороговказ і наш священний стяг,
Ти — наш великий вождь на суходолі й морі,
Натхнення наших книг, пісень, лабораторій...
Веди ж нас, Партіє! Твій шлях — до щастя шлях!

8 червня 1958 р.

НАРОДОВІ

Яких років минуло сорок,
Які події і діла!
Століть упертих тлін і морок,
Народна сило, ти змела.

В огнях, у гromі перемоги,
В нечуваних своїх трудах
Воздвигла світлі ти чертоги
На попелищах і гробах.

Неначе море многошумне,
Твоя любов, твій правий гнів,
Твоє чоло високодумнє
Вінок безсмертя оповив.

Ти завойовуєш падохмар'я,
Вогонь ти крешеш із води,
Викохуєш у Заполяр'ї
Землі південної плоти.

У дні погоди і негоди
Ти весь — одна незламна рать.
Ти силу дав мені, пароде,
Тобі піснями слугувать!

1957

ЗОРЕУВІНЧАНА

Ти завжди стрінеш друзів там,
Хоч інколи і незнайомих,—
І в першу ж мить її життям
Ти заживеш. Високий помах
Її обмитих сонцем крил
Тобі розкриє небосхил.

І люди, і автомобілі
У ній не ходять, а летять,
Бо меж нема там людській силі,
Що вічно хоче будувать,

Що завжди прагне далі й вище,
Що серце має мудре й віще.

Народ російський обійма
Там гостелюбно всі народи,
Він любить працю — і нема
На світі тої нагороди,
Яка б зрівнялася із тим,
Що сам він свій будує дім

Там розум Партії палає,
Там серце людськості кипить,
Там усесвітній дзвін лунає
Для всіх садів і всіх суцвіть,
Там голос Леніна високий
Трудівників рівняє кроки.

Там кожний день несе пове,
Там кожна дорого́а хвилинка,
Дихання ловлять там живе
Узбекистан і Україна.
Те місто — правда світова,
Зореувінчана Москва!

30 жовтня 1957 р.

УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ

Народе мій, що дав життя мені,
І серце дав, щоб вірити й любити!
Які діла ти твориш голосні,
Які чудесні вишиваєш квіти!

Народе мій! У кожному колоску,
У кожній бурячині і зернині
Ходу я чую в комунізм лунку
І чую «завтра» я у кожній днині!

Народе мій! При тракторнім рулі,
У складності прекрасного комбайна
Ти данину збираєш від землі,
І в тебе казка — ніби річ звичайна.

Народе мій! Борець ти і творець,
Найвищої достойний нагороди,
З братами йдеш ти в щастя навпростець
Під Партії промінням, мій народе!

1957

РАДЯНСЬКА УКРАЇНА

Із вогких окопів, із тюрем сирих,
Із шахт, із заводів, із лав трудових,
У бурях, в пожарах прийшов він до нас,
Той день, що збратав нас, що світ весь потряс.

На Пітера голос озвалась Москва —
І от Україна почула слова,
Щоб стали народи плечем до плеча...
То Партії голос, то клич Ілліча.

В Донбасі лунають повстання гудки,
Щоб бить генеральські і папські полки,
І Київ робочий, як сталь, устає,
І Харків підносить знамено своє.

Нещадна була боротьба і тяжка —
Та скрізь Україні російська рука,
У кожнім повстанні і в кожнім бою,
Підмогу давала братерську свою.

Петлюри й гетьмани, зелені й махни,
Хижацькі навали, що йшли з чужини,
Гнобитель і кривдник, шахрай і шкідник
У прірву бездонну скотились павік.

Настала пора небувалих будов,
Народ на риштовання гордо зійшов,
І подвигу кращого в світі нема —
Там дім будувать, де стояла тюрма.

Не раз, Україно, в жорстокім бою
Ти кров проливала священну свою,
Та з року до року все вище росла,
Бо Партії правду у серце взяла.

Усе, чим ми дишемо, чим живемо,
Що славимо в пісні, в ділах творимо,
Узгір'я в садах, в виноградах яри —
Це Партії воля, це Жовтня дари.

Возз'єднана в межах одвічних своїх,
В зелених долинах, на горах стрімких,
У квітах, у вітах, у рясті ряснім
Ти йдеш, Україно, походом одним

Із сестрами вірними в вільній сім'ї
В ту даль, за яку прогрімилі бої,
В яку всі народи течуть, мов ріка,
Яку Ілліча осяває рука!

1957

* *
*

Як явір простягає віти
До явора через ріку,
Так матері одної діти
Братам шлють пісню гомінку.

Нас ділить море неозоре,
Шумує поміж нами вир,
Та через гори, через море
Летить єдиний ключ: за мир!

Хай квітне злагода і праця
На всіх полях, у всіх серцях,
Щоб у труді святім змагались
А не в загарбницьких боях!

Хай не по імені, лиш братом
Один одного назива,
Нехай людині служить атом
І миру — сила бойова.

Хай дітям нашим на потребу
Ростуть могутні кораблі,
Нехай розвідниками в небо
Летять супутники Землі!

Хай колосяться урожаї
І живлять людство трудове,
Хай наше слово не вмирає,
І наша правда хай живе!

1957

ОЛЕКСАНДРОВІ ДОВЖЕНКУ
ДРУЖНЄ ПОСЛАНІЄ

Не раз, не два розмова в нас бувала
Про пору ту, коли ізнов орала
У вогку землю пустить рідний край,
Про час, коли від ненаситних зграй
І тїнь сама розвіється за димом.
Ще довго біль у серці ми нестимем,
Та сонце й вітер весняних степів
Тепло живлюще в груди сіячів
Без міри щедро будуть уливати,
І усміхнеться знову паша мати,
І рапи заростатимуть... Той час
Веселкою стояв поперед нас,
Коли натхненно Ви пророкували,
Як знов гілля підійметься прив'яле
В садах народних, як рум'яний цвіт
Понад Дніпром звисатиме із віт
Над саму воду, пахощами повел,
Як вишпивуть із темних улоговин
У срібну даль процвітані човни,
І мужній гарт священної війни
В священній праці нам потроїть сили,
Жита квітучі дух розіллють милнїй,
Зростуть будови з попелу руїн,
І там, де проростав гіркий полин,
Гречки поплинуть молоком медовим.
Стривоженим, без краю щирим словом
Казали Ви, що маєм принести
Ми заповідь людської доброти
Туди, де ворог памагавсь розлити
Людиноне́нависпицькі заповіти,
Що пильний погляд і тверда рука
Ітимуть в парі у більшовика
З проникливістю, з розумінням ліній

Усіх складних, якими йти людині
Доводилось в кромішній темноті,
Що над усе ми маємо в житті
Гарячу кров і творчість шанувати.
Тепер, коли святу грозу гармати
Несуть на Захід і земля стріча
Достойну смерть убивці й руйначу,—
Ви, що вливали «Нічю перед боєм»
Ослабим міць, стократну міць,— героям,
Прийміть од мене прості ці слова.
Вона жива, Довженку, і жива
Зостанеться, допоки сонця-світу,
Україна наша! Родзп'ято і вбито
У неї не одно ясне дитя,
Але шумить, як вітер, вороття
Весни, що так лукаво в нас украли,—
І станем ми — кріпкий і нездужалий,
Палкий юнак і сива голова,—
По лікті засукавши рукава,
До чистої, як перший сон, роботи —
Змагатися за голубі висоти,
За племінь серця, теплоту руки,
За плескіт весел вздовж Дніпра-ріки,
За мрійний Київ, за блакитний Канів,
За передзвін незнаних океанів,
За мудрість мужа, за любов жони,
Братерства міць, дитячі світлі сни,
За шум Арагви, Волгу повноводу,
За спільну путь радянського народу!

27 січня 1943 р.

ГРУЗІЯ

Про синьо-тіняві долини,
Про сніжно-здиблені шпилі,
Про стан дівочий тополиний,
Про вина — радощі землі,

Про посивілі замки й храми,
Що відкидають вічну тінь,
Де камінь, свячений віками,
Для юних дише покоління,

Про мудрий голос Руставелі
І про зазивний звук зурни.
Про виноград на сірій скелі,
Мов розпис давньої стіни,

Товариші мої писали —
Товариш Лермонтов між них —
І вірний шлях уторували
Для всіх наступників своїх.

Тож відрікаюся зарані
Сказати річ якусь нову,
Та радий я, що Чіковані
І Леонідзе другом зву,

Що не в диму тісної саклі,
А в Домі творчості, в Криму,
Зо мною молодий Іраклій¹
Зустрівсь чимало літ тому,

Що на Вкраїні нашій милій,
Прилігши на м'який покіс,
Мені Сандро Шаншіашвілі
По-приятельськи руку стис,

Що ніби вічний сад зелений
У піч розцвівєся весняну,
Як Гамсахурдіа для мене
Відкрив грузинську давнину,

Що у московських ресторани,
Де про любов смичок співав,
Я з патріархом Дадіані
Про Зап'яковецьку розмовляв.

*29 березня 1958 р.
Москва*

---

¹ Іраклій Абашідзе.— *М. Р.*

НАМ РАЗОМ РАДІСНО ІТИ

Добриденень, друзі і брати,
Вітання Білорусі!
Нам разом радісно іти
В однім невпиннім русі,

Як разом ми віки жили
В єдиному змаганні,
Як разом бачили з імлі
Ми людськості світання.

Тече, мов голуба ріка,
Що лілії вквітчали,
Шевченка слово і Франка
До Коласа й Купали.

Тече ріка, ріка шумить
Велично і розлого,
Щоб хвилі молоді пролить
До Пушкіна й Толстого.

Один Дніпро у вас і в нас,
Пісні — посестри вільні...
Радяпський час, прекрасний час
Дав сили нам всесильні!

10 вересня 1957 р.

НА БРАТНІЙ ЗЕМЛІ

ПРИСВЯТА БІЛОРУСЬКИМ ДРУЗЯМ

Над грою озера, у лузі,
У срібло кипувши вудки,
Для вас я, білоруські друзі,
Замислив тихі ці рядки.

Як добре, що існує Нароч,
Як добре, що Дніпро дзвенить,
Як слова милого «товариш»
З усього серця не любить?

Хмарки, дощі, і сонце, й грози.
Привітні люди навкруги,
І кучеряві верболози,
І в дим повиті береги,

І передзвін високих сосен,
І радість голубого дня,
І небо, ніби зняті з кросен
Шовки найтоншого ткання.

І мокрі неводи й мережі,
І зграї голосних шпаків,
І в серці — спогад Біловежі,
Як бору віковичний спів...

Хай славить мова українська,
Край, де гніздяться журавлі,
Красу оновленого Мінська
І чесну дружбу на землі!

*22 червня 1958 р.
Берег озера Нароч (Молодечненська область)*

МІНДОВГІВ ЗАМОК¹

Руїни сірі. Галки на стіні
Сидять, мов судді марноти людської.
І дуг, і Німан в синьому спокої,
І Налібоцька пуща вдалині.

Тут уставали буревійні дні
Перед поетом: зрадники й герої.
Литовців з хрестоносцями двобої,
Гражина й Чорний Вершник на коні,

Князів литовських міжусобна звада
І Літавора непрощепна зрада,
Бряжчання зброї крізь прадавній ліс,

І подвиг непорочної Гражини²,
І вогнище, де з розпачем провини
В очисну жертву князь себе приніс.

КАМІНЬ ФІЛАРЕТІВ³

Берези, сосни, і пісок, і яр,
І птичий свист, і вітер, і ялини.
Тут тихо. Звідси голос не долине
До шпигунів, що розсилає цар.

Вгорі — перлисті переливи хмар,
Яких нема на небесах чужини...
Тут крила звів у свій політ орлиний
Міцкевича полуменистий дар.

---

¹ Так званий Міндовгів замок у Новоградку, власне, руїна замка, — пам'ятка феодальних часів історичної Литви.

Новоградок, де сплили дитячі та юнацькі літа Адама Міцкевича, — колишня столиця литовських князів.

Міндовг (XIII ст.) — литовський князь.

² Змісту поеми Міцкевича «Гражина», за мотивами якої побудовано цей сонет, не переказую, відсилаючи читачів до оригіналу або до українського перекладу М. Терещенка.

³ Камінь Філаретів — великий камінь у лісі, біля якого збирався члени волелюбного студентського товариства Філаретів (любителів чесноти), до якого належав і Міцкевич. Томаш Зан — один із проводирів товариства. Ян Чечот — польський і білоруський поет. Один із перших білоруських фольклористів, етнографів та мовознавців. І Чечот, і Зан — близькі друзі Міцкевича.

Тут, виростаючи із зерна мрії,
Висока думка, мов пшепиця, зріє,
Тут слово «воля» гарт дає серцям,

Тут, гордий вірш замислюючи потай,
З пророчим зором слухає Адам
Палкі промови Зана і Чечота.

25 червня 1958 р.
Нароч

МАРИЛЯ¹

«Сентиментальпа папшочка пуста!
На графа проміняла вайделота!»²—
Поета друзі говорили потай,
Замкнувши при поетові уста.

Але була це дружия сліпота:
На все життя малецька та істота
Печаль поклала. Радість і скорбота
В його піснях — це прошва золота,

Навік прошита голкою Марилі,
Її відбиток в німановій хвилі,
Що із сонета у віки ввійшов.

Тому клонюся густолистим липам,
Де запалала гострим смолоскипом
На цілий світ поетова любов.

4 липня 1958 р.
Київ

---

¹ Шість престарих лип у колишньому маєтку панів Верещак — Тугановичах — утворюють природну альтанку, де зустрічались Мариля (Марія) Верещаківна і закоханий у неї молодий Міцкевич. Біограф поета Мечислав Яструн, не поділяючи неприязні до Марилі Міцкевичевих друзів, яка ґрунтувалась на тому, що Мариля вийшла «з розрахунку» (власне, з волі братів) заміж за графа Путткамера, отже, «зрадила» поета, — Яструн пише, що вона зберегла на все життя чисту любов до Адама, наvertsала його в розмовах до творчості в народному дусі і співала йому народних білоруських пісень.

² В а й д е л о т — жрець, віщун у давній Литві. В символічній термінології Міцкевича — поет високого покликання.

БІЛОВЕЗЬКА ПУЩА ¹

Є в мене паличка із Біловежі,
Горіхова, простенька, ну — смішна,
Але мені нагадує вона
Високі сосни у важкій одежі,

Граби густі, беріз тонкі мережі,
Повітря, дійсно схоже до вина,
Де вічний шум, де вічна тишина,
Де тропи зубрів, де сліди ведмежі...

Та ні! Ох, крові пролилося там,
Їздили тих зубрів гонено царям,
Мов на зарізі!.. Пора та педалека,

---

¹ Біловезька Пушча, якої частина належить нині до Білоруської РСР, а частина до Польщі, — славетний на всю Європу прадавній ліс. Там жили на волі дикі бики — зубри. Лише не так давно встановлено, що зубри збереглись ще й на Північному Кавказі. Вчені зоологи дошукуються причин, які вели до зvierодіння та вимирання зубрів, лосів та інших копитних тварин у Пушці. Там випищили, як хижаків, що завдають шкоди мисливській фауні, ведмедів та вовків (здається, останнього вовка вбито там торік), переслідують лисів і рисів. Але, здається мені, шкоду від тих хижаків не можна й рівняти із шкодою, якої завдали люди. Польські королі та пізніше російські царі влаштовували в Пушці пишні полювання, які не можна назвати інакше, як бойнею. Ось наслідки одного з полювань царя Олександра II: «В той день загалом було убито 44 звірі, в тому числі 16 зубрів і 4 кабани. Із них государ убив усього 22 штуки, в тому числі 4 зубри і одного кабана; високі гості і почет убили 22 звірі, з них 12 зубрів і три кабани» («Императорская охота на Руси, конец XVIII и XIX век, исторический очерк Николая Кутепова», С.-Петербург, 1911).

Це ще далеко не найкраспомовніші цифри.

«На 1914 рік у Пушці налічувалось коло 800—900 зубрів. Мало не всі воли знищені в час першої імперіалістичної війни німцями, які ввірвалися в Пушчу. Невелика кількість зубрів, яка залишилась після війни, була потім знищена браконьєрами» («Беловежская пушча». Выдавецтва ЦК КПБ, Мінск, 1957).

Частину зубрів, одначе, німецькі загарбники одвезли до своїх зоопарків та звіринців, отже, й до знаменитого звіринця Гагенбека в Гамбурзі. Те невелике поголів'я зубрів, що живе й плодиться в напіввільних, а частково і в вільних умовах у Пушці, так само благородні олені (коло 700 голів) завезені в Пушчу із звіринців та зоологічних парків.

Тепер Біловезька Пушча — заповідник, де живуть, крім названих уже тварин, кабани, лосі, козулі (дикі кози), борсуки, зайці, білки, а з птаства — глухарі, тетерюки, качки різних порід тощо. У заповіднику провадиться велика наукова праця.

Коли тупа загарбницька рука
Останнього скосила там бика,
Телят закинувши до Гагенбека.

*6 липня 1958 р.
Київ*

МОГИЛИ ПАРТИЗАНІВ

Де верби віття гнуть своє похиле,
Де непроглядний яловець дріма,
Де плаче ліс, де лугу сніг німа,
Проречисті підносяться могили.

Жили, цвіли, сміялися, любили
Веселі хлопці — молодість сама, —
І смерть. І тліє. І голосу нема,
Ні рук міцних, що діяли й творили.

Але душа народу не сліпа,
Вопа стоока; до могил героїв
Повік-віків не заросте тропа.

Великий дух на подвиги їх зброїв,
Вони, омиті ніжністю матусь,
Боролись за Радянську Білорусь.

*30 червня 1958 р.
Київ*

ПАМ'ЯТНИК ЯНКИ КУПАЛИ

Обік шосе, в веселому селі,
Що смутком віяло колись глибоким,
Підноситься, мов скеля над потоком,
Він — совість білоруської землі.

Не тільки давні болі та жалі
Він серцем одбивав своїм високим —
Йти він кликав непохитним кроком
Туди, де сонце сходило в імлі.

Він, що не знав спокою, ні спочинку,
Спокійно поглядає на В'язинку¹,
Де починав свій многотрудний вік,

І ніби й нині чує все около,
Склоняючи перед поетом чоло,
Його прекрасно-горде: я мужик.

7 липня 1958 р.
Київ

ЯКУБ КОЛАС

Я мало з ним стрічався у житті,
Та кожную зустріч уважав я святом.
Він другом був, у вірності завзятим,
Тичини; Чіковані, Лахуті.

В суворо-добродушній простоті,
Скупим на слово, на думки багатим
Він жив. Колись мене назвав він братом,
І слово це — як зірка у путі.

Востаннє до його зайшов я дому,
Щоб стиснуть руку другові старому.
«Поїхав він до вьоски², по гриби»³,—

Сказала з усміхом його невістка...
А в Києві мене догнала звістка,
Що вмер поет народу й боротьби.

8 липня 1958 р.
Київ

---

¹ В'язинка — село Молодечненської області, де народився Янка Купала. Пам'ятник-бюст великому білоруському поетові стоїть недалеко від В'язинки.

² Вьоска — село по-білоруськи.

³ Якуб Колас був запальним аматором збирання грибів, любив частувати гостей грибами власного збору.

В останні роки життя він тяжко хворував, що особливо відбилося на ногах,— він насилу ходив. Коли мені під час останніх одвідин його господи в Мінську сказано, що поет після тривалого лікування в одному з відомих санаторіїв почуває себе краще і от, мовляв, поїхав по гриби, то я дуже тому зрадів. Тим болючіше було мені почути, вернувшись до Києва, про його смерть.

ДУБ ДАНИЛА

Над Світезю прозорою, в долині,
Де спочивав не раз колись Адам
(Такий портрет лишив художник нам,
Немов стоїть Міцкевич там донині),

Де в водах небо спочиває синє,
Де іви плачуть мовчазним гіллям,
Що повороту мріяю і літам,
Як Пушкін каже, не знайти людині,—

Стоїть там дуб, могутній, як земля.
Яке величчя і незламна сила!
Як впевнено він віти розкриля!

Поет новий, що доля охрестила
Так само, гайового короля
Назвав у славу сина: дуб Данила.

*1 липня 1958 р.
Київ*

КОЛО ДУБА В ЩОРСАХ

Під дубом цим писалася «Гражина»¹,
Тут чув своїм жагучим ухом він
Мечів середньовічних передзвіл,
Що ним Литвинки² потряслась долина.

Але чи ж та насправді це країна?
Яких не відбулось тут переміп!
Он Сервеч-річка свій бурхливий плин
Пускає, щоб крутилася турбіна,

Як повелів колгосп-мільонер...
(Такі слова вигадують тепер,
Що зчудувався б і Адамів геній!)

---

¹ Під престарим дубом у с. Щорсах (колишньому маєтку графів Хребтовичів) Міцкевич писав (чи обдумував) поему «Гражина».

² Долина Литвинки — див. епілог «Гражини».

А в гідроелектростанцію саму зайді:
Над шумом послухняної води
Там філодендрони ростуть різьблені ¹.

2 липня 1958 р.

Київ

МІНСЬК

Вони гадали, що скорився ти,
Що вмреш без дії, без борні, без слова,
Що їх пожегару заграва багрова
Твій навіть попіл рознесе в світи.

Твоїх дітей терзаючи, кати
Тут вили, як вовчиця стоголова,—
Та вчився ти у Фрунзе, в Мясникова ²
Долати смерть і волю берегти.

Твої сини з синами України,
З орлами азіатської рівнини,
З Росії дітьми стали в рать одну,—

І той згорів, хто світ хотів спалити...³
А мусив же, неситий, розуміти,
Що Свіслоч ⁴ котиться в Березину!

3 липня 1958 р.

Київ

---

¹ Колгоспна гідроелектростанція на річці Сервечі (Сервач), припливі Німана, прикрашена всередині філодендронами та фікусами. Кажуть, що голова тамтешнього колгоспу, енергійна Ганна Трохимівна Кумець, кохається в квітах.

² М. В. Фрунзе і О. Ф. Мясников (Мяснікян), посланці ЦК РСДРП(б) до Мінська під час першої світової війни для партійної роботи, відіграли дуже велику роль у встановленні Радянської влади в Білорусії.

³ При переправі через р. Березину (1812 р.) військо Наполеона, як читач пам'ятає, було остаточно розгромлене російською армією.

⁴ Свіслоч — приплив Березини, річка, на якій стоїть Мінськ.

БІЛОРУСЬ

Лежать у полі вперті валуни
На Молодеччині, в озернім краї;
Супутник мій пезаперечно знає,
Що кинуті льодовиком вони.

Та вперті Білорусії сини
Сказали: неможливого немає —
І камінь перед плугом відступає,
Мов сніг перед атакою весни.

Як добре бачить власними очима,
Що тут весна народу встала зрима,
Що на полях, де мужній ліг Кастусь¹,

Пшеницю сіє, голубіє льоном,
Шумить заводів теплим передзвоном
Нова, жива, весела Білорусь!

*10 липня 1958 р.
Київ*

---

¹ К а с т у с ь (Костянтин) К а л и н о в с ь к и й — національний герой білоруського народу, революціонер-демократ, керівник селянського повстання 1863 р. в Білорусії й на Литві.

ЗАРУБІЖНІ ДРУЗІ

ПОЛЬЩІ

Дружби скарб на все життя знайшовши,
Я пісні пригадую «Мазовше» —
Світлий гомін польського села,
Над яким нова зоря зійшла,
Де стрічають весни сріблоросі
Постаті Тадеуша і Зосі,
Де мазурки пристрасної звук
Серце все напружує, мов лук.
Плинуть хмарки, наче білі пави,
Над старими площами Варшави,
Що з кривавих підвелась руїн
Величчю неподоланих стін,
Де просяяв подвигом гігантським
Польський воїн з воїном радянським,
Де ходою гордою в віки
Молоді ідуть трудівники.
Там гарячого, як свіжа рана,
Тувіма спізнав я Юліана,
Там мені Броневський Владислав
Сповіді-поезії читав,
Там ходив я, слухаючи гомін,
Спомином доповнюючи спомин,
Там, неначе старовинний спів,
Я «Кочајтму сіє» проголосив ¹,
В Кракові, гордливого, мов скелі,
Бачив я Виспянського «Wesele»
І Вернигори співучий ріг
На весь вік у пам'яті зберіг ²,

¹ «Кочајтму сіє» («Любімося») — вигук на старопольських бенкетах. Він дав назву останній книзі поеми «Пан Тадеуш» Міцкевича.— *М. Р.*

² «Wesele» («Весілля») — драма польського письменника Станіслава Виспянського (1869—1907). Вернигора — один із персонажів драми, легендарний безсмертний дід-лірник, «пророк». Його золотий ріг — символ повстання за незалежність Польщі.— *М. Р.*

А під Краковом слова вітальні
Чув при вході в соляні копальні,
Де портретом Леніна навів
Зворушив нас простий робітник.
Сонце в нас одно — і шлях єдиний,
Тож прийми цей голос з України,
Братня Польще! Хай тобі щастить
Будувати, сіяти, творить,
Нехай буде в тебе дім багатий
Сяйвом книг, картин, пісень і статуй,
Хай тебе твоя доба нова
Золотим вінком оповива!

1958

ВІРШІ ПРО БОЛГАРІЮ

1. БОЛГАРІЇ

Привіт Болгарії, що пута вікові
В священній боротьбі розбила вщент, навіки,
Що виноград ростить і рози на крові,
Яку пролив народ, у єдності великій!

Уклін Болгарії, що кожну п'ядь землі
Трудом запліднює і орошає потом,
Що прапор рівності підносить на крилі...
Доземний мій уклін болгарським патріотам!

В погоду і грозу з братами поруч ми,
Ми разом проти всіх устоїмо ударів.
Наш — Левський, Ботев — наш, і славні між
герої вільності — Димитров і Коларов.
людьми

Хвала Болгарії, що в пісні зберегла
Страждання, радощі і вікопомні дії!
Вона росте й цвіте — і крилами орла
Соціалізму стяг над нею гордо віє.

2. ШАБЛЯ ХРИСТО БОТЕВА

Як загинув, як поліг у битві
Христо Ботев, світлозорий воїн,
Як зламала юнака-поета
Оттоманська сила зловорожа,
Пурпуром кривавим напоївши

Матір-землю, рясен край болгарський,—
Не знайшли на чорнім бойовищі,
На Врачанських горах предковічних
Рицарського тіла молодого,
Не знайшли ні друзі, ані кривні.

Як зозуля, плакала вітчизна,
Чайкою падморською тужила
По співцеві вся земля болгарська,
По співцеві, що поліг за неї,
За країну матінку єдину,
Внав у битві, як Хаджі Димитрій.

Не знайшли ні друзі, ані кривні
Рицарського тіла молодого,
Щоб землі його предати чесно,
Щоб могилу насипать високу
Добрим людям на пошанування,
На уклін, на славу непогасну.

А знайшли ж то кривні його й друзі,
А знайшли ж то вірні побратими
Його шаблю, вихоплену з піхов,
Що разив він нею оттоманів,
Ворогів, султанових підніжків,
Що, мов грізна блискавка, палала
У його правиці непокірній.

Залишилась на пошанування,
На уклін, на славу непогасну
Шабля Христо Ботева, нетлінна,
Як його пісні хоробро-мужні,
Що уся Болгарія співає,
Понад морем, на зелених горах,
У садах співає, виноградах,
В Казанликській сонячній долині,

Де троянди квітнуть запахуці,
У Софії й Пловдиві співає,
На верхів'ях Плевена і Шипки,
Попад Чорним морем неозорим.

Слава славна не вмере, не загише,
Ржа не вкрис булатної шаблі,
Золотої шаблі, дорогої,
Ані порох сивий не засипле,
Ані злива не затопить буйна
Тої шаблі, тої пісні-думи,
Що живе у благороднім серці
Вільного болгарського народу!

3. САДИ БОЛГАРІЇ

Сади Болгарії — не тільки цвіт,
Не тільки плід, а й слід безсмертних літ,
Слід боротьби певпищої, важкої,
В якій незламні родяться герої.

Сади Болгарії — не тільки труд,
А й вільний люд, що вирвався із пут,
Це славний Плевен, Шипка героїчна,
Слов'янської це дружби пам'ять вічна.

Сади Болгарії — це правий гнів
Радянських і болгарських вояків,
Це світлий день визволення й відплати,
Це незабутнє вересня Дев'яте.

Хай же цвітуть Болгарії сади,
Хай хвилями погожої води
Життя у братній котиться країні,
В Родопах і в Трояндовій долині!

КНИГА ПРО ФРАНЦІЮ

Пам'яті автора «Подорожі по Гарцу»

ВСТУП

Давпо це було. Не дуже весело, коли людина про події з власного життя пише: «Це було давно». Та що вдієш! Це було давненько. Не вчора. Я писав такі вірші:

На світі є співучий Лангедок,
Цвіте Шампанню Франція весела,
Де в сонці тане кожний городок
І в виноградах утопають села.

За ці та подібні вірші мене бито, бито, певне, справедливо, хоч і не завжди з належною грацією. Але, їй-богу, я в ті молодечі свої роки не був же таким дурнем заплішеним, щоб не знати, що у Франції точиться тяжка класова боротьба, що «весела» Франція раз у раз бувала залита кров'ю, що гострої соціальної несправедливості аж ніяк не погасила буржуазна французька революція, що стогін робітників, героїв «Жерміналя» Золя, так само волає до помсти, як і стогін робітників у бориславському циклі Франка, що звіряча розправа з Паризькою Комунною — один із найжахливіших у світі злочинів...

А писав я про ту Францію, яку вимріяв собі, читаючи замолоду Беранже, Віктора Гюго, Еркманна-Шатріана, Альфонса Доде, признаюся — і Дюма, про ту Францію, яка дала світові Рабле, Монтеня, Монтеस्क'є, Вольтера, Руссо, Мольєра, того ж таки Гюго, Бальзака, Мюссе, Стендаля, Флобера, Мопассана, Леконта де Ліля, Готьє, Верлена (так, я називаю і Леконта де Ліля, і Готьє та Верлена!), про ту Францію, яка породила Жанну д'Арк і збудувала Нотр-Дам де Парі, про ту Францію, що стояла перед очима Ежена Делакруа, коли він малював «Свободу на барикадах». Я писав про Францію, яку уявляв собі, згідно з узвичаєним епітетом, прекрасною, — а вона й справді прекрасна, як у цьому я пересвідчився. Я писав про Францію, яку ніжно любив Генріх Гейне, чий пам'яті я й при-

свячую цю книжку. Я писав про Францію, на літературі якої виховався Пушкін, що за коротке своє життя пройшов блискавичний шлях від Парні до Шекспіра і що так високо шанував серед своїх французьких сучасників Проспера Меріме... А Меріме, в свою чергу, один із перших у Європі (включаючи сюди й тогочасну Росію) визнав Пушкіна найбільшим поетом епохи, що й сказав у віці «самого» Гюго. Я писав про Францію, без якої неможливо собі уявити формування світогляду й художнього характеру Тургенєва, Толстого, Достоевського, про Францію, до якої з любовною увагою ставились Франко, Коцюбинський, Леся Українка.

Для присвяти пам'яті Гейне є й чисто літературна, сказати б, причина. Моя книжка написана в тому самому жанрі, що й «Подорож по Гарцу»: проза в ній чергується з віршами. І я навіть дозволив собі розкіш, якою в меншій мірі, здається, користувався Гейне: писати інколи в «голому» публіцистичному тоні. В цьому ж тоні поговорю ще трошки, саме поговорю, бо вся моя книжка — розмова з читачем.

Ми знаємо й розуміємо, чим були викликані страшні слова Горького, звернені до сучасної йому Франції:

«Возлюбленная моя!
Прими и мой плевок крови и желчи в глаза твои!»

Ми знаємо й розуміємо, про яку Францію і в яку хвилину ці слова були сказані.

До тієї Франції, яку любив і в яку вірив я все життя, а утвердився в цій любові й вірі під час недавньої подорожі в країну Вольтера і Гюго, Корнеля і Мольєра, Мопасана і Золя, Ромена Роллана і Анатолія Франса, Барбюса і Арагона, Ередія і Елюара, Делакруа і Сезанна, Ренуара і Ван-Гога, Родена і Равеля, Декарта, Паскаля, Жюльєн-Кюрі, в гарячий край Доде і Містраля, в землю, що породила титанів революції кінця ХІХ століття, Паризьку Комуну, Моріса Тореза і Жака Дюкло,— до тієї Франції я звертаю свої слова:

Кохана моя!

Цілую твою натружену в чесній праці і в битвах за свободу руку!

І цю Францію палко любив той же таки Максим Горький, закликаючи літературну молодь учитись у французьких письменників.

ФРАНЦУЗЬКОМУ НАРОДОВІ

Не раз, не два, як річка веспiana,
Із берегів виходив ти, народе,
І все життя сколихував до дна,
І піс у світ свої бурхливі води.

Прапоропосець вольності, не раз
Ти потрясав і підіймав Європу,
Твій розум гострий, як твердий алмаз,
Підносився на гребені потоцу.

Тебе з дитинства знали ми із книг,
І кожен з нас собі находив брата
Серед героїв славлених твоїх,
Великих — від Гавроша до Марата.

Що уряди? Лиш піпа на воді!
Коли запав ти у найтяжчий сором,
Коли Петен продав тебе — тоді
Родив дитя ти, що назвав Опором.

І це дитя — воно й тепер живе
В Парижі, у Марселі, в Авіньйоні.
Твоє сумління ходить не в короні,
А розгортає хартії червоні
З єдиним гаслом: людство трудове!

Це дуже загально, але словом Опір — Résistance — вписав французький народ нову нетлінну сторінку в свою бурхливу історію, вписав тоді, коли його зрадив уряд, зрадили панівні класи, простелившись до ніг гітлерівській зловорожій ночі. Безіменним героям Опору стоять пам'ятники у Франції, і не можна не схилити чола перед ними. Камінь цих пам'ятників дише, він живе, він говорить. І я не вірю — не вірю сьогодні, як не вірив учора, — що французький народ може стати рабом.

Те, що я даю в цій книжці, писалося в самій Франції, під час торішньої подорожі, а потім і в Києві, під Голосіівським лісом, і в Москві. Починаю з безпосередніх мандрівницьких вражень, поповнених уже тут, удома.

16.IX 1958

Приязні відносини і культурні зв'язки французького народу з російським народом та іншими народами колишньої царської Росії мають давні традиції.

Я не говоритиму, звичайно, про дуже сумнівну заочну «дружбу» ще сумнівнішої росіянки Катерини II з Вольтером, яка цілком природно перейшла у цариці по смерті автора «Кандіда» в гостру знехваленість. Запачу патомість, що ідеї того ж таки Вольтера, Руссо, французьких енциклопедистів полишили значний слід у світогляді Радіщева, декабристів, Герцена, що Пушкін захоплювався вольтерівською «Орлеанською дівочою» і почав був її перекладати, що Достоевський мріяв написати «Російського Кандіда»...

Коли пазвав я Пушкіна, то як же не згадати, що він «виріс» на французькій літературі, хоч і дуже критично ставився потім до деяких сучасних йому французьких письменників і, розуміється, будучи великим національним генієм, рапо відійшов від впливів Шеньє, а тим більше Паріі. Отже, намагання деяких російських літературознавців пов'язувати творчість його не тільки з Байропом, але й з Шатобріаном не мало достатніх підстав.

Зате всім відоме захоплення автора «Євгенія Онегіна» «Театром Кларі Газуль» і книжкою «Ля гузля» («Гусла») Проспера Меріме — остання навіяла геніальні по проникпенню в дух народної творчості «Пісні західних слов'ян».

З свого боку, Меріме був полум'яним поклонником Пушкіна. Вивчивши російську мову, він перекладав і Пушкіна, і Лермонтова, і Тургенєва, і Гоголя, крізь «Тараса Бульбу» якого побачив романтичну давнину України, що надзвичайно зацікавила і захопила його...

Обертання Тургенєва в колі французьких письменників — Флобера, Золя, братів Гонкурів, Доде — вилилося не тільки в сердечну приязнь між ними, а й у конкретний обмін культурними цінностями. Жорж Занд не знаходила слів для похвали оповіданню Тургенєва «Живі моці».

Інтерес до російської прози XIX століття, зокрема до Льва Толстого, набув за тих часів у Франції великого розмаху й глибини. Флобер вважав «Війну і мир» пай-більшою епопеєю доби, Мопассан був ладен перекреслити всю свою творчість, прочитавши «Смерть Івана Ілліча».

Ми, на жаль, менше знаємо про українсько-французькі культурні зв'язки. А вони були.

Пригадаймо, що Шевченко у своєму щоденнику («Журналі») 2 січня 1858 року переписав вірш Б. Курочкина на смерть Беранже, назвавши його «прекрасное, сердечное стихотворение», 5 лютого заніс на сторінки щоденника вірш Беранже «Старый холостяк» у перекладі Ленського, а про французького поета революційного напрямку Барб'є писав не раз із глибокою повагою і особливо цинив також занесену в щоденник поезію його «Собачий бенкет» (у перекладі Бенедиктова).

Може, не всі знають, що оповідання Марка Вовчка «Маруся» було видане 1873 року французькою мовою і користувалося у Франції чималою популярністю. Великий інтерес мають «Листи з Парижа» тієї ж Марко Вовчок. Відомо, що її переклади з Жюльє Верна і досі вміщуються в російських виданнях творів великого романіста.

Іван Франко цікавився не тільки французькими класиками і романтиками, але й символістами, деякі твори яких вважав потрібним показати в перекладах українському читачеві.

Я подав цей довгенький історичний екскурс, обертаючись тільки в сфері літератури, та й то вибравши лише декілька показових, на мою гадку, фактів. Приклади спілкування наших народів з народом французьким можна б узяти і з галузі, скажімо, театру та музики. Та й щодо літератури треба було, певне, згадати про те значення, яке мали французькі письменники для Максима Горького, про французькі враження в творчості Маяковського, про поезію Павла Тичини «Конгрес оборони культури», про його ж вірш у циклі «Вулиця Кузнечна», що починається словами:

Ні, не втерплю, оглянусь —
Захід, як вулканний лав!
Це того, що там Барбюс,
Це того, що там Роллан...

Годилось би, може, припом'янути, що Парижеві, французькій культурі, спілкуванню з прогресивними французькими діячами багато чим завдячують класик вірменської літератури Аветік Ісаакян, видатний грузинський поет Галактїон Табїдзе, рано померлий талановитий білоруський поет М. Богданович і т. д.

Варто б поговорити і про той вплив на французьку літературу і мистецтво, який мають мистецтво і література російська до наших днів, зокрема про роль Маяков-

ського в розвитку французької поезії, про популярність у Франції Шолохова, Фадєєва та інших сучасних російських письменників, про велику роботу в справі культурного спілкування, яку ведуть Ілля Еренбург і Павло Антокольський...

Але це вже сучасність. А мені хотілося відзначити, що нитки дружби ведуть у далечінь минулого.

Здалека починає свою історію і французьке товариство «Франція — СРСР», на запрошення якого [у Франції] побувала в кінці травня і в червні цього року делегація Всесоюзного товариства культурного зв'язку з закордоном (ВОКС), до складу якої мав приєднати увіходити і я.

У 1905 році «Товариство друзів російського народу» очолював Анатоль Франс. Усі ми знаємо про ті приязні почуття, які мали до нашого багатонаціонального народу і Анатоль Франс, і Ромен Роллан, і Анрі Барбюс, і інші прогресивні діячі французької культури та громадськості. Усім нам відома їх позиція під час Великої Жовтневої соціалістичної революції та громадянської війни. Ця позиція скоонденсована в заклик: «Руки геть від Радянської Росії!»

Безпосереднім попередником нинішнього товариства «Франція — СРСР» було засноване 1928 року А. Барбюсом і П. Вайян-Кутюр'є і очолюване з 1939 року Роменом Ролланом товариство «Друзі Радянського Союзу».

Товариство «Франція — СРСР» стоїть на миролюбних і гуманістичних позиціях своїх попередників. Розгалужене на департаментські секції, воно проводить велику роботу по популяризації радянської культури, по зміцненню культурних і економічних зв'язків між нашими країнами й народами. Притягаючи в свої лави людей доброї волі з-поміж представників різних політичних партій, воно відіграє, безперечно, визначну громадську роль.

2

Ми вилетіли за маршрутом Москва — Варшава — Брюссель — Париж, з пересадками у Варшаві і Брюсселі. У Варшаві були години зо три, що й дало нам змогу поїздити по місту, де я, як «варшавський старожил», показував супутникам і чудесні парки в Лазенках та при Бельведері, і відбудоване «точно так, як було» «Старе М'ясто», і мальовничу Віслу, і подарунок радянського народу народові польському — Палац культури...

Бачили ми і церкву (костюл), де в стіні замуrowане
серце Шопена. Це й викликало у мене, вже «на паризькім
бруку», кажучи висловом Міцкевича, такий вірш:

СЕРЦЕ ШОПЕНА

Є церква у Варшаві. Там стіна
Ховає Польщі й людськості святиню —
Шопена серце. Голосно луна
Своїм биттям те серце і донині.

Вони нам залишилися павік,
Ті чорні візерупки потних знаків...
Коли торкався клавіш Фредерік,
То сам Міцкевич — сам Міцкевич плакав.

Коли найближчих, найдорожчих ми
В останню проводжасмо дорогу,
Над нами має скорбними крильми
Шопенів марш, крізь мідь злетівши строгу.

В Парижі й на Майорці голубій
Одним він жив могутнім пориванням,
І з Польщі змученої вітровій
Схилявся над його дрібним писанням.

Мазурки й полонези — таж вони
Народу голос, що живе і творить...
Із цегли, із церковної стіни
Шопена серце з нашими говорить...

Таким тихим словом згадав я і великого музиканта, в
чисму житті стільки важив Париж, і великого поета, що
саме в Парижі написав свою національну епопею «Пан
Тадеуш».

Париж має два обличчя. Перше — це старий Париж,
Париж старовинних будов, таких, як Собор Паризької
матері божої (Нотр-Дам де Парі), Лувр, Тюїльрі, таких
парків, як знаменитий Булонський ліс з його величезни-
ми деревами і озерами, на яких серед шумливого натов-
пу городян зовсім вільно почувають себе дикі качки, «ліс»,

де традиційно прогулюються верхи на випещених конях випещені представники і представниці блискучої паризької буржуазії та її аристократії. Це — місто, знайоме нам з описів Гюго, Бальзака, Флобера, Золя, Мопассана...

І другий Париж — Париж величезних магазинів, блискучих нащадків описаного тим же Золя магазину «Для щастя дам», колосальних вітрил, грандіозних реклам, що переливаються вночі вогнями всіх кольорів, Париж, де безкіпечним потоком котяться і котяться автомобілі всіх марок і систем, де на кожному кроці стріпеш задоволене і притому байдуже обличчя іпоземного туриста...

І дивна річ: старий і новий Парижі не суперечать один одному, вони живуть у повній згоді... Воли й становлять той Париж, про який року 1925-го сказав Маяковський:

Я хотел бы
жить
и умереть в Париже,
Если б не было
такой земли —
Москва...

І от у цьому справді прекрасному Парижі, в затишному парку Тюїльрі, закралась мені в серце та хвороба, що має «красиве» іпоземне ім'я: постальгія, а по-нашому звється туга за рідним краєм. І написалось —

СОЛОВ'ЯМ УКРАЇНИ

В розлуці з вами, солов'ї України,
Так ние серце, що аж сміх бере
З самого себе. Хоч воно й старе,
А в рідний край, як в юність давно, лине.

Дива Версалу, Лувра красота
Та й Ейфелева башта не допоможе.
Воно, звичайно, гостеві негоже
В Парижі думать про свої міста,

Про Лохвицю, про Миргород, про Сквиру,
Про Голосіївський веселий гай,—
Булонський ліс, поете, споглядай,
Подібний і до раю, і до виру!

Тут люди приязні. Навкруг рясні
Стоять сади, платани і каптани,
Та шелест верб у пам'яті не тапе,
Він ще чутніший тут, на чужині.

Ти груди краєш поглядом дитини,
Печеш і мучиш, рідний краю мій,
П'яниш, як жодеи на землі папій...
Тужу за вами, солов'ї України!

От і про верби заговорив, і про солов'їв... Біда з тією ностальгією!

У Провансі, в чарівній долині, вкритій пахучими травами і чагарниками, одній з тих овіяних духом лаванди долин, які описував Аѳфонс Доде, я почув-таки солов'їв. І чорнобривці побачив, зовсім як паші...

ЗНОВУ ПРО СОЛОВ'ІВ

В долині коло Арля це було.
Лаванди море. Висохлі маслини —
Побив мороз... І вітром допесло
До мене щебетання солов'їне.

Як серце стрепенулось! Як пове
Заграло сяйво у моїй маандрівці!
Біліє дім, де садівник живе,
І перед ним — знайомі чорнобривці.

Наш Коцюбинський рожі так зустрів
На Капрі, де стежинка в'ється вузько...
Ах, я, проте, до болю зрозумів:
Ці чорнобривці — цвіт французьких брів,
Ці солов'ї співають по-французьки!

Охоче визнаю при цьому, що спів соловейків у різних країнах має інтернаціональну суть...

3

Якби я не боявся шаблону і деяких друзів, то сказав би, що подорож моя до Провансу була мандрівкою в молодість, у ту молодість, коли я читав на шкільній лаві Альфонса Доде, коли захоплювався спогадами Містрала, — і була ця подорож моя мандрівкою в казку.

Авіньйон — місто, обведене високим фортечним муром з бійницями, який ретельно підтримує міська влада. Взагалі треба сказати, що і в Парижі, і скрізь у Франції впадала в око та дбайливість, із якою ставляться французи до пам'ятників старовини. У мене, киянина, це викликало зрозумілу заздрість... Рона, Авіньйон... У цьому місті є спеціальний музей дзвонів... Та й сам Авіньйон можна назвати городом дзвонів. Поруч із промисловими робітниками поважно виступають там ченці і черниці в дивовижних головних уборах...

Авіньйон — місто давнього «папського полону», де жили «ображені» централізованою феодальною монархією папи, жили, нехай царствують, хоч і «в полоні», а не так уже зле. Доказом тому є стародревні папські палаци. Що не папа, то й новий архітектурний стиль.

В Авіньйоні, потім в Арлі і в Марселі бачив я фольклорні, як тут кажуть, групи — ансамблі танцю й пісні, що виступали із зразками народного провансальського мистецтва в красивих і разом простих національних убраннях. Переді мною пройшла виконувача під звуки тамбуринів і примітивних сопілок знаменита фарадола — і згадалися, пробачте, давні мої ж таки рядки:

І линуть у піну і в блиск фарадоли
І прокурор, і книгар, і жіноцтво.

Рядки ці нав'язні спогадами Містрала. І — що то значить писати «за книжкою»! Ні «піпи», ні «блиску» я не побачив. А побачив простоту, певимовну грацію й скромність — риси, яких так бракує деяким нашим танцюристам-«акробатам»...

Бачив я — в Арлі — і вистави кількох аматорських провансальських і театральних труп. Милі й жваві жінки та чоловіки грали якісь немудрі фарси, грали щиро і весело — і при цьому переконали мене остаточно, що провансальська мова — таки мова, а не діалект... Я не второпав ні слова.

А в Марселі було показано народний французький театр під керівництвом Мішеля Фонтена. Вистава відбувалася на відкритому повітрі, під величезним платаном, біля будинку, де, кажуть, жив змолоду Наполеон. Ішли Мольєрові «Витівки Скапена» — без декорацій, на дерев'яному помості, де єдиним «аксесуаром», який «обігрували» актори, була бочка. Люди, що виглядали з вікон дому, були безплатними глядачами, а дворові собачки, які плу-

тались під ногами акторів під час їх виходів на сцену, — несподіваними учасниками спектаклю.

Вистава відбувалась в одному з робітничих кварталів Марселя.

До речі, передчуваючи питання: «Як живуть (матеріально) люди у Франції?» — скажу: дуже по-різному живуть. Не забуваймо, що Франція капіталістична країна. Контрасти між багатством і вбожеством не можуть у ній не існувати. Життєвий рівень робітництва (пересічного) там, оскільки я знаю, дуже невисокий. Мені довелося бачити і в Парижі, і в інших містах Франції різоче бідні робітничі квартали, які пагадують квартали італійського міста, описані Лесею Українкою в поезії «Дим». З селянами Провансу — виноградарями, садоводами, рисоводами, рибалками — мені, на жаль, не доводилося близько зустрічатись.

По містах Провансу збереглися старовинні, ще з часів римського панування, цирки, де й досі, раз на два тижні, здається, відбуваються бої биків. На жаль, мені «не пощастило» бачити це криваве видовище.

Зате на острові Камарга, утвореному біля Середземного моря двома рукавами Рони і вкритому болотами, де живе незчисленне водяне птаство, і солопчаками (є там і великі соляні промисли), бачили ми пастухів на папівдких камаргеських конях. Пастухи ті, чи, вірніше, сторожі (власне пастухи там ходять пішки), гнали гучними криками і залізними тризубцями чорних биків, головне призначення яких — відіграти колись на арені цирку досить невеселу роль...

На Середземне море летіли з Камарги «рожеві гуси» — фламінго, — і знов я, кажучи по-старосвітськи, «заспівав»:

ФЛАМІНГО ¹

Я вперше бачив їх на волі. Невисоко
З Камарги липула щаслива згряя їх
Над Середземний шум — і аж за обрій око
Їх супроводило, як друзів дорогих.

---

¹ Це написано 4/VI 1957 в Моппелє — університетському місті, де вчився на медичному факультеті і читав публічні лекції з медицини, не знявши з себе священницького сану, знаменитий ворог середньовічного обскурантизму і аскетизму, отже, й католицької церкви, слугою якої офіційально вважався, Фрапсуа Рабле.— М. Р.

На жаль, не ввидилось, що пир'я в пих рожеве,
Що шиї схожі в пих на запитальний знак...
Та прозаїчним був чайок базар дешевий,
Збіговисько морських дрібненьких розбишак.

По-діловитому апчоусів ловили
Чайки, черкаючи то сипь, то чорпоту...
А ті в казковий край, видима річ, летіли,
Якусь шукаючи там здобич золоту.

Щасливо, друзі, вам у казку долетіти,
До неможливої дістатися мети!
Щось піби стукнуло у серце піврозкрите,
Як вас побачив я... Спасибі вам, брати!

Від птахів — до людей. Від рожевих фламінго — до жвавих провансальців, які свято шанують ім'я свого великого національного поета Фредеріка Містраля, ставлячи пам'ятники не тільки йому, а й героїні його славної поеми — Мірейо. Які хороші люди, яке приязне ставлення до нас, радянських гостей! І як, на жаль, мало знають роши про нас, особливо про національні республіки і, зокрема, про ту країну, яку вважають вони схожою до Провансу, — країну Тараса Шевченка! Один освічений житель Моппельє спитав мене, наприклад: «А хіба українці — слов'яни?» Ох, і багато ж тут є роботи і товариству «Франція — СРСР», і нашому ВОКСу з його республіканськими відділами, і іншим французьким та радянським громадським, науковим, літературним, мистецьким організаціям!

4

Останні дні — знову в Парижі. Національний конгрес товариства, докладні ділові доповіді керівників товариства, атмосфера справжньої приязні... Тут довелось мені виступити з коротким привітальним словом від імені делегації. Найкращою якістю слова було, розуміється, те, що промовляв я дуже педовго...

Я назвав першу частину книги — вживаю, слідом за Гейне, це слово на означення жанру («Книга Ле Гран») — «На шляхах дружби». Хочеться при цій нагоді згадати справжніх наших друзів Луї Арагона і Ельзу Тріоле. Я побував в гостях у цього милого подружжя. От кілька вражень од того гостювання. Запис цей зроблено почасти в Парижі, а почасти в Києві.

16/IX 1958

II. В ГОСТЯХ У ДРУЗІВ

Ще з дитячих років туркіт горлиці має для мене щось, я сказав би, заворожливе. Лагідний, ласкавий, глухувато-одноманітний, він таїть у собі якийсь особливий чар. Це голос мирного спокою й тихої любові, може, й суму, але світлого. Недавно я почув цей голос у чудесному лісі, де буки й тополі та інші листвяні дерева ніжним шумом своїм утворювали для нього щонайкраще тло, і зрадів йому, як голосові друга.

Це було за п'ятдесят чи й більше кілометрів од Парижа, в тихому закутку, де живуть, кажучи по-нашому, «на дачі» Луї Арагон і вірна його подруга — Ельза Тріоле. Тут був колись млиш. Взагалі селитися на відпочинок та й для роботи в старих млинах чи на місці, де вони були, — дуже милий звичай. Пішов цей поетичний звичай, либонь, від Альфонса Доде, що падував собі колись пожити в старому вітряку і написав там свої задушевні «Листи з мого млина», як ми звичайно перекладаємо. Точніше було б — «Листи з мого вітряка». Той вітряк Доде зберігся до наших днів, у ньому влаштовано музей.

Навкруг дачі Арагонів — вода: плитка річечка по один бік дому, віддалік, і канал чи ставок, течія якого ллється водоспадом, як у справжньому млині, просто в одну з кімнат затишного старовинного будинку. Це нагадало мені «Роман про Трістана та Ізольду», де описується «живе джерело», що прислужилось закоханим для потаємних зустрічей. «Вода спочатку розливалася в мармуровім водозборі широким, світлим та спокійним струменем, а далі, затиснена у вузьких берегах, текла лугом аж до замку, несучи свої хвилі просто в жіночі покої». За мудрою порадою Ізольдиної служниці Бранжієни, Трістан «кидав у той струмінь шматочки кори та дрібний хмиз, що запливали у світлицю королеви. Тоді — якщо того вечора щастило Бранжієні одвести короля та лукавих вельмож — королева йшла до свого милого». (Даруйте, що я дозволив собі навести цитати з реконструкції старофранцузького роману, зробленої Жозефом Бедьє, у своєму перекладі.)

Звичайно, у подружжя Арагонів ця спокійна течія, яку прискорюють господарі з своєї волі, за допомогою немудрого млинового механізму, не служить таким романтичним і романічним цілям. Збереглися комічні спогади про те, як у той ставок, облямований вузькою камінною доріжкою, падали то Арагон, то Ельза Тріоле, то їх шофер. Щоб

запобігти таким випадкам, простягнуто тепер уздовж потоку товсті канати. Після Парижа притулок Арагонів здавався чимось, як тиха лагуна серед коралового острова, куди запливає стомлений мандрівець по довгому блуканні по шумливих морських валах.

У старосвітських кімнатах дому — книги, безліч книг, серед яких мені спеціально показав господар українські народні казки в російських перекладах, картини, рисунки — між ними і перший варіант того знаменитого білого голуба Пікассо, якого саме за пропозицією Арагона прийняла Всесвітня Рада Миру як емблему тієї священної справи, якій вона слугує.

З Ельзою Тріоле і Луї Арагоном я стрічався кілька років тому в Києві, потім — у Москві, на II з'їзді радянських письменників. А тепер зустрілися ми не як давні знайомі, а як добрі друзі. Розмова наша — в подвір'ї, за простим дерев'яним столом, де мене частовано «аперитивами» — міцним «мартіні» і пахучою місцевою яблучною горілкою — і пригощувано щойно звареним варенням із полуниць, різними печивами та солодким пирогом, майстерно зготованим господинею, — розмова наша оберталася, звичайно, навколо французько-радянських громадських взаємин і ще більше навколо літератури. Доводилось не без жалю визнати, що ми — радянські люди і французи — і досі ще мало знаємо одип одного. Зазначалося при цьому, що коли наші читачі досить добре знають класичну французьку літературу — Гюго, Стендаля, Меріме, Бальзака, Флобера, Мопассана тощо, — то для популяризації літератури сучасної зроблено у нас ще дуже небагато. Перебуваючи під свіжим враженням подорожі по Провансу, я говорив, що тамтешні мешканці (та й парижани і жителі інших місцевостей Франції) мають досі поверхову уяву про Радянський Союз. Щодо радянської літератури, то сяк-так відома французьким інтелігентам лише література російська, та й то, скажімо, тільки недавно з'явився французький переклад «Євгенія Онегіна»... прозаїчний. Напівжартома я докинув, що в цьому розумінні французи зробили крок назад від Проспера Меріме, який добре знав і перекладав не тільки Пушкіна, але й Гоголя, Лермонтова, Тургенєва, писав статті про російську літературу і російську історію.

Щодо багатонаціональності радянської літератури, то тут, прямо кажучи, у французьких пересічних читачів суцільна біла пляма. Про існування української та білору-

ської літератур, літератур такого блиску й такої давності, як вірменська, грузинська, таджицька, більшість наших друзів — щирих друзів — у Франції просто не знає.

І ось тут хочеться відзначити ту велику роботу, яку веде в цьому напрямку Арагон. Він подарував мені дві книги. Перша зветься «Littératures soviétiques», тобто «Радянські літератури». Це збірник доповідей і статей Арагона, в якому значну частину займають враження від II з'їзду радянських письменників і роздуми про нашу літературу та письменників. Там стрічаємо не тільки імена класиків російської літератури та радянських російських письменників, супроводжені глибокими міркуваннями про їх творчість, але й цікаві думки про Шевченка, Лесю Українку, Тичину, Корнійчука, Панча, Смолича, Шияна, Сосюру, Первомайського, Усенка, Бажапа, Галапа, Тудора, Гаврилюка, Козлашука, Ванду Василевську, Головка, Яновського, Гончара, Стельмаха, Івана Ле, Кочергу, Малишка, Вороцька, Рибак, Нагнибиду, Олійника та багатьох інших, а також... Поповкіна, Павла Безпощадного, Ушакова... Цей довгий, але не повний перелік показує широчінь інтересів автора. Розуміється, Арагон, знаючи з мов нашої країни тільки російську, мусить по-слугувуватись у своїй роботі російськими перекладами...

Стрічаємо в надзвичайно цінній книзі Арагона і влучні гадки про Навої, Руставелі, «Давида Сасупського», про Янку Купалу, Віліса Лаціса, Венцлову, Райніса, Упіта, Хачатура Абовяна, Аветіка Ісаакяна, Наїрі Зар'яна, Дерешіка Демірчана, Гурамішвілі, Акакія Церетелі, Галактіона Табідзе, Шалву Дадіані і т. д., і т. д.

Потрібна наша допомога в здійсненні розпочатої з ініціативи Арагона серії перекладів з радянської літератури, перший випуск якої, супроводжений передмовою автора «Базельських дзвонів», лежить у мене на столі. Тут бачимо переклади оповідань та повел О. Толстого, К. Федіна, В. Вишневського, П. Павленка, К. Паустовського, М. Пришвіна, П. Бажова, І. Андроникова, В. Панової, С. Антонова, а поруч із ними — Мехті Гусейна, Константина Лордкіпанідзе, Ефенді Капієва, Віліса Лаціса, Юрія Яновського... Серед перекладачів бачимо і ім'я Ельзи Тріоле, невтомної популяризаторки у Франції творів Маяковського, Чехова тощо і перекладачки на російську мову творів того ж таки Луї Арагона...

Незабаром вийдуть французькою мовою «Вершники» Яновського¹. Переклад зроблено за редакцією того ж самого Арагона, який в одній із своїх газетних статей назвав цей твір позабутнього нашого друга шедевром...

Попрощавшись з гостинними хазяями і подякувавши їм, як умів, не тільки за теплий прийом, але й за ту прекрасну роботу, яку ведуть вони для справжнього зміцнення дружби наших народів, від'їжджаючи з їх живописного «млина», я думав: так, нас мало знають, але в цьому багато вищі й ми самі. І добре, що є у нас такі хороші приятелі, як Ельза Тріоле і Луї Арагон...

Уклін вам і сердечне спасибі, дорогі друзі!

16/IX 1958

III. АРЛЕЗІАНКИ

Тут уже йде те, що писалося після повернення із Франції. Міцкевич писав свого «Гадеуша» в Паризі, Гоголь «Мертві душі» в Римі — «из прекрасного далека». Це часто буває, що поет здалека краще бачить. На чужині ми краще бачимо рідний край. А в рідному краю ясніше виступають образи того, що ми бачили на чужині. Вони м о - е т и з у ю т ь с я . Ось чому вже в Києві, який теж був для мене під час подорожі «прекрасним далеким» — а й справді який же він прекрасний! — я написав поезію про Собор Паризької матері божої, про ту Нотр-Дам де Парі, якій присвятив гірко-іронічні рядки Володимир Маяковський, своїм звичаєм, подібно до Гейпе, приховуючи за іронією глибоку пошану до справжньої, нетлінної краси. Адже в такому тоні писав він і своє «Юбилейное» про Пушкіна. А ось недавно, на четвертому з'їзді славістів у Москві, індійський учений Г. Халдар заявив учасникам з'їзду: «Маяковський відкрив нам Пушкіна».

16/IX 1958

НОТР-ДАМ

Ну ж, і майстри письменники, нівроку!
Без них чималу мав би я мороку

---

¹ Книга ця не вийшла. — М. Р.

Пізнати Лувр чи розшукать Нотр-Дам,
Парижа черево показати вам....

Хай же моя благословить подяка
Гюго, Золя, Флобера та Бальзака —
Вони відкрили ще в юнацькі дні
Обличчя міста древнього мені.

Так-так... Це не уяви витвір хорий...
Тебе я бачив, престарий соборе,
І з понадсенських споглядав узбіч
Середньовічну фантастичну ніч.

Про що мовчать у тінях синьо-сизих
Страшні химери на твоїх карнизах,
Чому понуро так з височини
На Гревську площу дивляться вони?

Перед тобою, як шумливі хвилі,
Біжать, біжать, біжать автомобілі,
А ти стоїш — та революцій грім
Поклав відбиток на чолі твоїм...

Київ, 14/VI 1957

Є слова, що звучать для нас особливо чарівно. Такими завжди були для мене назва провансальського міста Арль і назва жителяок Арля — арлезіанки. З музикою цих слів познайомив мене Альфонс Доде. Я писав колись, у вірші про спогади Містрала, уривок з якого вже процитував на початку, такі рядки:

...з Арля дівчата, що сині стрічки
Заплітають у коси,
Що цілують і жалять, як оси.

Я їх побачив, арлезіанок. До речі, так — «Арлезіанка» — зветься драма Доде, музику до якої написав автор геніальної «Кармен» Жорж Бізе. А що я не розчарувався в утворених мою уявою образах арлезіанок, свідчить, мається мені, наступний вірш.

АРЛЕЗІАНКИ

Венки, лампадки, пахнут тленьем...
И только этот милый взор
Глядит с веселым изумленьем
На этот погребальный вздор.

Ис. Бунин

Арлезіанки в ф'арандолі
У монастирському дворі,
Де саркофаги, сірі й голі,
Стоять, як ідоли старі.

Мовчать — під сонцем, під містралем,
Та як не думати, що їм,
Укритим порохом недбалим,
Блискучий досі сниться Рим!

І враз — танечна плетениця
Під монотонний тамбурин...
Дівчата юні — і гробниці,
Краса й могила, цвіт і тлін!

Вони гойдаються, мов хвилі,
Зовуть до танцю всіх людей —
Метелики невинно-білі
З огнями чорними очей.

Але сопілка й тамбурини
Глухий одмінюють мотив,
Дівча з серпом блискучим лине,
Увінчуючи свято жнив.

Нехай мерцям минуле сниться,
Забutih манить забуття —
Пливе, як сонце, колісниця
Непереможного життя...

Київ, 23/VI 1957

Я назвав Авіньйон містом дзвонів і думав, що це м о в визначення, навіть гордий був з того. А вже потім довідався — каюсь, із енциклопедичного словника — що ще Франсуа Рабле прозвав Авіньйон *La ville sonnante* — дзвеняче місто. Так не раз буває з людськими винаходами,

АВІНЬЙОНСЬКІ ДЗВОНИ

Пливуть і тануть передзвони,
Байдужі до житейських справ...
Дзвенячим містом, Авіньйоне,
Іще Рабле тебе назвав.

Той дзвін скликає до поклонів
Побожних досі ще людей,
Отож не дивпо, що для дзвонів
Тут спеціальний є музей.

По-своєму люблю я дзвони,
Не релігійний аніяк:
Отут, на узбережжі Рони,
Тебе вітає, Авіньйоне,
Старий закоханий юнак.

Москва, 29.VII 1957

Чудесна річка Рона і Авіньйонський міст через неї міцно ввійшли у французьку народну творчість. У Провансі я чув пісню до танцю: «На Авіньйонському мосту». А ще замолоду перейняв я від Анатолія Доливо чудову пісню, що починається тими ж словами — «Sur le pont d'Avignon». Ось мій переспів її, давно вже і, здається, не дуже доладно зроблений:

Де сходить Авіньйон
Над воду лазурову,
Дівча хороше там
Співало пісню півбу:

«Ти двері відчини,
Несуджена дружино,
Шукать тебе прийшов
У рідну я країну».

«Як маю відчинить,
Зустрітися з тобою,
Як нелюб мій лежить
У першу піч зо мною!»

«Коя побив мороз,
Мій друг мене покинув...
Ти двері відчини,
Несуджена дружино!

Як не відчиниш ти —
Зберу останні сили
Розбити двері ті,
Що долю нам розбили!»

В оригіналі точніше і сильніше: закоханий каже, що він розіб'є ті осоружні двері ударами молота, ударами бойової сокири...

А мені та Рона, той авіньйонський міст павіяли такі рядки:

ДО РОНИ

Роно, зелена Роно
Під Авіньйоном старим!
Плинуть костьольні дзвони
Над узбережжям твоїм.
У ранковім тумані
Дзвони пливуть, мов сні,
Ніби мрії останні
Сивої старовини.

Роно, блакитна Ропо,
Я мов спочатку росту,
Дівчат уявляючи гроно
На твоєму мосту,
Який збудували люди,
А зруйнувала ти,
Не мігши красу споруди,
Заздрячи їй, зпести¹.

Роно, срібляста Ропо,
Міцні закидають вудки
У твоє тасмниче лоно
Мрійники-рибаки.
Хай їм щастить наловити
Риби, якої їй нема,
Хай їм щастить прожити
Щасливо, як ти сама!

Київ, 26/VI 1957

---

¹ Від старого авіньйонського мосту, збудованого 1188 року, залишилась тільки частина: його зруйнувала Рона (1669 р.).

Роздумуючи в Києві про Францію, про Прованс, про Середземне море, про наші моря, я раптом згадав найчарівніше море, яке я бачив,— Адріатичне. Спомин був як блискавка: блакитна вода, білий парус, веселі дружні люди... І привів він мене до одної з найзаповітніших моїх думок: про єднання слов'ян, про єднання народів.

АДРІАТИКА

Я добре знаю море темне
В підніжжі кримських берегів,
Що зветься Чорним не даремне,
Та Синім я б назвав волів.

Був вогкий день, немовби талий,
Коли, прорвавши млу тонку,
Чирки і крижні налітали
На грізний Каспій під Баку.

Неначе дзеркало прозоре
В обводі ясно-золотім,
Азовське відбивало море
Хмарки, що линули над ним.

Я бачив хвилю сивогриву,
Що мис Латвії рукав,
Я довго Фіпського заливу
Рухливу крицю споглядав.

Я й Середземне бачив море
У Провансальському краю...
Усі вони втішали зори
І душу надили мою.

Та спомин падає довічний
На мій вечірній небосхил:
Блакитний блиск Адріатичний
З ласкавим маєвом вітрил.

Землі вірадо і окрасо!
Неси крізь голубий туман
До берегів Торквато Тассо
Човни засмалених слов'ян!

Чаруй серця, сліпи нам очі,
Щоб, як розкриємо їх знов,

Розквітли в далечі пророчій
Народів приязнь і любов!

Київ, 23/VI 1957

А далі йдуть поезії, що не потребують, мені здається, коментарів. Хіба тільки одно: це лише частка того, про що «снилось, говорилося», про що думається і мріється, почувши чи промовивши слова: Франція, Париж...

МІСТО РЕВОЛЮЦІЙ

І подвиги, й сум, і утрата
У місті, як вічність, новім.
Здається — тут досі Марата
Гуркоче розгніваний грім.

І котяться юрби, мов хвилі,
Немов Середземна вода,
Щоб жодних на світі Бастилій
Не бачили люди й сліда,

І сині колишуться блузи,
І кулі клеочуть, мов град.
Ти вічне життя, Делеклюзе,
Знаходиш в огні барикад.

Хай слава паризькому бруку
Шумить, як під зливою ліс:
Уперше тут Енгельса руку
Ти, Марксе великий, потис.

У дні світової потали
Тут Опір знамена підняв.
Свої робітничі квартали,
Париже, навіки прослав!

Київ, 7/VII 1957

МОНМАРТР

В шиночку, нарочито старовиннім,
Де давня зброя і малюнки давні
На темних стінах нас перенести
В минуле намагаються уперто,
Де в жовтих глеках подають вино,
А на тарелях — рибу та креветки,

Сиділи ми в компанії французів,
Що після чарки першої співають
Так само узялись, як українці¹.
У галасі мені хтось показав
Край столу місце і значущо мовив:
«Тут за часів Паризької комуни
Промову виголосив Клемансо». —
«Тигр Клемансо!» — «Тоді він був не тигром,
А радше лисом: помирить хотів
Монмартр з Версалем — полум'я і кригу,
Чесноту й зраду, жертви і катів...»
Та бог із ним, із тигром Клемансо!
Адже це тут, на ніжному узгір'ї,
Поставили гармати комунари,
На смерть готові стати за вітчизну
І за високу правду трудову...
Так, їх і справді виглядала смерть!
Але крізь дим і гамір шинковий
Я бачу їх — і вивіска «Під цапом»²
Та виставка малюнків насупроти,
Де в милому сусідстві балерипа
З Мадонною, — ніщо не затемнить
Їх постатей у полум'ї терповім.

Київ, 22/VII 1957

ПАРИЖЕВИ З КИЄВА

Київ криється туманом
Голубим, як отчий дим...
Відси кланяюсь платанам
Препрославленим твоїм.

А й прославлені за діло,
Будуть славлені повік:
Санкюлоти їх садили
В дев'яносто третій рік.

Короля — на гільйотину,
А Бастилію — у прах!³

¹ О. Довженко говорив, що один українець — це соло, два — хор, а три — це вже капела.

² Назва ресторану, над дверима якого прибита голова цапа.

³ Бастилію зруйновано 1789, а короля Людовіка XVI гільйотинувано 1793 року.

Та посадиш деревину —
Знадобиться у віках.

Знадобиться все красиве,
Все здорове, все міцне,
Як того Дніпра розливи,
Що електрику жене,

Як гаряча досі рана
Найдавнішої доби,
Як берези Левітана,
Як Шевченкові дуби.

Київ, 19/VII 1957

РІО-ДЕ-ЖАНЕЙРО

В останній третині липня — на початку серпня цього року авторові припало взяти участь у 47-й конференції Міжпарламентського Союзу в Ріо-де-Жанейро. Наслідком перебування в столиці Бразилії і з'явився цей цикл поезій.

I

Крик жовтих довгоносих птиць,
На ім'я невідомих,
Усе химерне до дрібниць:
І крик, і крок, і помах,

І грифи ¹ замість вороння,
Приморські санітари,
І чисті барви ночі й дня,
І виті тротуари,

І плавний вир автомашин,
І блискавки-реклами,
І дим, і сонце, і бензин,
І чорнолиці дами,

Зими тропічної тепло,
І пальми, і ліани,
Граніт, пісок, бетон і скло,
Христос ² і тінь сутани,

І дрантя вбожества страшне,
Терпким пропахле потом,
І красномовство мовчазне
При каві за табльдотом...

Та молодь — молоді повір,
Як вірив їй усюди,
Коли вона значки «За мир»
Приколює на груди!

23 липня 1958 р.

¹ Південноамериканські грифи — урубубу.— *М. Р.*

² Величезна статуя Христа з розпростертими руками стоїть на горі над Ріо-де-Жанейро.— *М. Р.*

II

Одягнений у діри й лати,
Спітнілий, темний, як земля,
Ти усміхався, мулате,
Прибульцям хтозна-відкіля.

Утік до Ріо-де-Жанейро
Ти від голодних лихоліть,
Щоб загорьованим крузейро ¹
Життя хоч трошки підживить.

На заступ спершись від утоми,
Про що він думає, мулат?
Та знаю: з-під бриля з соломи
На мене дивиться мій брат.

23 липня 1958 р.

III

I дебр-пустиня неполита...

Т. Г. Шевченко

Приснився я собі самому
У дебрі голосно-німій.
Я йшов у пралісі густому
Під лютий ляск гримучих змій.

Я затискав у серці муку,
Я не спинявся ні на мить,
Щоб сік молочний каучуку
З дерев безропотних цідить,

Палив ліси я, сіяв каву,
Вбивав я, крав і грабував,
Я долю обманить лукаву
Своєю впертістю жадав,

Я знемагавсь від ран вогневих,
В болотах жовту воду пив,
Я зарубками на деревах
Безстрашну путь свою значив,

---

¹ Крузейро — грошова одиниця в Бразилії.— *М. Р.*

Я ночував у халабудях,
Серед отруйних, буйлих трав,
Де пегритяпок гострогрудих
Плантатор білий гвалтував.

23 липня 1958 р.

IV

У темряві густій, тяжкій і рівній
Прокинувся я — і що це? відкіля?
Мій край? Моє село? Досвітні півні!
Ні, ще уміє дивувать земля!

Згадалась юність — тиша передрання...
Городами, тугими від роси,
Із Родіоном я на полювання
Ішов — і чув ці самі голоси.

Усе чудне тут: місто, люди, ринок,
Якісь птахи — «не з нашого села»¹,
А отже півня, цей живий годинник,
Чиясь рука у Ріо занесла!

Учені, мабуть, думали чимало,
Відкіль тут кури, як живуть вони...
Та як на серці тепло-тепло стало
Серед чужої цеї сторони!

24 липня 1958 р.

V

У нас там, нагородах, пахне кропом
У сизі ранки; конопляний дух
Аж голову туманить. А навкруг
Сади зеленим розлились потопом.

Лимонка достигає і палив,
Веселку рос обтрушують отави,
Дівочий голос доліта ласкавий,
Як біла чайка з сисіх берегів.

---

¹ Бурлака Микола в «Наталці Полтавці» каже про Петра: «Це не з нашого села і вовся мені незнакомий». — *М. Р.*

Мов велетенські коники, стрекочуть
Там трактори, і люди на току
Пшеницю перегортують сипку;
Зоря вечірня дещь ясний пророчить.

А тут, у ботанічному саду,
Екзотика, для нас лиш екзотична.
Колони пальм, гущавина одвічна¹,
Хитання віт в ритмічному ладу,

Химерні сапрофіти й епіфіти²
На деревах; як зваба для очей,
Краса потворна п'яних орхідей,
Азалий квіти й листя перемите.

Немовби непримітна анічим,
Тут гевея³ густі здіймає віти;
Маленьку рапку на корі зробити —
Вона стікає молоком живим.

За це от біле молоко гумове
Століттями точилася війна,
Змагалися народи й племена,
У хащі й нетрі ідучи на лови⁴.

Насіпня цього дерева було
Як золото, як пайдорожчя здобич,
І, кипувши важку сокиру обіч,
Людей немало в тій війні лягло.

Сік з дерева... З людського тіла кров...
Голодне марення про Ельдорадо...
Все зрозуміле, але як би радо
Я звідси в гай березовий пішов!

25 липня 1958 р.

---

¹ Частину ботанічного саду в Ріо-де-Жанейро становить дикий ліс.— *М. Р.*

² Рослинні організми, що живуть на деревах, беручи, однак, поживу не з їх соків, а з того середовища, в якому ті дерева ростуть.— *М. Р.*

³ Гевея — *Hevea brasiliensis* — основне каучуконосне дерево Бразилії.— *М. Р.*

⁴ Мисливці за каучуком — одна з професій у Бразилії.— *М. Р.*

VI

Про справжню демократію чимало
Говорять на трибуні світовій,
Про те, що там, де людство ще відстало,
На допомогу треба йти мерщій,
Вмістивши мудро частку капіталу, —
Є ризик, та й зиск у справі цій святій, —
Про господа й примаду комунізму —
І все з найтоншим запахом цинізму.

Звичайні люди в чорних піджаках
Чи в смокінгах, як вирізки з газети
Тугешньої: звичайні у зубах
Димляться в них сигари й сигарети...
Що там війна! Страшніші кризи й крах,
Найбільший жах — здешевлення монети!
А втім — немає сумніву: вони
Усі за мир, усі проти війни.

Усі за мир, усі проти війни.
Усі такі гуманні —
Ну, хоч до рани пригорни!
(Як папцир є на рані).

Свобода слова хай цвіте,
Мов у саду троянди!
(Комуністичної, проте,
Бояться пропаганди).

Хай квітнуть нації малі
Великим на утіху!
(Але без нафти на землі,
Без дарової — лихо!)

Статутів, процедур знавці,
Естети етикету...
Ах, як же смокінги оці
Сквернять усю планету!

28 липня 1958 р.

VII

Кому повім печаль мою
У цьому пишному краю,
У цьому пеклі і раю,
У цій шаленій суеті,
В надокеанській тісноті,
В бензином пройнятим житті?
Кому повім мою печаль
Між хмародряпів і проваль,
Де, як іронія сама,
Звучать слова без сороба:
«Дискримінації нема!»¹

Кому печаль мою повім?
Кому? Кому? Та тільки ж їм,
Що мостять у болоті гать,
Щоб з віспи чорної конать,
Щоб в малярійному чаду
Про щастя мріять крізь біду,
Що голоду їх гонить бич
На муку й спеку день і ніч,
Що в мареві тяжкого сну
Плекають каву запашну,
Рибалять, сіють, орють, жнуть —
І в непроглядну каламуть
Безсилі падають... Лиш їм
Мою печаль, мій гнів повім!

28 липня 1958 р.

VIII

Як дика грушка серед жита
Біля вкраїнського села,
Маленька пальма сумовита
Над полем крону піднесла.

---

¹ Про рівноправність націй говорили на 47-й конференції Міжпарламентського Союзу і люди, яким краще було б про це не говорити. У Бразилії, де основу населення складають португальці, індійці та негри в різних сумішах, нема расової дискримінації. Проте ми дістали враження, що й тут «чорну роботу роблять чорні, а білу — білі». Щодо соціальних контрастів, то вони в Бразилії різочі.— М. Р.

Дерева буйні край каналу —
Достоту верби круг ставка,
Та інша їх рука саджала,
Земля зростила не така!

Сидять рибалки над водою —
От підійди й заговори:
Здивують щукою такою,
Що ще й не бачив, хоч умри!

Ба пі — не та тут риба й мова,
Не та вода, не той пейзаж,
Але та ж сама хіть спадкова,
І людська усмішка — така ж!

28 липня 1958 р.

ІХ

Смаглява мати з дітками двома:
Одно з них чорне, друге — зовсім біле.
Прожити — в цьому хитрощів нема,
Аби лиш у життя вчепиться вмiли!
Очей довгастих чорний оксамит —
А сум який у тому оксамиті!..
Марія принесла одно на світ,
А й то як тяжко довелось у світі! ¹

Х

Учора я Південний бачив Хрест —
Сузір'я, що його у нас не видно, —
Ну, і чомусь пічого не відчув.
Астропомічні почались розмови,
В яких я участь явно брав пасивну
(Хоч про галактику пробурмотів
Щось невизначне), — тільки серце стислось
На думку про оту страшенну відстань,
Яку ми просто так перемахнули..
Згадалося, що батько мій колись,
Як їздив до Юркевича у гості
В село Криве, за двадцять кілометрів,

---

¹ Беру мотив з євангельської легенди.— М. Р.

Чи пак верстов,— спинявся «попасати»
У Білках, у старого корчмаря.
Перепочити коням слід було,
А мацдрівцям перехилить по чарці
І закусити щукою, яку
Майстерно готувала господиня.

Ну що, як стюардеса молодешка
У літаку, що пригощала нас
Легкими сандвічами і портвейном
(Що входило в оплату за квиток,
Як взагалі усяке піклування,
Як павіть усміх тої стюардеси),—
Що, як вопа — це правнучка, скажімо,
Того старого Юдки-корчмаря?
Це не таке, їй-богу, неможливе!¹
Над океаном попасу нема,
Не видно і самого океану
З височини, а тільки гори хмар —
То снігових, то сивих, то блакитних,
І взагалі — лети собі й лети,
Аж поки букви вогняні — «но смокінг»²
І «прив'яжись» — не скажуть, що літак
В якомусь місті має приземлитись.

Мій батько павіть слів таких не знав,
Як «стюардеса», а мандрівка паша
І в сні б йому піколи не приснилась,
Хоч Жюля Верна, звісно, він читав.

Та не про те іде у мене річ.
Дивився я на Хрест отой Південний,
На темну воду, на потік авто,
Що мчиться бурею по узбережжю,
І здумав раптом: хоч далеко, справді,
Від мене рідний край і рідні люди,
І друзі, й діти, і звичайна праця,
І сад, що я з дружиною садив,
А все-таки це ж на одній планеті,

---

¹ Під час подорожі до Бразилії і в самій Бразилії я ще раз пересвідчився, що люди з нашої країни розкидані по всьому світу...— *М. Р.*

² Курити заборонено (*англ.*).— *Ред.*

І тільки б голос мати — долетів би
Він до Романівки, Кривого й Білок...
Так! Живемо ми на одній землі!

31 липня 1958 р.

ХІ

Благословен, хто вигадав маяк,
Цей промінь, що спалахує над морем,
Надії й віри тріпотливий знак,
Безсмертний виклик хвилям неозорим!

Від приязного світла маяка
У бурю, в лиховісному тумані
Міцнішає стерничого рука
І ближчають простори пожадані.

Він єдність пророкує вселюдську —
Вогонь, що піч пронизує неситу,
І подвиг сторожа на маяку
Достоїн пісні, пензля і граніту.

Хіба могли б ми подолать моря,
Хіба скорили б далечінь герої,
Коли б не ця уривчаста зоря,
Подоба зоряниці світової?

3 серпня 1958 р.

ГОЛОСІВСЬКА ОСІНЬ

*Лірика 1959 року
(1959)*

* *
*

Ви багато знаєте, нівроку,
А проте вам чесно доведу,
Що бувають вальдшнепи щороку
В Ботанічному київському саду.

Здумайте: шумить, гримить столиця
(Гоголь щось подібне говорив),—
А над осінь прилітає птиця
Із північних сивих чагарів,

З чорними, печальними очима,
З довгим дзьобом, ніби про запас,
Для людей байдужих невидима,
Таємнича, як смеркання час,

І сидить, аж можна наступити,
І злітає — серце завмира...
О, яка ж то радість, красний світе,
В бистрім шумі пtiчого пера!

28 вересня 1959 р.

* *
*

Ніч, і вітер віти рве вербові,
В снах тривожних мечеться земля...
Ой, не солодко мандрівникові
В ніч таку іти через поля!

Знаю я: він вернеться до хати,
Він побачить приятні вогні...
А проте не хочу я брехати,
Що сьогодні весело мені!

Втрачені пригадуються друзі,
Цвіт одцвілий, промінь, що погас...
В ніч таку дозвольте двері тузі
Відчинити на короткий час.

Подруго несмілива, сідайте,
Можете зо мною закрутить...
Але вранці уклонюсь вам, знайте,
І — надовго!.. Сядьте і мовчіть.

29 вересня 1959 р.

* *
*

Трошки вірить серце в забобони
Логікам усім наперекір —
І не треба, може, й заборони...
Віриш — трошки? На здоров'я, вір!

Перед нас дорога простелилась.
Скільки перебігло тут машин!
Скільки серць у тих машинах билось
З найрізноманітніших причин!

Різні люди, різні вдачі й очі,
Різні тембри, голоси, слова,
Інтонаций, пауз, многоточій
(Вибачайте!) течія жива.

А проте ті люди невгамовні —
То сім'я єдина й немала!..
Певен я, що всім дорогу вповні
Дівчина рум'яна перейшла ¹.

14 жовтня 1959 р.

---

¹ Коли хто уповні (вповні) — з повними відрами — перейде дорогу, то це вважається за хорошу прикмету для подорожніх, мисливців, рибалок та ін.— *М. Р.*

* *
*

Висне небо синє,
Синє, та не те...
Я. І. Щоголів

Почорніли заводи в озерах
І ясніші стали разом з тим.
Від листків падучих піжний шерех
Заплітається в ранковий дим.

Вставлено у вікна другі рами,
Вата і калина поміж рам,
Знову стали діти школярами,
І синиця дзвонить школярам.

Ніби на гравюрі Хокусаї,
Ліс грабовий золотом цвіте,
Щоголівське небо нависає
Над землею — «синє, та не те».

У пучок останні квіти зв'яжем,
Що морозом називають їх...
Часом можна висловить пейзажем
Те, для чого слів нема людських.

20 жовтня 1959 р.
Київ

* *
*

Є така поезія Верлена,
Де поет себе питає сам
У гіркому каятті: «Шалений!
Що зробив ти із своїм життям?»

О, якби лиш не таке питання
На вечірнім виписалось тлі,
Коли хмарка жевріє остання
Острівцем на б́ерезі землі,

Коли стигнуть води сизуваті
І синіють шиби у вікні,
Коли присмерк залягає в хаті
І шепоче влад самотині!

Як палає світле листя клена!
Місто вдалині як гомонить!

Ні! Рядком розпачливим Верлена
Я не хочу вечір свій зустріть!

21 жовтня 1959 р.

* * *

*

25 липня 1909 року Блеріо на апараті,
що сконструював він сам, перелетів
за 40 хвилин через Ла-Манш.

(Із старої газети)

Це ж для людства — навіть ще не вчора!
Півстоліття — це ж хвилинка, мить!
Перебіг сліпучий метеора,
Що не встиг упасти і згоріть!

Ну, хоч би для того нам поети
Ще потрібні у житті повім,
Щоб політ космічної ракети
Привітатъ епіграфом таким,

Щоб згадать, як на піску Калуги
Для маандрівок зоряних путі
Креслив, повний мудрої напруги,
Ціолковський в віщій глухоті!..

«БСЭ» моїй поштивій музі
Підкидає ще один мотив:
Блеріо в Радянському Союзі
Завершить життя своє хотів¹.

12 жовтня 1959 р.

* * *

*

По полях ми з Вишнею бродили
Восени, шукаючи зайців,

---

¹ Большая Советская Энциклопедия, 2-е видання, т. V, стор. 294.—М. Р.

І бур'ян пожовклий, посивілий
Під ногами срібно хрупостів.

Скільки доброти було в обличчі,
Скільки мудрості в очах було,
Як дивився приятелеві в вічі
Любий наш Михайлович Павло!

Ну, а вмів же бути і суворим,
І безжальним бути Вишня міг,
Як назустріч чорним поговорам
Підіймав свій праведний батіг!

Без гучних прожив віп декламацій,
А в душі поезія цвіла!
Друг людини, друг природи й праці,
Грізний ворог нечисті і зла.

9 листопада 1959 р.

ЛІС, ПОВИТИЙ СРІБНОПЕРИМ ДИМОМ...

Ліс, повитий срібноперим димом,
В сипляві, у золоті, в іржі —
Ніби осінь пензлем невидимим
В небі розписала вітражі.

Пізньої дождавшись обнови,
У саду, де паморозь легка,
Червоніє дерево оцтове¹,
Мов смішний малюнок малюка.

Я колись привіз його дружині
І маленьким зовсім посадив,—
Та самотньо я милуюсь нині
Тим наївним багрецем листків.

Не почує тиша ця глибока
Голосу твого, друже мій...
Пам'ять серця — о, вона жорстока,
Та без неї тяжче, як при ній!

1 грудня 1959 р.
Краків

---

¹ Оцтове дерево — декоративна рослина.

* *
*

Я люблю, когда в доме есть дети
И когда по ночам они плачут...

И. Ашпенский

Огорнула темрява кімнату,
Спать давно уже пора дитині...
І лунає враз лукаве: «Тату!»
Сміх тоненький котиться в хатині.

— Розгулявся! — сердиться нещиро
Мати, нахилившись до малого.
Батько закликає їх до миру
І заснуть паказує їм строго.

А малий нове щось витіває,
Не дає спокою і сестриці,
Сміхом і вона відповідає,
Хоч батьків же слухати годиться!

Білий місяць, чорним перевитий,
Хмари за вікном у небі в'юються...
Я люблю, коли є в домі діти
І коли вночі вони сміються.

13 листопада 1959 р.

ЯК ЗАБУТИ...

Як забути спіг пахучий, талий
Провесел колишніх молодих,
Світлі й затуманені квартали,
Цвірінчання, воркування, сміх!

Як забути рух живої тріски,
Що дитина кинула в струмок,
Як забути серця ніжні стиски,
Милої легенький каблучок!

А згадати — та неже з докором,
Із жалем, з невдячністю згадать?
Та неже позаздрити бадьорим,
Що тепер сміються й цвірінчать?

Шкода за минулим, річ відома,
Та й теперішнє колись мине...
Але хай поб'є тих осорома,
Хто веспу зимою проклене!

*29 жовтня 1959 р.
Москва*

ДЕНЬ СКІНЧИВСЯ...

День скінчився — та й не починався,
Тихо згас, як гаснуть ліхтарі.
Просто і звичайно відірвався
Ще один листок в каледарі.

За вікном шумлять автомобілі,
Кожен певний власної мети,
Як оті, космічні, вічні хвилі,
Що єднають зоряні світи.

А в душі була б, здається, тиша,
Вже її хилило б і до сну...
Та вона сьогодні веселіша
Чи смутіша, — леле, не збагну!

Теж причина тут, сказати б, вічна —
Лиш собі самому признаюсь:
Посмішка у ліфті блискавична,
Певна річ, призначена комусь...

*27 листопада 1959 р.
Варшава*

МИ СИДІЛИ В ГДАНСЬКУ

Они не видят и не слышат,
Живут в сем мире, как впотьмах...
Ф. И. Тютчев

Ми сиділи в Гданську в ресторані
Край широкого, як світ, вікна,
Про мистецтво речі полум'яні
Говорили — майже без вина.

А вікно виходило на море,
А над морем — чуєте, над ним! —
Зграя крижнів крізь туман прозорий
Пролітала колесом живим.

Я сусіда ухопив за лікоть —
Не вдостоїв і поглянуть він!..
...На концерт глухих не варто кликати,
А сліпим байдуже до картин.

Може, це — архаїка, дурниці,
Атавізм, дикунство, примітив,
Та сьогодні голосок синиці
Душу всю у мене оновив!

*24 листопада 1959 р.
Варшава*

ДІАЛОГ,

навіяний дискусією про мистецтво
в «Комсомольской правде»

Перший голос

У часи космічної ракети,
Кібернетики та інших див
За облавок викиньте, поети,
Допотопних ваших солов'їв!

Геть жбурніть симфонії та мрії,
Як ганчірку кидають за тин!
Хто мотор полагодити вміє,
Вартий, більше, ніж знавець картин!

Другий голос

Ця сперечка виникла не вчора,
Може, у печерній ще добі,
Але будь додатком до мотора
Для людини мало, далєбі!

Як же так убого ви живете,
Чом так занепали ви, скажіть,
Щоб у дні космічної ракети
Солов'я не в силі зрозуміть?

*26 листопада 1959 р.
Варшава*

ЯК ІДЕШ ТИ...

Як ідеш ти білою тропою
І зимове сонце блисне враз,
Як над широчінню сніговою
За алмазом спалахне алмаз,

Як зненацька у людській розмові
Дружній голос душу стрепене,
Як заблисне в посмішці раптовій
Юне личко,— спогадай мене!

Спогадай, бо сивина навчила
Кожну мить хорошу берегти.
Думаєш, таких ще буде сила!
Ой, гляди, не ошукайся ти!

Все записуй в серці молодому,
Буде це як знахідка тобі,
Коли в старість прийдеш, як додому,
Як у гавань тиху по плавбі!..

1 грудня 1959 р.
Краків

ЗГРАЯ ВЕСЕЛИКІВ

*Лірика 1959 року
(1959)*

СВІТОЧ ДРУЖБИ

СОРОК ДРУГИЙ

У творчу втілений напругу,
Нап'явши парус золотий,
В свою річницю сорок другу
Впливає Жовтень молодий.

Ворожій всупереч стихії,
За мир невтомний войовник,
Будує, оре віп і сіє,
Молодшаючи з року в рік.

Зорю підносячи над світом,
Єднаючи трудівників,
Простує віп з чолом відкритим
до комунізму берегів.

Прославте, всі земні поети,
Всесилу міць його руки!
Мов путь космічної ракети,
Несхибна путь його в віки.

Нехай, як грім, лупас нипі
Йому за всі його діла
В єдиній ленінській родині
Стоуста слава і хвала!

1959

РІДНА МОВА

Як гул століть, як шум віків,
Як бурі подих — рідна мова,
Вишневих ніжність пелюстків,

Сурма походу світанкова,
Неволі стогін, волі спів,
Життя духовного основа.

Цареві блазні і кати,
Раби па розум і на вдачу,
В ярмо хотіли запрягти
Її, як дух степів, гарячу,
І осліпити, й повести
На чорні торжища, незрячу,

Хотіли вирвати язик,
Хотіли поги поламати,
Топтали під шалений крик,
В'язнили, кидали за ґрати,
Зробить калікою з калік
Тебе хотіли, рідна мати.

Ти вся порубана була,
Як Федір у степу безрідний¹,
І волочила два крила
Під царських маршів тупіт мідний,—
Але свій дух велично-гідний
Як житнє зерно берегла.

І цвіт весняний — літній овоч
На дереві життя давав,
І Пушкіпові Максимович
Пісні вкраїнські позичав,
І де сміявсь Іван Петрович —
Тарас Григорович повстав.

І мимо п'яних панських шлюбів
Котилась хвиля польова,
І пенокірпий Добролюбов
Народу боронив права,
І не в диму картярських клубів
Душа світилася жива,

А там, де піт росив священний
Народу-велетця чоло,
Де в мислі пагілля зелене

---

¹ Козацька дума «Про Федора безродного, бездольного». — М. Р.

Вітрам наперекір цвіло,—
Там зводився язик вогнениий,
Там пісні полум'я росло.

І в тому місяці великім,
Що ветху землю оновив,
Що світ потряс левиним риком,
Що людства світоч запалив,
Свободу всім земним язикам
Безсмертний Ленін повістив.

В одно злилися наші вчинки —
Одна ріка, одна рука,
Нам слово Лесі Українки
І слово віщого Франка
Не міжнародні посидипки —
Народів дружбу проріка.

Мужай, прекрасна наша мово,
Серед прекрасних братніх мов,
Живи, народу вільне слово,
Над прахом царських корогов,
Цвіти над нами веселково,
Як мир, як щастя, як любов!

1 грудня 1958 р.

ВОГНІ

Андрієві Малишку

Як добре, коли світиться вогонь
У хаті друга, трошки тасмничий,
Віщує довгий, теплий стиск долонь
І до розмови затишної кличе!

Він гріє й бадьорить серця земні,
І думку будить, і золотить мрію.
За вірш про вогник у моїм вікні
Я дякую сердечно Вам, Андрію.

Згадали дорогі Ви імена
Тих, що пішли від нас, пішли навіки...

Хай згадка ця, поважна і смутна,
Квітчає рястом діло їх велике!

Повіки хай живе в серцях людських
Амвросій Бучма, славний між чудових,
Що найживішим був серед живих —
На сцені, в дружбі, у сім'ї, на ловах!

Нехай цвітуть у пам'яті людській
Співучий Шпорта з добрими очима,
Яновського музичний буревій
І Копиленка пристрасть невтолима!

Утрат нам не уникнути в житті,
Буває серце тугою повите, —
Та ми живемо в дружньому гурті,
І нас, мовляв, водою не розлити!

Коли вечірній напливе туман,
Чудесно під притишену розмову
З Нагнибідою ладити таган
На юшку — певне, з власного улову!

Чудесно, коли дрова затріщать,
По іскрі іскра полетить червона,
Платона Майбороду обійнять
І пригорнути Воронька Платона!

Як весело, як молодо шумить
Під берестом чи дубом віковичним,
Стемнілу оживляючи блакить,
Вогонь рибальський разом з поетичним!

О, скільки дружніх на землі вогнів!
І в цьому радість, і моя, і Ваша...
Скажімо, світло те, що засвітив
У Ленінграді нам Прокоф'єв Саша!

Не раз ми слухали при світлі тім
Ту ладозьку грайливу скоромовку,
Що перебором срібним та живим
Розвеселила б серце навіть вовку.

Не раз нас голос братній заклика
До Бровчиної вирядитись хати,

Заглянути на вогник Маршака,
На Тихонова світло завітати.

Огні нас кличуть, друже, звідусіль,
Обійми всюди пас чекають щирі —
І там, де супокійний Янка Бриль,
І там, де запальний Зар'ян Наїрі.

Задумливої, тихої пори,
Коли гаї в молочному тумані,
Сіяють нам мінгрельські вечори,
Що розцвітив зірками Чіковані.

А втім, не тільки світу, що в вікні
В отого там чи в іншого поета!
Скрізь на землі є приязні вогні,
Така вже нам відпущена планета!

По Вінниччині мандрували ми —
Пригадуєте? — літніми шляхами.
З якими там стрічалися людьми,
Буряководами й садівниками!

Пригадуєте коропиний став
У Сосонці, у зелені долини?
Пригадуєте радощі хлопчини,
Що коропа «такенного» впіймав?

Коли ступав малюк той до порога —
Який вогонь в очах тоді горів
У найгордішої із матерів:
«Яке мале! Погляньте лиш на нього!»

А це ж йому подарували Ви
Гачок «щасливий» і «сатурн»¹ зелений!
Ну, а зловив він рибу поруч мене,
З допомогою дрібненької «братви»...

Напевне, й нас той хлопець пам'ятає,—
За роки ці великий, мабуть, зріс!
Нехай йому щастить усюди й скрізь!
(В запасі рими кращої немає).

---

¹ «С а т у р н» — назва рибальської певного гатунку «лески». (Назва «волосінь», що дається в наших словниках,— явний архаїзм).— М. Р.

Мене той спомин завжди хвилював
І зігрівав мені щоразу душу,—
Як з неграми співали Ви «Катюшу»,
Оту, що Ісаковський написав.

Прийміть братерську відповідь, Андрію.
В погожій прочитайте тишині!
Вам тисну руку міцно, як умію...
Прекрасно, що на світі є вогні!

*9 травня 1959 року — того дня,
коли я слухав у лісі зозулю і —
вперше цієї весни — горлицю та солов'я*

ЛЕВКОВІ РЕВУЦЬКОМУ

В колиску дар пісень тобі поклала доля,
У серце налила добра і чистоти,
І дорогі скарби несеш обачно ти,
Як чашу, як свічу, у радісне роздолля.

Широкі обрії, не видно краю поля,
Де пам доводиться, працюючи, іти.
Ти ореш, сієш, жнеш для ясної мети,
Тебе окрилює народу мудра воля.

Ти учень Лисенка, ти України син,
Але зрідні тобі і мужній Бородін,
І глиб Чайковського, і світлий сум Шопена.

А скільки юнаків ти вирядив у путь!
Як радує тебе, що навкруги ростуть
Твої соратники, як памолодь зелена!

1959

КАРПАТСЬКІ ОКТАВИ

1

Так повелось, що літньою порою
(В час профвідпустки, прозою скажу),
Не люблячи курортного застою,
Який людину покриває в ржу,

Я з друзями, з хорошою братвою
(Знов поетичності зламав межу!)
Подорожую по містах і селах,
По щедрих ріках, по гаях веселих.

2

Короткий наш неписаний устав:
Спинитись там, де хочеться спинитися,
Варить куліш у полі, серед трав,
Де розмовляють з кониками птиці...
Здалось мені, що формою октав
Розповідать про мандри ці годиться,
Бо простір для думок вона дає
І почуття у пута не кує.

3

Сьогодні ми у Довбуша країні,
Серед ланів Стефаника й Франка,
Ми подаємо руку Черемшині,
Вітає нас Мартовичча рука...
Бурхливий Прут тут рине в сніжній піні,
Смерека нас отіює струнка,
І довгі лапи простяга модрина...
Тут добрий світ, ласкава тут людина.

4

У синяву підносяться чолом
Тут буками взеленені Карпати...
Ох, як же запопадливий Ліспром
Нам словом приятним не пригадати,
Що план перевиконує притьмом,
Такий-бо вже ретельний та завзятий,—
І всі ми криком кричимо дарма,
Що в цім завзятті рації нема.

5

Звичайно, що людині все служити
Повинне — і дерева, певна річ.
Та не годиться поспіль те валити,
Що виростало протягом сторіч,

І треба план як план і розуміти,
Не обертати сил людських у бич,
Що все живе без роздуму шмагає...
Не до лиця нам варварські звичаї!

6

Була гроза, по горах в'ється дим
І сивими струмує ручаями.
Повітря склом виблискує ламким,
І тиша ніжно дзвонить над гаями.
Благословенне все, як отчий дім,
Як лист, омитий чистими сльозами,
Благословенна світла далина,
Що ні кінця не має, ані дна!

7

Благословенні час той і година,
Коли земля ця цвітом процвіла,
Де бродить з калаталами маржина¹
У морі запахушого зела,
Благословенна кожна полонина,
І кожен порух свіжого стебла,
І чисте небо, і вологі тучі,
І дивне диво — світлячки летючі!

8

Благословенна дівчини рука,
Що вишиває милому сорочку,
Благословен огонь трудівника
На ниві, в лісі, в пасіці, в садочку,
Благословенна мудрості ріка,
Що не дримає тихо в сповиточку,
А творить на землі такі дива,
Що аж сміється далеч світова!

9

Цікавістю подібні до матросів,
Що люблять odkривать нові світи,

---

¹ М а р ж и н а — худоба.— М. Р.

Ми їздили на ярмарок у Косів
Без певної, признатися, мети,
І вітерець уяви переносив
Нас па якісь певидані мости...
Здавалось, ходять ще по них і нині
Між горами забутих предків тіні.

10

Гуцульщино! Яких добрати слів
По Коцюбинським для краси твоєї,
Упикнути Олесевих слідів,
Втекти від екзотичності тієї,
Що завжди спокушає мандрівців
І вільні мислі запрягає в шлеї,
Як передати твій солодкий чар,
Докладно не малюючи кептар!¹

11

Ми любимо забутих предків тіні
Та вколо нас — нащадки молоді,²
Що добувають нафту при Долині²
І Борислав прославили в труді,
Пстругів виховують не в струмовипні,
А в чистій, охолодженій воді,
Що живиться джерелами зі скелі...
(Пстругами називають тут форежі).

12

За села ці, за краслі ці міста
Яка жагуча боротьба кипіла,
Як підіймалася народна мста,
Як розгорталася народна сила!
Хай спиниться прохожий, прочита,
Замислиться: ось Руднева могила!
А скільки невідомих вояків
Ти поховав, загоне Ковпаків!

---

¹ Кептар — гуцульська безрукавка.— *М. Р.*

² У Долинському районі на Станіславщині знайдено родовища нафти.— *М. Р.*

13

Але здійснилося велике діло,
 Священна кров не марно пролилась;
 Де громовицею війни гриміло,
 Де партизанська путь крута вилась,
 Народ нап'яв нове своє вітрило,
 Нова весна в Карпатах розцвілась,
 І праця випросталася розкута
 На узбережжях Черемоша й Прута.

14

Ти на будинки тільки-но поглянь,
 Що виростають на зелених схилах,
 На ниви, що приносять щедру даць
 Нескореному племені змужнілих,
 На ці обличчя, де сліди страждань
 Під сонцем тапуть.. Глянь на рідних, милих,
 На красних цих дівчат і юнаків,
 На тихий Снятин і капучий Львів!

15

В однім колгоспі довго нас водили,
 Показували птаство й корови,
 Росистий сад, від плоду обважпілий,
 Із коропами ситими стави,
 Дитячі ясла, лап ширококрилий...
 На жаль, ми не застали голови,
 А то ж бо неабияка людина!
 Хто не чував про Личука Юстина!

16

До тих ми не добрались верховин,
 Де глухарі таяться громокрилі,
 Де бродить вуйко, ласий до малин¹,
 Де олень ряснорогий, в повній силі,
 Гірських потоків п'є солодкий плин
 Або пасеться у рясному зіллі,

¹ В у й к о м (дядьком) називають гуцули ведмедя.— М. Р.

Де в гущині, далеко від узлісь,
На жертву з дерева спадає рись,—

17

Але гіллясті бачили ми буки,
Що попід гору хвилями течуть,
Смерек пам приязні кивали руки,
Благословляючи у добру путь...
Шкода, що, кажуть, цю красу гадюки,
Як їм це і призначено, псують...
Та ми гадюк піде не зустрічали
І аж ніяк за цим не жалкували.

18

Ми бачили Говерлу крізь туман,
Мов крізь прозору голубу запону,
І казковий, далекий Піп Іван ¹
До лісового прислухався дзвону,
І пахоці покошених полян
Лились медами в далечінь бездонну,
І ріки заливали береги,
Бо клетотіли грози павкруги.

19

До речі, їдучи через Карпати
Із Ужгорода вже назад, на Львів,
Ми чули: грім і хмару відігнати
Дзвонар своїми дзвонами хотів.
Цей звичай старовинний пояснити
Хтось із місцевих взявся мудреців,
Казав, що звук розріджує повітря,
І всякі речі говорив нам хитрі.

20

Та с'як чи так, а музика була
Тієї ночі темної чудова:
Над зляканими горами гула
Людини із природою розмова;

---

¹ Говерла, Піп Іван — назви гір.— *М. Р.*

Спалахувала й трепетала мла,
Завіса рвалася оксамитова
У небесах, а дзвонів плачний рев
Хитав верхів'я трепетних дерев.

21

І грім — їй-богу! — відступив за гори,
І тільки дощ посіявся рясний,
А ми відчули невеличке горе:
Куди було вже їхати на Стрий,
У романтичні линути простори!..
Шукати схову слід було мерщій!..
Та доля мандрівницька нам сприяла
І добру хату на нічліг послала.

22

Що хата, врешті! Люди добрі там,
Узкрай шосе, в селі Воротах Нижніх!
Вони зустріли з теплим співчуттям
Застуканих дощем, як кажуть, ближніх.
Спасибі гостелюбним хазяям,
Хай їм щастить у всіх на році тижнях!
Бажаємо, щоб у здоров'ї ріс
Розумний, чесний їх синок Борис!

23

Хто, як тарган, життя прожив запічно,
Хто, друзі, у мандрівках не бував
(В прямому значенні й метафорично),
Той добрості людської не спізнав
(Підлоти теж, признаюся дотично),
Той не сподобився високих прав
Почути в мові, мало не побожній:
«Слід допомогти! Це люди подорожні!»

24

Мов ладану нечистий, я боюсь
На височезнім навіть перевалі
Дідів патріархальних і бабусь,
Носителів народної моралі,

Що монополію взяли якусь
Нести молодшим мудрості скрижалі,
Зав'язувать конфлікти і мирить
(У п'єси повочасні зазирніть!)

25

Та це-от подорожніх шанування
Баб і дідів одвічний привілей,
І марні тут усякі нарікання:
Уже так завелось у людей!
Таки ж бо справжнє єсть очарування,
Коли ото старенький Єлисей
Або Тодось вам юшки пасипас,
А хто ви їй що ви — навіть не питає!

26

Звичайно, тут не без оповідань
Епічного, розлогого покрою:
Традиціям це докопечна дань,
Освячена, як кажуть, давшиною.
А інколи такий-от старигань
Вас ошкелешить штукаю такою,
Що їй молодим на думку не спаде...
Виходить, серце в нього молоде!

27

Одначе наші хазяї старими
Традицій носіями не були.
Був добрий лад — ми бачили — між ними,
Що варте, як відомо, похвали.
(Речепнями премудрими такими
Хоч путь до пекла або в рай стели!)
Іще в однім признатися я радий:
Господар наш був голова сільради.

28

До речі, був із Пензенщини він
Чи з Курщини — гаразд не пригадаю.
Та звик він до співучих полонин,
До любого підгірського звичаю,—

І як мені не вдатся з цих причин
До речі, що всякчас я прославляю,
Аж критики помітили мої:
Народи й племена — в одній сім'ї!

29

Сім'я єдина, але різні діти,
І добре їм у чесній згоді жити...
Як райдузі у небі не радіти,
Кого зелений луг не звеселить,
Де різнобарвні розісмались квіти,
Що їх, здавалось би, і не злічить!
(Щоправда, я додам на честь людини:
З них кожна має пазву по-латині).

30

Ну, а хазяйка — українка з гір,
Чи верховинка — прехороше слово!
І славно так лягає на папір,
І в серці відбивається чудово!
Слова одні нам тішать слух і зір,
А інші нас відштовхують раптово,
В одних — огонь і істина жива,
А є й мертвотні, крижані слова.

31

Яке ж це слово приятне: Карпати!
Його з дитинства серцем я злюбив,
У нім і грому майського розкати,
І сива далечінь гірських шпилів,
І співанка русявого дівчати,
І голосні трембіти пастухів,
І сум утрат, і мідний поклик слави...
На цім дозвольте закінчить октави.

19/VII—5/VIII 1959

ТРИПТИХ ПРО КОБЗАРІВ

1. ЛЮБОВ ВЕРЕСАЯ

Світе мій, світе! Хоч і не бачиш, тебе,—
який же ти гарний!

*Остап Вересай*¹

Сім літ його тривало залицяння
В Сокиринцях до красної вдови,
Охочої співати й танцювати.
Ще її він дівчиною знав,
На досвітках не раз, бувало, слухав,
Як Приська та співав одчайдушно
Чи в срібнім танці дзвонить підківками...
Ладна була «усе протанцювать —
І мичку, й днищенцько, і всеньку зброю»²,
Усе б, мовляв, за танці віддала
Музикам, тільки б грали-вигравали!
Тепер та Приська з дітьми бідувала,
Та й він з малими бідкався своїми,
Коли ото блукав по ярмарках
Із кобзою старенькою своєю,
Про Федора безрідного співавши,
Про правду й кривду — на науку людям.
Щоб шеляг заробити там якийсь...
В Сокиринцях надовше він осів —
Хоч зроду був Остап непосидящий —
І Приську ту, ту козир-молодицю
Зустрів по роках довгої розлуки.
Прийде було — співає під вікном
Чи під дверми, — а молодиця враз:
«Геть! Не ходи, Остапе, ти до мене,
Бо сором, далєбі, перед людьми!
Йди к чортовому батькові, Остапе!»
А він на те їй: «Не жени мене,
Іди за мене заміж, не одказуй,
Біс матері твоїй!» — І плаче сам.
Тоді вже й Приська мимохить заплаче,
А старця з хати вижене, проте.

¹ Записки Юго-Западного отдела императорского Русского географического общества. Том 1 за 1873 год. К., 1874; А. А. Русов.

² Слова з оповідання самого Вересая, що записав Русов,—
М. Р.

На призьбі сяде він, та як заграє,
Та як до співу жалощів додасть,
Що навіть, мертве серце затужило б,
Та як полине соколом у небі,
А чайкою — над буйними степами,
А гоголем — по нуртах дніпрових,
Та як згадає трьох братів озівських,
Як бурю чорноморську розілле
В саду вишневім при вдовиній хаті
А далі — тупне чоботом рудим
Та як ударить про жону гусарську,
Про щиголеве розповідь лицяння,—
Ну, хто б таки байдуже слухать міг?
І жар ішов по спині, і мороз,
І слъози набігали нестерпучі,
І ноги аж просились у танець,
Коли отой упертий, крутолюбий
На призьбі діяв чари чарівник...
І вийшла Пріська заміж за Остапа.

Київ. 8/X 1959

2. КРАВЧЕНКО У КОРОЛЕНКА ¹

Покашлюючи тихо, увійшов
Він у кімнату. Літній чистий день
Над білою Полтавою світився
І лився у розчинене вікно,
Дзижчали бджоли, збільшуючи тишу,
І креслили зигзаги ластівки
У синім небі — «голубім, аж чорнім»,
Мовляв Шевченко...

Увійшов Михайло

Степанович, поважно привітався,
А Короленко стрів його поштиво,
Як друга, як товариша в роботі...

---

¹ Дві думи про селянське повстання в Великих Сорочинцях на Полтавщині р. 1905 і про каральні там експедиції спершу під проводом помічника повітового справника Барабаша, а потім — «статського совітника» Філонова склав учасник повстання, відомий кобзар Михайло Кравченко. Їх записали від нього В. Короленко і О. Сластіон. Обурений кривавими вчинками Філонова, Короленко написав і опублікував гнівного листа до нього. 1907 року Короленко випустив книжку «Сорочинская трагедия». — *М. Р.*

Як друга, як товариша... Були
Воли певловно схожі між собою...
Ні, не про бороди у мене річ,
Не про обличчя та лоби круті
І не про постаті їх невисокі!
Про інше.

Був один письменник знавий,
Успецького діткливого повірник,
Учитель Горького... Лежав на пім
Снігів сибірських, спалахів північних,
Тайги глухої пурпуровий відблиск,
Він був немов останній декабрист,
В двадцяте перекинутий століття...
А другий був бродячий темний старець,
Кобзар-жебрак, Вересає пацадок,
Крюковського, Холодного та інших
Співців бездомних, правди носіїв.
От саме правда і любов до правди —
Гаряча, невтолепа і невтомна —
Ріднили їх і осявали їх.
Коли в Сорочинцях гуляли царські
Нагаєпосці — лютий Барабаш
Та ще лютіший радник пап Філонов,
Безбройних сікли, в білий сніг топтали,
Аж білий сніг сльозами підпливав
І підтікав дітей убитих кров'ю,—
Він, Короленко, написав листа
До статського совітника, яким
Над царською Росією глухою
Неначе карний вирок прогримів.
«Наївно! — чув я голоси скептичні
За тих часів.— Кому листа він пише?
Чию він хоче совість розбудить?
До кого він звертається, дивак,
Інтелігент преєрасподушний?»

Що ж,

Наївно це було, та стрепенуло
Країну цілу!..

Кравченко старий
Був сам подій сорочинських учасник,
Був месник сам — і помсти сам зазнав
Від золотом цяцькованих мундирів,
В яких ходили трупи по землі —

Філопови й Столипіни...

Кобзар

У тихій думі, що димилась кров'ю,
Старечим голосом, що і мені
Раз чути довелось, оповідав,
Ридаючи, про смертний біль народу,
Про плач народу і про гнів народу,
І так було, немовби два бііці
Зійшлися після битви — ні, зійшлись
Перед новою битвою!..

Полтава,

Вся Україна, вся земля Російська
Мовчали. І, як грім, було мовчання.

Київ. 13/X 1959

3. ЄГОР МОВЧАН У ПАРАСКИ АМБРОСІЙ

У Буковині це було, зимою,
У хаті, чистій, як навколо сніг,
Ми круг стола гостиншого сиділи —
Ми, київські і чернівецькі гості —
На бесіді поважній та веселій,
При чарці добрій (не втаю гріха!)
Вона, Амбросій, папа господиня,
Долаючи свою лиху недугу,
Була така привітна і ясна,
Так відчувала на собі любов,
Яку в усіх навколо викликає,
Що ніби вся світилася. Вона
Читала вірші — прості, як земля,
І, як земля, на все хороше чуйні.
А втім, не віршами зачарувала
Вона усіх, а ясністю душі,
Погожої, мов рапок провесняний,
В яким ото і хрупостить льодок
Під ніжками дівочими, і перший
З-під снігу пробивається ручай,
І голоси лунають дивовижно,
Як тільки це напровесні буває,
В рожевій, сивій, спіжній тишині.
Оту її душевну чистоту

Я важусь українською назвати,
Бо з чистоти родилась наша пісня,
Бо з чистоти родилось наше слово,
Бо сам Шевченко виник з чистоти.

Оту її душевну чистоту
Я важусь трудівницькою назвати,
Бо тільки з праці виростає подвиг,
Бо тільки з праці родяться герої,
Бо тільки з праці геній постає.

Оту її душевну чистоту
Я важусь назвати вселюдською,
Бо я блукав багато по світах,
Племін усяких бачив чималенько
І пересвідчився: під кожним небом,
Над кожним морем і на полі кожнім
Такі-ст є осяяні серця,
Такі правдиві очі і такі
Тверді та лагідні розумні руки.

Ми гомоніли — може, і безладно,
Можливо, надто голосно — і, може,
Не дуже мудро (не ручусь ніяк!)
І все-таки сердечно гомоніли...

Був серед нас Єгор Хомич Мовчан —
Ну, хто його не знає на Україні?
Хто не чував, як, наладнавши кобзу
З вимогливістю справжнього митця,
Він покладе на струни пальці віщі,
І струни зарокочуть — і озветься
Гіркий, глибокий голос — і слухач
Пливе нараз на каторзі турецькій,
Прикований залізом до опачин¹
І вгору бідні руки простягає,
Волаючи до моря і до неба,
До вітру і до сонця, щоб вернули
Його і всіх невольників нещасних
На ясні зорі і на тихі води!

---

¹ Опачини — весла на веслових суднах, галерах (каторгах). — М. Р.

Я бачив раз його в сільському клубі,
Коли невольницький співав він плач,
І сльози матерів похилих бачив —
З них не одна, папевне, пригадала
Неволі дні, а може, і синів,
Яких ворожа куля підкосила,

Дівочі сльози бачив променисті,
Задумою охмарені обличчя
Дідів, що влад кивали головою
Речитативу скорбному співця.

І бачив я у велелюдній залі,
В Москві, на з'їзді вчених міжнароднім,
Як, слухаючи ту козацьку думу,
Схвильовані болгари не могли
На місці всидіти... «Це паша пісня,—
Вони шептали,— це минуле паше,
Історія болгарського народу!»
І сльози в них блищали на очах.
А гості з Індії почули теж
Щось рідне в тому голосі печальнім
І разом світлім, як вечірнє сонце,
Що день віщує по дощі погожий,—
І нас, киян, просили їм прислати
Магнітофонні записи співця
До їхнього Бомбея та Калькутти...
Це зроблено, і втішно думать нам,
Що над Індійським океаном синім,
Над водами замисленого Гангу
Лунає мужня дума з-над Дніпра,
Лунає слово й слава України...

Російські наші друзі й білоруські,
Коли кобзар піднесено кінчив
І слухачам незримим уклонився,
З таким завзяттям Мовчану плескали,
Так тисли руки нам, що аж серця
У нас затріпотіли, як одно.
Хвилину ту довіку не забути,
Любові й дружби білоперий птах
Над нами пролітав у ту хвилину.

Але в той вечір ніжної зими
В Задубрівці, гостюючи в Параски
Юхимівни, — Єгор Хомич співав
З таким завзяттям, з силою такою
І давні думи, і пісні сучасні,
Без наших просьб, на власне пожадання,
Такими жартами пересипав
Веселі з них, так згадував дитинство
І молодість безрадісну свою,
Що зрозуміли ми благоговійно:
Поет зустрів поета — і для нього
Розкрив свою багатоцвітну душу,
Їбзбар таке побачив невидючий,
Що нам, видючим, сниться тільки в снах!

Краків, 23/IX, Київ, 27/IX 1959

ЗГРАЯ ВЕСЕЛИКІВ

(Із рибальського щоденника)

Ми пап'яли на березі намет —
Округлий, гостроверхий, жовто-білий,
Такий, як хижі половці в степах
За давнини глухої напинали,
Як напинали і чубаті наші
Завзяті предки, що про них писав
Тарас Григорович, додаючи,
Що сипе море вельми їх любило,
Сприяючи в походах їх на Крим,
На Цареград — походах, що не знає
Подібних їм історія людська...
Розташувалися ми над Дніпром
Якщо не по-козацьки, то, гадаю,
Хоч по-рибальськи. Таганок, щоправда,
В сусідстві беззаконному у нас
Із примусом, а човен наш — не чайка
І не байдак, а вигадка модерна —
Моторка... В архаїчному, одначе,
Безладді, до якого довели
Її бадьорі наші мотористи,
Філософи, новітні купер'яни.
Дорівнює російському «авось»
Примовка «над соломою цехмейстра»,

Багатозначне: «Якось-то буде!»
З «авось» отого Пушкін ще сміявся¹,
Та й купер'яни піби вже давно
Живуть лише у пісні, що розклав
На ноти Лисенко. У пісні тій
Співається, як раз ото зібралась
Компанія ремісників. Давно
Те діялось. Ремісники були
За тих часів об'єднані в цехи,
Що ми б тепер назвали профспілками
(Звичайно, подобизна тут умовна,
Нехай історики мене простять!).
Були там — каже пісня — ковалі,
І слюсарі, і шевчики, й музики,
Були і виновари, й пивовари,
Компанія (говорить пісня нам)
Була хоч невелика, але чесна.
Головував у тому товаристві
Премудрий Купер'ян, якого звали
Цехмейстер над соломою. Гуляли,
Пили собі, як кажуть, чаркувались,
Аж раптом крик: «Біда! Матуся йде!» —
Тут дія набуває драматизму:
Той радить захватись, той признатись,
Шепоче той: «Сидімо, браття, тихо!»
А другий: «Ой, братове, буде лихо!»
Лише філософ Купер'ян сказав
Розважливе й глибокодумне слово,

Незаперечне: якось-то будé!
Цей афоризм цехмейстра Купер'яна,
Здавалось би, давно здали в архів
Сучасники — а нá тобі! Буває,

---

¹ В уривках із X глави «Євгенія Онегіна», що дійшли до нас, є такі рядки:

Авось, о шиболет народный,
Тебе б я оду посвятил,
Но стихоплет великородный
Меня уже предупредил...

Ш и б о л е т — давньоєврейське слово (кокос). По цьому слову, за біблійним переказом, єврейські племена, воюючи, пізнавали одне одного.

«С т и х о п л е т в е л и к о р о д н ы й» — автор вірша «Авось», князь І. М. Долгорукий. — М. Р.

Що обізветься часом він у нас
І не одну псує хорошу справу!

Отож нам правду нічого таїти:
Завзяті наші хлопці-молодці,
На каравелі нашій капітани,
І лоцмани, і боцмани, й матроси,
Із двох осіб єдиний екіпаж,
Шофери, що взялись до водоплавства,
Щось мають купер'янівське в собі
І на «авось» навикли покладатись...
Та менше з тим! Хоч «гвинт» у них «летів»,
І рвався трос, і всякі інші речі
Траплялись неприємні по дорозі,
Та ми доїхали — і нап'яли
Отой намет, яким почав я мову.

Ловили на живця ми окунів
У Вовчій гирлі — так протока зветься,
Де на піщану мілину білизна
Чи щуцаки мальків іскристих гонять
І вдарами могутніми своїми
Серця рибалок тішать і страшать.
Вилися бистрі щурики над нами,
Із нірок вилітаючи своїх,
Що геть поцяткували надбережжя —
Круту й високу глиняну стіну,
Крикливі верещали картини
І кулики свистіли задушевно
На пісковій оголеній косі.

Плили Дніпром розумні пароплави —
І пасажирські, з радіо, з піснями,
З незнаними, та рідними людьми,
І важковози, чесні тягачі,
Що іноді аж дивували нас
Потужністю упертою своєю,
То вугілля чи дрова несучи
По хвилях збурених і пожовтілих,
То довгу низку зв'язаних плотів
Волочачи, як велетенський хвіст,
Як многолюдну чергу за собою;
Моторки сновигали невгамовні
Із нашим братом, до лящів охочим

Чи до качок, із молоддю гучною,
Що підставляла бронзові тіла
Під сонце й вітер, часом і під дощ;
Численні п'ятниці та робінзони
Біля своїх вовтузились наметів
І перегукувались, як чайки...
І дивне диво: вся та метушня,
Все те дзижчання, і гудіння, й крики,
Увесь той рух — здавалися спокоєм
І тишею величною, як небо,
Як даль Дніпра, як луки та гаї,
Що хвилями плили до небокраю.

Позакидали живцьові вудки
Ми вдвох з Андрієм, сіли, закурили,
Замислились... І раптом — що воно?
Ага! То журавлі! — Так рано? в серпні?
Та де ж вони? — Вдивлялися ми довго,
І раптом голову я обернув
Через плече...— «Андрію, гляньте, гляньте!»
Ми разом скочили на рівні ноги,
І нам краса відкрилась невимовна:
Велика зграя журавлів кружляла
Невисоко і плавно над землею,
Здалося нам, що над наметом нашим,
Немов танок в повітрі ведучи...
То був не той хрестоматійний ключ,
Що звикли ми до нього на картинках,
У прозі й віршах різного гатунку,
У споминах дитячих, у піснях...
Ні! То була якась весела гра,
І я згадав, що часом у народі
Звуть журавля веселиком, щоб він
Веселощі, а не журбу приносив.
(Дивись Словник Грінченка, перший том.)
Все вище, вище зграя підіймалась
У тій чудеспій, таємничій грі,
Яка була, можливо, готуванням
До подорожі в ірій, — і розтала
В височині, як видиво щасливе.
В моїй душі та зграя розбудила
Рій споминів болючих і солодких —
Про друзів, що у безвість відійшли,
Про стиски рук і про розмови тихі,

Про весни, що навіки віддзвеніли,
Про дні осінні, теж без вороття.

Згадалось, як з дружиною колись,
Із вірним другом в бурю і в погоду,
Я жив на Чорноморськiм узбережжі.
Був якось день, коли, мов з рукава
Якогось чарiвного понад морем,
Летіли і летіли журавлі
На південь, всі дорогою одною,
Перлистими, сріблястими ключами,
Сіяючи і гаснучи в повітрі...
Їх співи, те курликання прозоре,
І голосне, і радісне, й смутне,—
Ах, що ті звуки в серце навівали!

Здавалося, тоді ми зрозуміли
Безмежжя всесвіту й любові велич,
І не було в нас іншого бажання,
Як знов почуть на синім небосхилі,
Той світлий клич, ті сурми золоті,
Що провіщають радість невимовну...
І знали ми, і вірили ми твердо,
І досі бережу твердо я віру:
Хай осінь мертвим листям шелестить,
Хай старість чеше сивину лукаво,
А для людини, як вона людина,
Як має серце, для людей відкрите,
Само страждання в щастя виростає,
І над землею, критою туманом,
Веселиками линуть журавлі...

*15/VIII 1959 — напротив Гайдамацького
острова на Дніпрі.*

22/VIII 1959 — Київ

В ЗАТІНКУ ЖАЙВОРОНКА

Поезії 1960—1961 рр.
(1961)

СВІТОВА ВЕСЕЛКА

Лежать віки в ногах людини —
Від хмарних літ, печерних літ,
Від тої першої цеглини,
Яку закладено в цей світ.

Лежать віки. В крові, у поті,
У чорних кривдах, в чорнім злі,
В тиранстві, в рабстві, у роботі
Без нагороди на землі,

З облудною маною раю
Деся там, — у снах, у небесах...
Лежать віки... Їх вовчу зграю
Сьогодні кинуту у прах.

І світлий вік встає на ноги
У всеозброєнні ума,
І зводить лиш собі чертоги
Рука трудящого сама.

Зростають казкові споруди,
Лунає труд, як добрий грім,
Щоб дихати на повні груди
Усім народам — нам усім.

Над суходолом і морями
Доба підноситься нова —
Комуністичної Програми
Веселка встала світова.

КЛЯТВА

Клянемося, рідна, в трудах і піснях
Нести над землею вогненний твій стяг,
Мов ока зіницю, його берегти,
У зоряну даль прокладати мости.

Степи неоглядні, верхів'я Карпат
Прислали для наших розкрилених свят
Плоди і колосся, веселку квіток,
Щоб звити тобі неув'ядний вінок.

Клянемося, рідна, боротись за мир,
За правду всесвітню, за сяєво зір,
Що нашу прекрасну освітлює путь,
Де праця і пісня, як сестри, живуть.

Нам партія силу левину дала,
І спів солов'їний, і крила орла,
З'єднала народи у вільну сім'ю,
В змаганні незборну, незламну в бою.

Клянемося, рідна, невтомно іти
Під сонцем твоїм до ясної мети!
Хай партії слава над світом луна,
Нехай розцвіта комунізму весна!

29 липня 1960 р.

ІВАНОВІ КОЗЛОВСЬКОМУ

Де згода в сімействі,
Де мир і тишина,
Щасливі там люди,
Блаженна сторона.

*І. Когляревський,
«Наталка Полтавка»*

Спасибі щире, Вам, артисте,
За ваші образи й пісні,
В яких палає серце чисте,
Мов цвіт черешні навесні.

Спасибі! Вірний син народу,
Ви до народу несете

Мистецтва життєдайну воду,
Краси зорішня золоте.

Самі творець своєї школи,
Ви заповіти зберегли,
Що від Садовського Миколи,
Від Саксаганського взяли.

Мистецька Ваша путь єдина,
Талант Ваш крила простира
До Ленського та Лоенгріна
Від простосердного Петра.

Нехай же квітне, як природа,
Як Ваша пісня весняна,
В радянському сімействі згода,
У світі — мир і тишина.

Київ, 12 червня 1960 р.

В ЗАТІНКУ ЖАЙВОРОНКА

Мы ехали по степям України, и
один из наших привалов был на-
зван Вами «В тени жаворонка».

Із листа М. Ушакова до автора

Ми степом їхали. Немилосердно
Палило сонце, коники сюрчали
В сухому долині. Здавався тріск
Отих зелено-сірих стрибунців,
Яких Крилов з бабками переплутав¹,
Сухим, як і полинь. В таких випадках
Про воду, звісно, марять подорожні,
Про сині ріки, про озера срібні
(Не сердьтесь за епітети старі!),
Про затінок, про вогку прохолоду,
Про відпочинок під гіллям вербовим
Чи в зелені березового гаю,
Про тихий сон на запашному сні
Під вічний, невгамовний шум осик
Та сокорів...

¹ Криловська «попрыгунья-стрекоза» — це, розуміється, не «стрекоза» (бабка), яка ніколи не стрибав, тільки літас, а «кузнечик» (коник). — *М. Р.*

До традиційних мрій
Про все оте приєднана була
І гадка, що пора вже пообідать,
Чим бог послав і що поклав нам бог
В автомобіль, дбайливо перенісши
З одеської крамниці гомінкої.
Тараня там була, хоч не чумацька,
Але прозора, жовта і солоня,
Така, що з задоволенням потяг би
В перекупки Халява-богослов¹,
Були й кефаль, і бринза, і маслини,
І на олії смажені бички,
І пиво, й децю інше необхідне
Мандрівникам, шоферам і поетам.
Ну, словом, їсти й пити нам хотілось,
А тільки де? Невже під голим небом,
Під сонця невблаганного промінням,
На стоптаній, закуреній траві,
Край шляху, де текла пилюка жовта?
Ні кущика, ні деревця ніде,
Все степ та степ, та курява, та спека...
А в небі, незважаючи на спеку,
Вилися жайворонки і співали
Прозоро так, немов джерела чисті
Холодної, пахучої води
Там, у горі, безжурно дзюркотіли!

І я сказав: «А що, як пообідать
У затінку пташиних крил?»

І ми
Свою дорожню скатерть-самобранку
У жайворонка тіні розіслали,
І враз на нас вологий холодок
Згори повіяв, і блаженний спокій
Нас огорнув...

Спасибі, друже, Вам,
Що Ви про епізод цей незначний
Мені в листі своєму нагадали!

Нехай живе поезія, мій друже!

Київ, 27 червня 1960 р.

---

¹ У «Вії» Гоголя.— *М. Р.*

ДВІ ЛАСТІВКИ

Дві ластівки весною залетіли
У наш гараж — і там гніздо зліпили
На сволоку, в бензиновій імлі.
Ну й диваки створіння ці малі!
Хіба ж то мало місця є круг хати,
Що виноград обплів її лапатий,
Вгорі, уздовж карниза, для гнізда?
Повітря там привільне, як вода
У казковому синьому Дунаї;
Там пахнуть квіти, вітер там гуляє,
Там сонце й грози в злагоді живуть...
Ну, а вони обрали каламуть,
Де можуть дихати лише машини,
З якоїсь невідомої причини.
Ми шибку вийняли, щоб можна їм
І вилітати, і залітати в свій дім,
І мошок для малят своїх носити...
Та виросло потомство те несите —
І разом із батьками у блакить
З безумним щебетом воно летить,
Кружляє, ловить щось там чи не ловить —
І кожне, дивлячись на них, промовить:
— Чудесні діти волі й чистоти,
Ясних просторів сестри та брати,
Породження безмежної стихії!
Хто може зрозуміти — зрозуміє.

*с. Мале Устя на Чернігівщині,
5 серпня 1960 р.*

СЛАВА ПІСНЯМ

Я знову їхав по Україні
По тих дорогах польових,
Де вздовж цвітуть сокирки сині,
Пливе гречок пахучий сніг,
Шепочуть вівса сизостеблі,
І верби хиляться до греблі.

Не тільки жайворонки нас,
Мене й товаришів, вітали,

Але й гречки в той самий час
Рожевим гомоном співали.
(Це Коцюбинський ще сказав,
Як гречку з арфою зрівняв).

Находила найтяжча праця
І людям найдорожчі дні,
Коли з природою змагається
Так радісно в отій борні,
Що називається жнивнами,—
Сказавши простими словами.

Що краще є від простих слів,
Коли вони із серця ллються!
І бджіл, і жайворонків спів
В одну гармонію складуться,
Коли вони тобі зрідні...
Але людські — людські пісні,

Людські пісні, найглибша мука,
Найвища радість на землі!
Людська душа тисячозвука,
В гірським одбита кришталі,
І перемога, і жалоба,
Веселки і грози подоба!

З піснями ти ішов у бій
За ясні зорі й тихі води,
З піснями твориш подвиг свій,
Неумирущий мій народе,
Щоб чорний дим тисячоліть
У сяєво перетворить!

Пісні злітають над Карпати,
В херсонських котяться степах,—
І хай зірки поразувати
Людина здатна в небесах,
Та незліченне й для людини
Те, що зринає щохвилини.

Вони в тобі, вони в мені,
В житті — до заходу від сходу,
Народу рідного пісні,

Пісні великого народу,
Кохання й битва, труд і грім...
Народу слава — слава їм!

22 липня 1960 р.

НАДДЕСНЯНСЬКІ РОЗДУМИ

Був я в Соспиці недавно,
В тому В'юниці зеленім,
В тій селянській щедрій хаті,
Де Довженко народивсь,
Жив над синьою Десною,
Над зеленою Десною
Ще й над сивою Десною,
Що її таки ж Довженко
Зачарованою звав.

Взяв я розмір «Гайявати»,
Розмір Вишенського взяв я,
Щоб спасибі щире скласти
Зачарованій Десні,
Тим ласкавим, добрим людям,
Милим людям гостелюбним,
Що менс там привітали
І сім'ю мою маленьку
В трудовій своїй сім'ї.

Розмишляв я предовольно,
Як в «Наталці» каже возний
Про ті речі прозаїчні,
Без яких не обійтися,
Щоб поезія жила:
Їх у мові газетярській
Охороною природи,
Боротьбою з браконьєрством
Називати звикли ми.

Та ще більше розмишляв я,
Стежачи за поплавцями,
Що лежали супокійно
Чи тремтіли неспокійно

На задумливій воді,
Про людську високу творчість,
Про людську невтомну думку,
Про поезію саму.

Мислив я, що нас багато,
Хто поетами зветься,
Що таки незлячу справу
На землі ми вершимо,
Що належить дослухатись
До товариша уважно,
Коли пише він інакше,
Аніж ти писати звик!

Мислив я, що кожне серце
Має інший ритм одмінний;
Інший біль і іншу радість,
Інший стук і іншу кров,
Що по-різному сприймають
Люди явища та речі,
Барви, лінії, слова.

І чудесно ж це! — гадав я,
І відродно це! — я думав,
І прекрасно! — міркував.
І бажав товаришам я,
Що ідуть зо мною поруч,
Тої радості зазнати,
Що колись натхненням звали
Та й тепер годиться звать.

Ще й таке собі сказав я:
От зібралась Україна
Голосом своїм едwabним,
Голосом своїм шовковим,
Співом Лисенка й Шевченка
Заспівати у Москві,
Всіх народів осередку,
Всіх народів місті ріднім,
Всім порадниці ясній.

Хай же вийде — говорив я,—
Хай же вийде Україна
На всевітне те узгір'я,
Хай Радянська Україна

Всім народам заспіва
Про діла свої великі,
Про лани свої веселі,
Про годину вікославну,
Коли встала над землею
Зоряниця світова!

Київ, 27 серпня 1960 р.

СОСНИЧАНАМ

Шлю своє спасибі вам од серця,
Земляки Довженка й Десняка!
Згадую озера та озерця,
Матір їх, що звуть Десна-ріка,
Згадую зелено-сизі луки,
Де чайки чубаті¹ майорять,
Мозолясті, чесні ваші руки,
Що ізнов хотів би я стискать,

І бажаю щастя вам у праці
І в спочинку добрім по труді,
Щоб пісням, не мовкнучи, співаться,
В тихій одбиваючись воді,
Щоб росли дівчата і хлоп'ята,
Щоб нові гаї у вас росли,
Щоб у день всерадісного свята
Ваші угиналися столи!

Київ, 29 серпня 1960 р.

СПАСИБИ

Яке це славне слово — хлібороб,—
Що жартома ще звуть і гречкосієм!
До слів найкращих я вписав його б,
До тих, які ми серцем розумієм!

---

¹ Ч у б а т і ч а й к и — не морські, не водянні взагалі, а ті лугові, степові, що по-російськи їх називають «чибисы». В «Записках ружейного охотника» Аксакова в статті «Чибис, или пиголица» сказано: «В Малороссии зовут ее л у г о в к а»,— і додано примітку: «Называют также «чайкою». Ч а й к а з народної пісні, що «вивела чашнята при битій дорозі»,— саме цей птах.— *М. Р.*

Який це труд, який солоний піт,
Яка жага і втома життєдайна!
Ну, безперечно, знас цілий світ
Про роль почесну трактора й комбайна...

Спасибі їм: помічники живі
Вони у чеснім хліборобським щасті...
Та треба працювать і голові,
Докласти треба руки мозолясті,

Щоб красувався вбогий переліг
Нечувано багатим урожаєм,
Щоб гречка розливалася, як сніг,
Пшениця слалась маревом безкраїм,

Щоб кукурудза в строгому ладу
Підкорювала все нові простори,
Щоб жайворонки пісню молоду
Підносили над колосисте море,

Щоб хліб, як сонце, сяяв на столі
У кожній хаті, домі та колибі...¹
Укліп земний працівникам землі!
Вам, сіячі, плугатарі, спасибі!

Гагра, 9 вересня 1960 р.

ДОЦ У ГАГРІ

Доц намітку кинув срібну
На широке млисте море,
Що не б'є громоподібно
В сірі скелі, в сині гори,
А колипеться ласкаво,
Плеще рівно й величаво,—
Все-бо гнівне та суворе
І на усміх має право.

Доц полоще пальми вбогі
І пошарпані банани,
Кипарисів крони строгі
Та бур'ян, мені не знаний,

---

¹ К о л и б а — пастуший курінь (у Карпатах); хатка гуцулів-дереворубів.— *М. Р.*

Спраглу землю напуває,
В серце радість наливає...
Без вологи й серце в'яне,
Хоч без сонця — умирає.

11 вересня 1960 р.

КРАСА

В зелених лаврах, в синій світлотіні,
У сьайві сонця й вишнях у цвіту,
В огні троянд, у моря мерехтінні
Побачить кожен може красоту.

Але от слово провесна приснилось
Мені сьогодні в світанковім сні —
І як же втілилось? Як уявилась
Весни предтеча сонному мені?

Там бурий сніг, там сірий, там ще білий,
Струмочки пробиваються між ним,
Граки і галки край калюжі сіли
Живитись, так би мовить, чорт зна чим.

Блищить солома жовта поміж колій,
І горобці розбризканим гуртком,
Радіючи своїй немудрій долі,
Ласують теплим кінським кизяком.

Дим стелиться над самою землею,
Печеним хлібом пахне відкілясь;
У мішанині темній снігу й глею
Доріжка вита вгору подалась.

У кузні — молотків перекликання,
І людський на подвір'ї перегук;
Бруньки дерев застигли у чеканні;
Із круком грає у повітрі крук.

Вантажні захлинулися машини;
Не вечір ще, та день мов пригаса;
У мряці тане гелгання гусине...
І все це, друзі, провесна й краса.

Гагра, 14 вересня 1960 р.

ЩО ЗБЕРЕГЛА ПІСНЯ

Та стелись, стелись, барвіночку,
Не корінням — листом.
Та козак дівку викликає
Не голосом — свистом.

«Чи ти чула, дівчинонько,
Як я тебе кликав,
Та через твоє подвір'ячко
Сірим конем їхав?»

«Ой чи чула, чи не чула,
Не догадалася,
Та темна нічка, дрібен дощик,
Не сподівалася».

Пісня

Колись було це, вечором імлистим,
Десь грім гримів. Співали солов'ї.
До ночі йшло. Не голосом, а свистом
У темряві він викликав її.

Було не знати — чула чи не чула
І чи хотіла те почути вона.
Здалось чи ні, що тінь її майнула
У перехресті чорного вікна?

Спинив коня, і вдарив кінь копитом
У нетерпінні. Дощик накрапав.
Здалось на мить, що у вікні розкритім
При блискавиці забілів рукав.

Та блискавка погасла. Ще темніше
Загусла ніч. Погасло все село...
А серце б'ється, свіжий вітер дише,
Немовби хоче остудить чоло...

Не вийшла, ні! Чи чула, чи не чула —
Дарма, і ні до чого тут жалі!
Рука козацька сірого торкнула,
І він розтав із вершником у млі.

Ніколи і нікому не вгадати,
Ні хто був він, ні хто була вона,
Мимо якої проїздив він хати,
Які були в них лиця й імена.

Було давно, давно обох немає,
А в пісні збереглись для поколінь
І свист отой, що милу викликає,
І дрібен дощ, і ніч, і сірий кінь.

Гагра. Дощ. 15 вересня 1960 р.

ПОЕТИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Лише дійшовши схилу віку,
Поезію я зрозумів
Як простоту таку велику,
Таке єднання точних слів,

Коли ні марпій позолоті,
Ні всяким викрутам тонким
Немає місця, як підлоті
У серці чистім і палкім,

Коли епітет б'є стрілою
У саму щонайглибшу суть,
Коли дорогою прямою
Тебе метафори ведуть,

Коли зринає порівняння,
Як з моря синього дельфін:
Адже не знає він питання,
Чом саме тут зринає він!

Слова повинні бути покірні
Чуттям і помислам твоїм,
І рими мусять бути вірні,
Як друзі в подвигу святім.

Свій парус ладячи крилатий,
Цлийти без компаса не смій!..
Світ по-новому відкривати,
Поете, обов'язок ¹ твій!

Гагра, 17 вересня 1960 р.

---

¹ Наголос обов'язок має, здається, більше прав, ніж звиклий для нас обов'язок.— *М. Р.*

ДИКИЙ ЦАП

Під Бояркою раз ми полювали
На куріп'ят — і сили відпочити.
Собака Аста, що її хазяїн
На ловах Г а с т а строго називав
(«Із придыханням»), а ласкаво вдома
Звав Астонькою, втомлена шуканням,
Лягла й заснула найсолодшим сном,
Здригаючись, одначе, часом так,
Неначе знов почувла у траві
Хвилюючий, гарячий пtiчий дух,
Людині мудрій зовсім не доступний,
Але ясний для псів та для лисиць.

Нарешті заспокоїлась вона,
А ми, перекусивши, почали
Розмову ту, яка лише буває
Між друзів на мисливському привалі.

Були ми на узліссі. Де-не-де
Його черкнула осінь золотим,
Червоним та рожевим. Але тепле
Було ще небо. Вересень стояв,
Як озеро в погоду. Світлу тишу
Лиш коники сюрчанням прошивали,
Та синички, стрибаючи в гіллі,
Наладжували голос на осінній.

Товариш мій — він саме закрутив
Цигарку з мішанини тютюну
«Турецького» з махоркою (він звав
Ту мішанину «мікстом» науково),—
Товариш мій схопив мене зненацька
За руку: «Гляньте... у ярк... ліворуч...
Та Асти не збудить, щоб не злякала...»

Я глянув — і так само схвилювався,
Як мій товариш: у ярку, ліворуч,
Немов різьблений, дикий цап стояв.
Усе: його постава непорушна,
Тоненькі ніжки, виточене тіло,
Розвилки рогів на сухій голівці
І спокій величавий, що зливався

З напруженістю звіра сторожкого,—
Усе було довершеність сама,
Сама краса...

І раптом він здригнувся,
Почувши щось,— і велетенським скоком
Зірвався, і майнув поміж кущами,
І зник, як видиво...

А я й мій друг
Захоплено дивилися услід
І довго не могли сказати слова,
А потім усміхнулись, як один,
І цигарки із «міксту» закурили.

Гагра, 17 вересня 1960 р.

ТИРСА І ХОХІТВА

*Присвячую заповідникові Михайлів-
ська цілина на Сумщині.*

Тирса не росте, а хохітва (стрепет)
не виводиться на зораній землі.

Такі вони уперті — птах отой
І та трава,— такі вони уперті!
Де плуг пройшов — там тирса не росте,
Де зорано — там не гніздиться стрепет.
Чому б, здавалось? Зорана земля,
Підпушена, піддобрена уміло —
Ну, чим не ґрунт, щоб тирсі шовковіти,
Пір'ясті викидаючи султани
І хвилию ласкавою ллючись
Під благодатним небом? А пшениця,
З весни зелена, жовта десь у липні,
Хіба не славне місце для гнізда,
Для стрепетиних виводків пурхливих?

Здавалось би... А стрепет утікає,
Не оглядаючись, від тих ланів,
Де орачі та сіячі хоч раз
Хазяйською ногою походили.
Здавалось би... А тирсу аж ніяк
У сад не запросити ботанічний,
Хіба що із землею разом, з дерном,
З цілинним ґрунтом, де її коріння
Мережкою густою заплелось...

Не хочу жодних висновків робити,
Та думаю, що треба на землі
Хоч клаптики маленькі зберегти,
Де міг би стрепет звить собі кубло
І де б могла рости срібляста тирса.
Не тільки для ботаніків потрібні
Та для зоологів такі кутки,
А й для поетів... ну, не всіх, звичайно,
А деяких. Таких, скажім, як я.

Гагра, 18 вересня 1960 р.

ВОГНІ МОСКВИ

Крізь мерехтіння листопаду
Вві сні примарились мені
На світлий сум і на віраду
Москви вечірньої вогні.

Людські приснилися потоки,
Здалось мені, що знов я йду
Там, де й мої лунали кроки
В тисячозвучному ладу.

Іду, де молодість ходила
Моя й ровесників моїх,
Де незустріваних зустріла
І найрідніших — між чужих.

Братерських рук стрічаю помах,
В єдину влившися сім'ю,
Знайомих бачу в незнайомих,
В незнаних друзів пізнаю.

Яка прекрасна випадковість!
Яке безсмертя днів і літ!
Тут кожен усміх — ціла повість
І кожен погляд — цілий світ.

Цвіти ж, як травень, листопаде!
Благословенні будьте ви,
Навкруг кремлівської огради
Вогні вечірньої Москви!

Київ, 21 жовтня 1960 р.

ПІДЙОМНІ КРАНИ

Як журавлі сторожові
В степу, під ранок полум'яний,
Стоять у Києві, в Москві,
В Алма-Аті підйомні крани.

Числа їм, видиться, нема,
Оберненим до сонця сходу,
Бо їх поставила сама
Рука радянського народу.

Будівники, трудівники,
Вони не відають втоми,
І в шум великої ріки
Нові зливаються хороми,

Хороми для оцих людей,
Що людське вибороли право,
Хороми для оцих дітей,
Що в вічі дивляться ласкаво.

Ці крани й справді стережуть
Той мир, що ми завоювали,
І наших суден вірну путь,
І непохитні їх штурвали.

Ворожа зграє, дико вий,
Змагайся в наклепах шалених —
Даремна праця! Світ новий
У наших кранів на раменах!

Київ, 28 жовтня 1960 р.

ДВІ ЕЛЕГІЇ Й ЛЕГЕНЬКА САТИРА

1

Прощально кували зозулі в дале-
ких плавнях

Олесь Гончар

Прощально кували зозулі —
Які ж бо тужливі слова!
Кують у них весни минулі,
Шепоче прив'яла трава.

Ті лози, що нам шелестіли
Далекої тої весни,
Ті руки, що цвітом білили,—
Де нині, де нині вони?

І де голоси, що співали,
Де сльози, що в щасті лились?
...Прощально зозулі кували
У плавнях далеких — колись.

2

Сипле, сипле, сипле сніг.

Іван Франко

Морозний сніг, блискучий та легкий,
Здається, падає на серце прямо,
І як від нього серце ти не крий,
Воно холодне, як земля. Так само.

Тепер я ледве можу зрозуміть,
Чом замолоду мріяв я про спокій,
Бо нині кожну обернути мить
Хотів би в бурю, в блискавки високі.

А сніг паде. А голова в снігу.
А груди повиваються морозом...
За безрозумну юності жагу
Жбурнув би геть я свій старечий розум!

3

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами...

Тарас Шевченко

Як добре тій людині жить,
Яка в житті не знала суму,
В якої серце не болить
Від сонця й весняного шуму!

Усе ясне їй на землі,
Таке, як є, як інші бачать.
Великі букви і малі
Усюди їй те саме значать.

Ніколи не присняться їй,
Урівноваженій людині,

Незрозумілий помах вій
І незглибимий погляд синій,

І невідомих птиць ключі,
І заходу рожевий порох,
І стук прозорий уночі
У шибку в зимових узорах,

Сліди легенькі на снігу,
Що за ніч ледь позамітало,
І згад про постать дорогу,
Якої, може, й не бувало...

Благаю, критики, простіть
Поета, впалого в задуму!..
...Як сумно тій людині жить,
Яка в житті не знала суму!

*Пуща-Водиця — Київ,
20 січня — 5 лютого 1961 р.*

ВІН У КИЄВІ

У вбожестві Козиноного болота ¹
І на узбіччях щедрого Дніпра
Зростала гордість мужа-патріота
У чарах пензля, олівця й пера.

Коли ти їдеш до моста Патона,
З Печерська повертаючи униз,
І дерева гіллястого корона
Тебе раптово радує до сліз,—

Альбом згадай Шевченків: там дерева
Оці ж ростуть чи старші їх брати.
Їх зберегла правиця Кобзарева,
Щоб вічно їм пишатись і рости.

---

¹ Козине болото — давня назва вулиці в Києві, де жив один час Шевченко. Тепер — Шевченківський завулок.— М. Р.

Тарасові дуби високочолі!
Свою любов навек ми збережемо
До того, хто на давньому Подолі
Сам ніби йшов із сивим Палієм,

Хто в дивній ніжності душі своєї,
Що знала стільки грімів і заграв,
Розмову нещасливої Лілеї
Із Королевим Цвітом записав ¹.

Він не боявся ні заграв, ні грому,
Ні вражих зрад, ні приятних образ,
Коли студентству в Києві палкому
Читав полуменистий свій «Кавказ»,

Коли про благовісні грози марив
Між братчиків — своїх і не своїх,—
І завмирав од жаху Костомаров,
Петров доноса в пазусі беріг.

Його весна довіку не зів'яне,
Його «Кобзар» нікому не спалить...
Він тут ходив, він тут любив, кияни!
Шанки з чолів — і голови схилить!

Київ, 22 лютого 1961 р.

ВІРШ В АЛЬБОМ

Ш. К.

Ще Пушкін висміяв альбоми,
Хоч залюбки писав у них,
Тож світлій пам'яті його ми
Присвяtimo «небрежный стих».

Своїм праправнукам далеким
Лишив він заповіт оцей:
«Быть можно дельным человеком
И думать о красе ногтей».

---

¹ Поезію «Лілея» написано 25 липня 1846 р. в Києві.— *М. Р.*

А я додам: любити можна
Поезію в добу ракет,
Бо дивна річ: людина кожна
Якоюсь мірою поет.

Живе поезія у мові,
Якої мати вчила нас,
У гніві, в усмішці, в любові,
В красі звичайній, без прикрас.

Вона — не тільки мрії срібні,
А й праця, й радість зусиль,
Вона потрібна, як потрібні
Вода й повітря, хліб і сіль.

Київ, 3 квітня 1961 р.

РАДЯНСЬКІЙ ГРУЗІЇ

Безсмертна Грузіє, в огні неопалима,
Незламна в подвигах, квітуча у віках!
Ти свято бережеш дідів священний прах,
Але нова зоря тобі сіяє, зрима.

Тебе я згадую, із України гість,
Як згадують сестру ласкаву та гостинну.
Яка щаслива ти, що в грозову годину
Дух Леніна послав тобі щасливу вість!

Хай живоносний дощ твоєї долини росить,
Хай гроно гір твоїх сіяє вище хмар,
Хай чашу радості, дорогоцінний дар,
Міцна рука твоя у небеса підносить!

Київ, 21 квітня 1961 р.

ПОДВИГ

По всій землі хвала, як зграя лебедина,
Летить і всі пісні в єдиний строїть лад.
У безмір космосу підноситься людина,
І крила їй дала моя Країна Рад!

Та мрія, за яку сто сот умів боролось,
Стає видимою, живою — ось вона!
І Ціолковського лунає віщий голос,
Людські братаючи невтомні племена.

Убивці й палії хай змовкнуть низькочолі,
Хай сяють радістю серця трудівників!
Орел, що в Ленінськiм родився комсомолі,
Під стягом Леніна свій подвиг довершив!

Москва, 12 квітня 1961 р.

ЗИМОВІ ЗАПИСИ

Поезії 1960—1963

(1964)

ЯК НЕ ЛЮБИТИ...

Як не любити зими сніжно-синьої
На Україні моїй,
Саду старого в пухнастому інеї,
Сивих, веселих завій?

Як не любити весни багатошумної,
Меду пахучих суцвіть,
Як не любити роботи розумної,
Праці, що дух веселить?

Як не любити втоми цілющої
Після гарячої гри,
Поклику птаха над темною пущею,
Рідних пісень з-за гори?

Як не любити любов'ю наснажених,
Мудрістю сповнених книг,
Троп невідомих, дерзаних ще не зважених
І небосхилів нових?

Як не любити людини, що з атому
Креше добра блискавки,
Як не любить по змаганні завзятому
Дружнього стиску руки?

Як не любити пори, коли ночами
В щасті тремтить соловей,
Як не любить під бровами дівочими
Синього сяйва очей?

Пуца-Водиця
10 лютого 1960 р.

НАПУТНЕ

Орестові Корсовецькому, що прислав мені книгу І. І. Пузанова «По неходженому Криму», а сам збирається в пішу кримську подорож

За несходжений Крим, за незвіданий світ
Вам, поете, подяка й привіт!
Хай Вам доля присудить пройти сто доріг
І квіток назбирати з усіх,
Хай Вас люди стрічають незнані щодня,—
І усе ж то, Оресте, рідня!

Хай узгір'я в тумані ростуть голубім,
Ті з обличчям достоту людським,
Ті до звірів подібні, а ті до потвор,
Салютує хай Вам метеор,
Лебединих озер розкривається даль,
Хай Вам ловиться риба кефаль.

Ой широкий цей світ — неосяжні світи!
На Чукотці десь Ваші брати,
В мене друзі в Провансі гарячим живуть,
Де маслини справдешні цвітуть,
Де вклоняється плем'я нове, молоде,
Вітрякові Альфонса Доде.

Вже для мене тяжкі подорожні сакви,
Та за мене мандруєте Ви
По камінних дорогах, по сизих степах,
Де із бурєю бореться птах,
Над узморськими луками, в тиші долин,
Де сивіє наш рідний полин.

Той не зна самоти між безлюдних степів,
З ким живе Леонтовича спів,
Той не відає смутку в сумні вечори,
З ким говорить Франко до зорі,
Той не схибить, хто бачить крізь хащі нічні
Чорноморських рибалок вогні.

Крим. Коктебель, 1961

ЛЕГЕНДА ВІКІВ

Недавно в одній промові було сказано, що як минулий рік був Шопенівським не тільки для Польщі, а й для інших країн, отже, й для України, так нинішній рік є Шевченківським не тільки для України, а й для інших країн, отже, й для Польщі.

Як лежав маленьким у колиці
Світлий хлопчик в Желязовій Волі —
Проїздив селян весільний поїзд
Мимо дому вквітчаними кіньми,
І під стукіт копитів святковий
Польська пісня весело лунала,
Весело лунала і печально.

Пісня та йому запала в серце,
Як землі найкращий подарунок,
Пісня та йому прошила серце
Райдужно-солодкою стрілою,
І поніс її хлопчина в люди,
І по світу пісня покотилась
У його величних полонезах,
У його мазурках пустотливих,
Пустотливих і журливих разом.

У хвилину гіркоти й відчаю
Він побачив видиво жахливе —
Польщу в гробі, саваном повиту,
Квітами Міцкевича покриту,
І, йдучи скорботно за труною,
З серця вирвав марш той похоронний,
Що ми й нині друзів проводжаєм
Маршем тим у путь земну останню.

Але Польща не могла умерти!
Скроплена цілющою водою,
Встала з гроба, ясно усміхнулась,
Як у білих шатах наречена,
Встала інша, ніж лежала в гробі,—
Молода республіка народна!

І дзвенять у Желязовій Волі,
В Кракові лунають і в Варшаві,

В Шльонську робітничому і в Татрах,
На полях, де квітне конюшина,
По-новому ті дзвенять мазурки.
Ті прелюди, вальси й полонези,
Пісня та, що хлопчика малого
На життя колись благословила,
І народ вінком з волошок ясних
Генія народного вінчає.

Весь народ свою вітає пісню,
У всесвітні прибрану убори,
У вселюдські шати дорогії,
Заткану перлистими сльозами,
Сонцем орожевлену ранковим,
І вона уже не при колисці —
У житті безсмертному лунає,
І на голос Польщі Україна
Дзвоном-голосом відповідає
І плете вінок з волошок ясних
Генієві братнього народу.

Як ото зіп'явся вже на ноги
Хлопчик той у Желязовій Волі,
Сповила убога мати сина
В Моринцях на нашій Україні,
На Вкраїні, де Дніпро котився
Із лісів північних між степами,
Між ланами, ораними горем,
Між садками, де сміялось лихо.

Сповила убога мати сина,
Сповиваючи його, співала
І свою нудьгу переливала
У дитину. Материна пісня
Залетіла в груди немовляті,
Наче тая чайка-жалібниця,
Вразила малого в саме серце
І навіки в серці залишилась.

Ой тумане, латаний талане,
Що ходив тоді по Україні,
Ніби той сновида окаянний,
Ой ти вітре, вітре лиховісний,
Що гуляв тоді по Україні,

Що хилив додолу жито буйне,
Ой же сік дівочі русі коси,
Ой же лив дрібні сирітські сльози,—
Чом до ніг співцю ви не прослались,
Як вовки, недобрі сіроманці,
Що лягають, щоб лизати ноги
Владареві і чарівникові?

Ні, туман до ніг не простилався,
Лиховісний вітер не корився,—
І підняв на них свій меч двосічний,
З воїнами світлими з'єднавшись,
Той співець, той громоносний воїн.

Хто його не відає, не знає,
Хто за ним не походив стежками
По Україні, де літала пісня,
Солов'їна пісня і орлина,
По Україні, де шуміла тирса
І могили мовчазні синіли,
По Україні, де дівочі сльози
Падали на терен при дорозі,
Де стелила наймичка Маркові
Вмиті слізьми подушки пухові,
По Україні, де піднісся нині
Пам'ятник незримий Катерині,
По Україні, де в нову криницю
Дивиться сьогодні білолиций!

Хто його не відає, не знає,
Голосу не чув хто громового,
Що з труни збудив би й неживого,
Що серця народів Заповітом
У могутнє серце злив єдине,
Що злітає соколом над світом,
Огортає мислю всі країни!

Він народний сум ввібрав у серце,
Гнів народний в серце увібрав він,
Материну пісню колискову
Вогняними крилами озброїв,
Вогняними крилами живими,
Щоб зорю летіла зустрічати,
Ту зорю, що світом невечірнім
Над землею тихо засіяє.

Весь народ свою вітає пісню,
У всесвітні прибрану убори,
У вселюдські шати дорогії,
Заткану пречистими сльозами,
Сонцем опурпурену ранковим,
І вона уже не при колисці —
У труді безсмертному лунає,
І її підхоплюють народи,
І на голос України Польща
Дзвоном-голосом відповідає
І плете вінок з волошок ясных
Генієві братнього народу.

Київ, 30 липня 1961 р.

ТУГА ЗА МОЛОДІСТЮ

Не жизни жаль с томительным дыханьем,
Что жизнь и смерть!? А жаль того огня,
Что просиял над целым мирозданьем
И в ночь идет, и плачет уходя.

А. Фет

Яким би був я йолопом жахливим,
Коли б почав завидувати юним,
Рум'янощоким та блискучооким,
Коли б запав у жалюгідну задрість
До сильних, до здорових, до струнких,
До молодих, які не без підстави
Себе вважають владарями світу,
До зміни, що прийшла тобі й мені,
Не названий, далекий, добрий друже!
Ні-ні! Була б стареча то бредня!
Та жаль світанків тих, які лиш раз палали,
Тих неповторних гроз, що в вічність одблищали,
І перших трепетів у серці й на устах,
І першої весни, що зникла, ніби птах
Порою ранньою у сивому тумані.
Жаль благодатних сліз по дорогій омані,
Німої гіркоти, що молодечий вік
Немов березовий оволожняла сік,
Що з білої кори на землю краплі ронить...
Жаль тих передчуттів, що никнуть і холонуть
Од вітру першого, який торкнеться їх...
Жаль просвітів між хмар, блакитних і легких,

І льоту ластівки, що над землею мчить,
Грозу віщуючи, як синя блискавиця,
І гаю млистою, що ніби обважнів,
Од щастя, од роси, 'од туги й солов'їв,
Жаль темних поглядів, жаль білих рук дівочих,
Жаль сну ранкового по тих безсонних ночах,
Що теж були, як сон, як світла й тіней гра...
Жаль лиха першого і першого добра,
Жаль дружби на весь вік, що гасла за хвилину,
Хвилинних усміхів, що пронесу до згину,
І снігу, й снігурів, і злетів, і проваль...
Жаль світу цілого — землі і неба жаль!

*Пуца-Водиця
7 жовтня 1962 р.*

**АНДРІЄВІ МАЛИШКУ
В ПОЛУДЕНЬ ЙОГО ВІКУ**

У яблуневому цвіту
Зоря вечірня грала,
Мережку ясно-золоту
На землю закидала,

Лягали смуги голубі
На пагорби рожеві,
У тихій радості-журбі
Вклонявся вечір дневі —

І огортала ніжна тінь
Поволі, а не зразу
Славетне селище Ірпінь —
Письменницьку оазу.

І в світлім присмерку прийшли
Ви до моєї хати,
І зошит віршів принесли,
Щоб, звісно, почитати.

Були ми вдвох на всій землі,
Та поруч виникали
Великі люди і малі,
Що Ви про них писали,

Тривога й щастя, біль і гнів.
І усміхи, й печалі,—
Мов сотні райдужних човнів
На синьому причалі.

Читали Ви, і слухав я,
А навкруги єдина,
Велика дихала сім'я,
Що зветься Україна.

Вона освітлювала шлях
Вечірніми вогнями,
Вона була у всіх зірках,
Що сходили над нами.

І воду рідних рік черкав
Ваш спів, мій друже славний,
Неначе чарівний рукав
Княгині Ярославни.

І залітав у далечинь,
За гори і долини,
До всіх племен і поколінь,
До людства й до людини...

І ніч, як пісня, пропливла
Над садом яблуневим,
І ранок Вашого чола
Торкнувсь вогнем рожевим,

І підійшли ми до вікна,
Розкритого, мов крила,
І обнялись, і нам весна
Д о б р и д е н ь прозвеніла.

Хіба можливо це забудуть?
Та добре розумію,
Що яблуні нові цвітуть
У серці в Вас, Андрію,

Новий світанок проплива
На кораблях багряних
І книга пишеться нова
Для читачів незнаних,—

Але обійми знову Вам
Сьогодні я розкрию,
З новим вітаючи життям,
З новим життям, Андрію!

*Київ,
5 листопада 1962 р.*

ДРУЖБА

М. Нагнибиді

Є квітки, що звать морозом,
Що і справді розцвітають
В перших приморозків час,
Що весняним пишним розам
У красі не дорівняють,
Що цураються прикрас,

Що неначе сизуваті,
Що немов шорсткі на дотик,
Що не стеляться до ніг,—
Та відпорністю багаті,
Та цвітуть уперто доти,
Доки їх не вкриє сніг.

Так і дружба чоловіча,
Загартована боями
І злютована в труді,
Не палка, не чарівнича,
Не розкішна блискітками,
Ніби зорі на воді,

Не овіяна екстазом...
Де й рівнять її з коханням!
А й кохання з нею — ні!
Бо вона змовкає разом
З серця стукотом останнім.
У смертельній тишині.

Київ, 24.IX 1961

ЗИМОВІ ЗАПИСИ

1

Буває часом боляче,
Як восени деревам,
Коли вгинається плече
Під тягарем життєвим.

Тремтять надії, ніби лист
На змерзлій сокорині,
І рідних місць, і рідних міст
Нема тоді людині.
Падуть надії, ніби лист
В холодні води сині.

І раптом — слово незначне,
Дитяче лепетання, —
І душу сонце знов торкне
Крізь скло морозне зрання,

І знову розгорнеться світ,
Мов книга невідома,
І срібна крапля з чорних віт
Покотиться рухома,
І знов відчується, що світ —
Одно безкрає вдома,

Що ти живеш, що всесвіт є,
Що ти — його частинка,
Що білий голуб розтає
У небі, як сніжинка.

2

Пахне снігом, сіном, кінським потом
Молодечих днів моїх зима,
Але чую з кожним поворотом,
Що її все більш нема й нема,

Що настали інші весни й зими,
Що пейзажі інші на землі,
Що літають трасами новими
Літаки — сучасні журавлі.

Але «скинуть ветхого Адама» —
Річ не проста, хоч там що кажіть!
Де ходив юнацькими ногами —
Думкою ж бо можна походить?

Я читав: як Кошиць знаменитий
Із Америки прибув у Рим
На концерти, то почав тужити
За життям занедбаним своїм,

За полями рідної України,
Що покинув нерозумно так, —
Ну, і спосіб він знайшов єдиний,
Щоб згадать минулі дні, бідак.

Ах, обридли ті автомобілі,
Що течуть в Нью-Йорку, як ріка!
І в наївності старечій, милій
Кінного найняв він візника.

Їздив ним уздовж одвічних вулиць,
Поки день над Римом не потух,
І вдихав, із давнього прибулець,
Той гарячий, гострий кінський дух...

Емігрантом я не був ніколи,
Може, й Кошиця згадав дарма,
Та приснилась, як морозне поле,
Молодечих днів моїх зима,

Навернулось на уста визнання,
Ну, й навіщо б то його таїть?
Хай собі прокотиться востаннє
Ця коротка, ця лірична мить!

Зрозумійте, люди, річ єдину —
Що брехать не вмiє мій язик...
Внук мій любить пахощі бензину,
Ну, а я і досі ще не звик.

3

Вони між нами ходять — і на зборах
Промови виголошують гучні,

Вони не знають тонів небадьорих,
Та очі в них — пригляньтеся! — скляні!

Погляньте пильно — ось вони спинились,
Ті очі бистрі й мертві водночас!
Чи в скельцях тих їх жертви не відбились?
Чи відблиск совісті навіки згас?

Дарма питати! Де вже там сумління,
Де іскра честі в непроглядній тьмі,
Коли їм тільки сите животіння
І травлення нормальне на умі!

Братопродавці з білими руками
І з чорними серцями — ось вони,
Що вслали анонімними листами
Дорогу у кар'єру та в чини!

І ходять ще! І ще земля їх носить,
І ми їм досі руку подаєм,
І піт кривавий їм чола не росить
Під каяття нестерпним тягарем!

Не сняться діти їм осиротілі
І на могилах скорбні матері,
Вони живуть, вони у добрім тілі,
Їх не зловили на нечесній грі!

Хай зле про них говорять у народі,
Зневага хай бичує світова —
У них є щит: не впійманий — не злодій!
У них є меч: фальшовані слова!

Та стать людьми -- нема, нема надії
Тим, хто життя проповз, немов змія!
Нехай їх вітер вічності розвіє,
Нехай в огні останнім спонеліє
Наклепника останнього ім'я!

21.XII 1961

Сліди маленьких ніг на вогкому снігу...
 Як стало тепло враз у серці і навколо!
 Як темні тіні хмар дитя це побороло,
 Що вчора тут пройшло! Яку воно снагу,

Очам невидиме, у серці пробудило!
 Куди ти йшло, мале? До друзів, до батьків?
 Сумне чи радісне? А може, й тихий спів
 Вело на самоті? Чи, може, говорило

Оцим деревам щось, синицям, снігурам,
 Веселій білочці із шишкою у лапах,
 Чи просто зимовий вдихало свіжий запах,
 Все повне радістю, надією, життям?

Хто родичі твої? Хто братики й сестриці?
 Хто ввечері тобі розкажує казки?
 Хто нестить приторком ласкавої руки?
 В своїх веселоцах з тобою веселиться?

Я знаю, що питать так можна без кінця,
 Та бачу ясно я усю тебе, дитино!
 Навіщо нап'яла звичайну ти хустину?
 Червона шапочка тобі так до лица!

Ні, вовк не з'їсть тебе! Вовків у нас немає!
 Живи серед людей і радуйся з дітьми,
 А ці слова мої на згад собі візьми,
 Коли тобі сестра їх старша прочитає!

О скільки в тебе є і сестер і братів!
 Хай різні лица в них, пісні і мови різні,
 Вони в одній живуть, дитя моє, Вітчизні,
 І труд єдиний їх в одну сім'ю здружив.

Мовчить сосновий бір. Гуде далекий Київ.
 Десь там — і ти, мале! Живи у добрий час,
 Червона шапочко! Нема вовків у нас,
 Але напевно є чимало чародіїв!

Навік я збережу, як пам'ять дорогу,
 Сліди дитячих ніг на вогкому снігу!

Київ, 4 січня 1962 р.

СЕРБСЬКІ ПІСНІ

Не пам'ятаю вже — чи влітку це було,
Чи взимку, восени чи, може, і весною;
П'ятнадцять років лиш відтоді перейшло,
А от забулося, мов понялось водою.

П'ятнадцять років лиш! Який короткий час!
Який безмежний час! Як мало, як багато!
Ох, вечір не один на обрії погас!
Ох, пісню не одну на корені підтято!

Та вдячний я за всі відспівані літа,
Розумні місяці, омріяні години —
І постать дорога у серці вироста,
І голос чується товариша-дружини.

Із нею ми жили в будиночку малім
У скромнім Ірпені, близенько залізниці,
І не гнівило нас, коли здригався дім
Від поїздів нічних (воно ще й досі сниться).

Із Югославії вернувся я тоді —
Це по війні було, і духом героїчним
В повітрі віяло. По муках та біді
Народ одужував, живий диханням вічним.

Книжки Караджича з собою я привіз —
Вони Старицького колись духотворили¹,
В них стільки мужності і благородних слів,
В них стільки ніжності, і глибини, і сили!

Поринув я у світ могутніх юнаків²,
Крилатих коней їх, мечів їх огнецвітних,
Вино я з ними пив і на планинах жив
Під сосон довгий шум, посеред скель блакитних.

Неначе ліс живий, хиталися списи,
Під сонцем маяли сліпучі короговки,

---

¹ *М. Старицький*. Сербські народні думи і пісні. Київ, 1876.—
М. Р.

² Юнак по-сербськи — витязь, герой, молодець.— *М. Р.*

І дух підносився від гордої краси,
Від плачу дівчини — скорботної косовки ¹

Як радісно ввійти в далекий давній світ
І в відблисках його ловити світ новітній,
Щоб передзвін мечів і стук гучних копит
Виразно чулись так, як на зорі у квітні,

Щоб око бачило крізь темряву століть,
Щоб серце билосся з колишніми серцями,
Щоб у будиночок ірпінський умістить
Триглав, піднесений над синіми лісами! ²

Скопле — Київ.

Січень — лютий 1962

ПУШКІН

Коли на мене находить часом
сум і, стомлений, я хочу нагоро-
дити себе особливою втіхою, я за-
чиняю двері свого приміщення,
лягаю і починаю читати Пушкі-
на...

Із щоденника Єгіше Чаренца

З ким не буває так, натхненний вірменине,
Що в смутку тихий час, у розпачу години,
Коли знемігся дух, як зборканий орел,
Ми припадаємо до пушкінських джерсел!

Їх чиста простота і мудрість їх глибока
У передсмертний час животворили Блока,
Але і в радості, і в бої трудовім
Серця підносить він і веселить усім,

Забувши в наші дні, як вимовлялось «пане»,
По йменню й батькові зовуть його селяни
В селі Михайлівським, де Сороті-ріки,
Як за Онєгіна, виблискують струмки.

---

¹ Битва на Косовому полі між сербами та боснійцями з одного боку і турками, з другого (1389), кінчилася перемогою турків, але югослави явили в ній високі приклади героїзму, оспівані в циклі «косовських» юнацьких пісень. Косовка — дівчина, що після битви ходить по бойовищу, перев'язує й утішає поранених, оплакує загиблих.— *М. Р.*

² Триглав — найбільший гірський масив Югославії.— *М. Р.*

«Здоров будь, Пушкін мій, землі орган могу-
чий!»—

Сказав Тичина наш, по берегу ідучи,
І моря Чорного розспівані вали
Для вікопомності слова ці зберегли.

Серед поетів він найбільших — найрідніший,
Він з нами у труді -- будує, сіє, пише,
І з нашим генієм уранці, на зорі
Він на Тарасовій стрічається горі.

Київ. 3.II 1962

НАРОДОВІ-СІЯЧЕВІ

Я не турист у ріднім краї,
Не мовчазний спостерігач,
І якщо часом сил немає
Сказати все, що в серці грає,—
Народе, ти мені пробач!

Ти нелегкі пройшов дороги,
Ти тропи протоптав нові,
З піснями труд збратав ти строгий,
В боях лягли тобі під ноги
Простори давні степові.

У спілці з друзями й братами
Ти долю викував свою,
І я з дорожніми саквами
За новозрослими садами
Твоїх ланів не пізнаю.

Шануєш ти поля сусідні,
Та гордий на своїй землі,
Що кожен день твій — добрі три дні,
Що маяків високих гідні
Не знані вчора кораблі.

О, не бажання випадкові
Мене хвилюють кожну мить —
Тебе прославить в ріднім слові,
Чуття незмірної любові
В невтомну працю перелить.

Хвала, що вирости герої
В ділах і подвигах твоїх,
Що при здоров'ї і при зброї
У славі правди світової
Ти йдеш до рубежів нових!

25 березня 1962 р.

ГАЗЕТИ «ПРАВДА»

В життя народу ти увійшла
Як хліб і праця, мисль і дія,
І низько кланяюсь тобі я
З-за поетичного стола.

Ти — і всесвітній мужній голос,
Ти — і порадиця в труді,
Ти сонцем сяяла й тоді,
Коли у темряві боролась.

Ти нині — всенародний клич
І вірний партії глашатай,
Ти — думка Леніна крилата,
Простерта в глибину сторіч.

Ти всім освітлюєш дороги
До непогасного тепла.
В моє життя ти увійшла
Як добрий друг і вчитель строгий.

29.IV. 1962

УКРАЇНКИ

1. ЛИСЯНСЬКІ ДІВЧАТА

У селі Лисянці після того, як 1768 року польська шляхта жакливо покарала народних повстанців, дівчата на знак трауру по вбитих гайдамаках понад 100 років заплітали в коси чорні стрічки поряд із стрічками інших кольорів.

Із Енциклопедії

Я чую їх, далекі голоси
Дівчат, що не весільної співали,
Коли у хвилі русої коси
З червоним чорне поруч заплітали.

Я бачу очі сині, як весна,
І від сумної осені сумніші,
Скорботою пронизані до дна,
Сльозьми пропалені в північній тиші.

Я бачу перса, що ніколи їм
Дітей від милого не годувати,
Уста, не посміхатися яким
Повік до гайдамацького дитяти.

Тяжку печаль і невимовний гнів
Вони ростили в непорочнім лоні...
Дівчата-вдови! Вам цей тихий спів
Складаю я в доземному поклоні.

Ви з нами в нашій боротьбі новій,
У дні, коли здійсмає лиходій
Розщеплений для братовбивства атом,

І образ ваш хай буде, як печать,
Щоб чорного у коси не вплітатъ
Уже ніколи на землі дівчатам!

30.IV 1962

2. ПРО ВДОВУ

Іди, смерте, іди проч,
Голівоньки не мороч,
Бо я часу не маю —
З сусідами гуляю.

*Із пісні про вдову,
що прогнала від себе
смерть*

Немов жива, стоїть передо мною
Вдова ота, що сам народ її
У пісні вславив, Леонтович сам
Зодяг у світлі гармонійні шати,
Щоб нам була за радість і вірець.

Як бог послав по неї смерть з косою,
Вона, з-за столу вставши, в мить одну
Зневажливою відвела рукою
І словом п р о ч посланницю страшну.

Злякались гості, кинулись тікати
Урозтіч від веселого вина,
І залишилась господиня хати,
Прогнавши смерть, над келихом одна.

І, може, в ту годину, в ту хвилину
Вродилась пісня, як весняний грім,
І слава на господа ту вдовину
Упала сонцем вічно молодим.

Хіба ж не так, як та вдова незнана,
Боролась наша Леся Українка
З нападницькими силами недуги
І відганяла смерть саму від себе
Зневажливо-коротким словом п р о ч?

І чи не так сама ти, Україно,
Як ворон віщував тобі загин,
Не раз у чорну, у тяжку годину
Відгонила від себе смерть і тлін?

Тепер ти у народів вольнім колі
До світу невечірнього ідеш
І, певна ясної своєї долі,
Від себе смерті навіть тінь женеш.

Безсмертя хто поставить на коліна?
Хто згасить сонце темрявою хмар?
Прийми ж, о мати, слово це від сина,
Як генію твоєму чесний дар!

14 травня 1962 р.

МИХАЙЛОВІ СТЕЛЬМАХУ

Нехай не знає втоми та рука,
Що добре зерно в добру землю сіє,
Що зневажає чорпі суховії
І щедра, як напровесні ріка!

Благословенна праця рільника,
Що оре цілину в ясній надії,
Пшеницю від полови він одвіє,
Як жнив кінчиться радість нелегка.

Щасливий воїн, що во ім'я миру
Свою підносить бойову сокиру,
Во ім'я правди кривду тне з плеча!

Хвала тому, хто людям у приполі
Несе слова, подібні хлібу й солі,
І співи, гідні слави сіяча!

Київ, 17.V 1962

ВУЖ

Вуж не отруйний, не страшний пітрохи,
Корисний навіть,— так навчають нас
Іще з дитинства. Звісно, так і є,
Та не люблю я симпатяги вужа,
Боюся, так! Це смішно, а боюсь...

Ловив сьогодні рибу я в затоці
На озері. Пекучий день стояв,
А навкруги — ні деревця, ні навіть
Малого кущика. Трава лиш сива,
Та степові запилені квітки,
Та рудизна потрісканої глини,
Та гори напівголі віддалік.

За поплавцями стежив я уважно,
Із внуком перегукувавсь малим,
Що там, на тому березі затоки,
Вершив рибальське діло самостійно,—
І взагалі усе було гаразд.

Враз у воді з'явився відкілясь
Великий вуж... Перепливав затоку
Він страшно швидко, виткнувся із води
Наполовину — і шугнув, як сіра
Холодна блискавка, поміж комиш...

І тут у комиші очеретянка
Розпачливо, безумно запищала,
Мов захищаючи своїх пташат
Від лиха неминучого... У мене
Завмерло серце. Так, завмерло серце!

Не бачив я, що в комиші творилось,
Яка подія відбувалась там,
Та ясно розумів: недобре діло,
Жорстоке діло...

І згадалось: раз
Під Києвом ішли ми з полювання
Доріжкою у лісі — і раптово
Мій приятель одвів мене рукою
І вистрелив під ноги, просто вниз...

Розвіявся димок, і перед нами
Якогось плаза тіло клубочилось
В агопії. Ми обійшли його —
А потім братові розповідав
Мій друг про незначущий цей випадок
І закінчив із сумнівом чи й сумом:
«Хто зна, чи справді я убив гадюку,
Чи вужа безневинного?..» А брат
На те йому промовив усміхнувшись:
«Все, що плазує, без вагання бий!»

Коктебель, 23.VI 1962

ПАВЛОВІ РОМАНОВИЧУ ПОПОВИЧУ

Скінчивши славний поєдинок
З безмежжям вічних височин,
Ви прибули у дні обжинок
У Київ свій, у свій Узин.

Свій подвиг чинячи безкровний
На гасло рідної Москви,
У небі, кажучи умовно,
З Землею розмовляли Ви.

....

Як корабель Ваш гордий краєв
Свій шлях на зоряні вогні
І побратим Ваш, Ніколаєв,
Вас привітав у вишині,

Як радісні радіограми
Були мов щастя вість одна,—
Чоло склонили перед Вами
Земні народи й племена.

Тепер у батьківським Ви краї,
В обіймах сестер і братів,
І Україна Вас вітає
Вінком з пшеничних колосків.

18 серпня 1962 р.

НА ВІДКРИТТЯ МУЗЕЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Ти знову нині у своїй господі
З мечем полуменистим у руці.
Чолом тобі, улюблена в народі,
Як люблені борці лиш і співці!

Борця й співця в собі ти поєднала,
Досвітні зустрічаючи вогні.
Не мріючи про камінь п'єдестала,
Сама ти ломикаменем стояла
Напроти бурі в найхмарніші дні.

Орлиці зір і серце голубиці
Тебе вели вперед, за небосхил,

Жили в тобі і міць ясної криці,
І сяєво далекої зірниці,
І тихі шлески лебединих крил.

Серед зловісних урвищ і заметів
Навчилася ти замолоду йти,
Ти не боялась громоносних злетів,
Мислителів найбільших і поетів
На прою відважно викликала ти.

Ти мавки світ собі відкрила срібний,
Коли була маленьке ще дівча,
Ти на зорі обрала шлях несхибний,
Ти мала голос, шуму вод подібний,
І дар пісень, подібний до меча.

Тобі сьогодні мед, вино і колос
Радянська Україна принесла...
Ти все життя з педугою боролась,
А творчістю ти смерть перемогла!

21 вересня 1962 р.

СТАНІСЛАВСЬКИЙ

Сто літ минуло. Давній світ умер,
Та не страшна мистецтву домовина:
Для вічності родилась та людина,
Чие ім'я ми славимо тепер.

Шекспір і Горький, Чехов і Мольєр —
По верховині знову верховина,—
Така була у нього путь невпинна,
Де геній правди крила розпростер.

Неходженими він ходив стежками —
І володіє нашими серцями,
Як чайка МХАТу, що летить з імлі,
Як світоч вогненосців-Прометеїв...

Благословен той ясний день, коли
Розцвівся Станіславським Алексєєв!

Київ, 14.1 1963

ШИПШИНА

Кругом солов'ї, заливаюсь, поют,
Шиповник алеє пахучий...

А. Толстой

Шипшини куц у мене під вікном
Цвіте блідо-рожевим, скромним цвітом
І переносить в молодість мене,
На польові дороги перехресні,
У ранки срібні, в вечори янтарні,
Що віщували серцю вічне щастя...

А друзі кажуть: «Нащо він тобі,
Цей куц-дикун? Ти викорчуй його
І посади троянди тут культурні,
Як он на клумбі в тебе!»

Я ж на те

Відповідаю: всі оті культурні,
Французькі, поліантові та чайні,
Гібридно-чайні, з назвами складними,
Все більше іноземними,— усі
Праматір'ю своєю називають
Оцю звичайну, просту, польову,
Що люди вчені, мудрі та невдячні
Собачою¹ назвали по-латині.
Усі ясновельможні ці сорти
Прищеплені до неї, до шипшини,
З її коріння живляться, братове!

Ні, не підніметься моя рука
На куц оцей, відмовиться сокира
Його рубати!

Це ж моя весна,

Це молодість, це пісня у полях,
Що дівчина співає невидима
І неказанно гарна, певна річ!
Із пісні, з пісні вирости Бетховен,
Чайковський, Лисенко та Леонтович,
Шопен із пісні виріс, чародій,
І Римський-Корсаков, казкар поважний,
Із пісні — як троянда із шипшини!

---

¹ *Rosa canina* — собача троянда, пазва одного з видів дикої
рози, шипшини.— *М. Р.*

Шевченко й Леся виросли із пісні,
До неї Пушкін спраглий припадав,
Живився Гейне піснею народу,—
І хто ж її насмілиться зрубати,
Під корінь хто безсмертну підітне?

Що хочете кажіть, шановні друзі,
А я уперто на своїм стою,
Як присягу підношу голос я:
Шипшини й пісні не віддам нікому!

НАД МОРЕМ .

1

На морі з'явилися баранці...

Не баранці, а білі коні
По морю синьому летять,
Щоб на далекій оболоні
Незнаним рицарям заржать.

Ті стрінуть їх, щоб осідлати
І ними мчати в далечінь...
Як тяжко дише волохатий,
Голубуватий кожний кінь!

Їх не спинити й не злічити,
Не розчесать їх буйних грив,
І кожен з них несамовитий,
І кожен в казці хоче жити
Для романтичних юнаків...

2

Ой на синьому морі
Та на камені біленькому...
Дума

...Сидить там ясен сокіл-білозерець,
Квилить він жалібненько, проквіляє,
Віщуючи недобре щось на морі,
На Чорнім морі, на козацькім морі...

Ой, соколе, чому ти залетів
До нас із темних, тінявих віків
І провіщавш бурю-непогоду
Мені, сестрі, сусідові, народу?

Що бачить твій нелюдський, гострий зір,
В імлистий задивляючися шир,
Про що квилити на камені ти білім,
Що промовляеш наокожним хвилям,
Від чого все темнішають вони,
Грізнішають, гойдаючи човни
І кораблі на обрії сліпучім?

Невже назустріч лиховісним тучам,
Що їх руки людській не одвернуть,
Твої пророцтва жалібні пливуть,
І люди — люди в громовому вирі
Погинуть, згинуть?

Соколе! Не вірю!

Гагра. Липень 1963

ЛЮДЯМ І НАРОДАМ

Земні народи, люди, племена,
До вас я руки й серце простягаю.
Є сотні мов, а правда лиш одна
На всій землі, від краю і до краю.

Мільйони уст, очей, садів, будов,
Пейзажів, тонів, запахів і ліній,
Але одна у світі є любов,
Єдине сонце у небесній сині.

Народи, люди, племена, брати,
З усіх широт і всіх довгот сусіди!
Від нашої єдиної мети
Ворожим силам заховатись ніде.

Мета ця — мир, погожий день, весна,
Мета ця — правда в світлому уборі,
Дітей у школі пісня голосна,
В глибоких шахтах — понадхмарні зорі.

Збратав нас труд, що творить чудеса,
Здружила думка, що всесвіт проникає,
І пісні звук, і статуї краса,
І літ ракет космічних у безкрає.

Хай славиться незрадний стиск долонь,
Хай здійснюються несяжні мрії!
Хай вічний прометеївський вогонь
Усі серця окрилює і гріє!

Москва. 7. II 1962

ПОЗА ЗБІРКАМИ

(1951—1964)

АМВРОСІЄВИ БУЧМИ

Якими вславити словами
Того, ким гордий весь народ?
Щасливі ми, що ти між нами
І в мирні дні, і в дні негод.

Хай обвіва вінок лавровий —
Найкраще на землі зело —
І скроні Макара Діброви,
І Задорожнього чоло!

Та хто твої почислить ролі,
Хто оспіває до кінця
Мисливця славного у полі,
На сцені — людських душ ловця!

Народу син, ти для народу
Весь дар високий свій віддав.
За те ж найвищу нагороду
Ти із найвищих рук дістав.

Тому кажу, огнепоклонник:
Нехай огонь твій не згаса!
Амвросій Бучма, друг наш Бронек —
Народу гордість і краса!

1951

ЗА МИР!

За те, щоб цвів у світі мир,
Щоб зник війни кривавий звір,
Щоб день наш був безкраїм,
Ми голос підіймаєм.

За матір добру, за дитя,
За те, щоб грало майбуття,
Мов райдуга над гаєм,
Ми голос підіймаєм.

За те, щоб ниви і столи
В нас завжди щедрими були,
На зло ворожим зграям
Ми голос підіймаєм.

За братство всіх працівників,
За чесний труд, за чистий спів,
За братство краю з краєм
Ми голос підіймаєм.

1951 р.

СОНЕТ

(У порядку дискусії)

Суровый Дант не презирал сонета.
Пушкін

Ні, не кажи, що в наші дні веселі
Сонет не зберігає жодних прав;
Гаразд — «Замість сонетів і октав»...
А канонічні де ж подіть ронделі?

Не в мороці самотолюбних келій
Франко сонети, знаємо, складав,
Ні! Він темницю ними потрясав,
Валив стовпи, ламав гранітні скелі!

В чотирнадцять рядків укласти вмій
І труд, і думку, і натхнення, й бій,
І заклики до братства благородні —

І знай, що твій високий сміх і плач
Сучасний прийме радісно читач,
Що в ч о р а ти обернеш у сь о г о д н і!

31.V. 51

УКРАЇНЦЯМ КАНАДИ

За море-океан уклін і стиск руки
Я посилаю вам, далекі земляки!

Хай щастям чесний труд вас гідно увінчає,
Хай щедрі виростуть на нивах урожаї!

Одної матері ми дочки і сини,
І хоч з далекої долине сторони
Мій голос, щоб привіт і шану вам віддати,
Але ж долине він, далекі сестро й брате!

Один у нас Франко, один у нас Тарас,
Єднання й вірності вони навчили нас;
У гомінких містах і в предковичних хащах
Нехай лунає спів про дружбу всіх трудящих!

У слові рідному велика сила є,
Що розбива граніт і золото кусе,
І пісні нашої не заглушить довіку,
Бо правду чути в ній високу і велику.

Одної матері ми дочки і сини,
Ми миру прагнемо, не хочемо війни.
У боротьбі за мир сплетімо міцно руки,
Нехай з подякою згадають нас онуки!

«БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ» ПО ТЕЛЕВІЗОРУ

Під лісом Голосіївським, високо
Над Києвом вечірні вікна сяють,
Заходить сонце, затихає вітер,
Нічні квітки беруть свої права.

Зібрались ми — сусіди і свої —
Дивитися на ту кінокартину,
Яку нам шле телевізійна вишка,
Нове створіння генія людського,
Що вогниками ген-де миготить
Серед міських ряснодеревих вулиць.

Народний гнів, що вийшов з берегів,
Народна сила, що грозою йде
На шляхту, на магнатів, на катів...
Стежками йдуть одважні кобзарі,
Щоб у серцях розпалювати праву
Жадобу помсти... Може, то вони
В степах перебирають ковила,

Неначе струни,— і рокочуть грізно
Ті струни срібні?.. Може, вітер вільний
Мальовані бандури оживляє,
Щоб піснею, щоб думою вони
Кріпили руки ратая, що вчора
Під канчуком орав на панській пиві,
А нині встав і стан свій розпростав,
Щоб ринути в високому пориві
На оборону волі й людських прав?
Вони ідуть... А далеч мерехтить,
Сторожові стоять далеко вишки,
На обрії встають дими тривожні,
Земля підводиться, іде народ
Під малинові прапори повстання...

Шумить військовий табір. Устає
Зоря полумениста, осяває
Богданові Хмельницькому чоло,
То хмарою повите, то ясне,
То гнівне, то веселе. Кривоніс
Займається, як той мушкетний порох,
Богун стискає шаблю, благородний
Соратник гетьмана,— і от уже киплять
Червоним виром тихі Жовті Води...

А панство і тортурами тяжкими,
І підступами, й келихом отрути,
Піднесеної ніжшими руками
Єлени красної, змії страшної,
Богданові, пемов кохання дар,
І змовами та підступами хоче,
Продажну залучивши старшину,
Що лиш про власні привілеї марить,
Спинити те, що бунтом зве воно,
Історія — визвольною війною.
Дарма! За гетьмана отруту п'є,
Щоб дороге життя урятувати,
Друг самовідданий. Сплетіння змов
Мечем рука козацька розтинає,
І похід потрясає переможний
Палаці панські й королівський трон.

Військова рада... Ні, народна рада!
Шумлять, як води, голоси; злітають

Шлики козацькі вгору; простягає,
Виконуючи волю всенародну
І власну мрію заповітну, гетьман
До братньої восточної столиці
Свою зірчасту, горду булаву.
З'єдналися брати — та довгий шлях
Ім судиться в століттях перейти,
Щоб вільними обнятися на вільній
Землі своїй...

В одчинене вікно
Поглянув я. Далеко на узгір'ї
Крізь сизу млу дзвіницю бачу лаврську,
Ліворуч — темні обриси Софії.
Це — свідки дня, коли в народнім гулі
В'їздив Богдан на білому коні
У Київ древній, і братерства клич
Лунав з могутнім кличем перемоги.

Дивився я. А місто засвітило
Свої вогні. Гули автомобілі,
Прозорчасті трамваї пробігали
З веселим дзвоном. Далеч протинав
Гудок заводу, до нічної зміни
Скликаючи.

30/VII. 1952

НЕКРАСОВ

Тривожні я пригадую часи,
Коли студентів світлі голоси
Серед тяжкої царської навали
Некрасова скорботного співали.
Як палко кожен молодик жадав
Тих днів, коли б мужик російський
не стогнав,
Як чесно плем'я прагнуло хоробре,
Щоб на Русі жилося людям добре,
Як хвилювали кожного із нас
Печальні думи рицаря на час!
Смертельно хворий, у тяжкі хвилини,
Звернувши очі стомлені до Зіни,
Тремтячою рукою він писав
Слова останні — в них огонь палав,
Що нас палив і що повік не згасне.

Життя його, болоче і прекрасне,
Тернистою дорогою пройшло,—
Та лавр посмертний оповив чоло,
І, линучи у променисті далі,
Вшануймо музу помсти і печалі!

1.XII 1952

ВИСОКИЙ СПІВ

Пам'яті Остапа Вересая

Чи в місті Глухові на ринку,
Де скрип возів і людський грім,
Чи серед степу на спочинку
Удвох з поводитрем малим,

Чи у компанії корчемній,
Голоти радості сумній,
Підвівши вгору очі темні,
Кобзар підносив голос свій.

Співав про втечу із Азова,
Про удову та трьох синів...
Немов самого серця мова,
Лунав його високий спів.

А то заводив жартівливу
Або глибоко жарт влучав,
Коли дворяночку пестливу
Бичем нещадним він шмагав.

Була, проте, у нього пісня
Своя, улюблена, одна.
Погрози й кари лиховісні
Йому приносила вона.

Співав — душа сама співала,
Співав — народ співав то сам,—
Що кривда скрізь запанувала,
Що правду віддано панам.

Співав, похилий, нездужалий,
Співав — і серцем молодів,

Співав — і люди оживали,
Співав — і ріс народний гнів.

Співав — і йшла луна по хатах,
Як вічовий великий дзвін.
Ножем песитих і багатих
Разив у саме серце він.

І вірив він: хай кривда кряче,
Проте ж настане правди час...
Він бачив те, Остап незрячий,
Що зрячий оспівав Тарас.

1953

ЖОВТНЕВА ПІСНЯ

Ходить пісня берегами,
Ходить селами й містами,
В золот бубон б'є,
Кучерява і смаглява,
Як землі моєї слава,
Як життя моє.

Господиня чиста й дбала
Урожаєм завітчала
Молоде чоло,
І сміється, і радіє,
Підіймає світлі вії
Ворогам на зло.

Щиросерда, повносила,
Світоч миру засвітила
На землі вона.
Розквітає, милі друзі,
У Радянському Союзі
Восени весна.

Грають прапори червоні...
Стиски дружньої долоні,
Радості слова...
В кожнім серці, в кожнім краї,
Як маяк братерства, сяє
Зоряна Москва.

Любі браття, рідні сестри,
Хай дзвенять, шумлять оркестри,
Хай огні цвітуть!
Ясно мудра і велична
Партія Комуністична
Світить нашу путь.

1953

СЕРЦЕ НАРОДІВ

Зоря рожевокрила пломеніє
Над Києвом оновленим моїм.
Тебе я серцем згадую, Росіє,
Твій образ бачу в ранку веснянім.

Як Україна хижу непогоду
Стрічала в битвах, в боротьбі тяжкій —
Рука великодушного народу
На поміч перша простягалась їй.

І завжди так, і джерела любові
Не висушить, не вичерпав, не зжить.
На праці нашої і на нашім слові
Печать братерства вічного лежить.

Недарма у століттях засіяла,
Як блискавка, Богдана булава:
Вона на роздоріжжі показала
Нам шлях туди, де друзі, де Москва.

І в наші дні безсмертної роботи
Ми всі — плугатарі і ковалі —
Вчимося жити, творити і бороти
У нашому, у рідному Кремлі.

Москва — народів серце, мозок світу,
Москва — це правда Партії жива,
Її ворота в даль віків одкрито,
Твердиня миру на землі — Москва.

....

1953

ПОЛЬСЬКОМУ НАРОДОВІ

Новорічне поздоровлення

Народе польський! День новий
Стрічасш ти у славі,
Сіяє подвиг трудовий
У Кракові й Варшаві.
Тож повні келихи налий
На честь усій державі!

Прийміть у день щасливий цей,
Щоб разом нам радіти,
Щоб наших дихання грудей
Було в єдине злите,
Привіт Шевченкових дітей,
Міцкевичеві діти!

Де «вільний наймит» лан орав¹
Для ситого магната,
Де визиску батіг сичав,
Немов змія проклята,
Живе, свідомо власних прав,
Республіка багата.

Не буде в Польщі молодій
Зажерних лиходіїв,
Бо прогримів останній бій
Проти нових батіїв,—
І шлють уклін братерський їй
Москва, і Мінськ, і Київ.

Трепече з радості земля,
В серцях — огонь відваги,
Знеслись над фабрики й поля
Соціалізму стяги,
Лунає голос із Кремля
В старих кварталах Праги.

Народе польський! Я тобі
Під рік Новий бажаю

---

¹ «Вільний наймит» — назва відомої поезії Марії Конопницької.— *М. Р.*

В священній праці, в боротьбі
Нового урожаю.
За дружби далі голубі
Я келих підймаю!

1953

ГІМН БРАТЕРСТВУ

В дружбі цвіте наша родина,
Вільна, велика, радянська сім'я,
В творчій праці завжди єдина,
Гордо людини підносить ім'я.

Слався, довічна дружбо священна,
Скріплена кров'ю в жорстоких боях,
Майте вгорі, світлі знамена,
До комунізму показуйте шлях!

Квіте любов з роду до роду,
Не зупинити дзвінких наших рік.
Слався в віках, воле народу,
Слово Богдана, прослався повік!

Слався, довічна дружбо священна,
Скріплена кров'ю в жорстоких боях,
Майте вгорі, світлі знамена,
До комунізму показуйте шлях!

Троє сторіч нас побратало,
Сяє безсмертя в майбутньому нам,
В битвах за мир, меч і орало
Служать незрадно трудящим рукам.

Слався, довічна дружбо священна,
Скріплена кров'ю в жорстоких боях,
Майте вгорі, світлі знамена,
До комунізму показуйте шлях!

Світу маяк наша держава,
Світові приклад радянські діла.
Братським серцям шана і слава,
Партії слава, народам хвала!

1954

Я «ЗАСІВАЮ»

Хоч друзів зерном засівать
Було недавно ділом звичним,
Повинен прямо я сказать,
Що став цей звичай архаїчним.

Проте як символ уживу
Оте сьогодні «засівання»,
Добу вславляючи нову,
Нове вітаючи світання.

Тож, друзі, на здоров'я вам,
На щастя в праці і в любові,
На честь прекрасним берегам,
Куди пливти ми всі готові,

Вітаючи наш мужній час
І дружбу нашу яснолицю,
Я сиплю золотом на вас
Добірне жито і пшеницю.

Трудівників усіх країн
Я в рік Новий поздоровляю.
Хай миру буде роком він,
Хай буде роком урожаю!

На порозі 1954 р.

ВОЛЯ НАРОДУ

В чисту, іскристу, морозяну ніч,
В тиху зимову погоду
Чую я голос безсонних сторіч,
Голос народу.

Він до братерства і дружби зове,
До боротьби закликає,
Сяйво зорі він підносить нове
На небокраї.

«Перед султаном не склонимось ми,
Шиї не схилим магнатам,

З рідними будемо жити людьми,
З другом і братом!

Гетьмане! Гордо спрямуї булаву
В сторону світлого Сходу!» —
Так опромінила шлях на Москву
Воля народу.

Ми поламали кайдани століть,
Гніту розбили твердині,
Та Переяславська Рада стоїть
В пам'яті й нині.

«Вічно з братами у праці й бою,
Разом від роду до роду!» —
Так провіщає нам правду свою
Воля народу.

1954

* *
*

Далека росіянка незнайома,
Голубоока дівчино струнка!
В Країні Рад ми завжди, всюди дома,
І рідну руку чує скрізь рука.

Чи в полі ти, при кпизі, при верстаті,
Чи радість виливавш у пісні —
Пізнай мене в своєму ріднім браті
І, як сестричка, усміхнись мені.

Хто це сказав, що ми не зустрічались
Що незнайомі ніби і чужі?
За три століття ми породичались,
І між серцями в нас нема межі!

Ми рідні діти матері одної,
Що сповила на берегах Дніпра
Трьох дочок славних... Їх сини-герої
Зросли для волі, честі і добра.

Не знаю, як твоє зоветься місто,—
Можливо, Пенза, може — Кострома...
Але на безліч літ, а не на триста
З'єднались ми — і цастю меж нема!

1954

ТОЛСТОЙ НА ВАЛЬДШНЕПИНІЙ ТЯЗІ

«Каково! Слышно и видно, как
трава растет!» — сказал себе Ле-
вин, заметив двинувшийся гри-
фельного цвета мокрый осинový
лист подле иглы молодой травы».

Лев Толстой. «Анна Каренина»

Заворушився тихо лист торішній,
Що нетерпляче підняла трава.
Задумався мисливець, і колишне
В його душі тривожно проплива.

Мов хмари, гори; Терек; свіжі ранки;
Єрошка, що вином увесь пропах
Та кров'ю й порохом; і сміх Мар'янки,
І стан Мар'янки, дикої, як птах;

А в глибині — гусари і цигани,
І карти, і Тургенєва докір,
А потім — мужики... сумління рани...
Шукання болі, лихоманка вір,

І враз: блискуча публіка Люцерна,
Співець-тіролець —
химерна

А в і н летить... Свист... Хоркання... Крилата,
Носата тінь у смерку лісовім...
Забуто все... З плеча рушниця знята,
Долиною перекотився грім...

В чагарнику прослались пасма диму,
Стріла зорі погасла золота,
А серце бачить ту траву незриму,
Яка крізь лист торішній пророста.

Київ, 23.X 1954

Людина він — і все людське у нім
І саме цим найбільш він величавий;
Він показав трудівникам усім
Високу путь радянської держави.

В ньому жили мільйони голосів,
Мільйони серць і розумів мільйони,
Тому таку він партію створив,
Так прочитав історії закони.

Живий з живими, вічний працівник,
Борець, мислитель, що не знав втоми,
Народові свій полум'яний вік
Він присвятив, покликання свідомий.

Він друзів коло себе згуртував,
Як полк один, під стягом пурпуровим,
Але пощади ворогам не знав
І їх разив і зброєю і словом.

Він з нами скрізь: в копалень глибині,
В рясних садах, при молодих потоках,
На піднятій він з нами цілині,
В новому електричному вогні,
В боях проти нападників жорстоких.

Він з нами завжди — в боротьбі за мир,
За те, щоб став на службу людям атом,
Туди його сягає світлий зір,
Де людство стане вільним і крилатим.

Він з нами — в книгах, в праці, у піснях,
Він — там, де рік ми запрягаєм хвилі,
Де гниль стару ми валимо у прах,
Де в комунізм ми прокладаєм шлях...
Він — в Партії непереможній силі.

16.IV 1955

БЕРЕЗИ

Чомусь учора і сьогодні думав
Уперто я та невідступно, друже,
Про молоді берези свіжо вмиті,
Коли їх перша зелень повила
І так вони довірливо й щасливо
Супроти сонця юного стоять,
Як молодість, як щастя, як невинність.

Чому їх так ми любимо? Чому
З берізкою ми дівчину рівняєм,
Нам наймилішу? Чом гіркий їх дух,
Що легко розливається в повітрі,
Сп'яняє нас, як радості вино,
З вином печалі змішане? Чому
Якраз ця суміш найдорожча нам —
І ми не можемо її віддати
За найхмільніші пахощі безумства,
Веселощів, що ллються через край,
За танці і тимпани бенкетові?

Коли береза ранньої весни
Пощід корою грає світлим соком,
Бере сокиру й свердла полісовщик,
В корі сріблестій пробиває отвір
І радісно до рани припадає
Устами спраглими. Нове життя
Вливається у нього! Потім віп,
Тонку очеретину приладнавши,
Під неї древній підставляє глек,
Щоб із берези в глек його стікала
Вода живлюща, та й іде собі,
Посвистуючи в тон дроздам шумливим,
Своє гіллясте царство оглядати,
А до дучайки, звідкіля тече
Волога свіжа і солодка, прудко
Сповзаються мурашки, бистрі мухи,
Що сонце тільки вчора їм дало
Літати силу, хтозна-відкіля
До джерельця прозорого летять,
І вже вони щасливі, як і той
Одвічний полісовщик.

Раз і я

Ішовши довго стежкою по лісі,
Де лист іще горішній шелестів,
А вже новий навколо розпускався,
І де метелики вилися жовті,
Немовби то воскресло жовте листя,
Устами пересохлими припав
До тої срібносльозої кринички,
І мовчазна береза терпеливо
Дивилася, як з мук її у мене
Вливається бадьорість і снага...
Я далі рушив, закурив цигарку,
Здається, пісно навіть замуликав —
І раптом ніби хмара отінила
Мені чоло. Убивцею себе
Відчув я разом з тим поліщуком,
Що з глечиком ясної рідини
Прийшов додому, певне, — і дружині
Той глек подав: ото-то буде квас!

І другу я березу тут побачив,
Що серед моря зелені нової,
Ще тільки-но розпущеної, тихо
Стояла, опустивши довгі віти —
І навіть плакати не мала сил,
Засохлі, почорнілі, занімілі —
Бо смерть її на бенкеті життя
Підступно вдарила. То вдарив він,
Той поліщук, сокирою своєю,
То вдарив я! О, скільки ран було
На тім прекраснім тілі! Скільки сліз
По стовбурі стрункому прокотилось,
Аж поки не зронилася остання,
Німого скону мовчазна сльоза!

Це, може, і не так було. Можливо,
Що лісівник досвідчений мене
Навчить, як добувать «раціонально»,
Без шкоди, мов, а ледве не на користь
Живому тілу — з нього кров живу,
А приятель, настроєний скептично,
Промовить з усміхом: «Сентиментальність»...
А жаль, проте, і не соромлюсь я
Свого жалю...

Ти знаєш, друже мій,
Що вся краса і велич вся природи —
Лише алмазні сходи, по яких
У височінь людина йде невтомна,
Що наша воля цей прекрасний цвіт
Зробити хоче, може зробить кращим
У сто разів, у мільйон разів,
Що плакати над раною берези
Не час тоді, коли від ран людських
Уся земля зачервонілась гірко, —
Але ж береза — це колиска вірна
Моїй дитині і твоїй дитині,
Це джерело, відкіль тече Дніпро,
Це дощ, який дає нам урожаї,
Це книга й спів!

До речі, про берези
Ще дещо пригадав я. То було
В містечку Корнині, уже давненько.
Щочетверга там ярмарок ставав,
А ярмарки я полюбляв з дитинства
За їх веселу людську метушню,
Святковий гомін, любий запах дьогтю,
Та сіна, та махорки із вишневим
Солодким листом, кінський гострий дух,
І розмаїтість буйних фарб мінливих.
У закутку базарного майдану
Росли берези кучеряві колом,
І в затінку тих лагідних беріз
Любили, находившись по спеці,
Від дотепів та від брехні охрипши,
Статечні люди пить могоричі.
Тож продавці важкого самогону
Із бутлями, з барильцями, з пляшками,
Із рибою в газетному папері,
Щоб то було чим людям закусити,
Там мали табір і осідок свій,
І кожен мав улюблених клієнтів,
Що зналися па добрім перваку,
На добрих конях і на добрім жарті.

Одного разу два такі знавці
Передали куті, як кажуть, меду —
І от зайшла в них жвава суперечка,
Що незабаром в сварку перейшла,

А там перекотилася і в бійку.
Схопив один як аргумент останній
Жовтаву пляшку — і по голові
Завзятого так стукнув опонента,
Аж тільки охнув той, а кров йому
Обличчя залила, сорочку білу,
Що задля ярмарку йому зумисне
Дбайливо жінка випрала в ставку,
І чистої берізопки підніжжя...
Все далі в дикий вихор обернулось:
Летіли пасма волосу з борід,
Жінки, як божевільні, верещали,
Кілки, з поблизьких вирвані тинів,
Здіймалися над головами страшно —
І надаремно закликáв до згоди
Ледь-ледь підпилий миродій-дідок...

Лише берези шумно та ласкаво
Шуміли над безладним полем бою,
Та небо поміж їх рясним гіллям
Синіло непорушно й загадково.

А як паходив дня того кіпець,
Я сів на віз, щоб вирушить додому,
Смикнув хазяїн віжки враз, і ми
Поїхали. Небавом ми кількох
Дівчат нагнали, що ішли з базару
Співаючи. І сорочки на них,
Порожевілі під вечірнім сонцем,
І їхні очі сині, наче просвіт
Ясного неба між рясним гіллям,
І їх постави, рівні та гнучкі,
Мені чомусь берези нагадали,
І вперше я полегшено зітхнув.
Дядьки п'яні мені тоді здалися
Примарами, що на екрані тьмянім
Пройшли в туман, щоб більше не вертатись.
А ці дівчата — юністю, що світ
Осяє і зогріє, як любов!
Господар воза, також свідок бійки
У тім веселім захисті беріз,
Відчув, напевне, щось подібне. Він
Гукнув, напівспинивши коні: «Ну,
Сідайте, підвезу вас, кирпоносі!»

Дівчата разом всі загомошили,
На воза скочили, пеначе птаство,
І в куряві, серед хлібів густих,
Ми поплили до пристані своєї.

1946.

Остаточна редакція — 1954 р.

ШОЛОХОВ

Оманливою простотою
Він не купує читачів.
Життя для нього — поле бою
Двох сил, світоглядів, світів.

Одним керуючись законом,
Писав він книгу вогняну,
Про бурі, що над тихим Доном
Гриміли, несучи весну.

Закон той — правда непоборна,
Тверда і світла, як алмаз,
Закон той — сила чудотворна:
Народу й Партії наказ.

Життя він сам глибоко звідав,
Високих сповнений надій,
Тому живий його Давидов
У людській складності своїй.

Я від душі його вітаю
У повнім розквіті весни
І жду нового урожаю
Від піднятої цілини.

ДО КОМУНІЗМУ ВЕРХОВИН!

Безтрепетні вогні електростанцій
Прогнали геть навіки давню ніч,
На труд благословляє нас уранці
Безсмертною правицею Ілліч.

Не гострим на сусіда ми сокиру —
Будуєм нею власний гордий дім,
Ми боремось за мир і прагнем миру,
Трудящим щастя зичимо усім.

Ми руку простягаємо народам,
Ми любимо діла, а не слова,
Розмова наша з Заходом і Сходом —
Розмова рівних з рівними жива.

Але чи нам дивитися в спокої,
Як на раба плаштатор зносить бич,
Чи нам зректися правди вселюдської,
Яку над світом засвітив Ілліч?

Ні! Партії незламні заповіді —
Це серце наше, розум наш один.
І тим ми живемо, що щастя — жити
Для Комунізму рідних верховин!

ПАРТІЯ

Ми кажем: Партія — і мислимо: народу
Це мозок, плоть і кров, слова його й діла,
Це блиск електрики, що падає на воду,
Де вчора чорна ніч пустелями текла.

Ми кажем: Партія — і мислимо: це воїн
За правду світову, за святість людських прав,
З Сибірська це юнак, що мудрістю й спокоєм
Ряди робітників в гарячу рать з'єднав.

Ми кажем: Партія — і мислимо: це книги,
Які осяяли, мов сонце, тьму віків,
Розбиті тюрми це, розірвані вериги,
Любов, що народив народний грізний гнів.

Якої радості високої розливи
В тих цифрах, що у них вглядаюся пильно я!
Ми кажем: Партія — і мислимо: щасливий,
Хто сина Партії завоював ім'я!

ВЕЧІРНІЙ КИЇВ ПЕРЕД НОВИМ РОКОМ

Розумний сніг поля завіяв,
Голублячи озимину,
Стозоряний вечірній Київ
У даль вдивляється пічпу.

Стрічає робітник з «Ленкузні»
Робітника з «Більшовика»,
Не сплять республіки союзні —
Рука й рука, ріка й ріка.

І ветерани з «Арсепалу»
Свій голос плиють у Лепінград,
І силу нації небувалу
Зливає труд у дружній ряд.

І коптури будов величних
В будинок зводяться один,
І на ялинках новорічних
Цвітуть квітки усіх країн.

Не спить народ, щоб добрим словом,
Як день, як правду, як любов,
Зустріти рік, що сороковим
У дії всесвіту ввійшов.

ЛЬВІВ

В цім сивім камені, у темних цих будовах,
Живе історія, сім сотень літ живе...
О, скільки мук тяжких і скільки ран багрових!
Але, мов райдуга, цвіте життя нове.

У пам'яті твоїй булатний меч Данила,
І Казімірів кінь, і Кривоноса клич,
У пам'яті твоїй Франка безсмертна сила,
Що виросла з руїн твоїх семи сторіч.

Князі і королі — все кануло у воду,
Неволі чорної нікому не вернуть,
У радісній сім'ї радянського народу
Вершить Галичина свою прекрасну путь.

Ідуть, будуючи нові, стрункі будови,
Ходою вільною ряди трудівників...
Себе не пізнаєш ти сам, могутній Львово,
У тому юнаку, що звать: радянський Львів!

1956

* *
*

Славимо серцем і ділом
Землю свободи й труда!
Кроком іде легкокрилим
Наша сім'я молода!

В битвах з'єднали ми сили,
В праці ми щастя куєм,
Мови ми всі освітили
Дружби єдиним огнем.

Наші заводи і ниви,
Наші і надра, й моря,
Шлях осявас щасливий
Нам комунізму зоря!

1957

НАРОД І ПАРТІЯ

Народ і Партію не роз'єднать повік,
Бо рідна Партія — це мисль і цвіт народу.
Вітчизна в нас одна. Всяк суцций в ній язик
Під сонцем Партії здобув свою свободу.

Ті руки, що кладуть дороги в далечінь,
Ті сили, що пліднять простори моря й поля,
Ті квіти, що зросли для юних поколінь —
Це воля Партії і це Народу воля.

Там, де в боях лилась багряна наша кров,
Де, вітер сіючи, стрів бурю лютий ворог,—
О, скільки зведено прекрасних там будов,
Які сади цвітуть у далях неозорих!

Хто в грудях почува пісень високий дар,
Поет і повістяр, творець картин і статуй,
Народу й Партії свого серця жар
Хай чесно віддає, бо він у них узятий.

Народ і Партія — це творчість і життя,
Яких не побороть і найгрізнішим грозам,
І там неволі й тьмі не буде вороття,
Де Партія й Народ, де серце наше й розум.

1957

* *
*

Хто снаги надав тобі, Україно,
Із орлами піднестись орлино,
Загудіти гомоном гудків,
Зашумить розливами ланів?

Хто слова твої, стокрилі птиці,
Визволив з неволі, із темниці,
Хто, йдучи в народів на чолі,
Розтрощив папасників землі?

З ким зростила славні Дніпробуди,
Що від них твій шлях безсмертний буде
До таких високих верховин,
Що не бачив сокіл ні один?

Знаєш добре, знаєш, мій народе,
З ким ти вів походи до свободи,
Знаєш, що Вітчизна в нас одна —
Наш Союз, Радянська сторона!

* *
*

З народного напившись джерела,
Як із Дніпра бере веселка воду,
О рідна пісне, знову ти прийшла
До матері й до батька — до народу.

Співай йому, що мінить лик землі,
Що справедливості несе закони,
Хай сяє мир у тебе на чолі,
Але готова будь до оборони!

О пісне! Від народу кров і плоть
Ти узяла, щоб лиш йому служити.
Тебе ніхто не може побороть,
Бо вільний дух твій правдою повитий.

1957

* *
*

Выхожу один я на дорогу...

М. Ю. Лермонтов

Не забуду вечора хрусткого,
Інею й тоненького льодку,
Коли сам я вийшов на дорогу,
Ніби вперше на своїм віку.

О, які були великі зорі,
Як синіло й склилось навкруги!
У падучім кожнім метеорі
Бачились незнамі береги.

Так ото хотілося блукати,
Серце так стискалося мені,
Як від хати бризнули до хати
Вечора осіннього вогні!

Сумував — чого? І сам не знаю.
Та й радів — чому? Не знаю й сам.
Чув по свисту пізніх крижнів зграю,
Не видимих нічийм очам.

Чув здалека голоси жіночі,
І тонкі, й ламкі, як той льодок.
І хилилось небо вже до ночі,
Як додому повернув я крок.

Ти мене чекала на порозі,
Щоб легенько, звісно, докорить...
Давне «занедужав я в дорозі»
Мусив я, звичайно, повторить.

Весело тріщали дрова в грубі,
Пахло житнім хлібом і теплом,
І спадали ніжно пасма любі
Над твоїм розхмареним чолом.

6 лютого 1957
Москва

СЕНТИМЕНТАЛЬНИЙ ВАЛЬС

В серці квітне тихий жаль,
Кохання без надії,
Без надії,
Без надії...
Ти одна моя любов,
Земна єдина мрія!
Сонце гасне,
День темніє...
Сонце гасне,
День темніє...
Зрозумій мою печаль,
Слова мої сумні,
Ніжні муки,
Ніжні мрії...
Ранить душу без кінця
Самотне це страждання,
Мить остання,
Мить остання...
Сон весняний одлітає,
Як далекий звук,
Знов пече мене вогнем
Той приторк милих рук.
Всю глибіню мого кохання
Знаєш тільки ти,
Та одним шляхом життя
Ніколи нам не йти...
В серці квітне тихий жаль,
Кохання без надії,
Без надії,
Без надії,
Ти одна моя любов,
Земна єдина мрія,
Ніжна мрія,
Ніжна мрія,

Ах, чому пройшов
Той день прекрасний,
Де твоя любов мов сонце ясне,
Чом не приїдеш знов до мене ти.
В серці квітне тихий жаль,
Без надії жаль.

СЕРСО

Ми не були вже молоді,
Але такі щасливі,
Як білі зграї на воді
У веснянім розливі.

Серсо не личило вже нам,
Ми для дітей купили,
Покірні батьківським чуттям,
Оте знаряддя миле.

Додому сквером ми ішли
У тиші кришталевій.
Каптани білі там цвіли,
Точніш — біло-рожеві.

І обернуться в дітлахів
Обох нас закортіло,
І враз у синь обруч злетів,
Підкинутий уміло.

Його, усе забувши в грі,
Я кинувся ловити...
Тепер і зовсім ми старі,
А й досі ще як діти.

*8 лютого 1957 р.
Москва*

* *
*

Живи, Україно, красуйся в віках,
Преславна на морі і в полі,
Будуй свою долю у мирних ділах
Під прапором правди і волі.
Що Ленін посіяв, що труд наш зростив,

Те в світі ніколи не згине,
І спілка незламна заводів і нив
Нам шлях твій відкрила єдиний.
У дружніх народів великій сім'ї
З російськими йдеш ти братами,
І межі борониш священні свої,
Нещадна в боях з ворогами.
Усім, хто працює, хто оре й кує,
Хто щастя трудящим бажає,
Відкрила ти серце гаряче своє,
Що сонцем незгасним палає.
Крайно прекрасна трудів і пісень,
Нескорених мати ласкава,
Іди в комунізмі осяяний день,
Хвала тобі вічна і слава!

10/VIII 57

* *
*

...Молить бога Юговичів мати,
Щоб він дав їй очі соколині
Та ще й білі крила лебедині...

Вранці, як на світ благословилося,
Прилетіли два ворони-круки,
Що в крові їм крила аж по плечі,
Що із дзьобів біла піна капле,
А несуть вони юнацьку руку,
Золота на тій руці обручка —
Кинули вони ту руку нені...

Серце тут напружилося в неї,
З болю серце в неї розірвалось
По синах по дев'ятьох із горя,
По десятім Юг-Богдані сивім...

* *
*

Ой я зроду бурлакую,
Просто неба я ночую...
Хтів би в хаті почувати,
Та ні жінки, ані хати
Не здобувся я...
Доленько моя!

Мав би хату, мав би жінку,
Колихав би я дитинку,
Та не те мені судилось —
З козаченьком одружились
Шабля Мамає...
Доленько моя!

Давній звичай є на Січі:
Не дивись бабам у вічі
Та й не знайся із бабами,
Бо зазнається з киями
Спина вся твоя...

За красунею як тужиш,
А вітчизні збройно служиш,
Не заходь у суперечку,
А заскоч тихенько в гречку,
Доки кров буя...
Доленько моя!

* *
*

О смерте, не лякай! Коса твоя тяжка,
Та як одного ти погубиш козака,
То сотня козаків на місці тім устане,
І серце з остраху в самої смерті в'яне!

Лицарства нашого нікому не збороть,
На вільного коня не натягти оброть,
А як тісним гуртом засядемо у хаті —
Доводиться від нас ховатися кирпатій!

О смерте, де твоя отруйливе жало?
Чимало вже води до моря утекло,
Та смерті подолати несила Україну,
Бо слава славная не відає загибуну!

Де дружба і любов, немає смерті ходу,
А як відбився хто від друзів, від народу,
Того урятувати не зможуть і мечі,
Бо зловить смерть його у хаті на печі!

О смерте, заховай обличчя лиховісне!
Про смерть і про вдову дзвени, весела пісне...

* *
*

Ой червона калинонько,
Білий цвіт,
Ти квітчасш, повиваєш
Білий світ.

Умивайтесь, дівчатовька
Молоді,
Цвіт-калину розпускайте
По воді.

Ой рум'яні будуть личка
У дівчат,
Що калиною вмивались
Проти свят!

Як малятко-пемовлятко
Час купать,
Треба ягоди-калини
Наривать!

Хто в купелі з калиною
Охрестивсь,
Той на щастя ще й на радість
Уродивсь.

Наша пісня пролітає
З краю в край...
Цвіт-каліно, Україно,
Розцвітай!
Цвіт-каліно, Україно,
Розцвітай!

ПІСНЯ

Ой я зроду бурлакую,
Просто неба я ночую...
Хтів би в хаті ночувати,
Та пі жінки, ані хати
Не здобувся я...
Доленько моя!

Всі бажання, всі надії
Я б віддав тобі, Лукіє,

Та служити лиш отчизні
У часи суворі й грізні
Вірно мушу я...
Доленько моя!

«Мій козаче, мій Мамаю,
Я про тебе пам'ятаю —
Карі очі, біле чоло
Не забуду я ніколи,
Не забуду я...
Долецько моя!

Як у дзвоні й громі битви
Ти шептатимеш молитви —
Про одне лиш я благаю:
Спом'яни мене, Мамаю,
Бо ж твоя лиш я...
Доленько моя!»

«Їжа в мене — борщ та каша,
Знаю тільки «отченаша»,
Та й про тебе вставлю слово
У святу та божу мову,
Зіронько моя,
Доленько моя!

Синє море, чисте поле
Не розлучать нас ніколи,
Серед муки, серед бою
Завше серцем із тобою
Буду жити я...
Долецько моя!»

* *
*

Слава хлібові святому,
Наче сонце, золотому,
Слава печі і дровам,
Що дають поживу нам!

Хлібе-короваю,
Рости вкрай із краю —
На здоров'я нам,
На згин ворогам!

Чи у полі, чи у хаті —
Слава вогнику й лопаті,—
Ми й на світі не жили б,
Як не був би добрий хліб!

Хлібе-короваю,
Рости вкрай із краю —
На здоров'я нам,
На згин ворогам!

Треба сили воякові,
Треба й сили для любові —
Все дає нам хліб святий,
Наче сонце золотий!

Хлібе-короваю,
Рости вкрай із краю —
На здоров'я нам,
На згин ворогам!

* *
*

Стоїть золотоголавий
Наш Київ у садах,
Як Рим, достойний слави,
Аж на семи горбах.

Він знав і гніт Батиїв,
І напади Литви,
Але ніколи Київ
Не схилить голови.

Вельможна Польща-пані
Готує нам ярмо,
Та ми, як при Богдані,
Йй одкоша дамо.

Наш Київ знаменитий
За все миліший нам:
Там є і аква віта,
Там є й науки храм.

Арма вірумкве кано —
Я славлю вояків,

Великому Богдану
Присвячую я спів.

Нам крук очей не виїв,
Ми сильні, аки льви,—
В віках цвістиме Київ,
Як рідний брат Москви!..

* *
*

Ой сумний той голос,
Що луни не має,
Нещасливий козаченько,
Що марно кохає...

Ой піду я полем,
Повен чорним бодем,—
Вкрились ниви бур'янами,
Ввік не переполем!

Ввік не переполем,
Ввік не переорем...
Хто кохає без надії —
Одружився з горем!

* *
*

Ой пора в нас не така,
Щоб горілку пити!
Краще кухоль молока
Враз перехилити:

З молока береться сила,
Щоб ворожа рать тремтіла,
Молоко кріпить нам кров —
І на битву, й на любов!

Як настав облоги час,
Висохла горілка,
Пийте, люди, воду й квас,
Пийте з понеділка!

А у мене городяни
З молока щоденно п'яні,—

Ну, а може, я й сама
Вибиваю їх з ума?!

Гляну раз і гляпу два
Іскрами-очима —
Закрутилась голова
В Гриця і в Максима...

Трунок славний мій, панове,—
Біле личко, чорні брови,
Тож заходьте до шинка —
Скуштувати молочка!

* *
* -

Серед темних борів,
Серед тихих ланів
Славне місто цвіте красою,
І одних там церков
Сорок є сороков,
І зоветься те місто Москвою.

І зростає воно,
І шумить, як вино,
І цвіте, наче квітка на сонці,
І живуть там брати,
Що нам з пими іти,
Наші вірні брати-оборонці!

Ворогам не дамо
Ми ніколи в ярмо
Ні Москви, ані Києва, браття!
Ми — родина одна,
Кров нас братня една...
Древня віра і давнє завзяття!

Ми за волю свою
Стоїмо у бою
Нерушимо-міцною стіною,
Ми найдемо в віках
Щастя ясного шлях,
Коли буде наш Київ з Москвою!

* * *

*

Частувала дівчинонька
Юнака,
А ягода-калинонька,
Ой гірка!

Ту гіркоту медом-трунком
Залпвай
Ще й солодким поцілунком
Проганяй!..

* * *

*

Живи ж людям на утіху,
Додавай їм сили,
Потрясай серця піснями,
Наш Кобзарю милий!

Нехай туга в твоїм співі
В радість виростає,
Нехай грає твоя дума,
Як море безкрає.

Нехай ворон зловорожий
Над нами не криче,
Нехай мир цвіте на світі,
Любий наш співаче!

Нехай діти і дівчата
Несуть тобі квіти,
Щоб до них ти усміхнувся,
Славою повитий!

НАРОДОВІ Й ЛЮДСТВУ

Людська невтомна мисль, щодня нова й жива,
Молодша з кожним днем, мудріша щогодини,
Явила на землі нечувані дива
І на невидані веде нас верховини.

Нащадок прадідів, що в глибині печер
Колись ховалися, сьогодні став крилатим,
І те, що снилося століттями, тепер
Збулося: скорено і взято в руки атом.

На щастя, на добро у нас працює він,
Народові служить йому ми наказали,
Та шлють його нести неволю і загин
Учені-вбійники й шаленці-генерали.

Над плеском чистих нив, над шелестом дерев
Новини йдуть до нас, учора ще відомі,
Що став гісною британський давній лев,
Що чорні привиди зійшлися в Білім домі.

Народе! Пильний будь! У творчому труді,
У сяйві приятні, під тихим сонцем згоди
Кордони бережи на суші й на воді
І стай до відсічі готовий будь, народе!

Всі люди на землі, у кого серце є,
Хто в добрій злагоді бажає жити з братом,
Боріться, як один, за майбуття своє!
Геть зброю атомну! Хай служить миру атом!

ОСІННІЙ КИЇВ

Я стільки чув похвальних слів про Київ,
Такі захоплені чув голоси!
І це — не чемності самої вияв,
А лиш визнання справжньої краси.

Уже кружляє листя жовто-ржаве,
Щоб на асфальті мокрому спочить,
Уже рудіють на газонах трави,
І дощ упертий по дахах шумить.

Уже стужавів гравій під ногами,
Вже відлетіли у краї чужі
Ті птиці, що вважав я ластівками,
А звуть їх по-ученому — стрижі.

Та ще горять вогнем червоним канни
І веселять нас кольори жоржин...
Так! Осінь — творчий спокій довгожданий,
А не безсилля, не журба, не тлін.

Це ж осінь, як розумна господиня,
В засіки зерно запашне склада,
Це ж восени нас тішить далеч синя
І рунь на полі сходить молода.

Як радісно, що Київ наш осінній,
Хоч довгу путь у світі перейшов,
Весь у труді, в натхненні, у горінні,
Весь на риптованнях пових будов!

13 вересня 1958 р.

ЛЕНІНА ПРАПОР НАД НАМИ ПАЛАЄ

Грає, як море, Союз наш великий,
Силі народу немає кінця!
Друзі, ми чесно з'єднали навіки
Руки з руками, з серцями серця.

Наші заводи, і шахти, і ниви
Кров'ю політі, здобуті в боях,
Дітям і внукам життя ми щасливе
В даль прокладаєм, як зоряний шлях.

Дружба народів пам путь осяває,
В праці зріднилися і села, й міста,
Леніна прапор над нами палає,
Воля одна в нас, одна в нас мета.

Слався од краю до краю, Вітчизно,
Квітни садами, піснями лунай,
Стій на кордонах одважно і грізно,
День комунізму в трудах наближай!

1958

ДРУГОВІ В 41-І РОКОВИНИ ЖОВТНЯ

Онук мій, ідучи в дитячий сад,
Говорить гордо: «Йду я на роботу».
Новий — скажу публіцистично — лад
Отак нову оформлює істоту.

Яке солодке щастя у труді,
Що сам собі становить нагороду!
Як двиганій турбінами воді
Ми владно велимо: служи народу!

Як дружно ми плекаєм дерева
Для цвіту й плоду, для краси й для тіні,
Яку доба Жовтнева відкрива
Дорогу світлу людям і людині!

Ми — міць в єдине злитих мужніх сил,
Похід невпинний уперед і вгору,
Такий для нас розцвівся небосхил,
Що важко й охопить людському зору.

Працюй же, друже мій, у людство вір,
Грудьми ставай назустріч злій погрозі,
Щоб злагоду народів, дружбу й мир
Покласти Жовтню на яснім порозі!

1958

НАРОДОВІ

В огнях, у гromі перемоги,
В нечуваних своїх трудах
Воздвигли світлі ми чертоги
На попелищах і горбах.

Неначе море многошумне —
Твоя любов, твій правий гнів,
Твоє чоло високодумне
Вінок безсмертя оповив.

Ти завойовуєш надхмар'я,
Вогонь ти крешеш із води,
Викохуєш у Заполяр'ї
Землі південної плоди.

У дні погоди і негоди
Ти весь — одна незламна рать.
Ти силу дав мені, народе,
Тобі піснями слугувать!

УКРАЇНЦЯМ КАНАДИ ПІД НОВИЙ РІК

Дорогі друзі!

З давніх давен вечір під Новий рік заведено у нашого народу називати щедрим вечором. З добрими побажаннями засівають гості у цей вечір господарів добірним зерном з побажаннями щастя, здоров'я, щедрого врожаю. Спокою, миру, радісного життя, плідотворної праці бажають один одному всі чесні люди в новому році.

Нехай же справді буде так,
Як ми жадаєм щиро.
Хай сяє над землею знак
Братерства, праці й миру!

Нехай же справді буде так
На суходолі й морі,
Хай правди світиться маяк,
Хай дружби сяють зорі.

Хай пісня з сонцем на чолі
Гучна, як водоспади,
Із української землі
Долине до Канади.

Хай наш радянський дружній клич,
Як поклик лебединий,
Летить під новорічну ніч
У всі земні країни.

Нехай засіви молоді
Зростуть зерном багатим,
Нехай в розумному труді
Людині служить атом.

Привіт усім трудівникам
На полі й на заводах.
Хай рік новий дарує нам
Ясного миру подих!

ВОЛОДИМИРОВІ СОСЮРІ

«Такий я ніжний, такий тривожний»,—
Ти весь, поете, в цих словах,

Твій кожний вірш, рядок твій кожний
Життя тривожністю пропах.

Ти теплу ніжність до людини
Узяв, як хліб, у творчу путь.
Хто шлях обрав собі єдиний,
Тому із нього не звернуть.

Любові голубі зірпиці
Ти правди пронизав огнем,
Ти п'єш із чистої криниці,
Яку ми щирістю зовем.

Народ — закон твоїй непреложний,
Ти й шахти любиш, і поля...
«Навколо вітер непереможний
Реве й гуля».

1958

ПАРТІЇ ПРАВДИ

Який ти шлях пройшла у битві світовій,
Зростила скільки серць і розумів завзятих,
Як з іскри, виростав могутній геній твій
У потайних гуртках, в Сибірі, в казематах!

Немовби бачу я шушенську довгу ніч,
Бори, пронизані тремтливими вогнями,
І хату рублену, де молодий Ілліч
Пером безтрепетним писав «Проект програми».

Змінилась в океан історії ріка,
Віки й народи мисль осяяла єдина,
Як від мільйонів серць: «Є партія така!» —
На цілий світ одна промовила людина.

Де поле зорано — меди пшениць пливуть,
Росте величний дуб, де впав дозрілий жолудь.
Один у тебе стяг, єдина в тебе путь,
Старі бійці твої — громокипуча молодь.

Ти, щоб діла твої росли увись і вшир,
Рукою певною стискаєш дні і роки,

Ти стоголосого народу проводир,
Стосотплемінного ти людства щит високий.

Там, де ступаєш ти, розходитьс'я імла,
Несеш ти світло й цвіт долинам і узгір'ям,
І семиріччя те, що ти розпочала,
Доби незгасної назветься семизір'ям.

1959

ПУШКІН У КИЄВІ (1821)

Він був на цих безсмертних горах,
Він слухав лаврський передзвін,
В рядках ласкавих і суворих
Вклонився Україні він.

Він бачив урвища дніпрові
І задніпрянську далину,
Він мислю, повною любові,
Осяяв темну давнину.

На стародавній Щекавиці,
Подорожуючи в віках,
Він чув звитяжний брязкіт криці,
Він воскресав Олегів прах ¹.

Його високий геній чистий,
Достойний вічної хвали,
Йдучи на бурю, декабристи
Від непогоди берегли.

Його слова волелюбиві,
Кипучі, як Дніпро-ріка,
Живуть в Шевченковому гніві,
У силі мудрого Франка.

Всіх духом він обняв великим,
Імлу століть переборов,
Тому, як рідний всім язикам,
Він в наше серце увійшов.

---

¹ Є припущення, що думка «Пісні про вічного Олега» (1822) зародилася у Пушкіна на горі Щекавиці, де, за літописним переказом, поховано князя Олега.— М. Р.

В ці дні, коли кипить навколо
У творчій подвигу народ,
Йому вклоняється додолу
Тополя київських висот.

* * *

*

Це небагато — шістдесят,
Буває й більше часом.
Сердець таких, як у хлоп'ят
Ми, друже, не погасим.

Взяли-бо ми з тобою в путь
Один запас багатий:
Штуковину, яку зовуть
Поезією, брате.

Хоча прийшов ти із рівнин,
Як звісно, ярославських,
Черешень славиш передзвін
Херсонських чи полтавських.

В житті на Ви, в піснях на ти,
За звичкою старою
Ми звикли нарізно іти
Дорогою одною.

Обом нам рідна думка та,
В обох одно визнання —
Що дивна мова вироста
З тривалого мовчання.

1959

* * *

*

Ці білі кетяги бузкові,
Як серце радують вони!
Це — символ праці і любові,
Це — сяйво щастя і весни.

Зимою — паростки зелені,
Зимою — квіти весняні...
Людини всемогутній геній
Гаптує обрії земні!

31.XII 59

* *
*

Від поеми у поему
І від рими — знов до рим...
Так, мій друже, і живемо —
Той Андрій, а той Максим.

Але що там вірш і рима,
Що усі людські слова,
Як Андрія і Максима
Дружба серця зігрива!

Не дарма, мабуть, жили ми,
Не дарма ще й хочем жить,
Коли прагнуть наші рими
Рідній матері служити!

1959

В ТРУДІ, У ПІСНІ, В БОРОТЬБІ..

Хотів би стать я молодим,
Хотів би юним стати,
Щоб бачить, як зростає дім
Із предківської хати,

Як сад росте на цілині
І виноград на скелі,
Як обертають ночі в дні
Сучасники веселі.

Але невже лиш споглядять
Оці дива б хотів я?
Та ні! І сам би будувать
Поліз я на верхів'я.

А втім, не всидіти і так,
Не влєжать на лежанці!
Я ще ношу, старий вояк,
Жезл маршальський у ранці.

В труді, у пісні, в боротьбі,
На полі і в господі
Я можу стати, далєбі,
Народові в пригоді!

Коли засів ти сієш свій
Для щастя-урожаю,
Народе мій! Твій рік новий
Я і своїм вважаю!

МИСЛИТЕЛЬ, КОРМЧИЙ І БОЄЦЬ

Від того дня, від того квітня
Минуло дев'яносто літ,
Коли вродився він, всесвітній,
Що оновив зотлілий світ.

Неправди чорної каміння
Правиця Леніна змела.
І ллється мудрості проміння
З його безсмертного чола.

Народу й партії вожатий,
Мислитель, кормчий і боєць,
На подвиг він повів крилатий
Росію всю, з кінця в кінець.

Із ним учора і сьогодні,
Узавтра і навіки з ним,
Вчорашні гнані і голодні
Будують щастя світлий дім.

По всіх полях, де він проходив,
Пшениця радості зійшла.
І де була тюрма народів —
Сім'я народів розцвіла.

ПІДСТУПНИКАМ

Коли ви в мандри «наукові»
Шпигунський слали свій літак,
Ви марили про запах крові,
Про хиже полум'я атак,

Про те, що вслід війні холодній
Війна гаряча виступа,—
Але приковано сьогодні
Вас до ганебного стовпа.

Ви мир, ви труд, ви сон колиски,
Ви світ хотіли б спопелить —
І в попелі збирати зиски,
І з смерті долари робить.

А ми спокою й миру прагнем,
Безхмарних днів, братерських слів,
Ми все в рясні сади одягнем,
Ми працю обернемо в спів.

Отруту сіючи й незгоду
Поміж державами й людьми,
Свого ви зрадники пароду,
Що прагне миру, як і ми.

Від чорних снів вас не збудити,
Але, як грім, я гнів метну
На серце ваше, мохом крите,
На совість вашу кам'яну.

ЮРІЄВІ ЯНОВСЬКОМУ

В погожі дні, в годину бурі
На вогнегривому коні
Невтомно Ви, Яновський Юрій,
Творили прозу, мов пісні.

Слова, як скульптор, Ви різьбили,
Гранили їх, як ювелір,
Народу всі віддавши сили
На всю глибінь, на повний шир.

Цвітїть, ростїть ширококрило.
Життя вславляйте молоде.
З соціалізму дід Данило
Сьогодні в комунізм іде!

1952

ЧАЙКИ

Щоранку, в морі світлому скупавшись
І сидячи на скелі прибережній,
Куди сягає бризками прибій,—
Я бачу, як пливе рибальський човен
Поставлені мережі вибирати,
А вслід йому чайки летять крикливі,
На вірний сподіваючись пожиток —
Дрібноту, що рибалки викидати
Недбало будуть, мов якийсь непотріб,
Собі поважну рибу беручи.

По чім вони, птахи розумні, знають,
Що цей баркас чи ця, мовляв, шаланда
Не гурт нероб везе на прогулянку,
А моря Чорного трудівників,
Засмалених, просмолених рибалок?
Чому вони ще з ночі виглядають
Оцього саме вбогого суденця,
Чому вони так безпомильно певні,
Що в тій шаланді йолопа нема,
Який задля потіхи, «спорту ради»
На них би звів блискучі два стволи
І в них сипнув би полум'ям і шротом?
Чому так мало, так ганебно мало
Ми знаємо про птиць, про звірину,
Про те життя, що навкруги вирує,
Співає, любить, бореться, страждає
І радістю всевладною радіє?

Чому й про себе ми не знаєм часом,
Услід якій шаланді нам летіть?

Гагра, 9 вересня 1960

ДВА СОНЕТИ

I

Не заздрю, ні! Щасливий я, дитино,
Що переступиш ти ясний поріг,
Відкіль між зорі людям шлях проліг,
Туди веде нас Партія орлино.

Людському тепію немає впишу,
Він сяє чисто, як нагірний спіг,
І серед різних на землі доріг
Обрав собі він вірну і єдину.

Як розлились невидані моря,
Яка їх орожевле зоря,
Які сміються вдалині вітрила!

І знай же: папа кров, і труд, і піт
У боротьбі той здобували світ,
Куди ти йдеш, моя дитино мила!

II

Я бачив їх учора на заводі,
Отих людей, що світ кують новий,
Що проти розлютованих стихій
Дорогу мостять лагідній погоді.

Тут кожен — як у себе у господі,
Та всі злилися у розумний рій,
Всі йдуть назустріч радості людській,
Своїм трудом уславлені в народі.

Тут в на ше обертається м о е,
Тут безпомильні руки молодечі
Одухотворюють безживні речі,

Тут співом математика стає.
Тут кожен електричний прилад
Дає людині непоборні крила!

19 вересня 1961 р.

ДВАДЦЯТЬ ДРУГИЙ

Настав той день, коли, як сонце сходу,
В Москві, столиці правди світовій,
Засяла воля вільного народу:
Обранці Партії зібрались в ній!

Народ і партія — вони єдині
У творчості, в житті, у боротьбі,

І путь ясну показують людині
Вони, як зірка провідна в плавбі.

Нову добу ти починаєш, світе,
І нас добром нащадки спом'януть,
Як Леніна високі заповіти
Незнаним досі цвітом зацвітуть!

* *
*

Молоді України — мій привіт,
Молодь України — цвіт і світ,
Барва у веселці світовій,
Що палати й не згасати їй!

Молоді України — мій уклін
Під ясний кремлівський передзвін,
Під величний клекіт наших діл,
Що новий відкрили небосхил!

Молоді України — стиск руки,
Вам усім, дівчата й юнаки,
Побажання щастя досягти!
В комунізм з піснями увійти.

29 жовтня 1961 р.

КОМУНІСТИЧНИЙ МАНІФЕСТ

У переддень великої річниці
Я згадую ті незабутні дні,
Коли в Отчизни нашої столиці
Нових часів засвічено вогні.

Яка розкрилась далеч перед нами,
Яка світила правда нам жива,
Коли Комуністичної програми
Приймали животворні ми слова!

Благословив своїм безсмертним жестом
Сам Ленін нас над документом тим,
Який Комуністичним маніфестом
Ми нині називаємо новим.

5 листопада 1961 р.

* *
*

Завжди в місті чужому буває смеркання,
Смутком синім повите, огорнене довгою тінню.
Голосів незнайомих перекликання —
Птиць незнаних ячання в імлу осінню.

Серце б'ється так тихо, і так самотньо,
І так вимовно, і повно, і так глибоко,
Марно хоче проглянути тьму оксамитну
Стомлене днем і патруджене далями око.

Серце рветься до серця — не знати чийого,
Слово слова жадає, долоня — долоні...
За печаль цю високу — спасибі, дорого,
За короткий півсон на нерідному лоні!

15.1 1962. Македонія, Скопје

МИКОЛА ЛИСЕНКО

Неначе сон, довіку серцю милий,
Мов перший цвіт на провесні моїй,
У пам'яті він сяє, чародій,
Чиї пісні нас до життя будили.

Він од народу набирався сили
В натхненній праці, в боротьбі палкій,
Коли творив щоденний подвиг свій
Во ім'я тих, що сіяли й косили.

В своїм «Тарасі Бульбі» громовім
Він проспівав орлину славу тим,
Хто серце має мужнє й непоборне.

Сам чистий серцем, як нагірний сніг,
Він в музиці до «Кубзаря» воздвиг
Народу монумент нерукотворний.

21 березня 1962 р.

* *
*

Назустріч сонцю, зорям, грозам,
У міжпланетній чорноті
Людини переможний розум
Нові прорізує путі.

Во ім'я людства і людини,
Для всіх племен і поколінь
Злітає плем'я соколине
В надсоколину височінь.

І це ж вони — брати й сусіди,
Віднині славні навіки,
Космічні ловлять краєвиди
Радянські — наші — земляки!

Безтрепетні і мудрі руки
На струни всесвіту поклав
Апостол правди і науки,
Що наш Шевченко провіщав!

15/VIII 1962

СЛАВА ЛЮДИНІ

Слався, людино, коли по землі
Йдеш ти як ратай, сіяч, будівничий.
Слався, коли і крізь муки й жалі
Праця тебе огріває і кличе.

Слався, коли з-під крила самоти
Вітру і сонцю назустріч виходиш,
З друзями разом майструєш мости,
Разом з братами над світом їх зводиш.

Слався, коли в понадхмарні краї
Мужньо човном блискавичним сягаєш,
Слався, коли у великій сім'ї
Пісню свою по-новому співаєш.

Слався, людино, що оком ясним
Завтрашнє бачиш, як щастя видиме,
Вір мені, брате: і в грудні твоїм
Серце твоє первомаєм цвістиме.

1963 р.

В ДНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В КОВЕЛІ

Уклін землі волинській! Вічна слава
Тій, що зростала в тиші цих лісів,
Що віддала народові свій спів,
Незламна, чиста, гнівна і ласкава!

Нова доба над нами розцвіта,
Та слава Лесі вічно з нами буде,
Як меч проти неправди і облуди,
В борні за правду зброя золота.

17.V 1963

ТАЄМНИЦЯ ОСІННЬОГО ЛИСТЯ

Ботаніки кажуть: барвисті весняні квіти приваблюють бджіл та інших комах, які їй сприяють опиленню... Ну, а багряні осики, золоті клени, ясно-жовті берези, бронзові дуби, всі розкішні фарби осіннього лісу — кого й для чого вони приваблюють? Чи це мистецтво для мистецтва?

Нехай ботаніки розв'язують питання
Про різнобарвний лист у пору онадання,
Про ці розливи фарб, про пишну цю красу —
Я в серці з юних літ до скону пропесу
Це листя трепетне на полі голубому,
Ці барви пушкінські, цю урочисту втому,
Це горде золото, що падає у прах,
Ці прожилки тонкі на кленових листах,
На листі дубовім ці лінії різьблені,
Сліпучі бризки ці по мураві зеленій,
Цю суміш сміливу найяскравіших плям,
Цю смерть, увінчану таким живим життям!

I. ОСТАННІ ТРОЯНДИ

Останні троянди,
Білі троянди,
Вересневі троянди.
Вони одяглися
В ризи невинності,

В шати дівочої чистоти,
Вони крізь осінній туман
Ледве пригадують літо,
Сонце і грози,
Краплисті дощі і веселі веселки,
Ночі душні і поранки рожеві,
Вони, як вві сні,
Бачать весни колихання зелене,
Чують безсмертні слова солов'їні,
Дотики вітру щасливого ловлять...
А все це живе в них:
Весна запахуща
І пристрасне літо,
Вітер, веселки і грози —
Все це живе в них
І житиме доти,
Доки бичем смертоносним
Їх мороз не ударить,
Доки на землю не зронять
Останніх своїх пелюстків
Білі троянди,
Вересневі троянди,
Останні троянди.

II. ДОЩИК

Il pleut doucement sur la ville.

Artur Rimbaud¹

Дощик, дощик
Капає дрібненько...

Пісня

Тихий, солодкий дощик
Сіється щедро на вулиці,
Сіється щедро і світло,
І плече по листю,
І віє в вікно,
Як надія.

Дощику-друже,
Спасибі тобі
За цю музику милу,
За те, що мені нагадав ти
Дні, коли босим хлоп'ям

Я блукав по калюжах
І уявляв себе в образах різних:
То засмаглим морським капітаном,
То ловцем невідомої риби,
То мисливцем на птицю незнану,
То благородним піратом,
То створителем дивних споруд водяних,
Гідроспоруд, як ми нині сказали б...
Дощику-друже!
В твоїм лепетанні
Чую я сотні людських голосів —
Старечих, юнацьких, дівочих, дитячих, —
Злитих у пісню одну,
Бездонну, як світ.
У срібlistім твоїм мерехтінні
Бачу обличчя прекрасні,
Що раз тільки сняться —
На ранній весні —
І обливають гарячою кров'ю
Серце спрагніле.
Болю мій, дощику рідний,
Радосте несказанна,
Світе мій дорогий,
У калюжці відбитий!
Серце моє невгамовне!

III. НЕВГАМОВНЕ СЕРЦЕ

Та коли ж ти заспокоїшся, серце?
Коли будеш битися рівно,
Як годинник,
Як механізм,
Як розум розважний?

А чи ж так це й потрібно?

ІV. ЩО Я НЕПАВИДЖУ І ЩО Я ЛЮБЛЮ

Еміль Золя написав колись палку статтю «Що я ненавиджу», яка кінчається так: «А тепер ви знаєте, що я люблю, до чого відчуваю пристраспу любов ще з юних літ».

За наших часів Юліан Тувім у «Квітках Польщі» присвятив чималий вступ — досить химерний і подекуди парадоксальний — тому, що він ненавидить і що він любить. На цю тему, власне, говорять у тій чи іншій формі всі письменники світу, всі на світі люди.

Я ненавиджу брехню
У всякій одежі,
В розкішній та пишній найбільше,
Самовдоволену тупість,
Хоч би й носила вона
В золотих обідках окуляри,
Метушливість, хапливість, крикливість,
Заздрість і себелюбство,
Гучними словами прикриті,
Очі, презирливо змружені,
Жиром огидним заплілі,
Вуха, заткнуті ватою
Супроти вітру і горя людського,
Зраду й підлоту
З очима блудливими,
Фарисейство і лицемір'я
У личині моральності строгої...
Я ненавиджу!
Речі прості і чисті люблю я:
Серце, для друзів одкрите,
Розум, до інших уважний,
Працю, що світ звеселяє,
Потиск руки мозолястої,
Сині світанки над водами,
Шум у лісі зелений і шум золотий,
Спів солов'їний і пісню людську,
Скромну шипшину і горду троянду,

Мужність і вірність,
Народ і народи —
Я люблю!

V. ВОГНІ В РІДНОМУ МІСТІ

Гаснуть вогні у місті,
Ніби в безодню моря
Падають зорі янтарні.
Тільки під зорями справжніми,
Немов їх сестра неспокійна,
Немов метеор свідомий,
Лине нічний літак.
Тільки заводів невтомних
Очі горять гарячі,
Тільки поети і вчені
Не сплять за високими вікнами,
Тільки думка людська
Світить вогні над світами.
Гаснуть вогні у місті,
Що в муках тяжких захлиналось
Так недавно, здається,
І так безмежно давно!

Тьма тоді залягала щовечора
Над містом моїм,
Тьма неволі.
Чорна ворожа рука
Гасила вогні і серця —
Ні! Сердець не могла погасити!
Сердець не могла погасити!
Києве мій!
Києве наш новий,
На пожарищі зрослий!
Києве-квіте!
Ніхто не здолав тепер погасити
Величних твоїх, як спів,
Дружбою вмитих,
В майбутнє розкритих,
Незгасних вогнів —
Творчих вогнів!

VI. КЛЕПОВІ ЛИСТКИ

Кленові листки —
Це Стефаника смуток великий,
Печаль дощова підкарпатських полів,
Це сонце холодне з-за хмар,
Це матері хворої усміх
До бідного сипа,
Це голос розлуки і муки
В останню годину любові,
Це тиха пісня без слів,
Тиха й самотня...

Клепові листки —
Це ранок рум'яно-морозний,
Синиць і повзиків свист
У повітрі бадьорім,
Дівчата на стежці в гаю
І в небі високому гуси,
Це шерех, і шелест, і дзвін
Пурпурової осені.
Це Пушкін у мене в кімнаті
І Пушкін у серці мозму,
Це дим над рідною хатою,
Це димок із цигарки друга,
Це свідомість, що буде зима,
Це віра, що прийде весна за нею —
І проліски сині розквітнуть
Там, де нині лежать золотисті
Кленові листки...

*Вересень—жовтень 1963 р.
Київ*

СЛОВО ДО БРАТІВ

Друзі! Якими словами вітати
Вас на порозі гостинної хати,
Де крізь тумани і сяєво літ
Видиться досі і Пушкіна слід,
І неспокійне обличчя Толстого,
Де вирушав і Лєсков у дорогу,
І Короленко у літа страшні
Дав по обличчю кривавії брехні?
Ні-бо! Всього не обняти мені!

Як вас вітатъ над тією рікою,
Що окропила водою одною
Прадідів спільних, що звалися Русь?
Приклад Бояна я брати боюсь,
Що розтікався перстами своїми
Понад усім, що нам чутне і зримає,
І куди зір його віщий сягав, —
Соколів бистрих своїх напускав.
Коротко б тільки таке я сказав:
Мати-історія, строга і дбала,
Кров'ю з'єднала, духовно збратала
І Олександра, й Тараса синів,
Жовтець нас разом до сопця новів,
Наші тривоги і наші дороги
До однієї зовуть перемоги...
Просто скажу вам, брати бойові:
В Києві вдома ви, ми — у Москві!

15.XI 1963

ПРОМІНЬ

Буває так: ще темна ніч надворі,
Ще сон колише землю, як маля,
Німує небо і мовчить земля,
Зірок не видно в тиші непрозорій, —

І враз прокинешся. Думки бадьорі
Роєм налинуть хтозна-відкіля,
Запрагнуть праці руки, і здаля
Поллеться шелест віт на осокорі...

Що сталося? Хто серце розбудив?
Чому так віриш, що нежданих див
От-от надійде хвиля урочиста?

То перший промінь глянув у вікно,
Світанку смуга зайнялась іскриста,
Як юності живлющої вино...

16.XI 1963

ПЛАТОНОВІ ВОРОНЬКУ
НА ЙОГО П'ЯТДЕСЯТИРІЧЧЯ

Рожевим світанком здаються мені
Край Чорного моря проспівані дні,
Що нас подружили, Платоне,
І Кпїв згадався, і синь дніпрова,
І дружні слова, і весела трава
Весни, що у споминах тоне.

В зелених Карпатах, на схилах стрімких,
Я відгомін чув тих пісень бойових,
Що ви для бійців їх складали,
І в давній Софії, в болгарській землі,
Ім'я ваше в дружбі, в сердечнім теплі
Болгарські брати називали.

І вежі кремдівські, і зорі Москви
Ховаєте в серці співучому ви,
І Ворскли блакитної тони.
В степах азіатських, що прагнуть води,
Добачити можна ще свіжі сліди,
Що ви залишили, Платоне.

Ви любите землю і людство, як син,
Вам рідне повітря гірських верховин
І милі вам тихі долини.
Ви греблі рвете — і будете гать,
Щоб друзям до друзів можливо ступать
Було у країну з країни.

Ви — завжди гарячий боєць і співець,
Достойно вінчає вас правди вінець,
Дорожчий за пишні корони.

Любіть же Україну і людство любіть,
Хоч, певне, цього вас не треба і вчить...
Прийміть же від мене в хорошу цю мить
Братерський цілунок, Платоне!

28.XI 63

БАГРЯНИЙ ВЕЧІР ДОГОРІВ...

Багряний вечір догорів,
І попіл падає на місто,
Переливається намисто
Понаддніпрянських ліхтарів.
По шумі денних голосів
На серці тихо, сумно, чисто.

Ніч, лампа, роздум, самота,
Сніги паперу ще німого.
Спокійна творчості тривога,
В мовчання зімкнені уста,
Ледь-ледь окреслена мета
Знов серце манить у дорогу.

6 грудня 1963 р.— січень 1964 р.

ПРОРОК ЗОРІ

З дитячих літ живе у серці він,
Як материнське слово незабутнє,
І тихо каже: знай, ти не один,
З тобою друг у дні щасливі й скрутні.

Його слова — мов та вода жива,
Що гоїть рани, мертвих воскрешає;
В свої обійми правда світова
Його, як сина, радісно приймає.

Коли в важких ти стомишся трудах
Чи закрадеться в душу сумнів чорний,
Згадай лише, який пройшов він шлях,
Який він був у бурях непоборний.

Він голос мав, як кари правий гнів,
Він голос мав, як пісня колискова.
Із муки він пародної розцвів,
Щоб людям радість розцвіла чудова.

Зростає покоління молоде,
Нові вогні горять на небокраї,
Та в далеч з наймолодшими іде
Пророк зорі, що землю всю осяє.

5.III 1964

ГАЛІ І БОГДАНОВІ РИЛЬСЬКИМ

Не гнівайтесь на мене, діти!
Старий я став, сумний, сердитий,
Боюсь німої самоти,
Коли нема куди іти
І ні до кого прихилиться...

Так у степу осіннім птиця
Махає раненим крилом
Услід за радісним гуртом,
Що в синю далеч відпливає...
Гукнути б — голосу немає.

АНДРІЄВІ МАЛИШКУ

Прочитавши третій цикл
«Дороги під яворами»

Мій побратиме! Інколи пейзажем
Ми про людину найточніше скажемо,
І відгук пісні із лугів рясних
Нам часом глибше від глибоких книг

Всю душу розкриває — до останку!
Ви пахощі романівського рапку
Мені прислали, як сердечний дар,
Як сонце, чудом вирване із хмар.

І ось у мене в хаті задрижали
Прозорих бджіл завітчані цимбали,
І рідний встав понад полями пил,
І в сплесках риби, в передзвоні крил
Мої воскресли спомини і літа.

Зо мною друг — і знов душа розкрита
На чисте все, на світле, на живе,
І надо мною голуби́нь пливе,
Де дівчина під вербами рясними
Ваш «Рушничок» завісила незримий.

Зо мною люди — ті, з якими ріс,
Яким я серце все своє приніс,
Зо мною Вишня, ніжністю багатий,

І ваша добра, ваша мудра мати,
І ті сільські старанні трубачі,

Що нас вітали піснею вночі,
Коли я плакав, а Козак сміявся,
То плач із сміхом у любов зливався,
Бо все любов'ю в ніч оту було ¹.

Спасибі Вам — за ласку, за тепло!

9 червня 1964 р.

ЛЕОНІДОВІ ПЕРВОМАЙСЬКОМУ

Nulla dies sine linea

Напис у кабінеті поета

Літа минають, Леоніде,
Але не марно йдуть літа,
Коли, як сонце повновиде,
Ясна їх осява мета,
Коли рука невтомна в праці,
Коли того немає дня,
Щоб ти відмовився змагатися,
Щоб зліз, як той казав, з коня.

Не відаючи супокою
І ворог мертвої краси,
Ти в шумі міста, в гromі бою
Народів ловиш голоси,
Щоб їх у творчому горнілі
В живу красу перетопить...
Живи, поете, в мужній силі,
Бо варто, їй же богу, жити!

16 травня 1958 р.

---

¹ Сергія Козака, що теж був із нами в Романівці, розсмішила своєрідна гармонія, в яку одягли сільські музиканти-самоуки «Рушничок» Майбороди і Малишка, — але й він, звичайно, був зворушений цією імпровізацією. — *М. Р.*

* *
*

Поете і редакторе Жолдаче!
Уважно переглянув я — неначе
Чужі поезії — оці свої,
Цю книжечку, що я назвав її
«Труди і дні» — словами Гесіода
(Небіжчику тих слів, мабуть, не шкода!).
А Вам за Ваші клопоти усі
Кажу я по-французькому: мерсі!
Як мислите, чи то не буде ловко
Додати два слівця в підзаголовку,
Щоб читачеві був ясніший зміст?
(На титульний прошу поглянуть лист).
У цім посланії остання рима:
Прийміть привіт від Рильського Максима.

6 січня 1960 р.

* *
*

Я Олександрові Підсусі,
Поету й автовидавцю,
Не піддаватись раджу скрусі —
І шлю від серця книжку цю.

Я урочисто обіцяю:
Поему Вашу прочитаю
Не вроздріб нині, а підряд —
І воювати буду рад,
В лоби стріляючи критичні,
За твори добрі, хоч епічні
(В цім слові осуду нема)...
Хай сяє сонце, згине тьма.

8.X 1960

* *
*

За подарунок Ваш, Юхиме,
Я шлю рядки, закуті в рими,
Бо віршів кованих і рим
Наш заслуговує Юхим.

Так, друзі, друже, завжди з нами,
Вони незгасними сонцями
Нам шлях освітлюють земний...
Спасибі щире, друже мій!

26 червня 1962 р.

* *
*

Четырехстопный ямб мне надоел,
А пятистопный, коим пишет Инбер,
Писали также Пушкин, Луговской
И Леся Украинка, — очень к месту,
Когда желаешь с Дейчами вести
Беседу душевную. Итак,
Я начинаю. Отдохнув чудесно
В волошинском уютном Коктебеле
(На пять писателей — пятьсот детей,
И мальчишки — Андрюши поголовно, —
Но море, розы, желтый дрок, лаванда
Все это искупают), я и Жорж
С Максимом-младшим посетили дом
Охотников и рыболовов — «Крынки»,
Что именем Остапа освящен¹,
Удили там довольно триумфально,
Потом же возвратились восвояси,
В благословенный тихий мануар...
О нашем путешествии не буду
Распространяться больше, а скажу,
Что рад был здесь, среди огромной почты,
Застать и Ваше милое письмо.
Я в Коктебеле получил посланье
От Оксмана, чей безобразный почерк
В отчаянье приводит, а талант
И живость мысли душу веселят.
О «Кобзаре» он говорит туманно,
Но ясно мне, что только в сентябре
Мы это дело сдвинем с мертвой точки.

О юморе классической поры —
Об украинском — хоть убейте, я

---

¹ Дом отдыха охотников и рыболовов имени Остапа Вишни в Цюрупинском районе Херсонской области, недалеко от Каховки. — М. Р.

Писать не буду... Знаю, что не выйдет!
Увольте ради бога, Александр
Иосифович! Это не моя
Парафія — скажу по-украински.
Не буду, не могу и не хочу!

21—22 июля 1962 г.

* *
*

В дом писателей, в Дубулты¹,
Я посланье адресую,
Возвратившись из вигвама
Над довженковской Десною,
Где летает в синем небе
Цапля серая, Шух-Шух-га,
Где в воде резвится синей
Сельдь речная Окагавис²,
С нею рядом окунь, Сава,
Также щука, Маскеноза.
Адресую я посланье
Милым Дейчам-непоседам,
Не по замыслу Лонгфелло,
Не по Бунина примеру
Не на зависть Маскенозе,
Что зовется Евтушенко,
А от дружеского сердца,
Изменив коварной рифме
Но друзьям не изменяя.
В эти дни чудес волшебных,
Что свершают над землею
Николаев и Попович,
Чтобы Кагаги, Царь-Ворон
Не грозил войною людям,
Чтобы все народы мира
Закурили трубку мира,—
Я целую Вас обоих,
Я обоих обнимаю,
Я желаю Вам сердечно

---

¹ В послании М. Рыльскому А. Дейч пишет Дубулты. М. Рыльский в ответе своем ставит ударение на втором слоге — Дубу́лты. На самом деле, по авторитетным источникам, правильное ударение — Дубу́лты (см. это слово в БСЭ).— *Ред.*

² Уклейка, верховодка.— *М. Р.*

В деле гейневском успехов.
Обещаю Вам замолвить
Слово-два о «Ломикамне»,
Чтобы некий окунь Сава,
То есть, критик украинский,
Написал хоть краткий отзыв
Вам на славу, дорогие,
То есть Дейчу и супруге,
Что Кузьминичной¹ зовется.
В сентябре надеюсь видеть
Вас я в тихом мануаре,
Если только тпшиною
Может точно называться
Крик Андриюши — Навадаги —
И Тараса — Гайаваты.
Чтоб хореем и закончить,
То, что начал я хореем,
Подпишу я кратко — Рыльский
И внизу поставлю дату,
Что в размер никак не лезет.

14 августа 1962 г.

* *
*

О, літ людських не треба рахувати:
Летять вони, і не спинити їх;
Еринії хай покарають тих
Кому життя — лиш привід до цитати.

Само воно, в собі самім багате,
А різні схеми — непростий гріх.
Нехай живе безмежна даль доріг,
Де вільно лине тільки дух крилатий.

Рости весь вік, щороку молодіть,
У глибині захмарених століть
Дошукуватись проблисків нового,
Елладу й Гейне серцем обійнять,
Його, Шевченка, мудрого й палкого,
Чня на всіх нас налягла печать,
Усе це риси Дейча дорогого!

1963

---

¹ По непоятним причинам автор опустил имя Кузьминичны — Евгения.— *Ред.*

* *
*

За прехорошу патерицю
Стискаю міцно Вам правицю.
«Не для подагри — для краси,
Максиме, посох цей носи!»

22.III 1963

* *
*

Спасибі, друже Діодоре,
За Ваш римований привіт.
А я, на жаль, банально хорий
(Зоветься старістю це горе)
І кисло споглядаю світ.

Ковтаю всякі речовини,
Що по-латині їх зовуть,
Утримуюся від чарчини,
А біль тупий понижче спини
У серці викликає лють.

«Таков ли был я, расцветая», —
Чи як там Пушкін написав?..
Та хай загине доля злая,
О любий сину Миколая,
Ще ж є у нас багато справ.

Римує кожен, як уміє,
Та й суть не у доборі рим...
Вітає Вас в новій надії,
Шле Олександрівні Марії
Привіт живий іще Максим.

30.XII 1963

* *
*

Спасибі, Миколаїв сину,
За Бобиреву «Катерину»,
Яку не тільки пан Аркас,
А й сам би підписав Тарас.
Ви «соціально загострили»
Від архаїзмів Ви звільнили

Цей милий дилетапський твір...
Тепер Тарановський клавір
Із Вашим текстом, Діодоре,
В шевченківське впливає море,
Що роком нинішнім зовуть...
Пошли Вам, боже, добрий путь.

* *
*

Єреміє!
Серце мліє,
Зникають надії —
Примітками до Шевченка
Навіть і не віє!

Що ж нам діяти, нещасним,
Дейчеві й Максиму,
Помітивши над Тарасом
Катастрофу зриму?

Згляньтесь, Яковичу-друже,
Урятуйте справу —
Чорна хмара паступає
З Академвидаву!

1963 р.

МАРІЇ

Мої слова, що спотикались часто,
Але служили людям день у день,
Рад Вам зложити в дар, мов квіти рясту.
І не зрікаюсь я своїх пісень,
Іх простої простіть мені квітчасту.

* *
*

В сизому тумані,
В синій димовій —
Яблука рум'яні.
Груші медові.

Вміє надаряти
Сотнями дарів
Осінь, щедра мати,
Всіх трудівників!

Линуть птичі зграї,
Шелестять гаї...
Школа відчиняє
Двері нам свої.

Вийдуть нас зустріти
Друзі-вчителі...
Принесім їм квіти
З рідної землі!

1953

ПРО ЛЕНІНА

Над Волгою-рікою
Росло мале дитя,
Щоб викликать до бою
Тяжке старе життя.

Всім серцем у пароді,
Серед пітьми і сліз
З Ульяновова Володі
Великий Ленін ріс.

Була доба проклята,
Була пора гірка.
На смерть послала брата
Убийницька рука.

Та братова дорога
Непевною була,
Вона до перемоги
Народу не вела.

З'єднати треба лави
Усіх робітників,
Щоб стать за діло праве
Проти усіх катів!

І віддає всі сили
Великій справі він,

І друзі оточили
Борця, як полк один.

І тюрми захитались,
І в трон ударив грім,
Коли бійці з'єднались
Під прапором одним.

Були бої криваві
З неволею і злом,
Та Жовтень встав у славі
Над Волгою й Дніпром.

І в радіспу годипу
Дзвенить народу спів
Про партію єдину,
Що Ленін утворив.

У нас, радянські діти,
Є заповіт один —
Щоб так, як Ленін жити,
Учитись так, як він!

1956

НОВОРІЧНА

Ой, весела в нас зима,
Веселішої нема!
Грає срібними зірками,
В'ється синіми димками,
Снігом землю обійма!

Приспів:

Нумо, друже, починай!
Новорічну заспівай!
Хай цей рік ще кращим буде!
Хай живуть трудящі люди!
Хай цвіте Радянський край!

(Два рази.)

Ой, струнка ялишка в нас,
Скільки сяє тут прикрас.
Ми зібралися юрбою,

Разом піснею новою
Рік новий зустріти час!

Приспів.

Ой, весела в нас земля,
І міста, й сади, й поля!
За дитячий вік щасливий
Хай лунають наші співи
Аж до самого Кремля!

Приспів.

ПІСНЯ ПРО ПАРТІЮ

Про партію більшовиків
Радянської України
Нехай летить наш юний спів
Над гори і долини.

Подяка щира і хвала
Нехай дзвенить луною,
Що наша доля розцвіла,
Мов проліски весною.

Про чесну боротьбу батьків
За всі права людини
Нехай летить наш юний спів
Над гори і долини.

Ми виростаємо в теплі,
Вчимося в світлій школі,
Усім народам на землі
Бажаєм щастя й волі.

Наш Ленін сонце засвітив,
І шлях у нас єдиний...
Нехай летить наш юний спів
Над гори і долини!

1958

ПРИМІТКИ

У четвертому томі вміщено оригінальні твори М. Т. Рильського 1949—1964 років, переважна більшість яких публікувалася в періодиці, а потім увійшла до збірок «Наша сила» (1952), «Весняна пісня» (1952), «Рапок пашої Вітчизни» (1953), «300 літ» (1954), «Сад над морем» (1955), «Троянди й виноград» (1957), «Далекі небосхили» (1959), «Голосіївська осінь» (1959), «Зграя веселиків» (1960), «В затінку жайворонка» (1961), «Зимові записи» (1964). Друга половина 50-х і початок 60-х років у творчості М. Рильського ознаменовані творчим злетом, теми й мотиви попередніх його поезій набувають ще більшої ідейної повноти і художньої довершеності.

1960 року збірки «Троянди й виноград» і «Далекі небосхили» відзначені Ленінською премією.

Поезії подаються в основному за виданням: *Рильський М.* Твори. В 10-ти т. К., 1961, т. 2, 3—5 (далі в примітках зазначається тільки том і сторінка). Твори, що не увійшли до десятитомника, друкуються, за виданням: *Рильський М.* Твори в 3-х т. К., 1956, т. 1, або за названими збірками. Про наявні автографи робиться застереження.

У розділі «Поза збірками» друкуються вірші, які не входили до збірок, а публікувалися лише в періодичній пресі, альманахах або зберігаються в рукописному вигляді в архівах.

У примітках зіставляються основні варіанти текстів збірок з текстами десятитомника (К., 1960—1962).

Датування — авторське. Підрядкові примітки в тексті належать М. Рильському. Окремі твори подаються скорочено. На місці купюр проставлено чотири крапки (....).

ПОЕЗІЇ

1949—1964

НАША СИЛА

Поезії
(1952)

Збірка, до якої включено поезії 1949—1951 років, вийшла у видавництві «Радянський письменник».

НАША СИЛА

Наша сила. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1951, № 9, с. 84—85. Автограф зберігається у відділі рукописів Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка (далі ІЛ) АН УРСР (фонд 137, одиниця зберігання 314). Подається за вид.: т. 3, с. 74—75.

У збірці після восьмої строфи йшов такий чотиривірш (скорочений автором у десятистопнику):

Україно! Хай загине, клятий,
Хто навик тобою торгувати,
Припадав до Гітлера чобіт,
А сьогодні лиже Уолл-стріт!

Ні замі Гянджеві (1141 — близько 1209) — азербайджанський поет.

Руставелі Шота (друга половина XII — початок XIII ст.) — грузинський поет.

Весна людськості. Вперше надруковано у вид.: Урожай. К., 1950, с. 41. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 55. Подається за вид.: т. 3, с. 57.

Бойова слава. Вперше надруковано у вид.: Урожай, с. 107. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 55. Подається за вид.: т. 3, с. 58.

Робітникам Радянської країни. Вперше надруковано в газ. «Правда України», 1949, 7 листопада, під назвою «Робітникам Радянської України». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 421. Подається за вид.: т. 3, с. 55.

Народним селекціонерам. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1951, № 7, с. 112. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 57. Подається за вид.: т. 3, с. 79.

У збірці вірш складався з п'яти строф. Четверта строфа, яку в десятистопнику автор скоротив, мала такий вигляд:

От його і Кащенко портрети
З Лисенковим поруч на стіні...
Ні, таки не навімання ви йдете,
Милі друзі, в непогасні дні!

Кащенко Микола Феофанович (1855—1935) — український радянський біолог, академік АН УРСР.

Лисенко Трохим Денисович (1898—1976) — радянський агроном, біолог, академік АН СРСР та АН УРСР, Герой Соціалі-

стичної Праці; створив учення про яровизацію сільськогосподарських культур.

Мічурін Івап Володимирович (1855—1935) — радянський селекціонер, почесний академік АН СРСР.

НЕЗАБУТНІ

Наш сучасник. Вперше надруковано в журн. «Барвінок», 1950, № 3, с. 7, під назвою «Тарас Шевченко». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 55. Подається за вид.: Твори в трьох томах, т. 1, с. 383.

На могили Франка. Вперше надруковано в газ. «Львівська правда», 1950, 4 квітня, під назвою «Великому трудівникові». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 55. Подається за вид.: т. 3, с. 59.

Саксаганський. Вперше надруковано в статті М. Рильського «Вшанування пам'яті П. К. Саксаганського». — «Літературна газета», 1950, 21 вересня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 424. Подається за вид.: т. 3, с. 60—61.

Саксаганський Панас Карпович (справжнє прізвище — Тобілевич; 1859—1940) — український актор, режисер; з 1936 р. — народний артист СРСР.

Гулак-Артемовський Семен Степанович (1813—1873) — український композитор, драматург і співак (баритон).

«Суета» — п'єса І. Карпенка-Карого.

Маяковський. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1950, № 4, с. 5. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 55. Подається за вид.: т. 3, с. 62—63.

Пам'яті Петра Павленка. Вперше надруковано у зб. «Наша сила», с. 41. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 304. Подається за вид.: т. 3, с. 78.

Павленко Петро Андрійович (1899—1951) — російський радянський письменник.

Ти щастя у слави в... — Мається на увазі роман П. Павленка «Щастя».

ДРУЗЬЯМ У ВСЬОМУ СВІТІ

Дружба народів. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1951, 14 червня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 175. Подається за вид.: т. 3, с. 73.

Білорусії. Вперше надруковано у зб. «Наша сила», с. 47—48. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 92. Подається за вид.: т. 3, с. 76—77.

Купала Янка (Івап Домінікович Луцевич, 1882—1942), **Колас Якуб** (Костянтин Михайлович Міцкевич, 1882—1956), **Бровка Пятрусь** (Петро Устинович; 1905—1980), **Танк Максим** (Євген Іванович Скурко, народився 1912 р.), **Куляшов Аркадій Олександрович** (1914—1978) — білоруські радянські поети.

Кастусь — Костянтин Семенович Калиновський (1838—1864), білоруський революційний діяч, очолив селянське повстання в Литві і Білорусії 1863 р.

Братів-корейцеві (*Прочитавши поему Тю Сон Вона «Руки геть від Кореї!»*). Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна»,

1950, 22 серпня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 98. Подається за вид.: т. 3, с. 80—82.

У десятигомижку вірш датовано 1951 роком. Це очевидна помилка. Виправляємо за збіркою «Весняна пісня» (1952).

Т ю С о н В о н — корейський поет з КНДР (народився 1909 р.). У серпні 1950 року написав поему «Руки геть від Кореї!», у якій викриває американських агресорів, славить патріотизм і одностайність корейського народу. В окремих місцях вірш перегукується з поемою.

Друзям у всьому світі. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1950, 12 листопада. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 56. Подається за вид.: т. 3, с. 64.

Привіт столиці. Вперше надруковано в газ. «Вечерня Москва», 1951, 15 лютого, а також у журн. «Україна», 1951, № 6, с. 2 обкладинки, під назвою «Привіт Москві!» Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 484. Подається за вид.: т. 3, с. 83.

Клич народів. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1951, 23 вересня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 57. Подається за вид.: т. 3, с. 71—72.

Борцям за мир. Вперше надруковано в газ. «Правда України», 1951, 14 лютого. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 57. Подається за зб. «Наша сила», с. 58—59.

У молодій Польщі

Цикл вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1950, 12 травня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 32. Подається за вид.: т. 5, с. 247—253.

1. У Варшаві

П о с п о л и т а Р і ч — Ж е ч П о с п о л и т а (офіційна пазва Польщі, вживана з кінця XV ст.).

Ш о п е н Ф р и д е р и к Ф р а н ц і ш е к (1810—1849) — польський композитор і піаніст.

К о с т ю ш к о Т а д е у ш (1746—1817) — діяч польського національно-визвольного руху, ватажок повстання 1794 р.

2. Перед пам'ятником Міцкевичу

М і ц к е в и ч А д а м Б е р н а р д (1798—1855) — польський поет, основоположник романтичного напрямку в польській поезії, діяч національно-визвольного руху.

Т и з О л е к с а н д р о м , т и з Т а р а с о м — мова про О. С. Пушкіна і Т. Г. Шевченка.

«Т р и б у н а н а р о д і в» — редактована А. Міцкевичем газета революційно-демократичного спрямування, що виходила в Парижі 1849 року французькою мовою.

3. Пам'ятник Копернику в Кракові

К о п е р н и к М и к о л а й (1473—1543) — польський астроном, який довів, що Земля разом з іншими планетами обертається навколо Сонця.

Б р у н о Д ж о р д а н о (1548—1600) — італійський філософ-матеріаліст, спалений інквізицією.

Г а л і л е й Г а л і л е о (1564—1642) — італійський учений, послідовник матеріалістичного вчення М. Коперника про світобудову, переслідуваний інквізицією.

4. «Любовь Яровая» в Краківському театрі

«Любовь Яровая» — драма К. А. Треньова.

Треньов Костянтин Андрійович (1876—1945) — російський радянський письменник.

5. У Вроцлаві

Бодлер Шарль (1821—1867) — французький поет.

Верлен Поль (1844—1896) — французький поет.

Рільке Райнер Марія (1875—1926) — австрійський поет.

6. Дівчина в Закопаному

Закопане — місто в Південній Польщі, в передгір'ї Високих Татр.

Гуральський (польськ.) — гірський.

7. Музей Леніна в Пороніні

Поблизу Закопаного, у містечку Пороніні, де 1913—1914 рр. жив В. І. Ленін, організовано Будинок-музей і споруджено пам'ятник В. І. Леніну.

Яносік — керівник селянського повстання в Польщі.

Довбуш Олекса Васильович (1700—1745) — ватажок антифеодалного селянського руху на західпоукраїнських землях.

Кармелюк (Кармалюк) Устим Якимович (1787—1835) — керівник селянського антикріпосницького руху на Правобережній Україні.

Степ

Цикл вперше надруковано в журн. «Дніпро», 1951, № 8, с. 8—10. Тут вірші друкувалися під назвами: «Колись», «Сьогодні» та «Ластівка крилом черпає воду...». У збірці «Наша сила» (с. 77) третій вірш називався «Незабаром». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР. Подається за вид.: т. 3, с. 67—70.

Подорож

Цикл вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1951, № 12, с. 3—12. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 23. Подається за вид.: т. 5, с. 257—274.

Третій і дев'ятий вірші не увійшли до остаточної редакції циклу. Дев'ятий вірш друкувався в журналі «Жовтень» (1951, № 9, с. 4). Третій залишився в рукописних списках. Наводимо тексти обох віршів, що друкуються за автографом (ф. 137, од. зб. 108):

III

В Лубнах, у краєзнавчому музеї
Ми гостювали дощового дня.
Я б не сказав, що безліч різних див
У тім музеї міститься. Даремно
Шукав я там хоч спогадів якихось
Про ту, що Пушкін у листі назвав
«Божественной» і «мерзкой» одночасно,
Про ту, яка навіяла йому
Одну з найвищих на землі поезій.
А втім, чи Керн — це справа краєзнавча?
Але з якою теплою любов'ю
Тут зібрано окришини дрібні

Минулого! З увагою якою
Труди і дні показано сучасні!
Що черепки чи там якісь ганчірки,
Чи глечики, котрі товариш мій
Узявсь, проте, уважно розглядати,
Мовляв, з ученим виглядом знавця!
Що черепки! — сказав би тут невіглас,
Але й невіглас мусить розуміти:
В тих черепках — історія людська,
Труда і боротьби ясний літопис...
(Хай вибачить читач доброзичливий
Елементарність міркувань оцих).
Ласкава охоропшиця музею
З такою чистосердною любов'ю
Водила по кімнатах пас тісних,
З такою говорила теплою
Про «активістів» — так вона сказала,—
Що помагають і збирати їй
І до ладу доводити усе,
Що в домі цім, пімуючи, говорить!
І стало тепло на душі у пас,
І ми не тільки з чемності самої,
Але й від серця щирого свого
Сказали працівниці тій: спасибі.

ІХ

Лист другий

Я бачив вас. Ще більше полюбив,
Вас бачивши. Творці всесвітніх див,
Ви поз не прибирали величавих.
Понад Дніпром, на вигорілих травах,
Під падто щедрим сонцем, у пилу
Топтали ви під поги спеку злу.
Ви не хвалились,— та і як хвалитись,
Проти дракона ставши, міг би витязь,
Коли живе він наміром одним:
Людей поїти джерелом живим!

Керн Анна Петрівна (1800—1879) — дружина генерала
Б. Ф. Керна. Їй О. С. Пушкін присвятив вірш «Я помню чудное
мгновеньє». Авторка спогадів про О. С. Пушкіна.

3. Полтава

Щоб викупити Щепкіна з неволі.. — І. П. Котляревський допоміг викупити з кріпацтва М. Щепкіна (1788—1863), талановитого російського актора, друга Т. Шевченка.

Шаховської Олександр Олександрович (1777—1846) — драматург, режисер.

Як відкривали скромне це погруддя.. — Пам'ятник-погруддя І. П. Котляревському в Полтаві відкрито у 1903 році. Це стало великою культурною подією в житті українського народу, його літератури.

Рудченко Панас Якович — справжнє прізвище, ім'я та по батькові українського письменника Панаса Мирного (1849—1920).

Короленко Володимир Галактіонович (1853—1921) — російський письменник.

Кравченко Михайло Степанович (1858—1917) — український кобзар; брав участь у Сорочинському селянському повстанні (грудень 1905 р.), яке було жорстоко придушене царизмом; створив на цю тему думи «Про Сорочинські події 1905 року» та «Чорна педіля в Сорочинцях».

М. Рильський любив розповідати, що в молодості чув у його виконанні українські народні думи.

Убийвовк Олена (Ляля) Костянтинівна (1918—1942) — активна учасниця підпільної молодіжної організації в Полтаві під час Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (по смертю, 1965).

5. У плавнях

Це генерал, відомий добре всім... — Йдеться про Олександра Михайловича Сабурова (1908—1974), учасника партизанського руху на Україні в період Великої Вітчизняної війни, Героя Радянського Союзу.

6. Асканія-Нова

Аскапія Нова — степовий заповідник у Херсонській області.

Решетилівка — ушавлене художніми виробами селище Полтавської області.

7. Дніпрогес

У сьомому рядку «Щоб загатить ріку широководу» в п'ятому томі десяти томника (с. 266) трапилась помилка. Слово «загатить» виправлено на «загатити» за першодруком.

«Крісло Катерини» — народна назва однієї з скель у районі дніпровських порогів.

8. Пушкінський дім в Одесі

Напівмілорда Воронцова... — натяк на епіграму О. Пушкіна на генерал-губернатора Воронцова.

Корсар в одставці, Моралі... — В одному з уривків «Подорожі Онггіна», згадуючи своє перебування в Одесі і людей, яких він там зустрічав, О. Пушкін писав:

И сын египетской земли,
Корсар в отставке, Моралі.

Про Моралі — одеського знайомого Пушкіна — ходили чутки, що він був колись піратом.

Антонеску Йон (1882—1946) — фашистський диктатор Румунії, союзник Гітлера.

9. У колгоспі імені Будьонного

Будьонний Семен Михайлович (1883—1973) — радянський військовий і державний діяч, Маршал Радянського Союзу, тричі Герой Радянського Союзу.

Макар Описимович — М. О. Посмітний (1895—1973) — двічі Герой Соціалістичної Праці, один з зачинателів колгоспного руху на Україні.

ПІЗНІ СОЛОВ'І

Пізні солов'ї. Вперше надруковано у зб. «Наша сила», с. 117. Автограф зберігається у відділі рукописів ІІ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 369. Подається за збіркою «Весняна пісня» (К., 1952, с. 84).

Товаришеві по перу. Вперше надруковано у зб. «Наша сила», с. 118—119. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 486. Подається за вид.: т. 3, с. 85.

Уночі. Вперше надруковано у зб. «Наша сила», с. 120. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 504. Подається за вид.: т. 3, с. 86.

Київ. Вперше надруковано у зб. «Наша сила», с. 121—122. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 57. Подається за вид.: т. 3, с. 87.

Тихо. Вперше надруковано у зб. «Наша сила», с. 123. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 483. Подається за вид.: т. 3, с. 88.

Пісні. Вперше надруковано у зб. «Наша сила», с. 124—125. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 370. Подається за вид.: т. 3, с. 89—90.

ВЕСНЯНА ПІСНЯ

Поезії

(1952)

Збірка вийшла у Держлітвидаві України. До неї включено чимало віршів з попередніх збірок, які в цьому томі не передруковуються.

Якубові Коласу. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1952, 6 листопада, під пазвою «Другові». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 551. Подається за вид.: т. 3, с. 116—117.

Скорина Георгій (Франциск) Лукич (близько 1490 — близько 1540) — білоруський першодрукар, громадський і культурний діяч.

Нові люди. Вперше надруковано у зб. «Весняна пісня», с. 43—44. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 325. Подається за вид.: т. 3, с. 125—126.

У залі Рєпіна в скарбниці Третьякова... — У Третьяковській галереї в Москві міститься велике зібрання творів живопису російського художника І. Ю. Рєпіна (1844—1930).

Школярці. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1951, № 7, с. 112—113. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 57. Подається за збіркою «Весняна пісня», с. 87.

Великі друзі. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1952, 2 березня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 112. Подається за збіркою «Весняна пісня», с. 85—87.

Ти смієшся, а я плачу... — За епіграф взято 11—12 рядки з вірша Т. Г. Шевченка «Гоголю».

Скучно на этом свете, господа... — заключні слова «Повести о том, как поссорились Иван Иванович с Иваном Никифоровичем» М. В. Гоголя (1809—1852).

У вірші паявні ремінісценції з творів «Ревізор» та «Мертві душі» М. Гоголя, «Катерина» й «Кавказ» Т. Шевченка.

Брати. Вперше надруковано у зб. «Весняна пісня» с. 92—93. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 97. Подається за вид.: Твори в 3-х т., т. 1, с. 425.

У вірші йдеться про дружбу М. Коцюбинського з М. Горьким, до якого М. Коцюбинський приїздив на Капрі і з яким листувався.

Берега. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1952, № 6, с. 168—169. Подається за зб. «Весняна пісня», с. 97—98.

Герасименко Костянтин Михайлович (1907—1942) — український радянський поет і драматург. Загинув на фронті у час Великої Вітчизняної війни.

РАНОК НАШОЇ ВІТЧИЗНИ

(1953)

Збірка вийшла у видавництві «Радянський письменник». До неї увійшли вірші, датовані 1952 роком.

Слово про партію. Вперше надруковано в журн.: «Україна», 1952, № 9, с. 19. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 452. Подається за вид.: т. 3, с. 94—97.

Перед останньою строфою вірша у збірці були такі рядки (пізніше скорочені автором):

Хай тінь потворну відкидає
Сутапа папська по землі,
Хай Уолл-стріт війни жадає,
Хай прагнуть крові гади злі,—
Народ радянський все здолає
Із Партією на чолі.

Горез Моріс (1900—1964; з 1930 р.— генеральний секретар ЦК Французької компартії); **Тольятті Пальміро** (1893—1964; з 1927 р.— генеральний секретар Італійської комуністичної партії) — видатні діячі міжнародного комуністичного руху.

Подорож на Закарпаття

Цикл вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1952, 17 серпня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 27—30. Подається за вид.: т. 5, с. 277—292.

Третій розділ циклу не увійшов до остаточної редакції. Він був уперше надрукований в «Робітничій газеті», 1970, 19 березня. Подаємо його тут за автографом, що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 275.

3

Я піби бачив, як Микола Гоголь
Біля старого білого будинку
Сліпого слухав лірника. Я чув
І голос лірника — сумний, протяжний,
Широкий, як Полтавщини поля,
Жагучий, як пшениця над Хоролом.
Чи про діла Богданові співав,
Про Жовті води віп, про давній Корсунь,
Про Нечая на сірому коні,

Про удову та трьох синів її,
А чи про втечу трьох братів з Азова,—
Не знати нам... Та хмурилось чоло
І сяяло у Гоголя. В очах
Уже росла велична постать Бульби,
Що голову за рідний край зложив,
Але й в огні віщав про руську силу,
Якої не зламать нікому в світі,
І товариства заповіт високий
Зоставив друзям.

Слухають уважно
Полтавський хлібороб, шахтар допбаський,
Моряк і закарпатський випороб
По радіо, після труда денного,
Могутній голос сивого Тараса,
Що в Гоголя самого перейняв
І приоздобив рокотом бандури,
Народного віддавши гомін моря
І жалібниці-матері ридання
Полтавщини і пісні вірний син,
Син України — Лисенко Микола.
II.VIII—52 p.

Діла Богданові...— йдеться про Богдана Хмельницького.
Не чай Данило (? — 1651) — герой пародно-визвольної війни
українського народу проти шляхетської Польщі 1648—1654 рр.

1. Із Львова до Ужгорода

Кобилиця Лук'яц (1812—1851) — ватажок селянського повстання 1848 р. на Буковині.

Хмельницький Богдан-Зіновій (близько 1595—1657) —
гетьман України, видатний полководець, очолив національно-визвольну
війну українського народу проти шляхетської Польщі (1648—1654),
ініціатор воз'єднання України з Росією.

Шептицький Андрій (1865—1944) — митрополит, керівник
греко-католицької (уніатської) церкви на Західній Україні, запеклий
реакціонер, один з ідейних натхненників українського буржуазного
націоналізму.

Пілсудський Юзеф (1867—1935) — у 1918—1922 рр. очолював
буржуазно-поміщицький уряд Польщі, з 1926 р. запровадив у
Польщі фашистську диктатуру.

Стефаник Василь Семенович (1871—1936) — український
письменник, брав активну участь у громадсько-політичному житті
Галичини.

3. Лісоруби

Хорті Міклош (1868—1957) — у 1920—1944 рр. очолював фашистський уряд Угорщини.

Стокгольмська відозва — прийняте 1950 р. в Стокгольмі
звернення Постійного Комітету Всесвітнього конгресу прихильників
миру до народів земної кулі з вимогою заборонити атомну зброю.

Сметана Бедржих (1824—1884) — чеський композитор.

Ліст Ференц (1811—1886) — угорський композитор.

Лист до львівських друзів. Вперше надруковано у зб. «Ранок
нашої Вітчизни», с. 30—32. Автограф зберігається у відділі руко-

писів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 253. Подається за вид.: т. 3, с. 98—100.

Ярослав — Ярослав Мудрий (978—1054) — великий князь київський (з 1019 року).

Святослав — Святослав Ігорович (? — 972) — у 964—972 роках великий князь київський.

Миргородські записи. Вперше надруковано у зб. «Ранок нашої Вітчизни», с. 35—40. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 275. Подається за вид.: т. 3, с. 104—108.

Солопій Черевик, Параска, Хівря — персонажі «Сорочинського ярмарку» М. Гоголя.

Коли у Зубівку ми прибули з грузинськими гостями... — У с. Зубівці жив грузинський поет Давид Гурамішвілі (1705—1792). Вшанування його пам'яті в Зубівці стало традиційним святом, так само як і вшанування пам'яті Лесі Українки в грузинському місті Сурамі.

Черетелі Акакій (1840—1915) — грузинський поет.

Пам'ятник відкривають незламній поетесі-войовниці... — Йдеться про пам'ятник Лесі Українці.

Татри. Вперше надруковано в журн. «Жовтень», 1952, № 12, с. 15. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 478. Подається за вид.: т. 3, с. 114—115.

Моря. Вперше надруковано у зб. «Ранок нашої Вітчизни», с. 44—47. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 282, 283. Подається за вид.: т. 3, с. 111—113.

Нахімов Павло Степанович (1802—1855) — російський адмірал, під час Кримської війни (1853—1856) керував обороною Севастополя.

Свято в будні. Вперше надруковано у зб. «Ранок нашої Вітчизни», с. 48—49. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 58, 429. Подається за вид.: т. 3, с. 118—119.

Перед відльотом. Вперше надруковано у зб. «Ранок нашої Вітчизни», с. 50. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 58, 356. Подається за вид.: т. 3, с. 120.

Давид Гурамішвілі. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1952, 7 серпня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 154, 155. Подається за вид.: т. 3, с. 109—110.

Сковорода Григорій Савич (1722—1794) — український просвітник-гуманіст, філософ і поет.

«Давітіані» («Давидова») — назва збірки творів Д. Гурамішвілі.

Тіна тін — героїня поеми «Витязь в тигровій шкурі» Ш. Руставелі. Це ім'я означає «сонцепромінна».

Карталінія — місцевість у Грузії.

Чуваським вишивальницям. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1952, № 8, с. 39. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 528, 374. Подається за вид.: т. 3, с. 127—128.

Жак Дюкло (1—2). Вперше надруковано у зб. «Ранок нашої Вітчизни», с. 56—57. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 126, 182. Подається за вид.: т. 3, с. 122—123.

У зв'язку з масовими демонстраціями протесту трудящих Франції проти приїзду в Париж американського генерала Ріджуея 22 травня 1952 року, незважаючи на закон про депутатську недоторканість, було арештовано діяча французького і міжнародного робітничого руху, члена Політбюро, секретаря ЦК ФКП, депутата французького парламенту Жака Дюкло. Звільнено його 1 липня того ж року на вимогу прогресивної громадськості світу.

І скаріот — Іуда Іскаріот, за біблійним міфом, один з двадцяти апостолів, який продав Христа за тридцять срібняків.

Димитров Георгій Михайлович (1882—1949) — діяч болгарського і міжнародного комуністичного руху.

Комуна — Паризька Комуна 1871 р.— створений під час пролетарської революції 1871 р. в Парижі перший в історії уряд робітничого класу. Проіснував 72 дні — з 18 березня по 28 травня 1871 року.

Землі. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1952, 18 вересня, під назвою «Непереможне покоління». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 198. Подається за вид.: т. 3, с. 102—103.

У першодруці вірша не було епіграфа і першої строфи. Четверта строфа першодруку:

Нові ми садимо ліси
На давніх межах полипових...
Щаслива, земле, ти esi
В своїх садах, в своїх дібровах —

та остання строфа:

На села, пиви і міста
Веселе сонце ллє проміння,
І Комунізму вироста
Непереможне покоління —

в остаточному варіанті скорочені автором.

Земле, моя всеплодючая мати...— слова з вірша І. Франка «Земле, моя всеплодючая мати...».

Хобта Олена Семенівна (1882—1960) — знатна лодина Радянської України, поватор сільського господарства, Герой Соціалістичної Праці.

Виштак Степанида Демидівна (народилася 1918 р.) — новатор сільського господарства, двічі Герой Соціалістичної Праці.

Ранок нашої Вітчизни. Вперше надруковано у зб. «Ранок нашої Вітчизни», с. 61—62. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 413. Подається за вид.: т. 3, с. 101.

300 ЛІТ

Поезії
(1954)

Збірку присвячено 300-річчю воз'єднання України з Росією. Вийшла у видавництві «Радянський письменник». До неї увійшло багато віршів, які друкувалися в попередніх збірках. Тут передруковуються лише ті, що до попередніх збірок не включалися.

Партія. Вперше надруковано в журн. «Піонерія», 1954, № 1, с. 4. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 351. Подається за вид.: т. 3, с. 138.

Слава російському народові. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1953, № 4, с. 25. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 437, 438, 439. Подається за вид.: т. 3, с. 121.

Над Дніпром (1—7)

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1953, 14 червня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 20, 21, 171. Подається за вид.: т. 5, с. 295—305.

1. Заспів

Великий Луг — так у XVI—XVIII століттях називали район дніпровських плавнів (нижче порогів), де була Запорізька Січ.

2. У Києві

Могилу Кочубея й Іскри...— Йдеться про реальних історичних осіб, доля яких лягла в основу поеми О. С. Пушкіна «Полтава»,— Василя Леонтійовича Кочубея (1640—1708), генерального суддю, й Івана Іскру (?—1708), полтавського полковника, яких гетьман Мазепа стратив за спробу викриття його зрадницьких намірів.

А от будинок: декабристи тут раду радили колись.— В будинку на Червоній (колишній Контрактовій) площі в Києві у 1822—1825 рр. збиралися учасники Південного товариства декабристів.

Та вслід Радищеву свободу вони, як світоч, понесли...— перефразовані слова О. С. Пушкіна з ранньої редакції вірша «Пам'ятник»: «Что вслед Радищеву восславил я свободу...».

В урочі дні сумного свята...— О. М. Горький писав у листі до М. М. Коцюбинського, що похорон Лисенка перетворився на демонстрацію любові народу до свого митця («Украинская жизнь», 1913, № 1, с. 109).

І сестри тут його жили...— На Лабораторній вулиці (зараз вулиця Ульянових) в будинку № 12 (квартира 14) у 1903—1904 рр. жила родина Ульянових — брат Леніна Дмитро Ілліч, сестри Марія Іллівна та Анна Іллівна. Вони вели в Києві революційну роботу.

3. Переяслав-Хмельницький

Коли Богдан до Олексія статечних послав послів...— Богдан Хмельницький вів переговори про возз'єднання України з Росією з російським царем Олексієм Михайловичем (1629—1676).

Коли скликали віщі дзвони на думну раду козаків...— мають на увазі скликані 8 січня 1654 р. гетьманом Богданом Хмельницьким у Переяславі (тепер Переяслав-Хмельницький Київської області) радні збори представників українського народу, де було прийнято історичне рішення про возз'єднання України з Росією.

4. Трошки уяви

Богун Іван (?—1664) — один з керівників антифеодальної і національно-визвольної війни українського народу проти польської шляхти в 1648—1654 рр.

Пісня про дружбу. Вперше надруковано в журн. «Дніпро», 1954, № 2, с. 3. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 376. Подається за зб. «300 літ», с. 96—98.

САД НАД МОРЕМ

Поезії
(1955)

Збірка вийшла у видавництві «Радянський письменник». До неї увійшли вірші переважно 1952—1954 рр.

НАША ВЕСНА

Наша весна. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1954, 30 квітня. Подається за вид.: т. 3, с. 141—142.

В дні свята. Вперше надруковано в газ. «Київська правда», 1954, 22 травня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 100. Подається за вид.: т. 3, с. 139—140.

Народна сила. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1954, 29 травня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 36, 310. Подається за вид.: т. 3, с. 143—146.

Вишневецький Дмитро Іванович (? — 1563) — князь, захищав українські землі від турків і татар. Був узятий у полон і страчений турецьким султаном. Деякі дослідники вважають, що у відомій народній пісні про Байду оспіваний Дмитро Вишневецький. Однак ця давня версія в новітніх дослідженнях заперечується.

Тарас (Трясило), Северин (Наливайко), Гуня, Павлюк (Петро Бут) — керівники національно-визвольної боротьби українського народу проти польської шляхти в XVI—XVII ст.

Лісові гвоздики. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1953, 23 липня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 261. Подається за вид.: т. 3, с. 129—130.

Епіграф узято з вірша Т. Шевченка «І широкою долину...».

Володимир Короленко. Вперше надруковано у зб. «Сад над морем», с. 27. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 49. Подається за вид.: т. 2, с. 164.

А все-таки поперед нас огні! — В ескізі «Огоньки» (1900) В. Г. Короленко згадує, як, пливучи похмурою сибірською рікою, зрадив далеким вогникам. Вони вабили до себе, проте весь час віддалялися. Цьому спогадові письменник надає символічного значення: «...Життя тече все в тих же похмурих берегах, а вогники ще далеко. І знову доводиться налягати на весла... Та все-таки... все-таки попереду вогні!..».

Ясна Поляна. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1955, № 2, с. 89—90. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 59. Подається за вид.: т. 3, с. 147—148.

Кучерська в Ясній Полянні. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1955, № 2, с. 89—90. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 59. Подається за вид.: т. 3, с. 149—150.

Левін — персонаж роману Л. М. Толстого «Анна Кареніна».

До Польщі. Вперше надруковано в газ. «Правда України», 1954, 22 липня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 172. Подається за вид.: т. 3, с. 151.

Вавель — назва пагорба в Кракові, на південь від старого міста. Тут знаходяться численні історико-архітектурні пам'ятники Х—XVII ст., зокрема королівський замок, де нині розміщені Державні художні цінності, пантеон польських королів та ін.

Щедрість.

Цикл, що складається з дев'яти поезій, М. Рильський присвятив братній Білорусії. Написаний у 1953—1954 рр.

Визначення поезії (*Замість пролога*). Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1954, 26 серпня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 35, 36, 118. Подається за вид.: т. 5, с. 309—310.

Гвоздики Коцюбинського. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1953, № 12, с. 19. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 35. Подається за вид.: *Рильський М.* Твори. В 3-х т., т. 1. К., 1956, с. 438—439.

Випадок, про який згадується в останніх строфах вірша, описав М. Горький у спогадах: М. М. Коцюбинський (Спогади про Михайла Коцюбинського), К., 1962, с. 181.

Кінолоб. Вперше надруковано в журн. «Дніпро», 1954, № 10, с. 49. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 35. Подається за вид.: т. 3, с. 311—314.

Берези. Вперше надруковано у зб. «Сад над морем», с. 58—59. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 35. Подається за вид.: т. 3, с. 314—315.

Артист. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1954, 26 серпня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 35. Подається за вид.: т. 3, с. 315—316.

Я стрів його, народного артиста...— Йдеться про Б. Р. Гмирю (1903—1969).

Колгосп. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1954, 26 серпня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 35. Подається за вид.: т. 5, с. 316—319.

Того колгоспу строгий голова...— У серпні—вересні 1953 р., подорожуючи по Білорусії, Максим Рильський відвідав колгосп «Рассвет» на Могильовщині, який очолював Герой Радянського Союзу і Герой Соціалістичної праці К. П. Орловський. На момент приїзду в колгоспному клубі відбувалась зустріч білоруських письменників з колгоспниками (див.: *Базаревич М. В.* Максим Рильський і Білорусія.— «Радянське літературознавство», 1979, № 1, с. 43).

Поет. Вперше надруковано в журн. «Дніпро», 1954, № 10, с. 49. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 35. Подається за вид.: т. 5, с. 319—321.

Дівчина. Вперше надруковано у зб. «Сад над морем», с. 69. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 35. Подається за вид.: т. 5, с. 321—322.

Обід на траві. Вперше надруковано у зб. «Сад над морем», с. 70—71. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 35. Подається за вид.: т. 5, с. 322—323.

Епілог. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1954, 26 серпня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 35. Подається за вид.: т. 5, с. 323—324.

САД НАД МОРЕМ

Запросини. Вперше надруковано у зб. «Сад над морем», с. 97—98. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 59. Подається за вид.: т. 3, с. 152.

Дар і віддарунок. Вперше надруковано у книжці М. Рильського «Орлина сім'я» (К., 1955, с. 130) під назвою «Дар». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 59, 387. Подається за вид.: т. 3, с. 153.

«По зелено-синім морю...» Під назвою «По дощі» вперше надруковано у кн. «Орлина сім'я», с. 130. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР. Подається за вид.: т. 3, с. 154.

Розмова з другом. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1954, № 10, с. 26. Подається за вид.: т. 3, с. 155—156.

«Коли тривоги життєвої...». Вперше надруковано у зб. «Сад над морем», с. 116. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 58. Подається за вид.: т. 3, с. 124.

Осені. Вперше надруковано у зб. «Сад над морем», с. 117—118. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 57. Подається за вид.: т. 3, с. 65—66.

Вірменії. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1954, 9 грудня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 59, 128. Подається за вид.: т. 3, с. 157.

Масіс. Вперше надруковано в газ. «Правда Украины», 1954, 15 декаб. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 59. Подається за вид.: т. 3, с. 158—159.

Мовляв, Міцкевич так писав про Чатир-Дагі.— Маються на увазі «Кримські сопети» А. Міцкевича.

Чорні зорі. Дитячий садок у вірменському колгоспі. Вперше надруковано в журн. «Піонерія», 1955, № 3, с. 9. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 59. Подається за вид.: т. 3, с. 160—161.

Хевсур у долині. Вперше надруковано у зб. «Сад над морем», с. 124—126. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 59. Подається за вид.: т. 3, с. 162—164.

Художник. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1955, № 3, с. 27. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 59, 517. Подається за вид.: т. 3, с. 165—166.

ТРОЯНДИ Й ВИНОГРАД

*Нові поезії
(1957)*

Збірка, де вміщено вірші 1955—1957 рр., вийшла у видавництві «Радянський письменник». «Троянди й виноград»,— писав О. І. Білецький,— книга про природу, про простих людей, про героїв труда і культури — одна з найумиротвореніших і найрадісніших книг про нашу сучасність» (*Білецький О.* Зібрання праць у 5-ти томах, т. 3. К., 1966, с. 203).

Порада. Вперше надруковано в журн. «Жовтень», 1955, № 9, с. 6. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7, 211. Подається за вид.: т. 3, с. 177.

Шпаки. Вперше надруковано в журн. «Жовтень», 1955, № 9, с. 6. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7, 211. Подається за вид.: т. 3, с. 178.

Лист до волошки. Вперше надруковано в журн. «Жовтень», 1956, № 12, с. 4. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 10, 11. Подається за вид.: т. 3, с. 179—180.

Перед грозою. Вперше надруковано в журн. «Жовтень», 1955, № 9, с. 7. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7, 211. Подається за вид.: т. 3, с. 181—182.

«Старайся паблюдать различные приметы...» — рядок з вірша О. Пушкіна «Приметы».

Війна червоної й білої троянди. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1955, № 15, с. 22. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7. Подається за вид.: т. 3, с. 183.

В основу вірша лягло жартівливе протиставлення безкровної лагідної війни квітів довготривалій війні, яка відбувалася у другій половині XV століття в Англії між двома відгалуженнями королівської фамілії Плантагенетів — Ланкастерами і Йорками. На гербі Ланкастерів було зображено червону троянду, на гербі Йорків — білу, тому і війна увійшла в історію і літературу як війна червоної і білої троянд.

«Был теплый дождь, в траве стоит вода» — рядок з вірша І. Буліна «Гроза прошла над лесом стороной».

Перший грім. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1956, № 7, с. 45. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7. Подається за вид.: т. 3, с. 184.

Колумб Христофор (1451—1506) — мореплавець, відкривач Америки (1492). За походженням італієць. Жив у Португалії та Іспанії.

Приморозок. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1956, № 7, с. 45. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7, 8. Подається за вид.: т. 3, с. 185.

Над плесом. Вперше надруковано у зб. «Троянди й виноград», с. 13. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 212. Подається за вид.: т. 3, с. 186.

По слідах. Вперше надруковано у зб. «Троянди й виноград», с. 14. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 212, 388. Подається за вид.: т. 3, с. 187.

Черемшина після дощу. Вперше надруковано в журн. «Жовтень», 1953, № 12, с. 3—4, під назвою «Після дощу». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 11. Подається за вид.: т. 3, с. 188—189.

Ознаки весни. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1956, № 7, с. 46. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7. Подається за вид.: т. 3, с. 190—191.

Третє цвітіння. Вперше надруковано в журн. «Жовтень», 1956, № 12, с. 3—4. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 10, 11, 12. Подається за вид.: т. 3, 192—193.

Квічастий луг. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1956, 29 липня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7, 8. Подається за вид.: т. 3, с. 194—195.

«Квітчастий луг і дощик золотий...» — рядок з однойменного вірша П. Тичини (збірка «Сонячні кларнети»).

Колі копають картоплю... Вперше надруковано в журн. «Дніпро», 1957, № 2, с. 3. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 11. Подається за вид.: т. 3, с. 196.

Бабине літо. Вперше надруковано в журн. «Дніпро», 1957, № 2, с. 4. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 11, 1704. Подається за вид.: т. 3, с. 197—198.

«Мечтам и годам нет возврата...» — рядок з четвертого розділу роману «Євгеній Онєгін» О. Пушкіна.

Троянди й виноград. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1955, № 15, с. 22. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7. Подається за вид.: т. 3, с. 199.

Друзі. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1955, № 15, с. 22. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7. Подається за вид.: т. 3, с. 200.

Не чуй — І. С. Нечуй-Левицький (1838—1918), український письменник.

Виноград. Вперше надруковано в журн. «Жовтень», 1955, № 9, с. 6—7. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7, 211. Подається за вид.: т. 3, с. 201.

«Бог веселый винограда...» — слова з однойменного вірша О. Пушкіна.

Бригадир. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1955, № 15, с. 22. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7. Подається за вид.: т. 3, с. 202—203.

Лісник. Вперше надруковано в журн. «Прапор», 1956, № 5, с. 3—4. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 6, 7. Подається за вид.: т. 3, с. 204.

Дівчата на винограднику. Вперше надруковано в журн. «Радянська жінка», 1956, № 10, с. 16. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 163. Подається за вид.: т. 3, с. 205—206.

Три дівчини. Вперше надруковано у зб. «Троянди й виноград», с. 38—39. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 11. Подається за вид.: т. 3, с. 207.

«Мороз и солнце — день чудесный...» — рядок з вірша О. Пушкіна «Зимнее утро».

Маркові дуби. Вперше надруковано в журн. «Прапор», 1956, № 5, с. 3—4. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 6, 7. Подається за вид.: т. 3, с. 208—209.

Пісня про лісню. Вперше надруковано у зб. «Троянди й виноград», с. 42. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 48. Подається за вид.: т. 3, с. 210.

Леонтович Микола Дмитрович (1877—1921) — український композитор, майстер хорового мистецтва.

Мова. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1956, № 7, с. 45. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 48. Подається за вид.: т. 3, с. 211.

Епіграф взято з заключних рядків повісті Вольтера «Кандід, або Оптимізм» (1759).

Грінченко Борис Дмитрович (1863—1910) — український письменник і етнограф, укладач і редактор «Словаря української мови» (1907—1909).

Д а л ь Володимир Іванович (1801—1872) — російський лексикограф, письменник, укладач «Толкового словаря великорусского языка».

На концерті «Мазовше». Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1956, № 7, с. 47. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7. Подається за вид.: т. 3, с. 212.

«М а з о в ш е» — польський державний ансамбль пісні й танцю імені Т. Сігетинського, організований цим композитором 1948 р. До складу ансамблю увійшли пародні співці й танцюристи однієї з історичних областей Польщі — Мазовії.

Сікстинська мадонна. Вперше надруковано в журн. «Дніпро» 1957, № 2, с. 4. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7, 431. Подається за вид.: т. 3, с. 213.

Папа Сікст — зображений на картині Рафаеля «Сікстинська мадонна» засновник Сікстинської капели, домашньої церкви римських пап у Ватикані.

Афродіта Мілоська. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1956, 29 липня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7, 8. Подається за вид.: т. 3, с. 214.

Гейне Генріх (1797—1856) — німецький поет, публіцист, критик. Відвідання хворим Гейне Лувра, де він із сльозами прощався з яскравим втіленням світу краси — Афродітою Мілоською, відтворено неодноразово у літературі. Зокрема, цей епізод з життя поета описав О. Дейч (Дейч О. Гарри из Дюссельдорфа. М., 1957, с. 300—301).

Желязова воля. Вперше надруковано в журн. «Дніпро», 1957, № 2, с. 5. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 11. Подається за вид.: т. 3, с. 215—216.

Моцарт Вольфганг-Амадей (1756—1791) — австрійський композитор.

Представникам «нового мистецтва». Вперше надруковано в газ. «Радянська культура», 1956, 16 грудня, під назвою «Представникам «нового мистецтва» в буржуазному суспільстві». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 11. Подається за вид.: т. 3, с. 217—218.

Веласкес Дієго Родрігес (1599—1660) — іспанський художник.

Сєров Валентин Олександрович (1865—1911) — російський художник.

Матейко Ял Алоїз (1838—1893) — польський художник.

Статуя Сатурна в Літньому саду. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1957, № 1, с. 4. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 11. Подається за вид.: т. 3, с. 219—220.

Сошенко Іван Максимович (1807—1876) — український художник, знайомство з яким відіграло значну роль у житті Т. Г. Шевченка.

Брюллов Карл (1799—1852) — російський художник.

Сонет. Вперше надруковано у зб. «Троянди й виноград», с. 57—58. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 11, 461. Подається за вид.: т. 3, с. 221.

«Суровий Дант не презирал сонета...» — рядок з вірша О. Пушкіна «Сонет».

«Живі, грізні, огромні сонети...» — рядок з вірша І. Франка «Вольні сонети».

«...Сонети куді — ні к чому» — слова з вірша А. Малишка «Не грім гармат». Пізніше Малишко подав цей рядок в іншій редакції: «...куценькі вірші — ні к чому».

Петрарка Франческо (1304—1374) — італійський поет, канцопи й сонети якого увійшли в світову спадщину як високопоетичні зразки політичної і любовної лірики.

Повітряна граса. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1956, 29 липня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7, 8. Подається за вид.: т. 3, с. 222—223.

Івану Франкові. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1956, 27 серпня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 11, 209. Подається за вид.: т. 3, с. 224.

Останні два рядки — цитата з вірша І. Франка «Товаришам із тюрми».

«...До мет, що мчать по небосклони...» — рядок з поеми І. Франка «Лісова ідилія».

«Мойсей» — поема І. Франка.

Ленінградові. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1956, 18 жовтня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 10, 11. Подається за вид.: т. 3, с. 225—226.

В Кремлівському подвір'ї. Вперше надруковано у зб. «Троянди й виноград», с. 65—66. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 11. Подається за вид.: т. 3, с. 229.

Цар-пушка — старовинна гармата, що зберігається на території Московського Кремля.

Іван Великий — дзвіниця, видатний твір російської архітектури, входить в архітектурний ансамбль Московського Кремля.

Чайка над Кремлем. Вперше надруковано у зб. «Троянди й виноград», с. 67—68. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 11. Подається за вид.: т. 3, с. 229.

Осітнє сонце. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1957, № 1, с. 4. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 11. Подається за вид.: т. 3, с. 230.

Вітчизні. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1956, 29 липня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 7, 8. Подається за вид.: т. 3, с. 231.

Антеї — один з героїв грецької міфології, якому його мати Гея — уособлення Землі — додавала сил і робила непереможним у бою.

ДАЛЕКІ НЕБОСХИЛИ

Поезії

(1959)

Збірка вийшла у видавництві «Радянський письменник».

За збірки «Троянди й виноград» і «Далекі небосхили» 1960 р. М. Рильському було присуджено Ленінську премію. Постанову «Про присудження Ленінських премій за найвидатніші досягнення в галузі літератури, журналістики, публіцистики і мистецтва» було опубліковано в день народження В. І. Леніна 22 квітня 1960 р. Тоді ж у «Вечірньому Києві» було вміщено репортаж І. М. Андрійченко «Честь, від якої вищої немає» про її розмову з М. Риль-

ським. У ньому читаємо: «Звістка про високу нагороду схвилювала поета. На чистому аркуші з'явилися рядки:

Яке це щастя, о Вітчизно-мати,
Яка наснага серцю і рукам,—
В день Леніна визнання те дістати,
Що Леніна осяяне ім'ям!

Нехай же праця радістю палає,
Нездійснені вершаться хай діла!
Честь, від якої вищої немає,
Обов'язок найвищий прирекла!»

ВІТЧИЗНА

Партії. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1958, 5 липня. Автограф зберігається у відділі рукописів Центрального державного музею-архіву літератури і мистецтва УРСР (далі: ЦДАЛІМ УРСР), ф. 46, оп. 1, спр. 15, арк. 1—2. Подається за вид.: т. 3, с. 286—287.

Народові. Вперше надруковано в газ. «Правда України», 1957, 6 листопада. Автограф зберігається у фондах Київського літературно-меморіального музею Максима Рильського (далі: музей М. Рильського), од. зб. Р-1118. Подається за вид.: т. 3, с. 244.

Зореувінчана. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1957, 5 листопада, під назвою «Москва». Подається за вид.: т. 3, с. 235—236.

Українському народові. Вперше надруковано в газ. «Комсомолец Донбасса», 1957, 25 грудня, під назвою «Українському радянському народові». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 309. Подається за вид.: т. 3, с. 239.

Радянська Україна. Вперше надруковано у кн. М. Рильського «Слово про рідну матір», К., 1958, с. 27—28, під назвою «Україна Радянська». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 499. Подається за вид.: т. 3, с. 237—238.

«Як явір простягає віти...». Вперше надруковано в газ. «Колгоспне село», 1959, 30 травня. Подається за вид.: т. 3, с. 245—246.

Олександрові Довженку дружнє посланіє. Вперше надруковано в журн. «Дніпро», 1958, № 12, с. 31—32, під назвою «Олександрові Довженку (Із давнього зошита)». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 334. Подається за вид.: т. 2, с. 216—218.

Два останні рядки вірша у збірці мали таку редакцію:

А хто до нашого не прийде саду
На чесну працю — прокленем за зраду.

Довженко Олександр Петрович (1894—1956) — український радянський кінорежисер і письменник.

«Ніч перед боєм» — оповідання О. Довженка, написане 1942 р.

Грузія. Вперше надруковано у зб. «Далекі небосхили», с. 19—20. Автограф зберігається в ЦДАЛІМ УРСР, ф. 46, оп. 1, спр. 9, арк. 1—2. Подається за вид.: т. 3, с. 288—289.

У вірші згадуються російський поет Михайло Юрійович Лермонтов (1814—1841), а також класик грузинської літератури

Шота Руставелі (XIII ст.) і радянські письменники Симон Чіковані (1902—1966), Георгій Леонідзе (1899—1966), Іраклій Абашідзе (народився 1909 р.), Сандро Шаншіашвілі (1888—1979), Костянтин Гамсахурдія (1891—1975), Шалва Дадіані (1874—1959).

Зацьковецька (Адасовська) Марія Костянтинівна (1860—1934) — одна з основоположників українського професійного театру, пародна артистка Української РСР.

Нам разом радісно йти. Вперше надруковано в газ. «Правда України», 1957, 17 сентября. Подається за вид.: т. 3, с. 234.

У третьому томі десяти томника в першому рядку четвертої строфи трапилась помилка. Виправлено за збіркою «Далекі небо-схили», с. 21.

На братній землі

Цикл, що складається із вірша «Присвята білоруським друзям» і одинадцяти сонетів, вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1958, № 9, с. 3—8. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 65. Подається за вид.: т. 3, с. 273—285.

Білоруський письменник Ригор Няхай у спогадах докладно розповів про подорож М. Рильського до Білорусії в 1958 р. Поет просив показати йому Білорусію, «усю — од краю до краю». «Святязь зачарував Максима Тадейовича, — пише Р. Няхай. — Він одразу знайшов спільну мову з місцевими рибалками і лісниками...». На озері Нароч М. Рильський провів два тижні. «Через кілька тижнів, — продовжує Р. Няхай, — я одержав перший лист з Нароча: «Дорогий друже! Разом з привітанням з берегів чудового озера Нароч надсилаю у Ваше розпорядження щойно написаний вірш «Білоруським друзям». А на початку липня з Києва до Мінська був надісланий великий пакунок — сонети про Білорусь. «Сонети були одразу ж перекладені й надруковані в журналі «Польмя» (Няхай Р. Не згасне зірка. — Незабутній Максим Рильський, с. 221—222).

Присвята білоруським друзям

Спогад Біловежі — Біловезька пуца, державний заповідник у Білорусії.

Камінь філаретів

У збірці «Далекі небосхили» примітка М. Рильського до вірша «Камінь філаретів» закінчувалась так: «Вірш Шевченка, який звичайно друковано під заголовком «Подражаніє Едуарду Сові», є насправді переспівом однієї з поезій Чечота, присвяченої польському поетові Едуарду Желіговському (Антонію Сові)».

Якуб Колас

Л а х у т і Абольгасем Ахмедзаде (1887—1957) — один із зачинателів таджицької радянської поезії.

ЗАРУБІЖНІ ДРУЗИ

Польщі. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1958, 15 квітня. Автограф зберігається в ЦДАЛІМ УРСР, ф. 46, оп. 1, спр. 13, арк. 1—2. Подається за вид.: т. 3, с. 271—272.

Тадеуш і Зося — герої поеми А. Міцкевича «Пан Тадеуш».

Тувім Юліан (1894—1953) — польський поет.

Броневський Владислав (1897—1962) — польський поет.

Вірші про Болгарію (1—3)

Вперше надруковано в журн. «Дніпро», 1957, № 11, с. 65—66. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР (ф. 137, од. зб. 11). Подається за вид.: т. 3, с. 240—243.

1. Болгарії

Левський (Іванов) Васил (1837—1873) — болгарський революціонер-демократ, діяч національно-визвольного руху болгарського народу.

Ботев Христо (1849—1876) — болгарський поет, революціонер-демократ.

Коларов Васил Петров (1877—1950) — діяч болгарського і міжнародного комуністичного руху, один з керівників Вересневого повстання 1923 р.; у роки 1949—1950 — голова Ради Міністрів Народної Республіки Болгарії.

2. Шабля Христо Ботева

Хаджі Димитр (1840—1868) — учасник національно-визвольної боротьби болгарського народу проти турецького ярма.

Плевен, Шипка — місця, де розгорталися бої під час російсько-турецької війни 1877—1878 рр., внаслідок якої російські війська визволили Болгарію від турецької певолі.

3. Сади Болгарії

9 вересня — свято визволення болгарського народу від фашистського гніту. Визволитися болгарському народові допомогла Радянська Армія, яка 8 вересня 1944 р. вступила на територію Болгарії.

КНИГА ПРО ФРАНЦІЮ

Окремі вірші з цього циклу вперше друкувалися в газеті «Вечірній Київ», 1957, 21, 22 червня («Серце Шопена», «Солов'ям України», «Знову про солов'їв», «Фламінго», «Нотр-Дам»), в журналах «Дніпро», 1957, № 9, с. 52—53 («Місто революції», «Парижєві з Києва», «Монмартр»), «Україна», 1957, № 16, с. 13 («Арлезіанки», «Адріатика», «До Рони»). Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 60, 430, 1497. Подається за зб. «Далекі небосхили», с. 49—94.

Вступ

На світі є співучий Лангедок... — початок першого вірша з циклу «Синя далечінь» (*Рильський М. Синя далечінь*. К., 1922, с. 6).

«Возлюбленна моя!...» — цитата з памфлета М. Горького «Прекрасная Франция».

Французькому народові

Гаврош — один з героїв роману В. Гюго «Знедолені».

Марат Жан-Поль (1743—1793) — діяч французької буржуазної революції, один з ватажків якобінців.

Опір — визвольний рух народних мас в Європі проти фашистських загарбників у другій світовій війні 1939—1945 рр., зокрема у Франції, проти гітлерівських окупантів, підтримуваних урядом Петена.

І. На шляхах дружби

«Я хотел бы жить и умереть в Париже...» — цитата з вірша В. Маяковського «Прощанье».

Містраль Фредерік (1830—1914) — провансальський поет (Франція). Серед основних творів — поема «Мірейо» (1859).

І линуть у піну і в блиск фарандоли... — М. Рильський вільно цитує рядки з свого вірша «Прочитавши Містралеві спогади»:

І линуть у піну і в блиск фарандоли
прокурор, і книгар, і пастух, і жіноцтво

(Рильський М. Тринадцята весна. Харків, 1926, с. 19).

II. В гостях у друзів

Арагон Луї (1897—1982) — французький письменник і громадський діяч, активний учасник руху Опору, пропагандист радянської літератури у Франції.

Тріоле Ельза (1896—1970) — французька письменниця, дружина Арагона, учасник руху Опору. Приділяла багато уваги ознайомленню французьких читачів з російською класичною і радянською літературою.

III. Арлезіанки

Маяковський відкрив нам Пушкіна... — У доповіді «Зв'язки між російською та бенгальською літературою» на IV міжнародному з'їзді славистів індійський учений Г. Халдар відзначив, що в російській літературі бенгальський народ «знаходив політичну і духовну підтримку в своїй боротьбі і духовних прагненнях», що радянські письменники допомогли бенгальській літературі «відкрити нові обрії». «В. Маяковський збудив інтерес до Пушкіна, який не перекладався до 1940 р.», — так звучить в резюме доповіді твердження, на яке звернув увагу М. Рильський («IV міжнародний съезд славистов». Т. 1, М., 1962, с. 295, 296).

«Венки, лампадки, пахнут тленьем...» — рядки з вірша І. Буніна «Портрет».

Рабле Франсуа (1483—1553) — французький письменник.

Доліво-Соботницький Анатолій Леонідович (народився 1893 р.) — співак, заслужений діяч мистецтв РРФСР, доктор мистецтвознавства.

Тассо Торквато (1544—1595) — італійський поет.

Делеклюз Луї-Шарль (1809—1871) — французький революціонер, публіцист, учасник революції 1848 р. і Паризької Комуні. Загинув на барикадах.

Клемансо Жорж Бенжамен (1841—1929) — французький політичний діяч, організатор інтервенції Антанти проти Радянського Союзу.

Левітан Ісак Ілліч (1860—1900) — російський художник.

Ріо-де-Жанейро (I—XI).

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1958, 17 серпня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛІ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 419. Подається за вид.: т. 3, с. 290—301.

«І дебр-пустиня неполита...» — рядок із поезії Т. Шевченка «Ісаія. Глава 35».

Юркевич Йосип (Осип) Вячеславович (1853—1910) — лікар, друг Тадея Рильського, після смерті якого — опікун Максима.

Криве, Білки — села Пошльнянського району Житомирської області УРСР.

ГОЛОСІЇВСЬКА ОСІНЬ

*Лірика 1959 року
(1959)*

Книжка вийшла у видавництві «Радянський письменник».

«Ні одній з моїх поезій,— писав поет 24 липня 1960 р. в листі до І. Пучка,— пі одному циклові не пощастило так, як «Голосіївській осені». Ви знаєте, що надруковано вже багато перекладів (серед них Комісарової, Суркова, Смелякова, Ушакова, Вишеславського...), а багато — в тому числі й непоганих — прислано мені в рукописах» (відділ рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 2393).

«Ви багато знаєте, нівроку...». Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1959, 6 листопада. Автограф зберігається в ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 63. Подається за вид.: т. 3, с. 311.

«Ніч, і вітер віти рве вербові...». Вперше надруковано у зб. «Голосіївська осінь», с. 5—6. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 63. Подається за вид.: т. 3, с. 312.

«Трошки вірять серце в забобони...». Вперше надруковано у зб. «Голосіївська осінь», с. 7—8. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 64. Подається за вид.: т. 3, с. 314.

«Почорніли заводі в озерах...». Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1959, 6 листопада. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 64. Подається за вид.: т. 3, с. 315.

«Висне небо синє...» — рядки з вірша українського поета Я. І. Щоголева «Осінь».

Хокусаї Кацусіка (1760—1849) — японський художник, уславився кольоровими гравюрами на дереві.

«Є така поезія Верлена...». Вперше надруковано у зб. «Голосіївська осінь», с. 11—12. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 64. Подається за вид.: т. 3, с. 316.

Ні! Рядком розпачливим Верлена... — Йдеться про вірш П. Верлена «Тихе небо понад дахом», що в перекладі М. Рильського був розміщений у вид.: Верлен П. Лірика. К., 1968, с. 114.

«Це ж для людства — навіть ще не вчора!...». Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1959, 6 листопада. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 64. Подається за вид.: т. 3, с. 313.

Ціолковський Костянтин Едуардович (1857—1935) — російський учений, який вперше у світі розробив теорію польоту в космічному просторі. Довгі роки страждав від глухоти.

«По полях ми з Вишнею бродили...». Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1959, 11 листопада, під назвою «Пам'яті Остапа Вишні». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 64. Подається за вид.: т. 3, с. 318.

Випня Остап (Павло Михайлович Губенко, 1889—1956) — український гуморист і сатирик.

Ліс, повитий ерібноперим димом... Вперше надруковано у зб. «Голосіївська осінь», с. 17—18. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р'—43. Подається за вид.: т. 3, с. 323.

«Огорнула темрява кімнату...». Вперше надруковано у зб. «Голосіївська осінь», с. 19—20. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 64. Подається за вид.: т. 3, с. 319.

«Я люблю, когда в доме есть дети...» — рядки з вірша І. Ф. Анпенського «Тоска припоминавня».

Як забути... Вперше надруковано у зб. «Голосіївська осінь», с. 21—22. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1715. Подається за вид.: т. 3, с. 317.

День скінчився... Вперше надруковано у зб. «Голосіївська осінь», с. 23—24. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р-43. Подається за вид.: т. 3, с. 322.

Ми сиділи в Гданську. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1959, 10 грудня. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р-43. Подається за вид.: т. 3, с. 320.

«О пи не видят и не слышат...» — рядки з вірша Ф. Тютчева «Не то, что мпите вы, природа...».

Діалог, навійний дискусією про мистецтво в «Комсомольской правде». Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1959, 10 грудня. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р-43. Подається за вид.: т. 3, с. 321.

Як ідеш ти... Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1959, 10 грудня. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р-43. Подається за вид.: т. 3, с. 324.

ЗГРЯЯ ВЕСЕЛИКІВ

*Лірика 1959 року
(1960)*

Збірку видано до Декади української літератури та мистецтва, що відбулася в Москві 1960 р. Вийшла у видавництві «Радянський письменник». У листі до редактора журналу «Дружба народів» 23 липня 1960 р. М. Рильський писав: «Посылаю обещанное стихотворение (вірш «Згряя веселиків». — *Ред.*) для номера «Д. п.», посвященного украинской литературе. Стихотворение уже в заголовке затруднит переводчика. Дело в том, что журавль по-украински — журавель. Народная этимология связывает это со словом журба (печаль, грусть), журитися (печалиться, грустить). Чтобы не было этой ассоциации, народ иногда, как это указывает в своем украинско-русском словаре Гринченко (слово *веселик*), называет журавлей — веселиками. Возможно, что заголовок надо дать «Стая веселиков» — с примечанием, а может быть и просто «журавлиная стая», а тогда дать примечание в том месте, где прямо говорится в тексте о «веселиках», однако там сохранив это слово непременно» (ІЛ АН УРСР, відділ рукописів, ф. 137, од. зб. 739).

СВІТОЧ ДРУЖБИ

Сорок другий. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1959, 6 листопада. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 463. Подається за зб. «Згряя веселиків», с. 7—8.

Рідна мова. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1959, 12 березня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 416, 417. Подається за вид.: т. 3, с. 302—304.

Цей вірш М. Рильський уперше прочитав на закінчення свого виступу на IV з'їзді письменників Радянської України (1959).

Максимович Михайло Олександрович (1804—1873) — український вчений-природознавець, історик, філософ, етнограф. Зібрав, упорядкував і видав збірки «Малороссийские песни» (1827) та «Украинские народные песни» (1834), що були одними з перших видань в українській фольклористиці.

І де сміявся Іван Петрович — Тарас Григорович повстав... — Маються на увазі І. П. Котляревський і Т. Г. Шевченко.

Добролюбов Микола Олександрович (1836—1861) — російський критик, публіцист, поет.

Вогні. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1959, 15 травня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 129, 130. Подається за зб. «Зграя веселиків», с. 15—19.

Твір є відповіддю на вірш А. Малишка «Вогник» (див.: «Максиму Рильському, К., 1960). «Спешу авторизовать Ваш перевод «Огней», — писав 27 вересня 1960 р. М. Рильський до М. І. Комісарової. — Буду очень рад, если вслед малышкинскому «Огоньку» и «моим огням» вспыхнут огни Бровки, Чиковани, Прокофьева, Ваш. Это ведь будет чудесная переключка огней!» (відділ рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 2403). У вірші згадуються український актор Амвросій Максиміліанович Бучма (1891—1957), українські радянські поети Ярослав Гнатович Шпорта (1922—1956), Микола Львович Нагнибіда (народився 1911 р.), Платон Микитович Воронько (народився 1913 р.), українські радянські прозаїки Юрій Іванович Яновський (1902—1954) і Олександр Іванович Кошленко (1900—1958), український радянський композитор Платон Ілларіонович Майборода (народився 1918 р.), російські радянські поети Олександр Андрійович Прокоф'єв (1900—1971), Самуїл Якович Маршак (1887—1964), Микола Семенович Тихонов (1896—1979), Михайло Васильович Ісаковський (1900—1979), білоруські радянські письменники Янка Бріль (народився 1917 р.) і Петрусь Бровка (1905—1980), вірменський радянський письменник Наїрі Зар'ян (1901—1969).

Як з неграми співали Ви «Катюшу», оту, що Ісаковський написав... — цими словами М. Рильський перефразував відомі рядки А. Малишка з його вірша «Катюша» (див.: *Малишко А. За синім морем. Книга віршів. К., 1950, с. 49*).

Левкові Ревуцькому. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1959, 20 лютого. Подається за зб. «Зграя веселиків», с. 24.

Ревуцький Левко Миколайович (1889—1977) — український радянський композитор, народний артист СРСР, близький друг поета.

Бородін Олександр Порфїрійович (1833—1887) — російський композитор і вчений хімік.

Карпатські октави. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1959, 9 серпня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 241, 242, 243. Подається за зб. «Зграя веселиків», с. 23—35.

Черемшина Марко (Іван Юрійович Семанюк, 1874—1927) — український письменник.

Мартович Лесь (Олексій) Семенович (1871—1916) — український письменник.

Гудульщино! Яких добрати слів по Коцюбинським для краси твоєї, уникнути Олесевих слів

ді в...— М. Рильський має на увазі «Тіпі забутих предків» М. Коцюбинського та поему О. Олесья «На зелених горах».

Рудпєв Семен Васильович (1899—1943) — комісар партизанського з'єднання, яким командував С. Ковпак; загинув у серпні 1943 р. в бою коло Делятина, похований в місті Йремчі.

Ковпак Сидір Артемович (1887—1967) — один з найвидатніших організаторів партизанського руху на Україні в роки Великої Вітчизняної війни, командир партизанського з'єднання, яке здійснило кілька глибоких рейдів по тилах ворога, зокрема уславлений карпатський рейд 1943 р., описаний Ковпаком у книзі «Від Путивля до Карпат».

Личук Юстин Тодорович (нар. 1901 р.) — новатор сільсько-господарського виробництва, двічі Герой Соціалістичної Праці.

Триптих про кобзарів (1—3)

Вперше надруковано у зб. «Зграя веселиків», с. 37—47. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 491. Подається за першодруком.

1. Любов Вересая

Вересая Остап Микитович (1803—1890) — видатний український кобзар. Походив з кріпаків, виконував думи, історичні й побутові пісні. В його репертуарі була й «Дума про Федора Безродного», яку згадує М. Рильський у вірші «Рідна мова».

Русов Олександр Олександрович (1847—1915) — український земський статистик, фольклорист, етнограф і громадський діяч.

2. Кравченко у Короленка

Успенського диткливого повірник...— Російський письменник Г. І. Успенський з глибоким довір'ям ставився до В. Короленка, ділився з ним найпотаємнішими своїми думками. Про це В. Короленко згадує у спогадах «Про Гліба Івановича Успенського» та «Гліб Іванович Успенський» (1902).

Учитель Горького...— О. М. Горький неодноразово згадував про велику роль, яку відіграв В. Короленко у формуванні його як людини й письменника.

Кравченко-Крюковський Іван Григорович (1804—1885), **Холодний Федір** (справжнє прізвище — Гриценко; 1814—80-ті роки) — відомі українські кобзарі.

Столицін Петро Аркадійович (1862—1911) — з 1906 р. міністр внутрішніх справ і голова ради міністрів царської Росії. Період столицінської реакції позначений кривавим терором, скерованим проти революційного руху.

3. Єгор Мовчан у Параски Амбросій

Мовчан Єгор Хомич (1898—1968) — український кобзар. На IV Міжнародному конгресі славистів у Москві, де М. Рильський робив доповідь про мистецтво бандуристів і кобзарів, Мовчан виконував історичні думи, що художньо ілюстрували доповідь М. Рильського.

Амбросій Параска Юхимівна (народилась 1910 р.) — українська радянська народна поетеса, автор кількох постичних збірок.

Зграя веселиків. (Із рибальського щоденника). Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1959, № 10, с. 24—27. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 5. Подається за зб. «Зграя веселиків», с. 49—56.

12 вересня 1959 р. М. Рильський у листі до О. Дейча писав: «...жив я з Андрієм Малишком, Мик[олою] Петр[овичем] і шофером Малишка, Жорою Неведомським над Дніпром, в наметі, вище впадання Тетерева (тобто кілометрах у 80 від Києва), пасупроти Гайдамацького острова, біля Вовчого гирла, де й був написаний вірш «Згряя веселиків» («Незабутній Максим Рильський», с. 66).

Купер'ян — герой пародних пісень. Образ цей використав І. Франко у вірші «Цехмістер Купер'ян» та в однойменному вірші з циклу «Оси».

В ЗАТІНКУ ЖАЙВОРОНКА

Поезії 1960—1961 рр.

(1961)

Збірка вийшла у Держлітвидаві України.

Світова веселка. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1961, 12 серпня. Подається за зб. «В затінку жайворонка», с. 5—6.

Клятва. Вперше надруковано в газ. «Радянська освіта», 1960, 27 серпня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1. Подається за збіркою «В затінку жайворонка», с. 7—8.

Вірш написано до Декади української літератури й мистецтва 1960 року в Москві.

Іванові Козловському. Вперше надруковано в газ. «Радянська культура», 1960, 14 липня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1. Подається за зб. «В затінку жайворонка», с. 9—10.

Козловський Івац Семенович (народився 1900 р.) — Народний артист СРСР, соліст Великого театру СРСР, приятель М. Рильського.

Садовський (Тобілевич) Микола Карпович (1856—1933) — український актор і режисер, один з засновників доживтневого українського театру.

До Лисенського та Лоепгріна... — Серед кращих партій І. Козловського були партія Лепського з опери П. Чайковського «Євгеній Онегін», Лоепгріна з однойменної опери Вагнера та Петра з опери М. Лисенка «Наталка Полтавка».

В затінку жайворонка. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1960, 5 липня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1, 101. Подається за зб. «В затінку жайворонка», с. 11—13.

Про подорожні враження, що лягли в основу вірша, розповідає М. Ушаков у спогадах «В затінку жайворонка» («Незабутній Максим Рильський», с. 246—255).

Дві ластівки. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1960, 13 серпня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1. Подається за зб. «В затінку жайворонка», с. 14—15.

Слава пісням. Вперше надруковано в журн. «Мистецтво», 1960, № 6, с. 7—8. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1, 436. Подається за зб. «В затінку жайворонка», с. 16—18.

«Це Коцюбинський ще сказав...» — М. Коцюбинський в «Intermezzo» писав: «Мене спинає біла піна гречок, запашна, легка, наче збита крилами бджіл. Просто під ноги лягла співуча арфа й гуде на всі струни. Стою й слухаю».

Наддеснянський роздуми. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1960, № 11, с. 18—20. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1, 306. Подається за зб. «В затінку жайворонка», с. 19—22.

Взяв я розмір «Гайявати»... — М. Рильський полубляв розмір, яким американський поет Генрі-Уодсуорт Лонгфелло (1807—1882) написав «Пісню про Гайявату» (1855). Цим розміром написано, зокрема жартівливий вірш М. Рильського до О. Дейча. Думка М. Рильського про те, що в публіцистиці українського письменника Івана Вишенського (близько 1545—1550—1620) можуть бути елементи віршової ритміки, нова й свіжа. Це питання ще не досліджене.

Сосничанам. Вперше надруковано в газеті «Червоний прапор» (м. Сосниця), 1960, 10 вересня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1. Подається за зб. «В затінку жайворонка», с. 23—24.

Десняк Олекса (Олексій Гпатович Руденко, 1909—1942) — український радянський письменник.

Спасибі. Вперше надруковано в газ. «Колгоспе село», 1960, 20 вересня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 464. Подається за зб. «В затінку жайворонка», с. 25—26.

Доц у Гагрі. Вперше надруковано у зб. «В затінку жайворонка», с. 27. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1. Подається за першодруком.

Краса. Вперше надруковано в журн. «Прапор», 1961, № 1, с. 3—4. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1, 236. Подається за зб. «В затінку жайворонка», с. 28—29.

Що зберегла пісня. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1960, № 24, с. 14. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1, 536. Подається за зб. «В затінку жайворонка», с. 30—32.

Поетичне мистецтво. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1960, 1 жовтня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1, 391. Подається за зб. «В затінку жайворонка», с. 33—34.

13 жовтня 1960 року вірш «Поетичне мистецтво» М. Рильський надіслав з Гагри О. Дейчу. «Надсилаю Вам,— писав він,— цю свою приховану полеміку з Верленом і майже явну підтримку Горацию і Буало» («Незабутній Максим Рильський», с. 58).

Дикий цан. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1960, 18 жовтня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1, 166. Подається за зб. «В затінку жайворонка», с. 35—37.

Тирса і хохітва. Вперше надруковано у зб. «В затінку жайворонка», с. 38—39. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1, 482. Подається за першодруком.

Згадуючи свою поїздку з М. Рильським по заповідниках Чернігівщини, Сумщини і Полтавщини, П. Погребняк пише: «Творчим звітом Максима Тадейовича від цієї поїздки, коротенької, але ба-

гатої на враження, був білий вірш «Тирса і хохітва». У ньому поет ставив питання про загадкове явище: «...Чому зараз тирса (ковила) не росте, а хохітва (птах стрепет) не виводиться на зораній землі?.. Я був здивований несподіваним для мене філософсько-природознавчим змістом вірша. Це була постановка цілої дослідницької проблеми для природознавців» («Незабутній Максим Рильський», с. 270).

Вогні Москви. Вперше надруковано в газ. «Молодь України», 1960, 19 листопада. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1, 131. Подається за зб. «В затінку жайворошка», с. 40—41.

Вірш присвячено відкриттю Декади української літератури і мистецтва в Москві 1960 р.

Підйомні крани. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1960, 6 листопада. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1, 367. Подається за зб. «В затінку жайворошка», с. 42—43.

Дві елегії й легенька сатира. (1—3). Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1961, 10 лютого, під назвою «Дві елегії й маленька сатира». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1, 158, 159. Подається за зб. «В затінку жайворошка», с. 44—47.

«Прощально кували зозулі...» — слова з роману О. Гончара «Таврія» (Гончар О. Твори в 5-ти т., т. 2, К., 1966, с. 262).

«Сипле, сипле, сипле сніг...» — рядок із «Зів'ялого листя» І. Франка.

Він у Києві. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1961, 10 березня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 125. Подається за зб. «В затінку жайворошка», с. 48—49.

Сам ніби йшов із сивим Палієм... — п'ятак на поему Т. Шевченка «Чернець» (1847), героєм якої є Семен Палій.

Палій (Гурко) Семен Пилипович (40-ві роки XVII ст. — 1710) — один із керівників визвольної боротьби селянства і козацтва Правобережної України проти польської шляхти.

Костомаров Микола Іванович (1817—1885) — український і російський історик і письменник.

Петров Олексій Михайлович (1827—1887) — студент Київського університету, провокатор, який написав донос про Кирило-Мефодіїське товариство.

Вірш в альбом. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1961, 26 вересня, під назвою «Живе поезія!». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1. Подається за зб. «В затінку жайворошка», с. 50—51.

Вірш присвячено Олександрі (Шурі) Василівні Костенко, дочці приятеля поета — В. С. Костенка.

Ще Пушкін висміяв альбому... — Іронічне ставлення до альбомів знайшло вияв у кількох творах О. Пушкіна, зокрема у вірші «И. В. Сленіпу» (1828), який починається рядком «Я не люблю альбомов модных...»

«Небрежний стих» — для О. Пушкіна — синонім вірша природного, органічного, не сконструйованого за штучними канонами і приписами. Так, у вірші «Любовь одна — веселье жизни хладной...» (1816) поет пише: «...Она не улыбнется его стихам

небрежним и простым». У постичному пачерку до строфи XI «Евгения Онегина» (другий розділ) О. Пушкін говорить:

И этот юный стих небрежный
переживет мой век мятежный...

Саме такого значення падає цьому вислову і М. Рильський.

«Быть можно дельным человеком...» — цитата з першого розділу «Евгения Онегина» О. Пушкіна.

Радянський Грузії. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1961, 12 травня, під назвою «Квітучий у віках». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1, 409. Подається за зб. «В загінку жайворонка», с. 52.

Подвиг. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1961, 13 квітня під назвою «Хвала». Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1. Подається за зб. «В загінку жайворонка», с. 53.

Вірш написано під враженням повідомлення про політ Ю. О. Гагаріна, що відбувся 12 квітня 1961 р. Про те, як М. Рильського схвилювало це повідомлення, згадує О. Борецький у своїх потатках «Великий друг видавців» («Незабутній Максим Рильський», с. 408—409).

ЗИМОВІ ЗАПИСИ

Поезії. 1960—1963
(1964)

Остання підготовлена поетом збірка; вийшла у видавництві «Радянський письменник». Гравюри на дереві виконав художник К. С. Козловський.

Як не любити... Вперше надруковано в журн. «Зміна», 1960, № 3, с. 10. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 67, 549, 950. Подається за зб. «Зимові записи», с. 7—8.

Напуттє. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1961, 7 липня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 4. Подається за зб. «Зимові записи», с. 9—10.

Корсовецький Орест Іванович (нар. 1926 р.) — вчитель, пише вірші. Перші його поетичні спроби помітив і привітав М. Рильський.

...Вітрякові Альфонса Доде.— А. Доде колись мешкав у старому вітряку, який зберігся до наших днів і в якому влаштовано музей.

Легенда віків. Уперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1961, 20 вересня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 245. Подається за зб. «Зимові записи», с. 11—17.

Сповила убога мати сина...— Тут і далі перефразовано рядки з вірша Т. Шевченка «Якби ви знали, паничі...».

Наймичка, Марко, Катерина— герої поем Т. Шевченка «Наймичка» і «Катерина».

Туга за молодістю. Вперше надруковано в газ. «Літературна Україна», 1962, 19 жовтня. Автограф зберігається у відділі рукопи-

сів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 67, 493. Подається за зб. «Зимові записи», с. 18—20.

«Не жизни жаль с томительным дыханием...» — рядки з вірша А. Фета «А. Л. Бржеской».

Андрієві Малишку в полудень його віку. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1962, 14 листопада. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 67. Подається за зб. «Зимові записи», с. 21—24.

Ярославна — дочка галицького князя Ярослава Володимировича Осмомисла, оспівана в «Слові о полку Ігоревім», дружина новгород-сіверського князя Ігоря. До її образу Малишко звертався неодноразово, а 1946 р. вийшла його збірка під назвою «Ярославна».

Дружба. Вперше надруковано у зб. «Зимові записи», с. 25—26. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р — 199. Подається за першодруком.

Зимові записи (1—4). Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1962, 8 січня. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р — 199. Подається за зб. «Зимові записи», с. 27—34.

Кошиць Олександр Аптонович (1875—1944) — український хоролий диригент і композитор. З 1920 р. — емігрант.

Сербські пісні. Вперше надруковано в газ. «Літературна Україна», 1962, 16 лютого. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, Р — 199. Подається за зб. «Зимові записи», с. 35—37.

До першої публікації «Сербських пісень» М. Рильський зробив такі примітки, зняті пізніше при укладанні збірки:

«**Караджич Вук** (1787—1864) — видатний сербський діяч, мовознавець, фольклорист. У мене йдеться про його записи народних пісень, якими захоплювалися Гете, Пушкін, Міцкевич.

Плапина — гора, вкрита лісом.

Старицький Михайло Петрович (1840—1904) — український письменник і театральний діяч. Перекладав сербський народний епос».

Пушкін. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1962, 9 лютого. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р — 199. Подається за зб. «Зимові записи», с. 38—39.

«Здоров будь, Пушкін мій, землі оргап могутчій!» — цитата з вірша П. Тичини «Перед пам'ятником Пушкіна в Одесі».

Тарасова гора (колись — Черпеча) — гора в Каневі, де поховано Т. Г. Шевченка.

Народові-сіячеві. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1962, 29 березня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 312. Подається за зб. «Зимові записи», с. 40—41.

Газеті «Правда». Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1962, 5 травня. Подається за зб. «Зимові записи», с. 42—43.

Вірш написано з нагоди 50-річчя газети «Правда», нагородженої у зв'язку з ювілеєм другим ордепом Леніна.

Українки (1—2)

Вперше надруковано у кн.: День поезії. К.. 1963, с. 169—170. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 966 (початок). Подається за зб. «Зимові записи», с. 44—47.

Михайлові Стельмаху. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1962, 24 травня. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р-199. Подається за зб. «Зимові записи», с. 48—49.

«...Во ім'я правди кривду тпе з плеча...» — Мається на увазі роман М. Стельмаха «Правда і кривда».

«Несе слова, подібні хлібу й солі...» — Мається на увазі роман М. Стельмаха «Хліб і сіль».

Вуж. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1962, № 9, с. 6. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р-199. Подається за зб. «Зимові записи», с. 50—52.

Павлові Романовичу Поповичу. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1962, 5 вересня. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р-199. Подається за зб. «Зимові записи», с. 53—54.

Попович Павло Ромапович (народився 1930 р.) — радянський космопавт, родом з міста Узина Київської області.

На відкриття музею Лесі Українки. Вперше надруковано в газ. «Літературна Україна», 1962, 25 вересня, під назвою «Чолом тобі!». Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р-199. Подається за зб. «Зимові записи», с. 55—56.

Мавка — героїня «Лісової пісні» Лесі Українки.

Станіславський. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1963, 17 січня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 67, 470. Подається за зб. «Зимові записи», с. 57—58.

Мольєр (Поклеп) **Жан Батіст** (1622—1673) — французький драматург, актор, театральний діяч.

Як чайка МХАТу, що летить з імлі... — Після вистави чеховської «Чайки» чайка стала емблемою Московського художнього академічного театру СРСР імені М. Горького.

Алексєєв — справжнє прізвище Костянтина Сергійовича Станіславського (1863—1938), російського актора, режисера, теоретика театру.

Шипшина. Вперше надруковано в газ. «Літературна Україна», 1963, 8 червня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 67. Подається за зб. «Зимові записи», с. 59—61.

«Кругом солов'ї, заливаюсь, поют...» — рядки з балади О. К. Толстого «Канут».

Бетховен Людвіг Ван (1770—1827) — німецький композитор.

Римський-Корсаков Микола Адрійович (1844—1908) — російський композитор.

Над морем (1—2). Вперше надруковано в газ. «Літературна Україна», 1963, 6 серпня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 67. Подається за зб. «Зимові записи», с. 62—64.

Людял і народам. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1962, № 9, с. 1. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1658. Подається за зб. «Зимові записи», с. 65, 66.

ПОЗА ЗБІРКАМИ

(1951—1964)

Амвросієві Бучмі. Вперше надруковано у вид.: *Рильський М.* Твори в десяти томах, т. 3, с. 91. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 83. Подається за першодруком.

Бучма Амвросій Максиміліанович (1891—1957) — український радянський актор, народний артист СРСР. У вірші йдеться про ролі Макара Діброви (в однойменній п'єсі О. Корнійчука) і Миколи Задорожного в п'єсі І. Франка «Украдене щастя» у виконавці А. Бучми.

За мир! Вперше надруковано у зб.: «Іскри вогню великого. Поезії». К., 1965, с. 129. Подається за автографом, що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 54, 165.

Сонет (У порядку дискусії). Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1980, 20 березня. Подається за автографом, що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 57.

Твір належить до групи віршів, написаних у порядку творчої дискусії з Андрієм Малишком про місце сонета в сучасній поезії.

«Гаразд — «Замість сонетів і октав»... — мається на увазі збірка віршів П. Г. Тичини 1920 р.

«Не в мороці самотлюбних келій Фрапко сонети, знаємо, складав...» — п'ятак на «Гюремні сонети» І. Франка.

Українцям Канади. Вперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1951, № 6, с. 90. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 57. Подається за першодруком.

«Богдан Хмельницький» по телевізору. Друкується вперше за автографом, що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 95. Йдеться про кінофільм режисера І. Савченка «Богдан Хмельницький» (1941).

Кривоніс (Перебийніс) Максим (? — 1648) — полковник черкаського полку, один із керівників повсталого селянства у народно-визвольній війні 1648—1654 рр.

Некрасов. Уперше надруковано в газ. «Черкаська правда», 1971, 10 грудня. Подається за автографом, що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 324.

Поезія містить ремінісценції з віршів М. Некрасова «Размышления у парадного подъезда», «Рыцарь на час», «Замолкни, Муза мести и печали» та поеми «Кому на Руси жить хорошо».

Зіна — Зінаїда Миколаївна, дружина Некрасова.

Високий спів. Уперше надруковано в «Літературній газеті», 1953, 18 червня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 338. Подається за вид.: т. 3, с. 136—137.

Жовтнева пісня. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1953, 5 листопада. Подається за вид.: т. 3, с. 133—134.

Серце народів. Уперше надруковано в журн. «Вітчизна», 1953, с. 3—4. Подається за першодруком.

Польському народові. Новорічне поздоровлення. Вперше надруковано у вид.: *Рильський М.* Твори в 3-х т. К., 1955, т. 1, с. 441—442. Подається за виданням: т. 3, с. 131—132.

Гімн братерству. Вперше надруковано в журн. «Жовтень», 1954, № 1, с. 6. Подається за першодруком.

Я «засіваю». Вперше під назвою «В рік новий» надруковано в «Літературній газеті», 1954, 1 січня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 539. Подається за вид.: т. 3, с. 167.

Воля народу. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1954, 18 січня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 135. Подається за вид.: т. 3, с. 174—175.

«Далека росіяню незнайома...» Вперше під назвою «Рідній росіяниці» надруковано в газ. «Черкаська правда», 1954, 19 травня. Подається за вид.: т. 3, с. 176.

Толстой на вальдшнепиній тязі. Вперше надруковано в газ. «Літературна Україна», 1978, 29 серпня. Подається за автографом що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 59.

Четверта строфа — незакінчена. У вірші згадуються персонажі повісті Л. Толстого «Козаки» та оповідання «Людцери».

«Людина він — і все людське у нім...». Друкується вперше за автографом, що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 262.

Вірш присвячено В. І. Леніну.

Береги. Вперше надруковано у вид.: *Рильський М.* Твори в 3-х т., т. 1, с. 451—455. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 35. Подається за вид.: т. 3, с. 168—173.

Шолохов. Уперше надруковано в газ. «Радянська Волинь», 1955, 22 травня, та в журн. «Дніпро», 1955, № 5, с. 7. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 534. Подається за журналом «Дніпро».

Вірш написано до 60-річчя з дня народження М. О. Шолохова.

Давидов — герой роману М. Шолохова «Піднята цілина».

До комунізму верховин! Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1956, 14 лютого. Подається за першодруком.

Партія. Вперше надруковано в газ. «Комсомольське плем'я» (Одеса), 1956, 2 березня. Подається за першодруком.

Вечірній Київ перед Новим роком. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1956, 31 грудня. Подається за першодруком.

Львів. Вперше надруковано у вид.: *Рильський М.* На оновленій землі. Львів, 1956, с. 3. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 265. Подається за вид.: т. 3, с. 232.

Данило — галицько-волинський князь Данило Романович Галицький (1201—1264), який заснував Львів, назвавши місто на честь свого сина Лева, що брав участь у воєнних походах.

Казімірів кінь — кінь Казіміра III (1310—1370), польського короля, який у 1340 р. напав на Львів, але одержав відсіч і оволодів містом тільки під час другого нападу на Галичину (1349).

Кривописа клич... — Після битви під Пилявою, коли 11—13 вересня 1648 р. селянсько-козацьке військо, розгромивши польсько-шляхетське ополчення, звільнило Поділля й Волинь, М. Кривоніс брав участь у визволенні Львова.

«Слаavimo серцем і ділом...». Вперше надруковано в газ. «Літературна Україна», 1974, 19 липня. Автограф зберігається в музеї М. Рильського (од. зб. Р-13). Подається за першодруком.

Народ і Партія. Вперше надруковано у газетах «Радянська Україна» та «Вечірній Київ», 1957, 6 вересня. Подається за вид.: т. 3, с. 233.

«Хто снаги надав тобі, Вкраїно...» Вперше надруковано в газ. «Колгоспне село», 1957, 22 жовтця. Подається за першодруком.

«З народного напившись джерела...». Вперше надруковано у вид.: *Рильський М.* Твори в 10-ти т., т. 3, с. 247. Подається за першодруком.

«Не забуду вечора хрусткого...» Вперше надруковано у вид.: *Рильський М.* Твори в 10-ти т., т. 3, с. 268—269. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 62, 1706. Подається за першодруком.

«Выхожу оди я на дорогу...» — рядок з вірша М. Лермонтова, що починається цими словами.

Сентиментальний вальс. Вперше надруковано в газ. «Культура і життя», 1968, 28 січня. Подається за першодруком.

У 50-х роках співачка Кіївського державного ордену Леніна академічного театру опери та балету Української РСР імені Т. Г. Шевченка О. Д. Ропська готувала концерт, який мав складатися з вальсів російських, українських та західноєвропейських композиторів. До програми вона включила і «Сентиментальний вальс» П. І. Чайковського. Слова до музики видатного російського композитора вона попросила написати М. Т. Рильського, що він, з юних літ шануючи музику П. І. Чайковського, охоче здійснив.

Серсо. Вперше надруковано у вид.: *Рильський М.* Твори в 10-ти т., т. 3, с. 267. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 62, 1706. Подається за першодруком.

«Живи Україно, красуйся в віках...» Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1980, 20 березня. Подається за першодруком.

«...Молить бога Юговичів мати...», «Ой я зроду бурлакую...», «О смерте, не лякай! Коса твоя тяжка...», «Ой червона калинонько...», «Пісня, «Слава хлібові святому...», «Стоїть золотоголавий...», «Ой сумний той голос...», «Ой пора в нас не така...», «Серед темних борів...», «Частувала дівчинька...» — це вірші та пісні, вміщені в романі О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і чужа молодиця» (К., 1958, с. 92, 110, 236, 283, 326, 333, 401, 441, 502, 520, 569, написані в 1944—1957 рр.). Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р-722. Подається за пазваним виданням роману О. Ільченка.

Юговичі — дев'ять братів, герої сербського народного епосу, які разом з батьком Юг-Богданом полягли в бою проти загарбників на Косовому полі в 1389 р. Їхня мати теж загинула від рук турецьких поневолювачів.

Аква віта (*лат.*) — дослівно — вода життя; тут — у переносному значенні: горілка.

Арма вірумкве капо (*лат.*) — дослівно — «я освіую зброю і мужа»; це — перші слова «Енеїди» Вергілія, які в українському перекладі поеми звучать так: «Ратні боріння й героя вславлія» (див.: *Вергілій Марон П.* Енеїда. К., «Дніпро», 1972, с. 23).

«Живи ж людям на утіху...» Вперше надруковано в журн. «Народна творчість та етнографія», 1958, № 2, с. 18—19. Подається за першодруком. Цим віршем М. Рильський закінчив статтю «Наш Бгор Мовчан».

Народові й людству. Вперше надруковано в газ. «Правда України», 1958, 5 апреля. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 311. Подається за першодруком.

Осінній Київ. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1958, 15 вересня. Подається за вид.: т. 3, с. 306—307.

Леніна прапор пад нами палає. Вперше надруковано в газ. «Комсомольське плем'я» (Одеса), 1958, 29 жовтня. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р-14. Подається за вид.: т. 3, с. 305.

Другові в 41-і роковини Жовтня. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1958, 6 листопада. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 174. Подається за вид.: т. 3, с. 308.

Народові. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1958, № 21, с. 4. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р-1118. Подається за першодруком.

Українцям Канади під Новий рік. Вперше надруковано в «Літературній газеті», 1958, 30 грудня. Подається за першодруком.

У відділі рукописів ІЛ (ф. 137, од. зб. 2461) зберігається відповідь М. Рильського на лист, одержаний ним із Канади. Дякуючи за теплі слова, звернені до нього, поет пише: «Я ніколи не бував в Канаді, але чую звідси, з Києва, як б'ються там гарячі чесні серця. Ніяким океаном не розділити людської дружби, не затопити людської правди, ніяким бурям не згасити людської жадоби миру, спокою й злагоди...» (Лист до А. Семєної від 22 червня 1960 р.).

Володимирові Сосюрі. Вперше надруковано у вид.: Володимирі Сосюрі. К., 1958, с. 62. Подається за вид.: т. 3, с. 270.

«Такий я ніжний, такий тривожний...»

Навколо вітер непереможний...» —

рядки з вірша В. Сосюри «Такий я ніжний, такий тривожний».

Партії правди. Вперше надруковано в газ. «Правда України», 1959, 27 січня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 200, 350. Подається за вид.: т. 3, с. 309—310.

Пушкін у Києві. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1959, 6 червня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 403. Подається за першодруком.

«Це небагато — шістдесят...» Друкується вперше за автографом, що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 518.

Вірш датовано 1959 роком. Написаний він з нагоди 60-ліття російського радянського поета Миколи Миколайовича Ушакова, який народився 6 червня 1899 р. у м. Ростові-Ярославському (помер 1973 р.).

«Що дивна мова вироста з тривалого мовчання» — перефразування рядків з вірша М. Ушакова «Випо»: «Чем продолжительней молчанье, Тем удивительнее речь».

«Ці білі кетяги бузкові...» Вперше надруковано в журн. «Дніпро», 1965, № 3, с. 69. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 519. Подається за зб. «Іскри вулго великого», с. 157.

«Від поеми у поему...» Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1980, 20 березня. Автограф зберігається у Центральному архіві-музеї літератури і мистецтва УРСР (ф. 46, оп. 1, спр. 23). Подається за першодруком.

У вірші поет звертається до Андрія Малишка.

«В груді, у пісні, в боротьбі...» Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1960, 1 січня. Подається за першодруком.

Мислитель, кормчий і босць. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1960, 22 квітня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 122. Подається за першодруком.

Підступникам. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1960, 12 травня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 368. Подається за першодруком.

Вірш є відгуком на повідомлення про порушення державного кордону Радянського Союзу американським льотчиком-шпигуном Пауерсом.

Юрієві Яновському. Вперше надруковано у книжці вибраних поезій М. Рильського «Труди і дні». К., 1960, с. 134. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 537. Подається за першодруком.

Дід Данило — герой оповідання Ю. Яновського «Дід Данило з «Соціалізму».

Чайки. Вперше надруковано в журн. «Ранок», 1967, № 3, с. 5. Подається за автографом, що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1, 521.

Два сонети (I—II). Вперше надруковано в «Робітничій газеті», 1961, 17 жовтня, та в журн. «Вітчизна», 1961, № 10, с. 8. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 156. Подається за журналом «Вітчизна».

Двадцять другий. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1961, 17 жовтня, у день відкриття XXII з'їзду КПРС. Подається за першодруком.

«Молоді України — мій привіт...» Вперше надруковано в газ. «Молодь України», 1961, 4 листопада. Подається за першодруком.

Комуністичний маніфест. Вперше надруковано в газеті «Радянська Україна», 1961, 6 листопада. Подається за першодруком.

Комуністичним маніфестом нового часу М. Рильський називає нову Програму Комуністичної партії Радянського Союзу, прийняту XXII з'їздом КПРС.

«Завжди в місті чужому буває смеркання...» Вперше надруковано в газеті «Літературна Україна», 1962, 16 лютого. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 213, 1719. Подається за першодруком.

Микола Лисенко. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1962, 12 березня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 273, 274. Подається за першодруком.

Він в музиці до «Кобзаря» — воздвиг народу монумент нерукотворний. — М. Лисенко написав на слова Т. Шевченка понад 80 творів.

«Назустріч сонцю, зорям, грозам...» Друкується вперше за автографом, що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 308.

І це ж вони — брати й сусіди... — Йдеться про космонавтів П. Р. Поповича і А. Г. Ніколаєва.

«А постол правди і науки» — рядок із вірша Т. Шевченка «І донь їде, і ніч їде...».

Слава людині. Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1963, 1 травня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 67. Подається за першодруком.

В дні Лесі Українки в Ковелі. Вперше надруковано в газ. «Радянська Волинь», 1963, 18 травня. Автограф зберігається у Ф. М. Неборячка. Подається за першодруком.

За рішенням Всесвітньої Ради миру 1963 р. було відзначено 50-річчя з дня смерті Лесі Українки. Вірш написано під час поїздки М. Рильського на Волинь у м. Ковель.

Тамниця осіннього листа (I—VI)

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна», 1963, 3 листопада. Подається за автографом, що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 67.

II. Дощик

«Il pleut doucement sur la ville...» — ці слова А. Рембо є епіграфом до вірша П. Верлена «Так тихо серце плаче» (в перекладі М. Рильського вірш надруковано в збірці: *Верлен П.* Лірика. К., 1968, с. 82).

IV. Що я ненавиджу і що я люблю.

В епіграфі М. Рильський наводить слова Е. Золя, якими той закінчив датувану 1866 р. передмову до збірника «Що я ненавиджу», виступивши в ній проти пошлості, консерватизму, блюзнірства, прагнення «перетворити істину учорашнього дня в істину сьогоднішню».

VI. Кленові листки

Кленові листки — це Стефаника смуток великий... — Один з кращих творів В. Стефаника — новела «Кленові листки» з глибоким драматизмом відтворює переживання вмираючої матері і поведінку дитини, яка ще не усвідомлює сирітства.

Слово до братів. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1964, № 22, с. 1 (факсиміле). Подається за першодруком.

Лісков Микола Семенович (1831—1895) — російський письменник.

Боляп — давньоруський співець першої половини XI — початку XII століття; вперше згадується у «Слові о полку Ігоревім».

Промінь. Вперше надруковано в журн. «Україна», 1965, № 2, с. 1—2. Подається за автографом, що зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. P-1129.

Платонові Вороньку на його п'ятдесятиріччя. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1963, 30 листопада. Автограф зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. P-1129. Подається за першодруком.

Воронько Платон Микитович (народився 1913 р.) — український радянський поет, учасник героїчного партизанського рейду Ковпака.

Багрянний вечір догорів... Вперше надруковано в журн. «Україна», 1965, № 2, с. 2. Подається за автографом, що зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. P-1129.

Пророк зорі. Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 9 березня 1965 р. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 402. Подається за першодруком.

Вірш присвячено Т. Г. Шевченкові.

Галі і Богданові Рильським. Вперше надруковано в журн. «Зміна», 1965, № 3, с. 12. Подається за автографом, що зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. P-889.

Вірш присвячено синові й невістці поета.

Андрієві Малишку. Прочитавши третій цикл «Дороги під яворами». Вперше надруковано в газ. «Вечірній Київ», 1964, 10 червня. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, № 84. Подається за першодруком.

Третій цикл «Дороги під яворами» А. Малишка має назву «Пісня Максима Рильського» і присвячений поетові. В останньому листі до О. Дейча М. Рильський писав: «Звичайно ж, цикл Малишка, присвячений мені, — акт великого душевного і поетичного благородства. Багато чого в ньому — просто відмінне. А все в цілому — хороший дарунок мені від друга. Ось чому, переборюючи різного роду болі, я написав Малишкові відповідь, яку надрукував у «Вечірньому Києві» («Незабутній Максим Рильський», с. 79—80).

«Пісня про рушник» — пісня А. Малишка і композитора П. Майбороди, написана для кінофільму «Роки молодії».

Леонідові Первوماйському. Вірш написаний 16 травня 1958 року до 50-річчя Л. С. Первوماйського. Друкується вперше за автографом, що зберігається в особистому архіві Л. Первوماйського. Фотокопія автографа — у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 10695.

«Nulla dies sine linea» (лат.) — жодного дня без рядка.

«Поете і редакторе Жолдаче!» Вперше надруковано у кн.: «Іскри вогню великого», с. 184. Подається за автографом, що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 390.

1960 року поет О. Жолдак був редактором збірки М. Рильського «Труди і дні». Прочитавши верстку книжки, М. Рильський переслав її О. Жолдакові разом із цим віршем.

«Я Олександрові Підсусі...». Вперше надруковано у кн. «Іскри вогню великого», с. 185. Подається за автографом, що зберігається в О. Підсухи.

Підсуха Олександр Миколайович (народився 1918 р.) — український радянський поет. Пavedений вірш — дарчий напис М. Рильського на книзі «Труди і дні», подарований О. Підсусі. Про історію написання цього автографа див. у зб.: Сип країни Рад. Спогади про Максима Рильського. К., 1982, с. 231—233.

«Автовидавцем» М. Рильський називає О. Підсуху тому, що він подарував М. Рильському свій віршований роман «Поліська трилогія» (1960) ще до його видання.

Не піддаватись раджу скрусі... — Мається на увазі тимчасова відмова видавництва друкувати віршований роман О. Підсухи в трьох книгах, що виходили раніше окремими виданнями.

«Хай сяє сонце, згине тьма» — ремінісценція з «Вакхічної пісні» О. Пушкіна.

«За подарунок Вап, Юхиме...» Вперше надруковано у кн.: «Іскри вогню великого», с. 186. Автограф зберігається у домашньому архіві Ю. Мартича. Подається за першодруком.

У 1962 році Ю. Мартич (1910—1981) послав М. Рильському в Коктебель, де тоді відпочивав поет, свою книжку «Друзі завжди з тобою». Поет відповів віршованим посланням.

«Четырехстопный ямб мне надосл...», «В дом писателей, в Дубулгы...», «О, лїт людських не треба рахувати...». Вперше надруковано у скороченому вигляді у вид.: «Незабутній Максим Риль-

ський», с. 68—70. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 522, та в домашньому архіві О. Дейча. Подається за автографом з архіву О. Дейча.

Ці вірші наводять у своїх спогадах про М. Рильського російський письменник, літературознавець і перекладач Олександр Йосипович Дейч (1893—1972). «...Один час, — згадує він у своїх спогадах, — ми стали листуватися жвавим хорейчним віршем, пародіюючи «Пісню про Гайавату» Лонгфелло (у перекладі Ів. Буніна). І тут Максим Тадейович робив у листах внизу примітки, жартівливо підписуючи їх «Ред.» («Незабутній Максим Рильський», с. 68).

«Четырехстопный ямб мне надоел...»

І п б е р Віра Михайлівна (1890—1972), Л у г о в с ь к о й Володимир Олександрович (1901—1957) — російські радянські поети.

«В волошипском уютном Коктебеле...» — Російський поет і художник Максиміліан Олександрович Волошин (1878—1932) багато років жив у Коктебелі в Криму; там знаходиться його музей.

Ж о р ж — син М. Рильського.

«С Максимом-младшим...» — Йдеться про онука М. Рильського.

М а н у а р — так М. Рильський назвав свій будинок у Голосієвому (французькою мовою — замок, резиденція).

О к с м а н Юліан Григорович (1894—1970) — російський радянський літературознавець.

О «Кобзар» он говорит туманно... — Мова йде про задум видати «Кобзар» Т. Шевченка паралельно двома мовами — українською та російською.

«В дом писателей, в Дубулты...»

Д у б у л т ы — селище в Латвії.

Б в т у ш е н к о Г. О. (нар. 1933 р.) — російський радянський поет.

«В деле гейневском успехов...» — О. Дейч працював тоді над книжкою «Поэтический мир Геприха Гейне» (М., 1963). **А н д р ю ш а** і **Т а р а с** — онуки М. Рильського.

«О, лїт людських не треба рахувати...»

Цей акроріш М. Рильський прочитав весною 1963 р. у Голосієві на відзначення дня народження О. Дейча.

Е р и н і ї — за грецькою міфологією богині помсти, що карали людей за порушення клятв.

«За прехорошу патерицю...» Друкується вперше за автографом, що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1835.

З а прехорошу патерицю...» Над словом «прехорошу» було дописано: «пречудову... знамениту, пречудеспу».

«Спасибі, друже Діодоре...» Вперше надруковано у кн. «Іскри вогню великого», с. 191—192. Автограф зберігається у домашньому архіві Д. Бобира. Подається за першодруком.

Б о б и р Діодор Миколайович (1907—1980) — український радянський письменник, перекладач.

«Таков ли был я, расцветая?» — слова О. Пушкіна з «Отрывков из «Путешествия Онегина».

М а р і я Олександрівна — дружина Д. Бобира.

«Спасибі, Миколаїв сиңу...» Друкується вперше за автографом, що зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 1837.

«За Бобиреву «Катерину...» — Йдеться про лібретто опери «Катерина», написаної Д. Бобирем за сюжетом поеми Т. Шевченка.

Аркас Микола Миколайович (1853—1909) — український композитор та історик, автор опери «Катерина» за поемою Т. Г. Шевченка.

«Єреміє!..» Вперше надруковано у кн.: «Іскри вогню великого», с. 187. Подається за автографом, що зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р-1129.

У травні 1963 р. М. Рильський, О. Дейч і М. Тихонов редагували п'ятитомне ювілейне видання творів Т. Г. Шевченка російською мовою, перший том якого вийшов 1964 р. Коментарі до цього видання склав І. Айзеншток, якому й адресується вірш.

Айзеншток Ієремія Якович (1900—1980) — український та російський радянський літературознавець.

Єреміє! Серце мліє... — жартівливо перефразовані рефрени з поеми Т. Шевченка «Гамалія».

Марії. Вперше надруковано в газ. «Культура і життя», 1974, 25 серпня. Подається за автографом, що зберігається в музеї М. Рильського, од. зб. Р-12.

Вірш присвячено російській письменниці Марії Іванівні Комісаровій (народилась 1904 р.).

«В сизому тумані». Вперше надруковано в журн. «Барвінок», 1953, № 9, с. 2. Автограф зберігається у відділі рукописів ІЛ АН УРСР, ф. 137, од. зб. 103. Подається за першодруком.

Про Леніна. Вперше надруковано в журн. «Барвінок», 1956, № 4, с. 2. Подається за першодруком.

Новоріччя. Вперше надруковано в газ. «Юний лєнінець», 1956, 14 грудня. Подається за першодруком.

Пісня про партію. Вперше надруковано в журн. «Барвінок», 1958, № 7, с. 3. Подається за першодруком.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

- Авіньйонські дзвони 194
Адріатика 196
Амвросієві Бучмі 292
Андрієві Малишку. Прочитавши третій цикл «Дороги під явами» 350
Андрієві Малишку в полудень його віку 271
Арлезіанки (Книга про Францію) 193
Артист (Щедрість, 5) 108
Асканія-Нова (Подорож, 6) 34
Афродіта Мілоська 144
- Бабине літо 135
Багряний вечір догорів... 349
Берега 52
Береги («Ставні береги вздовж дороги...» Щедрість, 4) 107
Береги («Чомусь учора і сьогодні думав...») 306
Біловезька пуца (На братній землі) 166
Білорусії 15
Білорусь (На братній землі) 171
«Благословен, хто вигадав маяк...» (Ріо-де-Жанейро, XI) 208
«Богдан Хмельницький» по телевізору 294
Бойова слава 9
Болгарії (Вірші про Болгарію, 1) 173
- Борцям за мир 21
Брати 51
Братові-корейцеві (*Прочитавши поему Тю Сон Вона «Руки геть від Кореї!»*) 16
Бригадир 138
«Буває часом боляче...» (Зимові записи, 1) 274
- В дні Лесі Українки в Ковелі 341
В дні свята 96
«В дом писателів, в Дубільці...» 354
В затінку жайворонка 245
В Кремлівському подвір'ї 151
«В сизому тумані...» 357
В труді, у пісні, в боротьбі... 333
Великі друзі 50
Весна людськості 8
Вечірній Київ перед Новим роком 312
«Ви багато знаєте, півроку...» 209
Визначення поезії (*Замість пролога*) (Щедрість) 104
Виноградар 137
Високий спів 297
«Від поеми у поему...» 333
Війна червоної й білої троянди 128
«Він стоїть, як совість перед нами...» (Жак Дюкло, 1) 80
Він у Києві 261

- Вірменії 120
 Вірш в альбом 262
 Вірші про Болгарію (1—3) 173
 Вітчизні 153
 Вогні 220
 Вогні в рідному місті (Таємни-
 ця осіннього листя. V) 345
 Вогні Москви 258
 Володимир Короленко 100
 Володимирові Сосюрі 329
 Воля пароду 302
 Всі річки (Подорож на Закар-
 паття, 2) 60
 Вуж 284
- Газеті «Правда» 281
 Галі і Богданові Рильським 350
 Гвоздики Коцюбинського (Щед-
 рість) 104
 Гімн братерству 301
 Грузія 160
- Давид Гурамшвілі 78
 «Далека росіяно пезнайома...»
 303
 Дар і віддарунок 116
 Два сонети (I—II) 336
 Двадцять другий 337
 Дві елегії її легенька сатира
 (1—3) 259
 Дві ластівки 247
 День скінчився... 215
 Дикий цап 256
 Діалог, навільний дискусією про
 мистецтво в «Комсомольской
 правде» 216
 Дівчата на винограднику 139
 Дівчина (Щедрість, 8) 113
 Дівчина в Закопаному (У моло-
 дій Польщі, 6) 25
 Дніпрогес (Подорож, 7) 36
 До комунізму верховин! 310
 До Польщі 103
 До Рони (Книга про Францію)
 195
- Дош у Гаррі 252
 Дощик (Таємниця осіннього ли-
 стя, II) 342
 Друг (Подорож на Закарпаття,
 4) 64
 Другові в 41-ї роковини Жовтня
 327
 Дружба 273
 Дружба пародів 15
 Друзі 137
 Друзям у всьому світі 18
 Дуб Дапила (На братній землі)
 169
- Епілог (Щедрість) 114
 Епілог (Подорож, 11) 41
- «Є така поезія Верлена...» 211
 Егор Мовчан у Параски Амбро-
 сій (Триптих про кобзарів, 3)
 235
 «Єремє!...» 357
- Жак Дюкло (1—2) 80
 Желязова воля 145
 «Живи, Україно, красуйся в ві-
 ках...» 317
 «Живи ж людям на утіху...» 325
 Жовтнева пісня 298
- «З народного напившись джере-
 ла...» 314
 За мир! 292
 «За подарунок Ваш, Юхиме...»
 352
 «За прехорошу патерицю...» 356
 «Завжди в місті чужому буває
 смеркання...» 339
 Запроси 116
 Заспів («У путь-дорогу, в путь-
 дорогу!» Подорож, 1) 29
 Заспів («Як вість народу до на-
 роду...», Над Дніпром, 1) 85
 Зграя веселиків (Із рибальсько-
 го щоденника) 238
 Землі 81

- Зимові записи (1—4) 274
 Знову про солов'їв (Книга про Францію) 184
 Зореувінчана 155
- Іванові Козловському 244
 Івану Франкові 149
 Із Львова до Ужгорода (Подорож на Закарпаття, I) 57
- Камінь філаретів (На братній землі) 164
 Карпатські октави 223
 Квітчастий луг 134
 Київ 45
 Кінолюб (Щедрість) 105
 Клепові листки (Таємниця осіннього листя, VI) 346
 Клич народів 20
 Клятва 244
 Книга про Францію 176
 Колгосп (Щедрість) 109
 Коли копають картоплю... 135
 «Коли тривоги життєвої...» 118
 Коло дуба в Щорсах (На братній землі) 169
 «Кому повім печаль мою...» (Ріо-де-Жанейро, VII) 205
 Комуністичний маніфест 338
 Кравченко у Короленка (Триптих про кобзарів, 2) 233
 Краса 253
 «Крик жовтих, довгоносих птиць...» (Ріо-де-Жанейро, I) 200
 Кучерська в Яспій Полянї 102
- Левкові Ревуцькому 223
 Легенда віків 267
 Лепіна прапор над нами палає 327
 Ленінградіві 150
 Леонідові Первомайському 351
 Лист до волошки 127
- Лист до львівських друзів 68
 Лист майстрам новобудов (Подорож, 2) 30
 Лисянські дівчата (Українки, 1) 282
 Ліричний відступ (Над Дніпром, 6) 92
 Ліс, повитий срібноперим димом... 213
 Лісник 139
 Лісові гвоздики 99
 Лісоруби (Подорож на Закарпаття, 3) 62
 Любов Вересая (Триптих про кобзарів, 1) 232
 «Любовь Яровая» в Краківському театрі (У молодій Польщі, 4) 23
 «Людина він — і все людське у пім...» 305
 Людині, людськості (Над Дніпром, 7) 92
 Людям і народам 290
 Львів 312
- Мариля (На братній землі) 165
 Марії 357
 Маркові дуби 141
 Масіс 120
 Маяковський 13
 Ми сиділи в Гданську... 215
 Микола Лисенко 339
 Миргородські записи 70
 Мислятель, кормчий і боєць 334
 Михайлові Стельмаху 284
 Міндовгів замок (На братній землі) 164
 Мінськ (На братній землі) 170
 Місто революцій (Книга про Францію) 197
 Мова 142
 Могили партизанів (На братній землі) 167
 «...Молять бога Юговичів мати...» 318

- «Молоді України — мій привіт...» 338
- Монмартр (Книга про Францію) 197
- «Морозний сніг, блискучий та легкий...» (Дві елегії й легенька сатира, 2) 260
- Моря 75
- Музей Леніна в Пороніні (У молодій Польщі, 7) 25
- На братній землі 163
- На відкриття музею Лесі Українки 286
- На концерті «Мазовше» 143
- На могилі Франка 11
- Над Дніпром (1—7) 85
- Над морем (1—2) 289
- Над плесом 130
- Надсєнянські роздуми 249
- «Назустріч сонцю, зорям, грозам...» 340
- Нам разом радісно іти 162
- Напутнє 266
- Народ і Партія 313
- Народна сила 97
- Народним селекціонерам 10
- Народові («В огнях, у гromі перемоги...») 328
- Народові («Яких років минуло сорок...») 155
- Народові й людству 325
- Народові-сіячеві 280
- Наш сучасник 11
- Наша весна 95
- Наша сила 7
- «Не забуду вечора хрусткого...» 315
- Незабутні 11
- «Не заздрю, ні! Щасливий я, дитино...» (Два сонети, I) 336
- Негамовнє серце (Таємниця осіннього листя, III) 343
- Некрасов 296
- «Нехай ботаніки розв'язують питання...» (Таємниця осіннього листя) 341
- «Ніч, і вітер віти рве вербові...» 209
- Нова Каховка (Над Дніпром, 5) 91
- Нові люди 48
- Новорічна 359
- Нотр-Дам (Книга про Францію) 192
- «О, літ людських не треба рахувати...» 355
- «О, смерте, не лякай! Коса твоя тяжка...» 319
- Обід на траві (Щедрість) 113
- «Огорнула темрява кімнату...» 214
- «Одягнений у діри й лати...» (Ріо-де-Жанейро, II) 201
- Ознаки весни 132
- «Ой пора в нас не така...» 323
- «Ой сумний той голос...» 323
- «Ой червона калинонько...» 320
- «Ой я зроду бурлакую...» 318
- Олександрові Довженку дружнє посланіє 159
- «Оригінальну чув я суперечку...» (Миргородські записи, I) 119
- Осені 119
- Осіннє сонце 152
- Осінній Київ 326
- Останні троянди (Таємниця осіннього листя, I) 341
- Павлові Романовичу Поповичу 286
- Пам'яті Петра Павленка 14
- Пам'ятник Копернику в Кракові (У молодій Польщі, 3) 23
- Пам'ятник Янки Купали (На братній землі) 167
- Парижєві з Києва (Книга про Францію) 198
- Партії 154

Партії правди 330
Партія («Вона — у кожному повороті...») 84
Партія («Ми кажемо: Партія — і мислимо: народу...») 311
«Пахне снігом, сіном, кінським потом...» (Зимові записи, 2) 274
Перед відльотом 78
Перед грозою 128
Перед пам'ятником Міцкевичу (У молодій Польщі, 2) 22
Переяслав-Хмельницький (Над Дніпром, 3) 89
Перший грім 129
Підйомні крани 259
Підступникам 334
Пізні солов'ї 43
Пісні 46
Пісня 320
Пісня про дружбу 93
Пісня про партію 360
Пісня про пісню 142
Платонові Вороньку на його п'ятдесятиріччя 348
«По зелено-синім морю...» 117
«По полях ми з Вишнею бродили...» 212
По слідах 130
Повітряна граса 148
Подвиг 263
Подорож (1—11) 29
Подорож на Закарпаття (1—6) 57
Поет (Щедрість) 111
«Поете і редакторе Жолдаче!» 352
Поетичне мистецтво 255
Полтава (Подорож, 3) 31
Польському народові. *Новорічне поздоровлення* 300
Польщі 172
Порада 126
«Почорніли заводи в озерах...» 211

Представникам «нового мистецтва» 146
Привіт столиці 19
Приморозок 129
Присвята білоруським друзям (На братній землі) 163
«Приснився я собі самому...» (Ріо-де-Жанейро, III) 201
Про вдову (Українки, 2) 283
Про Леніна 358
«Про справжню демократію чимало...» (Ріо-де-Жанейро, VI) 204
Промінь 347
Пророк зорі 349
«Прощально кували зозулі...» (Дві елегії й легенька сатира, 1) 259
Пушкін 279
Пушкін у Києві (1821) 331
Пушкінський дім в Одесі (1—5) (Подорож, 8) 36

Радянська Україна 157
Радянській Грузії 263
Рапок нашої Вітчизни 83
Рідна мова 218
Ріо-де-Жанейро (I—XI) 200
Робітникам Радянської країни 9
Робітниче військо (Подорож, 10) 40
Розмова з другом 118
Розступилось коло крамарів...» (Жак Дюкло, 2) 81

Сад над морем 116
Сади Болгарії (Вірші про Болгарію, 3) 175
Саксаганський 12
Світова веселка 243
Свято в будні 77
Сентиментальний вальс 316
Сербські пісні 278
«Серед темних борів...» 324

- Серсо 317
 Серце народів 299
 Серце Шопена (Книга про Францію) 182
 Сікстинська Мадонна 144
 Слава людині 340
 Слава пісням 247
 Слава російському народові 84
 «Слава хлібові святому...» 321
 «Славимо серцем і ділом...» 313
 «Сліди маленьких ніг на вогкому снігу...» (Зимові записи, 4) 277
 Слово до братів 346
 Слово про партію 54
 «Смаглява мати з дітками двома...» (Ріо-де-Жанейро, IX) 206
 Солов'ям України (Книга про Францію) 183
 Сонет (У порядку дискусії) 293
 Сонет («Як легко й просто це, мій дорогий Андрію») 148
 Сорок другий 218
 Сосничанам 251
 Спасибі 251
 «Спасибі, друже Діодоре...» 356
 «Спасибі, Миколаїв сину...» 356
 Станіславський 287
 Статуя Сатурна в Літньому саду 147
 Степ (1—3) 26
 «Стоїть золотоголавий...» 322
 Сьогодні (Степ, 2) 27
 Таємниця осіннього листя (I—VI) 341
 Так буде (Степ, 3) 28
 Татри 73
 Тирса і хохітва 257
 Тихо 45
 Товаришеві по перу 43
 Толстой на вальдшнепиній тязі 304
 Третє цвітіння 133
 Три дівчини 140
 Триптих про кобзарів (1—3) 232
 «Грошки вірить серце в забобони...» 210
 Трошки уяви (Над Дніпром, 4) 89
 Троянди й виноград 136
 Туга за молодістю 270
 У Варшаві (У молодій Польщі, 1) 22
 У Вроцлаві (У молодій Польщі, 5) 24
 У Києві (Над Дніпром, 2) 86
 У колгоспі імені Будьопного (Подорож, 9) 38
 У колгоспній родині (Подорож на Закарпаття, 6) 66
 У молодій Польщі (1—7) 22
 «У нас там, на городах, пахне кропом...» (Ріо-де-Жанейро, V) 202
 У плавнях (Подорож, 5) 33
 У степу (Подорож, 4) 32
 «У темряві густій, тяжкій і рівній...» (Ріо-де-Жанейро, IV) 202
 Українки (1—2) 282
 Українському народові 156
 Українцям Канади 293
 Українцям Канади під Новий рік 329
 Уночі 44
 Учора (Степ, 1) 26
 «Учора я Південний бачив Хрест...» (Ріо-де-Жанейро, X) 206
 Фламінго (Книга про Францію) 186
 Французькому народові (Книга про Францію) 178
 Хевсур у долині 122

Хліб і сіль (Подорож на Закарпаття, 5) 65
«Хто снаги надав тобі, Україно...» 314
Художник 124

«Це ж для людства — навіть ще не вчора!..» 212
«Це небагато — шістдесят...» 332
«Ці білі кетяги бузкові...» 332

Чайка над Кремлем 152
Чайки 336
«Частувала дівчинонька...» 325
Черемшина після дощу 131
«Четырехстопный ямб мне надоел...» 353
Чорні зорі. Дитячий садок у вірменському колгоспі 121
Чуваським вишивальницям 79

Шабля Христо Ботева (Вірші про Болгарію, 2) 174
Шипшина 288
Школярці 49

Шолохов 310
Шпаки 126

Щедрість (1—10) 104
Що зберегла пісня 254
Що я ненавиджу і що я люблю (Тамниця осіннього листя, IV) 344

Юрїві Яповському 335

«Я бачив їх учора на заводі...» (Два сонети, II) 337
Я «засіваю» 302
«Я Олександрові Підсусі...» 352
«Як дика грушка серед жита...» (Ріо-де-Жанейро, VIII) 205
«Як добре тій людині жить...» (Дві елегії й легенька сатира, 3) 259
Як забути... 214
Як ідеш ти... 217
Як не любити... 265
«Як явір простягає віти...» 158
Якуб Колас (На братній землі) 168
Якубові Коласу 47
Ясна Поляна 101

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

1. Максим Рильський. 1961. Фронтиспіс . . . . . 96—97
2. Максим Рильський за роботою. 1955 . . . . . 96—97
3. Диплом Максима Рильського — лауреата Ленінської премії . . . . . : 96—97
4. Максим Рильський і Андрій Малишко. Червень, 1964 96—97
5. Максим Рильський серед українських радянських письменників. Зліва направо: Андрій Малишко, Максим Рильський, Микола Бажан, Олександр Корнійчук, Павло Тичина. 1951 . . . . . 112—113
6. У колі друзів. Зліва направо: Микола Тарновський, Олена Смолич, Марія Тарновська, Максим Рильський, Юрій Смолич, Михайло Стельмах. 1959 . . . . . 112—113
7. Максим Рильський і Павло Тичина в перерві між засіданнями XXII з'їзду КПРС. 1961 . . . . . 112—113
8. Наталя Кащук, Микола Вінграновський та Іван Драч у гостях в Максима Рильського. 1961 . . . . . 112—113

ЗМІСТ

ПОЕЗІЇ (1949—1964)

НАША СИЛА

Поезії (1952)

Наша сила

Наша сила	7	363 ¹
Весна людськості	8	363
Бойова слава	9	363
Робітникам Радянської країни	9	363
Народним селекціонерам	10	363

Незабутні

Наш сучасник	11	364
На могилі Франка	11	364
Саксаганський	12	364
Маяковський	13	364
Пам'яті Петра Павленка	14	364

Друзям у всьому світі

Дружба народів	15	364
Білорусії	15	364
Братові-корейцеві (<i>Прочитавши поему Тю Сон Вона «Руки геть від Кореї!»</i>)	16	364
Друзям у всьому світі	18	365
Привіт столиці	19	365
Клич народів	20	365
Борцям за мир	21	365

У молодій Польщі

1. У Варшаві	22	365
2. Перед пам'ятником Міцкевичу	22	365
3. Пам'ятник Копернику в Кракові	23	365
4. «Любовь Яровая» в Краківському театрі	23	366
5. У Вроцлаві	24	366
6. Дівчина в Закопаному	25	366
7. Музей Леніна в Пороніні	25	366

¹ Перша цифра — сторінка тексту; друга — сторінка приміток.

С т е п	
1. Учора	26 366
2. Сьогодні	27 366
3. Так буде	28 366
П о д о р о ж	
1. Заспів («У путь-дорогу, в путь-дорогу!»)	29 367
2. Лист майстрам повобудов	30 367
3. Полтава	31 367
4. У степу	32 367
5. У плавнях	33 368
6. Асканія-Нова	34 368
7. Дніпрогес	36 368
8. Пушкінський дім в Одесі (1—5)	36 368
9. У колгоспі імені Будьонного	38 368
10. Робітниче військо	40 368
11. Епілог	41 368
Пісні солов'ї	
Пісні солов'ї	43 368
Товаришеві по перу	43 369
Уночі	44 369
Київ	45 369
Тихо	45 369
Пісні	46 369

ВЕСНЯНА ПІСНЯ

Поезії (1952)

Якубові Коласу	47 369
Нові люди	48 369
Школярці	49 369
Великі друзі	50 369
Брати	51 370
Берега	52 370

РАНОК НАШОЇ ВІТЧИЗНИ

(1953)

Слово про партію	54 370
П о д о р о ж на Закарпаття	
1. Із Львова до Ужгорода	57 371
2. Всі річки	60 371
3. Лісоруби	62 371
4. Друг	64 371

5. Хліб і сіль	65	371
6. У колгоспній родині	66	371
Лист до львівських друзів	68	371
Миргородські записи (1—4)	70	372
Татри	73	372
Моря	75	372
Свято в будні	77	372
Перед відльотом	78	372
Давид Гурамішвілі	78	372
Чуваським вишивальницям	79	372
Жак Дюкло (1—2)	80	372
1. «Він стоїть, як совість, перед пими...»	80	372
2. «Розступилось коло крамарів...»	81	372
Землі	81	373
Ранок нашої Вітчизни	83	373

300 ЛІТ

Поезії (1954)

Партія	84	374
Слава російському народові	84	374
Над Дніпром		
1. Заспів	85	374
2. У Києві	86	374
3. Переяслав-Хмельницький	89	374
4. Трошки уяви	89	374
5. Нова Каховка	91	374
6. Ліричний відступ	92	374
7. Людипі, людськості	92	374
Пісня про дружбу	93	375

САД НАД МОРЕМ

Поезії (1955)

Наша весна	95	375
В дні свята	96	375
Народна сила	97	375
Лісові гвоздики	99	375
Володимир Короленко	100	375
Ясна Поляна	101	375
Кучерська в Ясній Полянці	102	375
До Польщі	103	376
Щедрість		
Визначення поезії. (<i>Замість пролога</i>)	104	376

Гвоздики Коцюбинського	104	376
Кінюлюб	105	376
Берези	107	376
Артист	108	376
Колгосп	109	376
Поет	111	376
Дівчина	113	376
Обід на траві	113	376
Епілог	114	377

Сад над морем

Запросини	116	377
Дар і віддарунок	116	377
«По зелено-синім морю...»	117	377
Розмова з другом	118	377
«Коли тривоги життєвої...»	118	377
Осені	119	377
Вірменії	120	377
Масіс	120	377
Чорні зорі. Дитячий садок у вірменському колгоспі	121	377
Хевсур у долині	122	377
Художник	124	377

ТРОЯНДИ Й ВИНОГРАД

Нові поезії (1957)

Порада	126	378
Шпаки	126	378
Лист до волошки	127	378
Перед грозою	128	378
Війна червоної й білої троянди	128	378
Перший грім	129	378
Приморозок	129	378
Над плесом	130	378
По слідах	130	378
Черемшина після дощу	131	378
Ознаки весни	132	378
Третє цвітіння	133	378
Квітчастий луг	134	378
Коли копають картоплю...	135	379
Бабине літо	135	379
Троянди й виноград	136	379

Друзі	137	379
Виноградар	137	379
Бригадир	138	379
Лісник	139	379
Дівчата на винограднику	139	379
Три дівчини	140	379
Маркові дуби	141	379
Пісня про пісню	142	379
Мова	142	379
На концерті «Мазовше»	143	380
Сікстинська мадонна	144	380
Афродіта Мілоська	144	380
Желязова воля	145	380
Представникам «нового мистецтва»	146	380
Статуя Сатурна в Літньому саду	147	380
Сонет	148	380
Повітряна траса	148	381
Івану Франкові	149	381
Ленінградові	150	381
В Кремлівському подвір'ї	151	381
Чайка над Кремлем	152	381
Осіннє сонце	152	381
Вітчизні	153	381

ДАЛЕКІ НЕБОСХИЛИ

Поезії (1959)

Вітчизна

Партії	154	382
Народові	155	382
Зореувінчана	155	382
Українському народові	156	382
Радянська Україна	157	382
«Як явір простягає віти...»	158	382
Олександрові Довженку дружнє посланіє	159	382
Грузія	160	382
Нам разом радісно йти	162	383
На братній землі		
Присвята білоруським друзям	163	383
Міндовгів замок	164	383
Камінь філаретів	164	383
Марія	165	383
Біловезька пуца	166	383

Могили партизанів	167	383
Пам'ятник Янки Купали	167	383
Якуб Колас	168	383
Дуб Данила	169	383
Коло дуба в Щорсах	169	383
Мінськ	170	383
Білорусь	171	383

Зарубіжні друзі

Польщі	172	383
------------------	-----	-----

Вірші про Болгарію (1—3)

1. Болгарії	173	384
2. Шабля Христо Ботева	174	384
3. Сади Болгарії	175	384

Книга про Францію

Вступ	176	384
Французькому народові	178	384
I. На шляхах дружби (1—3)		
Серце Шопена	182	384
Солов'ям України	183	384
Знову про солов'їв	184	384
Фламінго	186	384
II. В гостях у друзів	188	385
III. Арлезіанки	191	385
Нотр-Дам	192	385
Арлезіанки	193	385
Авіньйонські дзвони	194	385
До Рони	195	385
Адріатика	196	385
Місто революцій	197	385
Монмартр	197	385
Парижеві з Києва	198	385

Ріо-де-Жанейро

I. «Крик жовтих довгоносих птиць...»	200	385
II. «Одягнений у діри її лати...»	201	385
III. «Приснився я собі самому...»	201	385
IV. «У темряві густій, тяжній і рівній...»	202	385
V. «У нас там, на городах, пахне кропом...»	202	385
VI. «Про справжню демократію чимало...»	204	385
VII. «Кому повім печаль мою...»	205	385
VIII. «Як дика грушка серед жита...»	205	385
IX. «Смаглява мати з дітками двома...»	206	385

X. «Учора я Південний бачив Хрест...»	206	385
XI. «Благословец, хто вигадав маяк...»	208	385

ГОЛОСІВСЬКА ОСІНЬ

Лірика 1959 року (1959)

«Ви багато знаєте, цівроку...»	209	386
«Ніч, і вітер віти рве вербові...»	209	386
«Трошки вірить серце в забобони...»	210	386
«Почорніли заводи в озерах...»	211	386
«Є така поезія Верлепа...»	211	386
«Це ж для людства — навіть ще не вчора!»	212	386
«По полях ми з Вишшею бродили...»	212	386
Ліс, повитий срібноперим димом...	213	386
«Огорнула темрява кімпату...»	214	386
Як забути...	214	387
Депь скінчився...	215	387
Ми сиділи в Гдапську...	215	387
Діалог, павіаний дискусією про мистецтво в «Комсо- мольской правде»	216	387
Як ідеши ти...	217	387

ЗГРАЯ ВЕСЕЛИКІВ

Лірика 1959 року (1960)

Світоч дружби

Сорок другий	218	387
Рідна мова	218	387
Вогні	220	388
Левкові Ревуцькому	223	388
Карпатські октави	223	388

Триптих про кобзарів

1. Любов Вересая	232	389
2. Кравченко у Короленка	233	389
3. Єгор Мовчан у Параски Амбросій	235	389

Зграя веселиків (<i>Із рибальського щоденника</i>)	238	389
--	-----	-----

В ЗАТІНКУ ЖАЙВОРОНКА

Поезії 1960—1961 рр. (1961)

Світова веселка	243	390
Клятва	244	390

Іванові Козловському	244	390
В затишку жайворонка	245	390
Дві ластівки	247	390
Слава пісням	247	390
Наддеснянські роздуми	249	391
Сосничанам	251	391
Спасибі	251	391
Доц у Гагрі	252	391
Краса	253	391
Що зберегла пісня	254	391
Поетичне мистецтво	255	391
Дикий цап	256	391
Тирса і хохітва	257	391
Вогні Москви	258	392
Підйомні крани	259	392
Дві елегії й легенька сатира	259	392
Він у Києві	261	392
Вірш в альбом	262	392
Радянській Грузії	263	393
Подвиг	263	393

ЗИМОВІ ЗАПИСИ

Поезії 1960—1963 (1964)

Як не любити...	265	393
Напутне	266	393
Легенда віків	267	393
Туга за молодістю	270	393
Андрієві Малишку в полудень його віку	271	394
Дружба	273	394
Зимові записи (1—4)		
1. «Буває часом боляче...»	274	394
2. «Пахне снігом, сіном, кінським потом...»	274	394
3. «Вони між нами ходять — і на зборах...»	275	394
4. «Сліди маленьких ніг на вогкому снігу...»	277	394
Сербські пісні	278	394
Пушкін	279	394
Народові-сіячеві	280	394
Газеті «Правда»	281	394
Українки (1—2)		
1. Лисянські дівчата	282	394
2. Про вдову	283	394

Михайлові Стельмаху	284	395
Вуж	284	395
Павлові Романовичу Поповичу	286	395
На відкриття музею Лесі Українки	286	395
Станіславський	287	395
Шипшина	288	395
Над морем (1—2)	289	395
Людам і народам	290	395

ПОЗА ЗБІРКАМИ

(1951—1964)

Амвросієві Бучмі	292	396
За мир!	292	396
Сонет (У порядку дискусії)	293	396
Українцям Канади	293	396
«Богдан Хмельницький» по телевізору	294	396
Некрасов	296	396
Високий спів	297	396
Жовтнева пісня	298	396
Серце народів	299	396
Польському народові. <i>Новорічне поздоровлення</i>	300	396
Гімн братерству	301	396
Я «засіваю»	302	397
Воля народу	302	397
«Далека росіянка незнайома...»	303	397
Толстой на вальдшнепиній тязі	304	397
«Людина він — і все людське у пім...»	305	397
Берези	306	397
Шолохов	310	397
До комунізму верхвин!	310	397
Партія	311	397
Вечірній Київ перед Новим роком	312	397
Львів	312	397
«Славимо серцем і ділом...»	313	397
Народ і Партія	313	398
«Хто снаги надав тобі, Вкраїно...»	314	398
«З народного напившись джерела...»	314	398
«Не забуду вечора хрусткого...»	315	398
Сентиментальний вальс	316	398
Серсо	317	398
«Живи, Україно, красуйся в віках...»	317	398
«...Молить бога Юговичів мати...»	318	398
«Ой я зроду бурлакую...»	318	398

«О смерте, не лякай. Коса твоя тяжка...»	319	398
«Ой червона калинонька...»	320	398
Пісня	320	398
«Слава хлібові святому...»	321	398
«Стоїть золотоголавий...»	322	398
«Ой сумний той голос...»	323	398
«Ой пора в нас не така...»	323	398
«Серед темних борів...»	324	398
«Частувала дівчинонька...»	325	398
«Живи ж людям на утіху...»	325	398
Народові й людству	325	399
Осіпній Київ	326	399
Леніна прапор над нами палає	327	399
Другові в 41-і роковини Жовтня	327	399
Народові	328	399
Українцям Канади під Новий рік	329	399
Володимирові Сосюрі	329	399
Партії правди	330	399
Пушкін у Києві (1821)	331	399
«Це небагато — шістдесят...»	332	399
«Ці білі кетяги бузкові...»	332	399
«Від поеми у поему...»	333	399
В труді, у пісні, в боротьбі...	333	400
Мислитель, кормчий і боець	334	400
Підстушикам	334	400
Юрієві Яновському	335	400
Чайки	336	400
Два сонети (I—II)	336	400
Двадцять другий	337	400
Молоді України — мій привіт	338	400
Комуністичний маніфест	338	400
«Завжди в місті чужому буває смеркання...»	339	400
Микола Лисенко	339	400
«Назустріч сонцю, зорям, грозам...»	340	400
Слава людині	340	400
В дні Лесі Українки в Ковелі	341	401
Т а с м н и ц я о с і н ь о г о л и с т я (I—VI)		
«Нехай ботаніки розв'язують питання...»	341	401
I. Останні троянди	341	401
II. Дощик	342	401
III. Невгамовне серце	343	401
IV. Що я ненавиджу і що я люблю	344	401
V. Вогні в рідному місті	345	401

VI. Кленові листки	346	401
Слово до братів	346	401
Промінь	347	401
Платонові Вороньку на його п'ятдесятиріччя	348	401
Багряний вечір догорів...	349	401
Пророк зорі	349	401
Галі і Богданові Рильським	350	401
Андрієві Малишку	350	402
Леонідові Первомайському	351	402
«Поете і редакторе Жолдаче!»	352	402
«Я Олександрові Підсусі...»	352	402
«За подарунок Ваш, Юхиме...»	352	402
«Четырехстопный ямб мне падоед...»	353	402
«В дом писателей, в Дубулты...»	354	402
«О, літ людських не треба рахувати...»	355	402
«За прехорошу патерицю...»	356	403
«Спасибі, друже Діодоре...»	356	403
«Спасибі, Миколаїв сину...»	356	403
«Єреміє!..»	357	404
Марії	357	404
«В сизому тумані...»	357	404
Про Леніна	358	404
Новорічча	359	404
Пісня про партію	360	404
Примітки	361	
Алфавітний покажчик	405	
Список ілюстрацій	412	

Академия наук Украинской ССР
Институт литературы им. Т. Г. Шевченко

*

МАКСИМ РЫЛЬСКИЙ

Собрание сочинений в двадцати томах

Художественные произведения

Томы 1—11

ТОМ ЧЕТВЕРТЫЙ
ПОЭЗИИ 1949—1964

*

Составители и авторы примечаний

БЕРТА ЛЬВОВНА КОРСУНСКАЯ

ВЛАДИМИР ФИЛИППОВИЧ ЛЕТА

(На украинском языке)

Киев, издательство «Наукова думка»

*Затверджено до друку вченою радою
Институту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР*

Редактор *В. І. Мазний*

Художній редактор *Р. К. Пахолук*

Оформлення художника *Б. Й. Бродського*

Технічний редактор *Б. М. Кричевська*

Коректори *Ю. І. Бойко, Д. Б. Деркач,
А. М. Брушко*

Информ. бланк № 5676.

Здано до набору 11.11.83. Підп. до друку 02.04.84.

Формат 84×108/32. Папір друк. № 1.

Звич. нова. гарн. Вис. друк. Фіз. друк. арк. 13,25 + 3 вкл.
Ум. друк. арк. 22,58. Ум. фарбо-відб. 22,58. Обл.-вид. арк. 21,6.
Тираж 15 000 пр. Зам. № 3—2942.
Ціна 2 крб. 60 к.

Видавництво «Наукова думка».
252601 Київ 4, вул. Репіна, 3.

Головне підприємство
республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига»,
252057 Київ, вул. Довженка, 3.

